МАТЕРІАЛИ

ІІ МІЖНАРОДНОЇ МОЛОДІЖНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«Платон мені друг, але істина дорожча»: теоретико-практичні та методологічні аспекти розвитку сучасних гуманітарних наук

ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
ЧНУ
1875
VIVAT ACADEMIA

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО
студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених філологічного факультету

1 березня
2024

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Філологічний факультет
Наукове товариство студентів, аспірантів, докторантів
і молодих учених філологічного факультету
Рада молодих вчених факультету іноземних мов

МАТЕРІАЛИ

II Міжнародної молодіжної конференції

«Платон мені друг, але істина дорожча»: теоретико-практичні та методологічні аспекти розвитку сучасних гуманітарних наук

1 березня 2024 року

ЧЕРНІВЦІ
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
2024

УДК 167/168:7/9](082)
П 375

Рекомендовано до друку Вченою радою
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
(протокол № 12 від 20 травня 2024 року)

П 375 **«Платон мені друг, але істина дорожча»**: теоретико-практичні та методологічні аспекти розвитку сучасних гуманітарних наук : зб. матеріалів II Міжнародної молодіжної конференції (1 березня 2024 року, м. Чернівці). За заг. ред. Тичініної А., Горохолінської І., Калинич К., Бешлей О. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича, 2024. 258 с.

ISBN 978-966-423-859-2

У Збірнику представлені результати теоретичних і практичних досліджень у галузі сучасної гуманітаристики: філософії, літературознавства, лінгвістики, релігієзнавства, богослов'я, культурології.

Збірник містить матеріали* II Міжнародної молодіжної конференції, яка присвячена другій річниці діяльності Наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів і молодих учених філологічного факультету. Конференція була організована та проведена Радою молодих вчених філологічного факультету та Радою молодих вчених факультету іноземних мов Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Для науковців, докторантів, аспірантів, студентів гуманітарних спеціальностей.

ISBN 978-966-423-859-2 УДК 167/168:7/9](082)

** За якість і достовірність результатів дослідження відповідальність несуть автори*

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2024

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ: ФІЛОСОФІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

Гаврюшенко Марія
«СЕМІОСФЕРА» – ПРОСТІР БУТТЯ КУЛЬТУРИ
ТА ПРОСТІР БУТТЯ ЛЮДИНИ В КУЛЬТУРІ 11

Ганаба Світлана, Кондратюк Олександра
«ТАНОК КУЛЬТУР» АБО ЯК КУЛЬТУРНЕ РОЗМАЇТТЯ
ДОЗВОЛЯЄ ПІЗНАВАТИ СВІТ ЛЮДИНИ 13

Гаталяк Надія
ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ ЗНАННЯ ТА ВІРИ
У СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ: ПОГЛЯД ЕТЬЄНА ЖІЛЬСОНА 16

Горохолінська Ірина
ЕФЕКТИВНА СИНЕРГІЯ СВІТСЬКО-ФІЛОСОФСЬКИХ
ТА РЕЛІГІЙНО-БОГОСЛОВСЬКИХ ІНТЕНЦІЙ
В СОЦІАЛЬНОМУ Й ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ: РЕНЕ ДЕКАРТ 19

Глушкова Софія
ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК МОРАЛЬНИЙ ОРІЄНТИР СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ:
СОЦІАЛЬНИЙ ЗРІЗ 22

Даник Тетяна
«САД БОЖЕСТВЕННИХ ПІСЕНЬ» ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ:
ФІЛОСОФІЯ І МУЗИКА 24

Діхтярук Софія
КЛЮЧОВІ ВАЖЕЛІ ЛЮДСЬКОЇ ЕКЗИСТЕНЦІЇ
У ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ 27

Заплітний Максим
ПРЕДМЕТНЕ ПОЛЕ НЕЙРОЕТИКИ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ 29

Калініченко Віталій
БЛЯШКИ-НАКЛАДКИ З МАТЕРІАЛІВ ДОСЛІДЖЕНЬ
РІДКІВЕЦЬКОГО АРХЕОЛОГІЧНОГО КОМПЛЕКСУ VIII-X СТ. 32

Леонтьєва Олена
МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА В
ПРОЄКТАХ ВЕНЕЦІЙСЬКОЇ БІЄНАЛЕ 36

Ніколенко Ксенія
МОРАЛЬНІ СКЛАДОВІ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОЇ
КОНЦЕПЦІЇ БОГДАНА КІСТЯКІВСЬКОГО 39

Ончуленко Михайло
ПОЛІВИМІРНІСТЬ ФЕНОМЕНУ СЕКУЛЯРИЗАЦІЇ 41

Попаденко Антон
АКСІОНОМІЧНИЙ ПОГЛЯД НА РОЛЬ МИТЦЯ У ТВОРЕННІ ПРЕКРАСНОГО ... 43

Рачук Святослав
ІСТОРИЧНА ТРАВМА В РЕЦЕПЦІЯХ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА 47

Слюсар Марія
НІЧНА КУЛЬТУРА СУЧАСНОГО МІСТА: КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ 49

Смолянова Ольга
ФІЛОСОФІЯ ЩАСТЯ 52

Сидоренко Вікторія
ЗАГАЛЬНІ ПОГЛЯДИ ГЕЛЬВЕЦІЯ НА ЛЮДИНУ,
ЇЇ РОЗУМОВІ СПРОМОЖНОСТІ ТА НА ЗНАЧЕННЯ ОСВІТИ
І ВИХОВАННЯ В РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ 54

Тітор Дмитро
ЕКСПЕРИМЕНТ ХУДОЖНИКІВ ТА НАРОДНИХ МАЙСТРІВ
У ВИШИВАЛЬНІЙ АРТІЛІ СЕЛА ВЕРБІВКА НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ 57

Тітор Дмитро
ХУДОЖНЬО-ВИРАЖАЛЬНІ ЗАСОБИ УКРАЇНСЬКОЇ ВИШИВКИ
НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ 60

Шевченко Наталія
КОЛЕКТИВНА ПАМ'ЯТЬ У ПАСТЦІ ІСТОРИЧНОГО РЕМЕЙКУ 62

Dolynenko Serhii
CONSTITUTING THE OTHER IN HUSSERL'S
TRANSCENDENTAL PHENOMENOLOGY 65

Blasciuc Cosmin-Gabriel
LIFE AND WORKS OF MARSILIO FICINO 67

Rogozhyna Nadiia
DECODING THE DYNAMICS OF POWER: JUDITH BUTLER'S INFLUENCE
ON GENDER STEREOTYPES AND INTERSECTIONALITY 69

Родіонов Олексій
ETHNICITY AS A KEY CONCEPT FOR DEFINING
THE NATION ACCORDING TO ANTHONY SMITH 72

Karpovich Oleksandr
THE INFLUENCE OF MARXISM ON THEODOR ADORNO'S DIALECTICS 74

Malyi Yaroslav
THE PHILOSOPHICAL DIMENSIONS OF CONTEMPORARY
UKRAINIAN ENTREPRENEURSHIP WITHIN THE CONTEXT
OF VALUE-BASED UNDERSTANDING 76

СЕКЦІЯ: РЕЛІГІЄЗНАВСТВО ТА БОГОСЛОВ'Я

Гулаєвич Юрій
МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ ЯК ФАКТОР ЗАПОБІГАННЯ АГРЕСІЇ: ФОРМАТИ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВОСЛАВНОГО ПАСТИРЯ ІЗ СУЧАСНОЮ МОЛОДДЮ 80

Грищук Роман
АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМАТИКИ ХРИСТИЯНСЬКОГО ТРАКТУВАННЯ СВОБОДИ 83

Іржавський Максим
ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ РЕЛІГІЙНОЇ СВОБОДИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ДОСВІД УКРАЇНИ 86

Лазарик Микола
СУЧАСНА РЕЦЕПЦІЯ ВЧЕННЯ СВЯЩЕНОМУЧЕНИКА КИПРІАНА КАРФАГЕНСЬКОГО ПРО ЄДИНСТВО ЦЕРКВИ: ВЕКТОР ПОШУКУ ІКОНОМІЇ 91

Луцан Ігор
МІЖПРАВОСЛАВНІ ВІДНОСИНИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ 94

Майовець Андрій
АКТИ ГЕНЕРАЛЬНИХ ВІЗИТАЦІЙ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ УНІЙНОЇ ЦЕРКВИ XVIII СТ. 98

Марчук Анатолій
РЕЛІГІЙНО-БОГОСЛОВСЬКІ ДЖЕРЕЛА ТА СОЦІАЛЬНО-ЦІННІСНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ КАПЕЛАНСТВА В УКРАЇНІ: БАЗОВІ ПОЛОЖЕННЯ 101

Марчук Олександр, Марчук Ірина
БАЗОВІ ПАТРИСТИЧНІ ІДЕЇ: НАКРЕСЛЕННЯ ПЕРСПЕКТИВ ДУХОВНОГО СУПРОВОДУ В ПАЛІАТИВНІЙ ДОПОМОЗІ 104

Мілешкін Михайло
ПИТАННЯ КОНФЕСІЙНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ХРИСТИЯН В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ 108

Пальчик Андрій
ХРИСТИЯНСЬКИЙ НАТУРАЛІЗМ У ПОШУКАХ ЦІЛІСНОЇ КАРТИНИ СВІТУ 110

Чорниш Василь
СОЦІАЛЬНА АКТИВНІСТЬ ХРИСТИЯНСЬКИХ КОНФЕСІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ: ЦІННІСНА І ПРАКТИЧНА ЗОРІЄНТОВАНІСТЬ 113

СЕКЦІЯ: ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Тичініна Альона
ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНИЙ ДІАЛОГ / ПОЛІЛОГ
У ЗБІРЦІ СЕРГІЯ ЖАДАНА «ЖИТТЯ МАРІЇ» 116

Кравченко Лілія, Яковенко Ірина
РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ МІСЬКИХ ПРОСТОРІВ У ПОЕЗІЇ КАРЛА СЕНДБЕРГА 119

Апетроаєй Віолетта
АКТУАЛЬНІСТЬ ТА АФОРИСТИЧНІСТЬ ТВОРІВ ДЖОАН РОУЛІНГ
ПРО ГАРРІ ПОТТЕРА У ЧАС ВОЄННОГО ЛИХОЛІТТЯ 121

Бічер Даниела
ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ
«МОЛОДІСТЬ ДОКСАКІ ГУРМУЗАКІ» ДМИТРА КОВАЛЬЧУКА 124

Віщак Юліанна
ТВОРЧІСТЬ ГЕОРГІЯ НАРБУТА В ІСТОРІОГРАФІЧНІЙ ПЕРСПЕКТВІ 127

Гейко Дар'я
БІБЛІЙНИЙ ОБРАЗ-СИМВОЛ ІСУСА ХРИСТА
В ЗБІРЦІ СЕРГІЯ ЖАДАНА «ЖИТТЯ МАРІЇ» 131

Горбатюк Марина
ІМАГОПОЕТИКА ЕСЕЇСТИЧНОГО РОМАНУ «ЛИСТ В УКРАЇНУ»
ВАЛЬТРАУД МІТТІХ: НАРАТИВИ ГЕНЕТИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ 134

Дзюбак Вікторія, Тичініна Альона
ТРАНЗИТИВНІСТЬ ОБРАЗУ ВАСКО ДА ГАМИ
У КОНТЕКСТІ ІМАГОПОЕТИКИ ТЕКСТУ ЛУЇСА ДЕ КАМОЕНСА «ЛУЗІАДИ» 136

Древаль Марія, Тичініна Альона
ЕВРІПІД ТА ЖАН РАСІН, АБО ФРАНЦУЗЬКА КЛАСИКА
ЯК ПРИХИЛЬНИК АНТИЧНОСТІ 138

Жигіда Крістіна, Апетроаєй Віолетта
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРСОНОСФЕРИ РОМАНУ ТЕСС Ґ'ЕРРІТСЕН «ХІРУРГ» 140

Івончак Настасія
«СТВОРИТИ СЕБЕ САМУ»: СТАНОВЛЕННЯ ТВОРЧОГО «Я»
У ПОВІСТІ «ХРИЗАНТЕМИ» УЛЯНИ КРАВЧЕНКО 143

Калинич Катерина
ЖАНРОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ DARK ACADEMIA
(НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ Р. КВАН «ВАВИЛОН. ПРИХОВАНА ІСТОРІЯ») 145

Кифорак Ангеліна-Іванка
БІБЛІЙНІ АЛЮЗІЙНІ МОТИВИ У РОМАНАХ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА 148

Нестерук Сніжана, Синевич Бретіслава
НАТУРАЛІСТИЧНА МІФОТВОРЧІСТЬ У ПОВІСТІ
С. КРЕЙНА «ЧЕРВОНИЙ ЗНАК МУЖНОСТІ» 151

Нікоряк Наталія
ІВАН КАРПЕНКО-КАРИЙ У КІНОМИСТЕЦЬКОМУ ДИСКУРСІ 154

Очкур Андрій
ПРОБЛЕМНО-ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ ПОВІСТІ
ГРИГОРА ТЮТЮННИКА «ВОГНИК ДАЛЕКО В СТЕПУ» 158

Паніматченко Анастасія
ГЕНДЕРНІ РОЛІ В ПОЕЗІЇ МІНИ ЛОЙ 162

Склярова Олена, Паладян Крістінія
ЖОВНІРСЬКІ ПІСНІ В УКРАЇНСЬКІЙ
ТА РУМУНСЬКІЙ НАРОДНІЙ ПОЕЗІЇ ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ 164

Цівінська Юлія
РИТМИ ПСАЛМІВ СЕРГІЯ ЖАДАНА 166

Щербанюк Кетелин, Паладян Крістінія
ПРОБЛЕМА ВІДТВОРЕННЯ РИТМУ В ПОЕТИЧНОМУ ПЕРЕКЛАДІ 168

Сажина Алла
«ПИРІЖКОВА» ПОЕЗІЯ: СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД 170

Нікоряк Наталія, Карвацька Софія
СПЕЦИФІКА ЯПОНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ КАЗКИ
(НА ПРИКЛАДІ ЗБІРКИ КЕНДЗІ МІЯДЗАВИ
«РЕСТОРАН, ДЕ ВИКОНУЮТЬ ПОБАЖАННЯ») 174

Наместюк Світлана
УХРОНІЯ В ТВОРЧОСТІ АМЕЛІ НОТОМБ 178

Чолкан Валентина
УКРАЇНСЬКА ПІСНЯ В ЕПІСТОЛЯРІЇ ВАСИЛЯ СТУСА 180

Горбан Андрій, Маковійчук Марія
ХУДОЖНЯ ПРОЕКЦІЯ ГУЦУЛЬЩИНИ
В МАНДРІВНІЙ ПРОЗІ МЕНІ МЮРІЕЛ ДОВІ НОРМАН 182

Мидриган Віолета, Гуйчук Любов, Тичініна Альона
ПОЕТИКА РОМАНУ Д. ОВЕНС «ТАМ, ДЕ СПІВАЮТЬ РАКИ»
КРІЗЬ ПРИЗМУ АВТОБІОГРАФІЧНОГО ДОСВІДУ 184

Бояновська Тереза
СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ КОНТЕКСТ ДІЯЛЬНОСТІ ЯНА ГУСА
(АНАЛІЗ ФІЛЬМУ «ЯН ГУС», ЕКРАНІЗАЦІЇ ОДНОЙМЕННОГО
РОМАНУ ЕВИ КАНТУРКОВОЇ) 187

СЕКЦІЯ: МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

Буртник Богдана
ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ СУТНОСТІ НАВЧАННЯ ГРАМАТИКИ:
КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ 193

Дідух Віталія
ЦІННІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ
ПІД ЧАС ВЗАЄМОДІЇ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ 196

Душкевич Аліна
ПОНЯТТЯ ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА
В СУЧАСНИХ МЕТОДОЛОГІЧНИХ СТУДІЯХ 198

Ісапчук Юлія
ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ АФРИКАНСЬКОГО КОНТИНЕНТУ
У ЗЗСО В АСПЕКТІ МОТИВАЦІЙНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ПІДЛІТКІВ 201

Рак Олександр
ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ 204

Підгайна Світлана
СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СТАРШИХ КЛАСАХ 206

Сливчук Ірина
ТРУДНОЩІ У ВИВЧЕННІ СПОСОБІВ СЛОВОТВОРЕННЯ
У ЗЗСО (НА МАТЕРІАЛІ ІМЕННИКОВИХ НОВОТВОРІВ З 2014 РОКУ) 209

Цуркан Тетяна
ПРОЕКТНА МЕТОДИКА ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ
ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ 211

Чухненко Аліса, Апетроаєй Віолетта
ПРАВО І МОРАЛЬ У ПРАЦЯХ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО 213

Гургіш Артем, Тичініна Альона
АКТУАЛЬНІСТЬ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ 215

Дзик Роман
ПРОБЛЕМИ БІБЛІОГРАФІЧНОГО АПАРАТУ В НАВЧАЛЬНОМУ ПОСІБНИКУ
«ІСТОРІЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ХХ СТОЛІТТЯ» (ВИДАВНИЦТВО «ЦЕНТР
УЧБОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ») 217

СЕКЦІЯ: ЛІНГВІСТИКА

Бешлей Ольга
LINGUISTIC PERCEPTIONS OF UKRAINIAN REFUGEES
IN EUROPEAN MEDIA 221

Бизова Анна
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ CLIMATE CHANGE
В АНГЛОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ 224

Боднар Юлія
ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ ГІМНУ
НА ПРИКЛАДІ «ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНИ» 226

Борисевич Христина
ДИСКУРС ВІЙНИ: ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ВІЙНИ
В УКРАЇНІ В ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ 228

Виклюк Анна
КОРПУСНА ЛІНГВІСТИКА І АНГЛІЙСЬКА ФАХОВА МОВА 231

Висовень Євгенія
МЕТАФОРИЧНА ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ДІМ
В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ 233

Єрохіна Діана
КУЛЬТУРНІ ТА ІСТОРИЧНІ ВІДМІННОСТІ У МОВЛЕННЄВІЙ ПРАКТИЦІ
МОНАРХІВ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРШИХ ПРОМОВ
ЄЛИЗАВЕТИ II ТА ЧАРЛЬЗА III) 235

Жовтяк Владислав
АНГЛОМОВНЕ ТЕРМІНОЛОГІЧНЕ ПОЛЕ ІТ-СФЕРИ 238

Логош Ангеліна
УКРАЇНСЬКІ ПЕРЕКЛАДИ ТВОРУ ПЛАТОНА «ОБОРОНА СОКРАТА»:
ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ 241

Матвеєва Наталя
РІДНА МОВА У ТРАКТУВАННІ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ 246

Плоха Анастасія
КОЛОКАЦІЯ GENDER BIAS: КОРПУСНИЙ АНАЛІЗ 249

Стефурак Олена
ВИКОРИСТАННЯ КОРПУСІВ ДЛЯ ПЕРЕКЛАДУ СКЛАДНИХ ТЕРМІНІВ 252

Франчук Богдана
РЕАЛІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ІНТЕНЦІЇ СПОНУКАННЯ
В МОВОТВОРЧОСТІ УЛАСА САМЧУКА 254

ФІЛОСОФІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

«СЕМІОСФЕРА» – ПРОСТІР БУТТЯ КУЛЬТУРИ ТА ПРОСТІР БУТТЯ ЛЮДИНИ В КУЛЬТУРІ

Гаврюшенко Марія
Харківський національний університет імені Василя Назаровича Каразіна (Харків)
mariperle07@gmail.com

Упродовж XX-XXI ст. активно відбувається семіотизація гуманітарного знання. Це обумовлено самоідентифікацією семіотики як пріоритетного методу дослідження буття культури та буття людини в культурі, яке супроводжується активним пізнанням науковцями сутності знаків та символів та переосмисленням їх впливу на розуміння буття. Сучасний стан гуманітарних наук потребує подальшого дослідження і розробки цілісної філософської концепції семіотичної особистості, заснованої на розумінні індивідом власної семіотичної сутності, адже в фокусі дослідження індивід, що генерує тексти культури.

Кожен феномен культури володіє певним кодом, бо знаки та символи є місткими утвореннями, здатними до фіксації, акумуляції та передачі значущої інформації, вони є своєрідним кодом людського досвіду. Адже символ має потенцію до семіотизування, а знак може символізуватися. Слід зазначити, що саме в знаково-символічному просторі можливе генерування, трансляція та збереження інформації, бо він є для культури «звичним» способом буття, є умовою та результатом її розвитку. Дослідження складних феноменів культури як текстів дозволяє виявити весь пласт закодованої культурної інформації, закладений у символи та знаки.

Отже, для вирішення вищезазначеної проблеми необхідно звернутися до концепції «семіосфери» Ю. М. Лотмана (1922-1993) – знакової особистості для гуманітарного знання XX ст., структураліста, семіотика, культуролога, філософа культури, засновника Тартуської семіотичної школи.

Позначаючи семіотичний простір культури і розуміючи, як він функціонує, Лотман розробив понятійний апарат для можливості осмислення буття культури як знаково-символічної системи: поняття ядра, периферії та межі семіотичного простору, йому належить авторський метод дослідження, який тепер використовується вченими у галузі філософії, культурології, лінгвістики та філології.

Необхідність дослідження концепту «семіосфера» у контексті культурфілософської проблематики обумовлена тим, що цей концепт є не тільки формальним зазначенням семіотичного простору культури, але й містить його змістовні та мислимі характеристики, бо семіосфера заповнена текстами культури і являє собою її знаково-символічну модель, яка перебуває у постійному розвитку. Ключовими ознаками семіосфери є динамічність, неоднорідність, асиметричність та складна система пам'яті.

У семіосфері постійно відбуваються процеси взаємодії індивіда з текстом, індивіда з індивідом, індивіда зі світом і, таким чином, простір семіосфери є простором буття людини в культурі. Також простір семіосфери має ознаки особистості та припускає ототожнення з «я», оскільки

одним з механізмів семіотичної «я» – особистості є межа семіосфери. Семіотична межа дозволяє семіотичній особистості ідентифікувати, репрезентувати, та генерувати тексти культури. Розуміння семіотичної межі як семіотичної особистості є важливим для процесів взаємодії носіїв різноманітних текстів культури, генерації, репрезентації та інтеграції їх у семіотичний простір культури, бо тексти, згенеровані у процесі взаємодії семіотичних особистостей містять їхню систему кодів, їхню індивідуальну пам'ять, а також згенеровані нові смисли, що впливають на буття семіотичного простору культури. Таким чином, відбувається процес смислопородження та знакоутворення, який можна позначити як генерацію безлічі текстів семіотичних особистостей, які створюють та заповнюють семіотичний простір культури.

Множинність індивідуальних згенерованих смислів семіотичних особистостей зберігається у семіосфері, якій притаманна складна система пам'яті, де одночасно відбуваються процеси трансформації та породження нових семіотичних смислів, що мають спільність сприйняття і зберігаються в колективній семіотичній свідомості. У цьому сенсі культура пояснюється Лотманом як колективний інтелект, як семіотичний механізм, здатний породжувати, транслювати та зберігати значущу інформацію.

Отже, можна дійти висновку, що семіосфера визначається як простір буття культури та простір буття людини в культурі, а її межа є семіотичною особистістю, яка має власний культурний код та здатна ідентифікувати, зберігати та генерувати символи та знаки у цей семіотичний простір, тобто, індивід по відношенню до семіосфери є її суб'єктом, її творцем і визначається як семіотична особистість. Також ця антропологічна ознака семіосфери є основою для розуміння тотожності її з «я».

Список використаних джерел

1. Lotman J. Culture, Memory and History. Essays in Cultural Semiotics /edited by Marek Tamm ; translated by Brian Baer. Palgrave Macmillan, 2019. 275 p. Available at: https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-030-14710-5#about-this-book
2. Lotman Y. M., Shukman A. The Text and the Structure of Its Audience. New Literary History. 1982. 14 (1), Pp. 81-87. Available at: https://www.jstor.org/stable/468958
3. The Companion to Juri Lotman. A Semiotic Theory of Culture / edited by Marek Tamm and Peeter Torop Marek. Bloomsbury Academic, 2022. 553 p.
4. Елькан О.Б. Семіосфера як символічне ядро культури : автореф. дис. канд. культурології / Тавр. нац. ун-т ім. В.І. Вернадського. Сімф., 2010. 19 с.
5. Лучанська В.В. «Культура і вибух» Ю. Лотмана як метафора теорії й історії культури. Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Вип. 20/2014 (т. 2). С. 72-75.

«ТАНОК КУЛЬТУР» АБО ЯК КУЛЬТУРНЕ РОЗМАЇТТЯ ДОЗВОЛЯЄ ПІЗНАВАТИ СВІТ ЛЮДИНИ

Ганаба Світлана, Кондратюк Олександра
Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (Хмельницький)
sveta_ganaba@ukr.net, koleksandra12@gmail.com

Стрімкий розвиток науки та інформаційних технологій змінюють як уявлення людини про світ, так й власне палітру світу. Світ не лише отримує якісно нові характеристики, а й змінюється просторово. Далекий й примарний колись він опиняється поруч й як результат маркує звичне культурне повсякдення іншими культурними надбаннями. Ці маркування все менше сприймаються як відмінності культурних практик та демонструють неспроможність закритися чи сховатися від світу іншої культури. Сучасність розуміється як «співголосся» унікальних, самоцінних культурних світів й окреслює низку питань: як взаємодіяти зі світом іншої культури, що й як вона може розповісти про себе й власне про нас (оскільки у світлі іншого ми здатні побачити самобутність й унікальність свого).

Цікаві міркування у розгляді цих питань презентує Аланні Коннер Сніббе у статті «Культурна психологія: вивчати більше, ніж «екзотичне інше»». Дослідниця вважає, що вивчення іншого культурного досвіду це не пошук дивовижного, незвичного, екзотичного, а можливість пізнавати світ людини у всій його цілісній складності й багатогранності проявів. У своїй науковій розвідці вона окреслює предметне поле культурної психології. Особливість цієї міждисциплінарної галузі дослідження, на її думку, полягає у зміні ракурсу дослідження. Увага дослідників фокусується на одиничному й універсальному (деталях, конкретних випадках, фактах тощо), які дозволяють краще зрозуміти світ людини як цілісну складність, низку психічних процесів, стиль міркування, сприйняття часу, простору, кольору людиною, а також її емоційний досвід, регуляцію та самовираження тощо. Вивчення множинності культурних відмінностей дозволяє науковцям вивести базову психологічну теорію. «Культура складається здебільшого з практик, навичок і мотивів, когнітивне представлення яких є переважно процедурним, а не явним семантичним знанням. Ми дізнаємось про культури одне одного, беручи участь у них, а не запитуючи про них» [3]. Людина вирізняється з поміж іншого «живого світу» здатністю творити культуру, жити у культурі й змінювати її. «Коли люди взаємодіють із культурними практиками, артефактами та інституціями, їхні думки, почуття та поведінка починають відображати цінності та вірування культури» [3]. Людина постає активний дієвцем культури, а не пасивним споживачем її надбань.

Зв'язок «людина-культура» розкриває свою складну цілісність лише у процесі й завдяки йому. В умовах нестійкого, практично непрогнозованого світу вона дедалі більше набуває ознак складності, суперечливості, мінливості, а відтак не може бути пояснена у межах універсальних причинно-наслідкових зв'язків. Отож, психолог у поясненні культурних

взаємовпливів на людину має концентруватися на одиничному, феноменальному. Фокусування на унікальному не є вивченням чогось «екзотичного», що не потрапило під правила та алгоритми універсального. Це й є універсальне у своїй неповторній й складній природі як і власне світ людини.

Аланні Коннер Сніббе радить вивчати культуру у межах її автентичного середовища. Дослідниця порівнює підходи у вивченні особливостей стилю міркування, поведінки й емоцій представників інших культур, які проводилися в університетських лабораторіях й власне, у безпосередньому культурному середовищі. Вона стверджує, що дослідження які практикуються в університетських лабораторіях мають низку хиб, які зумовлені процесом асиміляції представників інших культур, які потрапили до певного монокультурного середовища. «Якщо ви подивитесь на деталі життя в сучасних університетах різних культур, то вони дуже схожі одна на одну і дуже відрізняються від життя поза університетами. Наприклад, студенти університету в Стамбулі читають, слухають і носять багато того самого, що й студенти університету у Вашингтоні, округ Колумбія. Однак життя цих студентів у Стамбулі суттєво відрізняється від життя людей у селах західної Туреччини, так само як життя студентів університетів у великих американських містах суттєво відрізняється від життя людей в інших американських контекстах» [3]. Аланні Коннер Сніббе пропонує якомога глибше занурюватися у світ повсякденних практик людини певного культурного середовища: «Не інтерв'ю, не відеозйомка, а справжнє спостереження учасників [є ключовим]» [3].

Ця настанова є релевантною у роботі психолога, оскільки орієнтує його на відхід від шаблонного сприйняття представника тієї чи іншої культури та пошук ознак психологічного характеру, які «неодмінно» мають бути йому притаманними. Водночас, культурні індивідуальні відмінності можуть бути інформативними у психологічній практиці, оскільки «культура формує індивідуальний розум та поведінку» [3]. Розуміння психологом людини як «унікального світу» передбачає плекання толерантності, визнання самобутності й рівноцінності світу іншої культури. Світ інакшості також постає як норма, культурні особливості це також норма. «Те, що може розглядатися як нормальне в одній культурі, може розглядатися як відхилення від норми в іншій і навіть може розглядатися як соціальна фобія» [2]. Відхід від такого підходу у розумінні культурних відмінностей дозволяє подолати комплекс «меншовартості» (він гірший, оскільки він не такий як ми). Очевидно, психолог може вести лише інтерсубєктивний діалог, у якому культурні практики та надбання є рівноцінними. Такий діалог передбачає культурну взаємодію, оскільки не лише психолог пізнає світ іншої культури, а й збагачує свій, у світлі відмінного іншого виявляє здатність побачити унікальність своєї культури. Культури, які у взаємодії з іншими, витворюють «власний світ», шукаючи ідентичності «до останнього подиху» перебувають у світовому «танку культур» [1, с.11]. Власне, у такий спосіб людина вчиться поважати не лише світ інших цінностей та пріоритетів, а й усвідомлює необхідність культивування власної системи ціннісних пріоритетів. Ця настанова є реле-

вантною для українського суспільства, яке у часи воєнного лихоліття не лише виборює своє право на незалежність, а й творить свою національну ідентичність як основу державного життя й громадянського суспільства. Вивчення української культури та історії не з позицій «меншовартості» (коли «без брому й заспокійливого читати неможливо»), а як історії волелюбного народу із самобутньою культурою, де здавна культивувалися паростки європейських свобод та цінностей є релевантним не лише з позицій розвитку громадянськості, а й з огляду на подолання комплексу «вторинності», визнання своєї культури як унікальної й самодостатньої у світовому «танку культур» (яка може дивувати низкою своїх культурних надбань, які можуть претендувати навіть на роль світових брендів, як от «український борщ»).

Список використаних джерел

1. Табачковський В. Гуманізм та проблема діалогу культур. Філософська думка. 2001. №1. С. 6-25.
2. Geeraet N. Many Cultures. One psychology. URL: https://www.americanscientist.org/article/many-cultures-one-psychology
3. Snibbe A. C. Cultural Psychology: studying more than the «enotic other». URL: https://www.psychologicalscience.org/observer/cultural-psychology-studying-more-than-the-exotic-other

ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ ЗНАННЯ ТА ВІРИ У СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ: ПОГЛЯД ЕТЬЄНА ЖІЛЬСОНА

Гаталяк Надія
Національний університет «Києво-Могилянська академія» (Київ)
n.hataliak@ukma.edu.ua

Питання взаємовідношення розуму і віри, царин філософії та теології, є однією із дискусійних в різні історичні періоди розвитку філософії. Ця проблематика залишається актуальною для обговорення і в сучасному філософському та релігійному середовищі. Вагомий внесок в осмислення зазначеної проблеми у XX ст. здійснив видатний французький філософ, неотоміст і медієвіст Етьєн Жільсон (1884 – 1974). Характерною особливістю погляду Е. Жільсона на питання співвідношення віри і розуму є окреслення цієї проблематики в широкому історичному ракурсі, шляхом звернення до філософії Середньовіччя, де цю проблему було вперше окреслено та з'ясовано.

Опертя на філософську спадщину середньовічної схоластики є невипадковим у творчості французького мислителя. Е. Жільсон вважається одним із одним із фундаторів історії середньовічної філософії. Він заснував журнал з медієвістичних студій, написав монографії про чільних представників середньовічної філософії – Августина, Тому Авкінського, Дунса Скота, Бонавентуру. Автор численних наукових робіт із історії філософії Середньовіччя, серед яких найвідомішими є яскраві загальні нариси «Філософія середніх віків» (1944), «Дух середньовічної філософії» (1948), де намагався окреслити феномен середньовічної філософії, її неповторний «дух».

Окрім історико-філософського контексту зацікавлення Середньовіччям, варто окреслити також філософську складову інтересу мислителя до цієї доби. Ця епоха в рамках тодішніх наукових студій поставала добою великого духовного розвитку, що привертало увагу філософів, які шукали глибинні історичні корені сучасної культури та мислення. Дослідники, переосмислюючи і по-новому відкриваючи світ середньовічної філософії, віднаходили у ній низку актуальних для сучасності філософських проблем, таких як природа Бога, свободи волі, відношення віри і розуму, визначення метафізичних принципів тощо. У своїх працях Е. Жільсон намагається спростувати наявне серед дослідників упередження щодо Середньовіччя як лише «перехідного» періоду між античністю та Новим часом в розвитку філософії, стверджуючи про самодостатність середньовічної філософії. Проблема співвідношення віри та розуму, одна із центральних проблем Середньовіччя, як демонструє Е. Жільсон, цілковито увиразнює самодостатність та автентичність цієї філософії [2, с. 72]. Філософ намагається прояснити джерело проблематичності для християнського світогляду питання віри і розуму. Той, хто просто вірить в Слово Боже, знає набагато більше про кардинальні проблеми життя, ніж найвеличніший філософ, оскільки наділений вірою, абсолютною впевненістю у

самодостатності християнського одкровення, як найвірнішої філософії. Водночас з утвердженням християнства в людській свідомості постає той час, коли зіткнення філософського та християнського розуміння є невідворотнім, і коли викликає чимало непорозумінь щодо досягнення єдності філософії та релігії, аби кожна із царин не втратила власну ідентичність і незалежність.

Е. Жільсон відтворює три основні напрями чи «типи» середньовічної філософії у вирішення проблематики співвідношення віри і розуму. Перший тип складають мислителі, які відстоюють примат віри стосовно істини. Найвідомішим представником цієї групи є Тертуліан, який, розуміючи реальну загрозу для віри зі сторони гностиків, кардинально відкидає філософію, як найбільше зло для віри, пусту оману, що чинить за людським переданням, а не за Христовим шляхом. Другий тип християнських мислителів характеризується меншою категоричністю щодо значення раціонального мислення для релігійної віри. Такі мислителі, як Юстин Мученик, Климент Александрійський і Оріген, показує Е. Жільсон, творили власні богословські доктрини, демонструючи «принципову узгодженість між природним і богоодкровенним знанням» [1, с. 11]. У цій групі Е. Жільсон виокремлює бл. Августина, для якого «найпевнішим шляхом досягнення істини» є шлях «від віри, що пізніше іде далі, від Одкровення до розуму» [1, с. 12]. Віра для послідовників Августина передбачає певною мірою використання природного розуму, постає необхідним підґрунтям людського розуміння Одкровення. Ансельм Кентерберійський розвинув погляд Августина у своїй формулі «вірити, щоб розуміти», ототожнюючи раціональне та логічне знання.

Е. Жільсон віднаходить у середньовічній філософії опозиційну до відтвореної у двох попередніх типах філософської думки лінії пріоритетності віри перед знанням, лінію примату розуму. Філософський, раціоналістичний хід думки у проблематиці віри та розуму відображають у XII ст. представники аверроїзму, які доводили, що досягнення істини можливе виключно завдяки природному розуму, водночас визвали певну узгодженість між релігійною вірою та філософським розумом.

Стверджуючи про однобічність охарактеризованих типів вирішення проблеми віри і розуму, Е. Жільсон апелює до спадщини Томи Аквінського, одного з найвидатніших філософів Середньовіччя, який зумів не лише розкрити витоки проблематичності питання віри і розуму, а й показати гармонійну співвіднесеність цих двох феноменів. Е. Жільсон, один із провідних експертів вивчення філософської спадщини Томи Аквінського, цінує останнього за його філософську точність і логічність у дослідженні та формулюванні теологічних істин. З іншого боку, дослідник відзначає широкий багатомірний погляд Аквінського на світ, який враховував як релігійні, так і філософські аспекти людського життя. Водночас, Е. Жільсон бачив у роботах Томи збалансовану комбінацію старого та нового, новаторське переосмислення попередньої традиції християнської теології.

У своїй працях Е. Жільсон розглядав Тому Аквінського як філософа-теолога, який намагався злагодити релігійну віру з філософським розу-

мінням світу. В рецепції Жільсона, Тома Аквінський вважав, що розум та віра можуть і повинні співіснувати, а не суперечити одне одному. Віра доповнює розум, дозволяючи йому осягати духовні істини, які можуть перевищувати його обмеження. Таким чином, для Томи віра не виключає розумової діяльності, але навпаки, стимулює її. Е. Жільсон підкреслював, що для Томи Аквінського віра і розум були взаємопов'язаними: розум міг допомогти в розумінні та обґрунтуванні віри, а віра могла надати контекст і напрямок для філософського розміркування. Е. Жільсон переконливо доводив наявну у творчості Томи Аквінського глибоку гармонію між релігійними переконаннями та філософським розумінням, адже він зміг об'єднати ці два аспекти світогляду в єдиний систематичний підхід до світу.

На думку французького дослідника, Аквінат як домініканин – людина віри, яка тяжіє до містицизму. Водночас для пізнання метафізичної реальності служить природний розум, яким пізнаються існування Бога та божественні характеристики. При можливості доказів існування Божественного буття, сутність Бога є непізнаваною. Звідси, Тома Аквінським приходить до усвідомлення необхідності встановити пізнавальні межі розуму. Тома використовує філософію та науку задля віднаходження аргументів на користь існування вищих метафізичних даних. Ось чому вагомою опорою в його метафізичній системі служитиме принцип прямої властивої аналогії.

Отже, погляд Е. Жільсона на середньовічну філософію крізь призму проблематики співвідношення віри і розуму є доволі багатовимірним і ґрунтовним. Вважаючи шлях розв'язання проблеми у Томи Аквінського найбільш адекватним і досконалим через його глибоку філософську осмисленість, здатність поєднувати традицію з новими поглядами, Е. Жільсон, звертаючись до середньовічної філософії, не лише демонструє для сучасників шляхи гармонійного поєднання двох рівнозначних реальностей – віри і розуму, а й переконливо доводить автентичність і самобутність середньовічного періоду в розвитку філософії.

Список використаних джерел

1. Жильсон Э. Разум и Откровение в Средние века. Богословие в культуре Средневековья. Киев: Путь к истине, 1992. С. 5-48.
2. Шиманович А. О. Інтелектуальні витоки християнської філософії Етьєна Жільсона. Освітній дискурс: збірник наукових праць. 2022. № 41 (7-9). С. 65–73.

ЕФЕКТИВНА СИНЕРГІЯ СВІТСЬКО-ФІЛОСОФСЬКИХ ТА РЕЛІГІЙНО-БОГОСЛОВСЬКИХ ІНТЕНЦІЙ В СОЦІАЛЬНОМУ Й ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ: РЕНЕ ДЕКАРТ

Горохолінська Ірина
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
i.horokholinska@chnu.edu.ua

Простежуючи історіософію раціоналізації релігійності від Античності до Ренесансу, можна впевнено сказати, що все ж точкою біфуркації щодо зміни світогляду в Європі стає Новий Час із його не просто орієнтацією на раціональність, а засадничим усвідомленням пріоритету «розумного» (розумового) світосприйняття та світоставлення як єдино можливого способу існування людини – індивідуальності, що не є просто «розумною твариною», а власне істотою культурною та цивілізованою. Тобто не лише мисленнєві процеси і чеснота розсудливості пов'язуються з раціональним, а й морально-духовні переживання перестають бути компетенцією виключно Церкви, а радше завданням й викликом для розуму, котрий повинен знайти відповіді на всі можливі світоглядні питання, навіть ті, котрі вважалися не в його «сфері відання». Іншими словами, недаремно більшість дослідників, котрі вивчають секуляризацію та секулярність як побіжні чинники та детермінанти конкретних новітніх явищ науки, мистецтва або духовності, часто вказують, що секуляризація розпочинається в цю епоху. Воно й справді так: якщо згадати окреслену нами раніше демаркацію понять, то термін секуляризація «родом» із Нового часу та Просвітництва. Попри не ототожнення раціоналізації релігії і секулярності релігійності, варто відзначити, що саме в Новий Час як у філософському дискурсі, так й у богослов'ї намітився шлях вивільнення релігійних рефлексій з-під впливу авторитаризму «слова» заради утвердження «духу».

В. Дудченко розгортає ту тезу, що процеси наукового розвитку в Новий Час, збільшуючи глибину когнітивного осягнення світу, спричинили набуття уявленням про Бога дедалі інтелектуально піднесеніших форматів. Цей дослідник наводить вислів знаного католицького історика науки Ернана Макмалліна, який твердив, що він перестав бути ««Богом білих плям», що грає службову роль універсального пояснення всього незрозумілого, і став, якщо так можна виразитися, ще надприроднішим» [2, с. 212]. На тлі розширення сфери наукового пізнання й глибшого осягнення законів світу в добу Нового Часу відбувається не відмова від релігійності, а поглиблення її через дослідження у царинах гносеології, етики, соціальної філософії тощо. Саме в таких умовах ефективна синергія філософсько-світського та релігійно-віроповчального елементів забезпечила, попри тенденції секуляризації, змогу досягнути такого стану релігійності, коли «переживання нуменозного є джерелом енергії, що дає сили для творчості – творчості як у царині філософії, так і в релігійній сфері. Саме символи перетворять енергію несвідомого для

того, щоб вона могла бути свідомо використана для досягнення раціональних цілей. З іншого боку, колосальний творчий потенціал науки, головної сили сьогодення, за допомогою якої людина пояснює і намагається перетворити світ, зможе додати новий імпульс духовного життя, без чого вона, інколи, редукується до традиції довіри до збірок сакральних текстів, породжує запліднений конфесійними ексцесами релігійний радикалізм, конформізм та «різношерстний фундаменталізм»» [2, с. 212]. А тому, скільки б релігійний фанатизм не намагався нав'язати думку про просвітницьку кризу духовності і просвітницьку провину за детермінацію шляху до сучасної секулярної безрелігійності чи навіть аморальності, все ж вдумливий та незаангажований аналіз праць більшості новочасних і просвітницьких мислителів, демонструє їхнє бажання не применшити значущість віри та релігії, а лише засудити марновірства й фанатизм, котрі продукуються в релігіях за умови нігілізації розсудковості і критичності, інтелектуалізму та філософічності. Ба більше, без винятку всі мислителі того часу враховують соціально-нормативну роль релігії, поряд з тим, що значна кількість новочасних філософів вказує на важливість віри та релігійності, але не як беззастережних авторитетів, табуйованих «сакраментів», а як інтелектуально-духовних і віроповчально-аксіологічних практик, котрі є усвідомленими та відповідальними, ціннісно конструктивними як в особистісній, так і суспільній площині.

Задля підтвердження такої позиції, а також ідейного окреслення становлення окремого типу секуляризованої релігійності (раціоналізована релігійність як продукт не лише схоластики, але й новочасних студій), ми звернемося до спадщини одного з найяскравіших представників філософії доби Нового Часу та Просвітництва, намагаючись виокремити з його філософського надбання ті ідеї, що засвідчують наявність в них імпульсів до ефективної синергії філософських і богословських інтенцій, раціонального та ірраціонального в обґрунтуванні спонук релігійності, світського та віроповчально-конфесійного в розкритті настанов аксіології та праксеології – Рене Декарта.

Рене Декарт, відомий своїм «Я мислю, а отже, існую» стійко асоціюється із провідною методологічною течією Нового Часу – раціоналізмом. Математик, фізик та фізіолог – науковець в чистому сенсі цього слова, автор філософського методу, що починається з так званого методичного сумніву, він запропонував цікаву концепцію обґрунтування істинності ідеї Бога, а також вчення про шляхи до істини. Уже з огляду на це напрошується висновок, що він здетермінував секуляризацію релігійної свідомості та інтелектуалізацію релігійності й богопізнання. Не має сенсу артикулювати основні концепти картезіанських розмислів, адже вони відомі. Але наголосимо, що саме його вчення про вроджені ідеї, можливості розуму та пізнання і, як результат, наука про ефективний філософський метод – яскрава демонстрація становлення дискурсу секулярності, коли демаркація між богословсько-релігійним і світсько-науковим «розмивається» філософським, але не в негативному, а радше в ефективно-дієвому ключі.

Не применшуючи авторитету віри, Декарт відзначає її виняткове значення для людей віруючих, але поряд з тим підкреслює, що певні моральні чесноти чи релігію зактуалізувати для невіруючих можливо лише засобами розумових розтлумачень, раціоналізації релігійних понять, філософських зусиль окремої особистості на шляху побудови висновків. Мислитель зауважує: «Я завжди вважав, що саме ці два питання – Бога і душі були головними поміж тих, які мусять бути доведені категоріями радше філософськими, ніж теологічними: хоча для нас, віруючих, досить самої віри в те, що Бог існує, і що людська душа не помирає разом із тілом, натомість невіруючих, здається, неможливо та й даремно схиляти до будь-якої релігії чи до якоїсь моральної чесноти, якщо не довести їм спочатку ці два положення за допомогою природного розуму» [1, с. 8]. Більше того, саме в Декартовій системі поглядів доволі оригінально обґрунтовується модель пізнання світу, де саме від істинного пізнання Бога залежить достовірність пізнання світу загалом. Така позиція є яскравим прикладом прорелігійного світогляду, але такий тип прорелігійного світобачення водночас є доволі секулярним, адже воно в собі містить як пантеїстичні, так і деїстичні сентенції. Християнський теїзм тут розширюється за рахунок філософських рефлексій щодо можливості пізнання Бога, його співвідношенням із світом, дуалізмом духовного і тілесного в природно-соціальному бутті тощо. Іншими словами, твердження: «я цілком ясно визнаю, що достовірність і істинність будь-якого знання залежать виключно від пізнання істинного Бога: тож не пізнавши Його, я не міг досконало знати якусь іншу річ. А тепер, коли я Його пізнав, у мене з'явився засіб набути досконале знання про безліч речей, і не тільки про ті, що містяться в Ньому, але й про ті, що належать до тілесної природи, оскільки вона як така може служити об'єктом для доказів геометрів, які не беруть її існування до уваги» [1, с. 58], – демонструє бажання Декарта і власним життям, і власною концепцією відповідати стандартам максимально дієвої для пізнання та поведінки синергії філософсько-наукової і релігійно-віросповідної настанов в життєдіяльності особистості. Сам факт, що Декарт як засновник раціоналізму все ж не ставив під сумнів буття Трансцендентного і став співтворцем одного з класичних доказів істинності буття Бога, а також наполягав, що існування світу зумовлене існуванням Бога, – це найяскравіший для нас аргумент на користь того, що цей мислитель (який прямо не говорив про секулярність чи секуляризацію) доклав зусиль, щоб сформувати європейські принципи секулярної релігійності. Раціональне й ірраціональне в синергії поглиблюють релігійність – не на шкоду різноманіттю та світоглядним відмінностям.

Список використаних джерел

1. Декарт Р. Метафізичні розмисли / Пер. з фр. З. Борисюк та О. Жупанського / [За ред. П. Соколовського]. Київ : Юніверс, 2000. 304 с.
2. Дудченко В. Синергія філософії і релігії як еон високої духовності. Філософські обрії. Полтава, 2011. № 25. С. 207-217.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК МОРАЛЬНИЙ ОРІЄНТИР СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ: СОЦІАЛЬНИЙ ЗРІЗ

Глушкова Софія
Український державний університет імені Михайла Драгоманова (Київ)
22iff.s.hluskova@std.npu.edu.ua

Сучасна глобалізаційна доба, для якої характерні екологічні кризи, хвилі епідеміологічних захворювань різнорідного кшталту, загострення економічних та геополітичних проблем, «гонитва» за прибутком, засилля симулякрів – породжує повсюдну соціальну ентропію. Крайня призводить до занепаду духовного розвитку суспільства та вносить дисбаланс в суспільну гармонію.

Процес становлення та розвитку соціуму наразі обумовлений не лише взаємодією його складових частин, але й рівнем соціального та психологічного розвитку кожної окремої особистості. Соціально-психологічні процеси виступають не лише в якості складових елементів, але і як рушійна сила складних механізмів, необхідних для функціонування суспільства.

У такі турбулентні часи формується своєрідний зв'язок людини та природи, що впливає на здоров'я, як сукупність фізичних, духовних матеріальних і соціальних станів. Психологія та онтичність взаємодіють в контексті розуміння людської буття та природи. Онтичність людини проявляється в її існуванні на межі світу «феноменального» та «ноуменального». Свідомість людини наділена свободою волі, можливістю робити вибір, який наділяє кожного індивіда неповторністю та індивідуальністю, і як слушно зазначає К. Г. Юнг, природа людини містить в собі світло й темряву, красу і потворність, добро і зло, змістовне та нерозумне [3]. Тому, для сучасної людини важливим є гармонійне життя з природою – тільки в цьому випадку вона віднайде душевний спокій. Мудрість повсякденного життя та правильне розподілення життєвої енергії є дороговказом до ментальної стабільності людини, і у якості наслідку – покращення здоров'я не тільки самої людини, а й соціуму. Це правило було відоме ще з часів Античності, – ἀγαθὸς καὶ σοφός (добрий і мудрий), – принцип калокагатії, в якому обізнана людина хоче перевершити неука, тоді як невіглас хоче перевершити і те, і інше; а обізнана людина – це софос, а софос – добрий (агатос) [4].

Наука, освіта та виховання є «духом епохи» в інституціональній формі мудрості, що визначає співмірність людини з епохою. Такий «дух епохи» в феноменології мудрості є філософським узагальненням наукових доробок, з огляду на які людство вибудовує свою соціальність, проектує майбутнє, готує до життя майбутнє покоління [5].

Мудра людина та, яка готова самокритично оцінювати свої погляди й переосмислювати свій спосіб життя, не зводити до істиності свої суб'єктивні цінності і стандарти. В цьому випадку людина має змогу приймати та розуміти Іншого, закладає підвалини діалогу, як цінності і

смислу інших культур, набуває кроскультурності і нових векторів толерантнісного зростання [6]. Дотримання цих толерантних меж є похідною умовою коректної участі всіх громадян в суспільстві суперництва.

В. Ф. Гегель наголошував: «діяти справедливо – (означає діяти) в дусі терпимості», і висував вимогу вважати інших «рівними самому собі». Ситуація взаємної толерантності і взаємної терпимості – це вияв взаємної поваги, компромісу. Бути толерантним, бути терпимим, бути стриманим – це аксіологічний чинник існування сучасного соціуму [1, с. 165-167].

Суспільство потребує змін, в яких має панувати такий креативно-творчий дух часу, в якому було б запропоновано відмовитися від ідеологічного протистояння і зосередити увагу державності й громадськості на вирішенні прагматичних завдань, узгодити спільне розуміння критеріїв національної приналежності та імперативів суспільної поведінки [2, с. 32-35]. Важлива роль в вихованні мудрості та толерантності належить освітньому культурному феномену, як механізму самовиявлення та самовираження людини, який формує «дух епохи», і на якому базується світогляд толерантності, який стає можливий завдяки культурі мудрості, яка в соціальному організмі реалізується через суспільно визнані етичні та аксіологічні норми.

Отже, мудрість та толерантність можуть слугувати ціннісним орієнтиром сучасного соціуму, стати метафізичним підґрунтям буття суспільства та ще одним щаблем примноження соціального добробуту, через постійне самопізнання, вдосконалення, діалог та віднайдення сильних сторін власного існування.

Список використаних джерел

1. Ковадло Г. Толерантність як вимога розмуму та взаємного самообмеження. *Філософські діалоги*. 2011. 14 листоп. С. 159-168. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/28598/15-Kovadlo.pdf
2. Лісовський П. М., Лісовська Ю. П. Філософія фундаментальних знань: війна у мирі та мир у війні: навч.посіб. Київ: Ліра-К, 2023. 369 с.
3. Collected Works of C. G. Jung, Volume 18: The Symbolic Life: Miscellaneous Writings https://jungiancenter.org/wp-content/uploads/2023/09/vol-18-The-Symbolic-Life-by-C-G-Jung.pdf
4. Naming the Wise: the Sophos, the Philosophos and the Sophistēs in Plato. Trinidad Silva. University College London https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10032794/1/FINAL%20COPY%20THESIS.pdf
5. Лісовський П. Феноменологія мудрості: духовний капітал постсучасності (соціально-філософський аналіз): автореф. дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.03 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2016. 32 с.
6. Мілько Н. Філософські аспекти імплементації толерантності в діалогічну взаємодію суб'єктів освітньо-культурного простору. *Актуальні проблеми філософії та соціології*: Науково-практичний журнал / Голов. ред. Д. В. Яковлев; відпов. секретар І. В. Шамша; Міністерство освіти і науки України; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2017. Вип. 18. С. 93-95.

«САД БОЖЕСТВЕННИХ ПІСЕНЬ» ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ: ФІЛОСОФІЯ І МУЗИКА

Даник Тетяна
Музична школа №4 м. Чернівців (Чернівці)
daniktatiana@ukr.net

Григорій Савич Сковорода – філософ, педагог-просвітитель, композитор, людина широких енциклопедичних знань, талановитий поет, співак і музикант. Його літературна спадщина не така вже й велика за обсягом: збірка «Харківські байки», півтора десятка філософських трактатів та діалогів, дві притчі, переклади з Горація, Плутарха, Ціцерона, Марка-Антуана де Мюре й інших популярних під ту пору авторів, близько ста тридцяти листів, а ще – славетна поетична збірка «Сад божественних пісень». За жанровими ознаками «Сад божественних пісень» вважають збіркою духовної лірики. Її назва увібрала в себе низку символів: сад – кожна пісня-вірш є наче плодове дерево, яке виросло з насіння – біблейської мудрості, тому божественних пісень. Саме слово «пісень» вказує, що твори збірки не просто вірші для читання, а є нічим іншим як текстом для співу. І дійсно, Григорій Сковорода маючи виняткові музичні здібності – досконалий слух, чудовий голос, володіючи грою на багатьох музичних інструментах, сам виконував пісні з «Саду...». А також аналізуючи текст пісень ми можемо, в деяких з них (Пісня 4-та, 10-та, 12-та, 19-та, 21-ша), побачити повторюваність строф, що є притаманним для куплетної музичної форми. Ця форма є найпоширенішою у вокальній музиці. В ній різні слова куплету чергуються з однаковими словами повторюваного приспіву.

До збірки входить тридцять пісень. Перша датована 1753 роком, а остання – аж 1785. Кожна проростає із зерен Священного Писання. Інколи пісня здобуває продовження початої в епіграфі думки, яка часом має й назву «сила», тобто висновок.

У своїх піснях, як і у віршах, Сковорода висловлював ті ж думки й почуття, що й у філософських творах. Кожна із «пісень» збірки мала мелодію, складену самим автором. Беручи в основу кожної пісні «зерно» із Святого Письма, Сковорода лише у небагатьох творах дотримувався наперед заданого мотиву, він обробляв мелодію по-своєму, спирався на літературну і народно-поетичну традиції.

Пісні з «Саду...» пронизані роздумами автора про те, ким є людина, її місце в житті, роздуми про її моральні і духовні цінності (Пісня 1-ша, 5-та, 7-ма, 15-та, 16-та, 17-та, 23-тя, 28-ма, 29-та). Пройняті ліризмом, вони відбивають глибокі переживання поета, його життєрадісний, оптимістичний настрій, боротьбу із «скукою», «печаллю», «сумом» (Пісня 2-га, 3-тя, 8-ма, 11-та, 19-та, 30-та).

Мотивами вольності і свободи пронизані Пісня 4-та, 9-та і Пісня 12-та. Річ у тім, що сам Сковорода найбільше цінував власну свободу. Світовому насильству, тиранії, багатству і владі він протиставляє спокій душі, скромність і мудрість (Пісня 6-та, 12-та, 14-та, 20-та, 22-га, 24-та, 25-та).

Розвиває Сковорода у збірці і свою «філософію серця». За його словами, серце – це «безодня» людської душі, але саме через неї відкривається божественна «безодня». Лише вдивляючись в середину себе, в своє серце, людина стає здатною до самопізнання. З тридцяти пісень що входять до збірки, десять (Пісня 1-ша, 2-га, 4-та, 5-та, 9-та, 10-та, 11-та, 14-та, 27-ма, 28-ма) мають в тексті саме слово «серце». Сковорода розглядає серце як людську сутність, і як шлях для досягнення божественної досконалості. Людина завжди має можливість звернутися до Бога і впустити Його в своє серце.

У збірці ми можемо побачити ще одну важливу тему для філософа, це тема про щастя людини. Він вважає, що щастя треба шукати всередині нас самих, царство Боже в нас самих. Розглядівши себе, спізнавши себе самого, ми знайдемо у себе самих душевний спокій і сердешну радість. Здобудемо їх мудрістю та добром – перша розкаже нам, в чім щастя, а друге допоможе знайти його (Пісня 9-та, 18-та, 21-ша, 26-та).

Основою щастя, за словами Сковорода є «сродна праця», тобто та, до якої у людини є природний нахил і здібності. Віддатися у волю Божу – се значить спізнати свої схильності і відповідно тому вибрати собі діло, роботу. І така робота буде корисна задля громади, суспільства і дуже приємна для самої людини. У збірці Сковорода використовує і панегірику, вірші-присвяти, які він адресує достойним представникам духовного життя (Пісня 24-та, 26-та, 27-ма). Їх пронизує ідея служіння загальній справі культурного і духовного розвитку. Звертається Сковорода і до пейзажної лірики, оспівуючи красу рідної природи (Пісня 3-тя, 13-та, 18-та).

Серед найвідоміших пісень «Саду...» які мають нотний текст є Пісня 10 «Всякому городу нрав і права» та з Пісні 18-ї – «Ой, ти, птичко жовтобока» і «Стоїть явір над горою». Ці пісні мають спільні риси: провідна роль тексту та підпорядкована роль мелодії, загальний стримано-ліричний тон висловлювання, ритмічна рівність, відсутність широких ходів у мелодії в межах однієї мелодичної фрази, переважно декламаційно-наспівний тип мелодики, обмеженої досить вузьким діапазоном і одночасно їх вокальність, пісенність. У ладово-інтонаційній побудові – тяжіння до діатоніки при частій перемінності ладу (мажор – мінор).

У пісні 18-тій «Ой, ти, птичко жовтобока» головним є образ пташки, що уособлює знедолену людину. За своєю мелодикою і строфічною будовою вона наближена до типу народних пісень, заснованих на парній повторності основного мотиву. В лірико-філософській пісні з тієї ж Пісні 18-тої – «Стоїть явір над горою» протиставляється суєтності світу з його гонитвою за багатством – спокій, щастя і велич природи. Щодо музичних ознак, їй притаманні типові риси романсової пісні з відверто-ліричними кадансовими зворотами мелодії, октавним ходом в середині строфи та його поступеневим заповненням.

Все ж найбільш відомою піснею збірки «Сад...» є – «Всякому городу нрав і права» (Пісня 10-та). У афористичній формі Сковорода піддає нищівному осміянню і осудженню різні негативні риси сучасного йому суспільства – чинопочитання, брехню, обман, зажерливість, розкіш, розпусту, гонитву за багатством. Пісня стала народною, була в активному репер-

туарі лірників і кобзарів. Її популярності сприяло й те, що у переробці Івана Котляревського вона ввійшла до «Наталки Полтавки», а в 1889 році в Одеському театрі відбулась прем'єра однойменної опери Миколи Лисенка.

В наш час пісні з збірки «Сад божественних пісень» є і досі популярними, вони входять в репертуар багатьох музикантів. Зокрема композитор Петро Приступов написав музику до усіх текстів «Саду...» та видав музичну збірку на вірші Григорія Сковороди «Сад Божественних пісень» [2].

Пісні з збірки «Сад божественних пісень» Григорія Сковороди є невід'ємною часткою від усієї його філософської спадщини. У художній формі його вірші і пісні доповнювали й поглиблювали його вчення, надавали йому більш доступної й популярної форми. Тому, за його ж висловом, філософія для нього була «найдосконалішою музикою».

Список використаних джерел

1. Музична школа / Навчально-методичне видання №8. Випуск 34. Київ : «Менеджмент – XXI», 2011. 56 с.
2. Приступов П. Сад Божественних пісень / *Музична збірка на вірші Григорія Сковороди.* Київ : «АДЕФ-Україна», 2018. 56 с.
3. Розмова про істинне щастя / Пер. укр. мовою. прим. В. О. Шевчука. Харків : Прапор, 2002. 280 с.

КЛЮЧОВІ ВАЖЕЛІ ЛЮДСЬКОЇ ЕКЗИСТЕНЦІЇ У ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Діхтярук Софія
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка (Кременець)
sofiadihtaruk37@gmail.com

Однією з найважливіших постатей українського культурного відродження XVIII століття є Григорій Савич Сковорода – багатогранна людина своєї епохи, рідкісний ерудит української нації, в особі якого поєдналися як філософсько-світоглядні, так і педагогічно-мистецькі нахили. Філософія Г. Сковороди має свою неповторну ідентичність, яка привертає увагу дослідників та захоплює своєю оригінальністю та глибиною не одне покоління дослідників.

Ключовим аспектом філософського вчення Г. Сковороди є бачення навколишнього світу та найголовніше – місця людини в ньому, яка у творах філософа завжди була на першому місці. В тлумачення оточуючої буттєвості лежить його концепція двонатурності світу: великого та малого. «Увесь світ складається з двох натур: одна видима, друга невидима. Видима – створіння, а невидима – Бог. Ця невидима натура всі створіння пронизує й утримує, скрізь завжди є і буде [3, с. 62]. Філософ вважав, що в людині також поєднуються різні натури: видима і невидима, духовна та тілесна, вічна й тлінна, однак істинну сутність буттєвої екзистенції людина здобуває не з тілесного, а виключно з осягненням духовних джерел. Головним принципом цього стає життєве кредо філософа – «Пізнай самого себе», яке простежується у багатьох творах епістолярної спадщини філософа. «Якщо хочеш виміряти небо, землю і моря – повинен спочатку виміряти себе» [3, с. 45].

Філософ Г. Сковорода вважав, що кожна людина незалежно від свого походження є унікальною істотою з глибоким внутрішнім духовним світом, котрій притаманні унікальні можливості та окреслене долею призначення. Тому однією з основ вчення про світ є поняття «самопізнання». Г. Сковорода закликав людей зануритися у світ власної душі, досліджувати її внутрішні потреби, переконання та цінності. Цей процес не лише допоможе краще зрозуміти власну сутність, але й сприяє розвитку особистості та досягненню внутрішньої гармонії.

Мислитель підкреслював важливість духовного зростання та самопізнання як основи для досягнення істинного щастя. Вагомою передумовою цього є дотримання людиною принципу «сродної» (спорідненої) праці. Наприклад, у творі «Алфавіт, або Буквар світу» філософ наголошує на особливому нахилі кожної людини до певного роду заняття, який неможливо змінити, адже він є частинкою невидимої натури. Людині залишається лише одне – відшукати це в глибині своєї душі, знайти вірний шлях реалізації свого життєвого шляху і власного призначення, що дасть їй відчуття душевного спокою, впевненості та насолоди.

Варто відзначити важливість існування людини та її місця у суспільстві. Попри власні прогресивні для свого часу погляди на життя філософ Г. Сковорода жив у типовому становому імперіалістичному світі, повному нерівності, приниження людської гідності та свободи. Ці проблеми, з якими він стикався протягом свого життя, вилилися у низку творів філософа, де він намагався критикувати подібний стан речей, роздумуючи над поняттям свободи особистості й закликаючи до толерантності, взаєморозуміння та мирного співіснування: «Що є свобода? Добро в ній якеє? Кажуть, неначе воно золотеє? Ні ж бо, не злотне: зрівнявши все злото. Проти свободи воно лиш болото...» [2, с. 26].

Центральною думкою твору «De Libertate» виступає саме свобода як найбільша людська цінність, ключове поняття суспільних взаємин, адже завдяки отриманню волі людина стає щасливою [1, с. 17].

Виходячи з цього, можна окреслити наступні ключові важелі людської екзистенції, сенсу її життя у цьому світі згідно філософського вчення Г. Сковороди – постійне самовдосконалення, визначення свого призначення та життєвого шляху, особиста свобода і віра: у Бога та власні сили, в істинну дружбу та щире кохання, які Г. Сковорода часто ототожнював.

Отже, у світлі сучасних викликів і проблем вчення Г. Сковороди залишається дорогоцінним джерелом мудрості та натхнення. Його ідеї про самопізнання, духовний розвиток та гуманістичні цінності залишаються актуальними у світі, де швидкість та зміна стають нормою. Розуміння себе, світу та співіснування з іншими людьми залишаються ключовими завданнями, які стоять перед кожним із нас. В цьому контексті філософія Г. Сковороди є важливим джерелом вдумливих роздумів та відкриття нових шляхів для особистісного розвитку.

Список використаних джерел

1. Донченко О. Система суспільно-політичних поглядів Г. Сковороди. Юридичний електронний науковий журнал. 2021. № 3. С. 15–19. URL: http://lsej.org.ua/3_2021/4.pdf (дата звернення: 02.01.2024).
2. Лютий Т. Сковорода. Самовладання. Темпора, 2022. 632 с.
3. Сковорода Г. Найкраще. Пер. Кашуби М., Сварник Г., Федорака Н. Львів: Видавництво «Terra Incognita», 2018. 320 с.

ПРЕДМЕТНЕ ПОЛЕ НЕЙРОЕТИКИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Заплітний Максим
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
sofiadihtaruk37@gmail.com

Нейроетика – відносно нова міждисциплінарна область знань, яка має два спрямування: етику нейробіології, що включає в себе осмислення проблем – етичного, юридичного та соціального характеру у світлі досліджень нейробіологією мозку людини, а також – нейробіологію етики, метою якої є дослідження та встановлення фізичних корелятів моральної поведінки людини. Становлення основних проблем – раціональності, автономності та моральності, які цікавлять нейроетику, можна простежити у філософських поглядах І. Канта, який обґрунтував уявлення про автономність етики, її ідеал та практичний характер моральності. Додатково варто виділити проблеми конфіденційності та доступності. Проблема раціональності стосується необхідності переосмислення підходів до людини як раціональної істоти у світлі нейробіологічних відкриттів кількох останніх десятиліть: необхідності змін у практиці збору та обробки свідчень у юридичній сфері; переосмислення ролі досвіду в контексті розуміння нами реальності тощо. Одним із аспектів проблеми автономності є перестороги щодо використання нейроінтерфейсів, які інтегруються в мозкову діяльність, і які можуть призвести до маніпулювання поведінкою людини, що, де-факто, позбавляє її свободи волі. В загальному, контекст нейроетики змушує подивитись на питання – «що означає осмислено обирати?» не лише з позиції спекулятивної філософії, а й з точки зору кореляції її ідей з новими знаннями про мозок. Проблема моральності концентрує увагу на тому, що при введенні в експлуатацію гаджетів, які впливатимуть на діяльність нейромедіаторів (дофамін, серотонін тощо), останні здатні впливати не лише на м'язовий тонус людського тіла, а й на морально-етичне прийняття людиною рішень. Проблема відповідальності є наслідком проблем, пов'язаних з етичними аспектами – відкрите питання, хто нестиме відповідальність за наслідки: виробник нейроінтерфейсів, лікар нейрохірург чи безпосередньо кінцевий користувач. Проблема доступності – сьогодні будь-які нейроінтерфейси чи гаджети, які втручаються в мозкову діяльність для лікування неврологічних нозологій, є надзвичайно дороговартісними, що робить їх доступними для обмеженого кола людей. Нейроетика бере на себе завдання розв'язати цю проблему, спираючись на загальноприйняті етичні засади: науковці усе частіше заглиблюються у питання етичності і межі цього втручання [див. 1].

У дискусіях щодо актуальних і потенційних проблем, пов'язаних із застосуванням технологій, що впливають на мозок [див. 5] науковці та філософи поділились на два табори – тих, хто підтримує подібне застосування і тих, хто з пересторогою сприймає потенційні наслідки їх впровадження. Основними аргументами на користь позиції «за» є: утилітарні

мотиви – прогноз суттєвого покращення в майбутньому людської когніції завдяки нейрогаджетам. Також висуваються деонтологічні аргументи: враховуючи велику кількість людей, які народжуються з неврологічними нозологіями чи набувають їх протягом життя, основним завданням впровадження нейроінтерфейсів є можливість відновити фізіологічну діяльність нейромедіаторів, які визначатимуть тонус м'язів, роботи сенсорних аналізаторів (зорових, слухових, нюхових тощо), тобто покращення життя хворих та створення рівних можливостей для них у соціальному просторі. Нейроетика дозволить нормалізувати використання нейротехнологій, які найімовірніше почнуть використовуватись найближчим часом значно ширше. Натомість мислителі, які висловлюються «проти», використовують такі аргументи. Проблема втручання в головний мозок опосередковано чи безпосередньо несе в собі ризик заподіяти шкоду людині, що породжує широке коло проблем, які частково перетинаються з проблемами біоетики, а подекуди є новими чи унікальними. Зі свого боку, нейроетика має змогу превентивно виставляти межі дозволеного чи, принаймні, попереджати про потенційні загрози. Загальними питаннями у цій превенції є: яка прогнозована шкода й переваги від подібних інтеграцій зі структурами головного мозку? Хто повинен приймати остаточне рішення й зважувати на співвідношення ризик – користь тощо?

Другою пересторогою є переконання, що «все неприродне – аморальне». Йдеться про здатність нейрогаджетів потенційно маніпулювати нашими когнітивними можливостями, бо зміни в співвідношенні кількості й балансу нейромедіаторів у головному мозку можуть змінювати нашу реакцію на зовнішні подразники й, відповідно, регулювати наші вчинки. Певною мірою, це можна інтерпретувати, як узурпацію ролі Бога, як Творця, що провокує питання, які пов'язані релігійним поглядом на світ та людину.

Також акцентується можливість зменшення питомої ваги людської волі: адже з часом, завдяки нейрогаджетам, людина втратить почуття необхідності самостійного прийняття рішень, що, відповідно, змінить наші уявлення про зв'язок вчинку та його моральних наслідків. Четвертою групою аргументів є проблеми, пов'язані з категоріями рівності і справедливості: основне питання, яке виникає з появою нових технологій – хто отримує від цього найбільшу користь? Адже подібні технології є дороговартісними й доступні лише для заможних людей. Це потенційно створюватиме прірву між різними соціальними класами, що породжуватиме нові види нерівності.

Наразі будь-які нові дослідження в медицині викликають подвійний дискурс – з одного боку про ефективність та доцільність створення технології, з іншого – про неявні, приховані чи потенційні наслідки її широкого впровадження. До прикладу, доволі складне дослідження пептидного гормону GLP-1 його взаємозв'язок з підшлунковою залозою та мозком при лікуванні цукрового діабету 2 типу [див 4]. Периферична дія GLP-1 відіграватиме вирішальну роль у регулюванні глікемії, можливо, навіть більш важливу, ніж його центральна дія, оскільки GLP-1 ініціює метаболічний імпульс, який потім направляється головним мозком до

периферії. Це спостереження може свідчити про те, що периферичний рецептор може відігравати вирішальну роль у розвитку діабету. Також вчені зараз намагаються з'ясувати, чи можуть аналоги GLP-1 тривалої дії покращити толерантність до глюкози при діабеті 2 типу, впливаючи на мозок. Підвищення концентрації GLP-1 може сприяти нейропротекції та контролю над споживанням їжі. Таким чином, деякі препарати, вже зараз сприяють подоланню проблеми ожиріння, але не традиційними засобами – а за допомогою прямого впливу на мозок, що робить споживання їжі, і, відповідно, набір калорій менш привабливим. Однак, разом з цим, потенційно можуть з'являтись побічні ефекти –нав'язливі думки тощо, які пов'язані з відмовою від одного із найбільш доступних джерел задоволень – їжі. Подібні практичні кейси доводять актуальність предметного поля нейроетики, створюють нові виклики для людини та людства, які можуть бути розв'язані лише в міждисциплінарному дискурсі, а не окремими науковими спрямуваннями незалежно одне від одного.

Список використаних джерел

1. Труба Г. М. Нейроетика і нейролінгвістика у сучасній лінгвістичній думці. Мова. Вип. 36. 2021. С. 29-33.
2. Farah M. J. Neuroethics : the practical and the philosophical. Trends in Cognitive Sciences. 2005. Vol. 9, N 1. P. 34-40.
3. Levy N. Introducing Neuroethics – Neuroethics. SpringerLink. URL: https://link.springer.com/article/10.1007/s12152-008-9007-7#Sec3
4. Burcelin R., Cabou C. GLP-1, the Gut-Brain, and Brain-Periphery Axes. PubMed Central (PMC). URL: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3280675/
5. Roskies A. Neuroethics (Stanford Encyclopedia of Philosophy). URL: https://plato.stanford.edu/entries/neuroethics/

БЛЯШКИ-НАКЛАДКИ З МАТЕРІАЛІВ ДОСЛІДЖЕНЬ РІДКІВЕЦЬКОГО АРХЕОЛОГІЧНОГО КОМПЛЕКСУ VIII-X СТ.

Калініченко Віталій
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
v.kalinichenko@chnu.edu.ua

Одним із регіонів України, де знайдені численні археологічні пам'ятки слов'янського населення, є землі Буковини (сучасна Чернівецька обл.). Тут зафіксовано понад 160 пам'яток райковецької культури, представлених городищами, поселеннями, культовими місцями, могильниками, скарбами і поодинокими знахідками. Їх дослідження проведені Б. Тимощуком, І. Русановою [14, с. 10–47; 15, с. 23–45; 16, с. 95–112; 17, с. 145–174; 18, с. 47–49], Л. Михайлиною, Я. Бараном [1, с. 6–27; 5, с. 16–104; 6, с. 10–74; 7, с. 205–219] та іншими дали змогу встановити загальні закономірності розташування пам'яток, структуру гнізд поселень, планіграфію городищ і селищ, типологію житлових та господарських будівель і охарактеризувати основні компоненти матеріальної культури [5, с. 16–104; 10, с. 56–64; 12, с. 48–55]. Водночас ще ціла низка питань із минулого слов'янського населення регіону залишається маловивченою або взагалі не дослідженою. У зв'язку з цим розкопки кожної нової пам'ятки дають цінні відомості про історію регіону в VIII–X ст. До їх числа належить слов'янське гніздо поселень поблизу с. Рідківці Новоселицького р–ну, яке досліджувала експедиція Чернівецької філії «Охоронної археологічної служби України» ІА НАН України під керівництвом авторів [9, с. 22–37; 13, с. 345–356].

Рідківецький археологічний комплекс, до якого входить городище та розташоване поряд поселення, був виявлений С. Пивоваровим і Л. Михайлиною у 1999 р. Він розміщений на північний захід від села у лісовому масиві. Культурні шари зі слов'янською керамікою зафіксовані також на узліссі та луках поблизу пам'ятки. Візуальний огляд поселення та городища дав змогу встановити, що на його залісненій території є близько 80 западин від жител-напівземлянок, які розташовані групами (від 2 до 6), та понад 10 западин менших розмірів, очевидно, від споруд виробничого призначення (агломераційні печі чи горни?) [9, с. 23].

Поселення розташоване у нетипових для топографії слов'янських поселень умовах – неподалік вершини пагорба, далеко від струмків, однак на його території є три потужні джерела та кілька невеликих озерець, які утворилися в котлованоподібних складках поверхні. Городище розміщене нижче поселення на мису і захищене з напільного боку двома дугоподібними валами і ровами. Очевидно, що це поселення і городище були центром слов'янського гнізда поселень, до якого входило також синхронне селище в ур. Пуста Чорнівка, розташоване на правому березі р. Мошків.

Під час обстеження пам'ятки в 2004 р. поблизу від западин й у культурних нашаруваннях, порушених зсувами і глибокими коліями від вивозу деревини гусеничним транспортом, було знайдено кераміку VIII–

X ст. та залізний ніж із волютоподібним навершям авторів [3, с. 79–84; 4, с. 309–316]. У 2009 р. для встановлення хронології пам'ятки на місці однієї з западин у західній частині поселення був закладений розкоп. У ньому виявлено рештки типового слов'янського житла-напівземлянки розмірами 3,5×3,6 м, завглибшки 1,6 м від сучасної поверхні, з пічкою-кам'янкою в одному з кутів. Тут були виявлені кераміка та залізні знаряддя праці й побуту [10, с. 41–54]. Тоді ж було розпочато вивчення наземної споруди 1 у східній частині поселення, у заповненні якої було знайдено ліпну та кружальну слов'янську кераміку VIII–X ст., дві пельтоподібні лунниці (білонова й свинцева) і свинцеву круглу підвіску [2, с. 249-265; 11, с. 424–427]. Прикраси трапилися на віддалі 5 м одна від одної разом із керамікою райковецької культури та залізними виробами. Окрім того, на території поселення під час розвідкових шурфувань були знайдені бронзові перстені, поясні накладки, пряжки, підвіски тощо [9, с. 23].

Виявлені матеріали показали, що пам'ятка досить перспективна для вивчення. Особливо важливе значення мав факт насиченості культурних нашарувань металевими виробами із заліза (знаряддя праці сільськогосподарського призначення, інструменти для дерево- та металообробки, предмети озброєння, побуту) та численними прикрасами з кольорових металів. Такого типу «багаті» слов'янські пам'ятки райковецької культури досі були невідомі на території регіону. Тому постала потреба у продовженні археологічних розвідок ширшою площею, позаяк «чорні археологи» почали її інтенсивне пограбування [13, с. 345].

Цікавими під час дослідження цієї пам'ятки виявилися бляшки-накладки. Відзначимо, що прикраси епохи Середньовіччя є важливою та яскравою категорією знахідок, оскільки вони слугують цінним джерелом для дослідження цілої низки питань з минулого населення Центральної та Південно-Східної Європи. Вивчення таких археологічних знахідок дозволяє простежити ареал проживання окремих племен, реконструювати етапи та шляхи їхнього переселення, взаємозв'язки та взаємовпливи, отримати інформацію про місцеве виробництво. До того ж вони є важливим хронологічним індикатором, який дає змогу датувати археологічні комплекси та порушити низку питань соціокультурної історії регіону. Відзначимо, що знахідки круглих бляшок-накладок з різними деталями кріплення (різнотипові на пам'ятках VIII–XI ст. по території Європи) порівняно часті, досить різноманітні та унікальні. На території Рідківецького археологічного комплексу на сьогодні таких бляшок-накладок було знайдено два екземпляри (зберігаються у фондах Чернівецького обласного краєзнавчого музею). За своїм зовнішнім виглядом вони – однотипні та майстерно виготовлені. Перша кругла бляшка-накладка (інвентарний номер ЧКМ – 52808; А – 2610) виготовлена з білону, трішки деформована, з відігнутим рівним обідком по периметру виробу, заглибиною по центру та двома боковими отворами для кріплення. Її діаметр – 1,8 см. Інша бляшка–накладка має ідентичну форму до попередньої (інвентарний номер ЧКМ – 52807; А – 2609). Виріб також виготовлений з білону. Пошкоджений у двох частинах. На поверхні виробу, на відміну від першої

знахідки, наявні три отвори для кріплення. Діаметр виробу також становить 1,8 см.

Аналогічні круглі бляшки-накладки відомі в Середньому та Нижньому Подунав'ї, найбільше їх у Карпатській котловині та інших прилеглих територіях. Переважна більшість подібних прикрас виготовлені з бронзи, срібла чи позолочені, знаходять їх здебільшого у багатих похованнях, які датуються X–XI ст. Срібні та позолочені належали, очевидно, привілейованій частині населення, що відображає інший багатий інвентар поховань, як чоловічих, так і жіночих. Відомі подібні прикраси і в кочівницьких старожитностях цього часу. Детальну вибірку подібних бляшок–накладок зібрав та проаналізував румунський дослідник А. Драгота. Опираючись на матеріалами поховань з Карпатської котловини та Середнього Подунав'я, такі бляшки-накладки можна вузько датувати 925 – 985 рр. Менша їх концентрація припадає на кінець X – початок XI ст. Стосовно функціонального призначення бляшок–накладок та реконструкції їхнього розміщення існують кілька гіпотез та припущень. За даними поховань подібного типу бляшки-накладки розташовувалися спереду верхнього одягу й входили до комплексу прикрас разом із накосицями та іншими ювелірними виробами [19]. Очевидно, такі бляшки-накладки виконували не лише естетичну, а й практичну функцію, як закріплення різних деталей одягу. Інше припущення дозволяє стверджувати, що бляшки могли знаходитися не лише спереду верхнього одягу, а й могли використовуватися для закріплення ременів в районі ніг, як поясні накладки тощо. Існує гіпотеза, що подібного типу круглі бляшки-накладки також використовувалися в комплексі спорядження верхового коня для кріплення ременів в упряжі. Таким чином, знахідки білонових круглих бляшок–накладок підтверджують важливість та статусність Рідківецького археологічного комплексу в період IX–XI ст., дозволяють більш чіткіше датувати період існування цієї поселенської структури в межах X ст., здійснити реконструкцію їхнього розміщення та функціонального призначення. Подальше археологічне вивчення поселення дозволить отримати більш повну інформацію про його жителів.

Список використаних джерел

1. Баран Я. Слов'янська община. Київ; Чернівці: Зелена Буковина, 2004. С. 6–27.
2. Ільків М., Калініченко В., Михайлина Л., Пивоваров С. Лунниці та скроневі кільця з поселення VIII–X ст. в Рідківцях. Європейська археологія I тисячоліття н.е.: збірник наукових праць на честь Ліани Василівни Вакуленко. Київ. 2017. С. 249–265.
3. Мисько Ю., Пивоваров С. Ніж із волютоподібним навершям із городища в с. Рідківці. Питання стародавньої та середньовічної історії, археології та етнології. 2005. 1 (19) С. 79-84.
4. Мысько Ю.В., Пивоваров С.В. Находки ножей с волютообразными навершиями в Верхнем Попрутье и Среднем Поднестровье. Stratum plus. 2010. 5. С. 309–316.
5. Михайлина Л.П. Населення Верхнього Попруття VIII–X ст. Чернівці, 1997.
6. Михайлина Л.П. Слов'яни між Дніпром і Карпатами. Київ, 2007.
7. Михайлина Л.П., Тимощук Б.А. Славянские пам'ятники бассейна Верхнего Прута VIII–X вв. Славяне на Днестре и Дунае. Киев. 1983. С. 205–219.

8. Пивоваров С.В. Археологічні матеріали про етнічну ситуацію та суспільно-політичний розвиток земель Буковини в другій половині V–X ст. Науковий вісник ВНУ: історичні науки. 2009. 13. С. 48–55.
9. Пивоваров С.В. Дослідження слов'янського поселення VIII–IX ст. поблизу с. Рідківці у 2010 р. Питання стародавньої та середньовічної історії, археології та етнології. 2011. 2 (32). С. 22–37.
10. Пивоваров С.В. Охоронні археологічні дослідження слов'янських пам'яток на Буковині у 2009 р. Питання стародавньої та середньовічної історії, археології та етнології. 2010. 1 (29). С 41–54.
11. Пивоваров С.В. Прикраси слов'янського населення Буковини (нові знахідки). Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. 2010. 14. С. 424–427.
12. Пивоваров С.В. Середньовічне населення межиріччя Верхнього Пруту та Середнього Дністра (XI – перша половина XIII ст.). Чернівці. 2006.
13. Пивоваров С.В., Ільків М.В. Рідківське поселення райковецької культури у Верхньому Попрутті. Від венедів до Русі: збірник наукових праць на пошану доктора історичних наук, професора Д.Н. Козака з нагоди його 70-ліття. Київ. 2014. С. 345–356.
14. Русанова И.П. Славянские древности VI–IX вв. между Днепром и Западным Бугом. Москва: Наука, 1976.
15. Русанова И.П., Тимощук Б.А. Кодын – славянское поселение V–VIII вв. на р. Прут. Москва, 1984.
16. Тимощук Б.А. Восточнославянская община VI–X вв. н.э. Москва, 1990.
17. Тимощук Б.А. Восточные славяне: от общины к городам. Москва, 1995.
18. Тимощук Б.О. Слов'яни Північної Буковини V–IX ст. Київ, 1976.
19. Dragotă A. Podoabe şi accesorii vestimentare din Banat, Crişana şi Transilvania (secolele X–XI). Cluj-Napoca: Mega. 2014. P. 357-361.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЄКТАХ ВЕНЕЦІЙСЬКОЇ БІЄНАЛЕ

Леонтьєва Олена
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв (Київ)
dme2121.oleontieva@dakkkim.edu.ua

Вивчення вітчизняної присутності на Венеційській бієнале – одному з найвпливовіших форумів світового мистецтва – потребує виявлення відповідних методів, що дозволяють розкрити багатомірність аналізованого явища. В українській мистецтвознавчій літературі превалює тенденція до описовості, оглядовості або критики Венеційської бієнале. У вітчизняних публікаціях не приділяється увага методам дослідження цієї проблематики. Тим часом у світовій науковій думці спроби теоретичного узагальнення практики Венеційської бієнале та інших періодичних міжнародних форумів викликали появу окремої галузі – бієніології. З урахуванням її здобутків є актуальним оновити уявлення про методи дослідження виставкових проєктів.

Ми ставимо особі за мету систематизувати методи дослідження, які використовуються в мистецтвознавстві, з точки зору перспективності їхнього застосування для вивчення сучасного українського мистецтва в проєктах Венеційської бієнале, та окреслити оптимальну систему методів.

За відправну точку ми беремо ідею, що виставки є основною формою комунікації між художником та аудиторією, дослідження якої є важливою для розуміння сучасного мистецтва. Це твердження відображає теоретичні зрушення в мистецтвознавстві протягом останніх десятиліть. Найочевиднішим серед них С. Матур називає зміщення фокуса з окремого художника чи твору мистецтва на виставку як значущий об'єкт дослідження. «Нова музеологія породила більш критичні дослідження виставок, колекцій, практик та ідеологій, підживлювані постмарксистськими та постструктуралістськими теоріями репрезентації та видовища. У XXI столітті з'явилися кураторські дослідження як ще одна підгалузь, що швидко перетворилася на професійний напрямок, тісно пов'язаний із сучасним мистецтвом. Нарешті, самопроголошена галузь бієніології, що досліджує міжнародні бієнале, також просунула дискусії про глобалізацію та ці виставкові платформи. (...) Усі ці траєкторії сходяться і зрештою підтверджують та легітимізують інтелектуальні інвестиції в дослідження виставок» [19], – зазначає науковиця.

В своєму дослідження ми орієнтуємося на такі методологічні підходи до вивчення сучасного українського мистецтва у виставкових проєктах Венеційської бієнале, як міждисциплінарний, діяльнісний та системний.

Використання першого з зазначених підходів обумовлено міждисциплінарним характером самої Венеційської бієнале, що проголошено її статутними документами. Міждисциплінарність фактично пропонується як конкретна й оптимальна платформа для забезпечення наскрізності та

взаємопроникнення знань та методологій в процесі дослідницької діяльності, що є невід'ємною складовою Венеційської бієнале.

Як функціональний інструмент дослідження ми використовуємо діяльнісний підхід, розглядаючи виставкові проєкти як процес та результат діяльності художників, кураторів, комісарів, глядачів та інших учасників.

Системний підхід при вивченні виставкових проєктів Венеційської бієнале включає їхній аналіз та розуміння як системи, що складається з багатьох компонентів і взаємозв'язків. А деякі дослідники пропонують розглядати як систему кожний художній твір [11, с. 96].

Виставкові проєкти Венеційської бієнале є багатоаспектним явищем. Ми виділяємо три основні з них. По-перше, вони є просторовим експозиційним середовищем. По-друге – сукупністю конкретних експонованих творів. По-третє – окремою мистецькою подією в певному соціокультурному контексті.

1. Як просторове середовище українські мистецькі проєкти Венеційської бієнале мають значні відмінності за масштабом, формою організації, змістом, складом учасників, кількістю творів, оформленням. Формальний аналіз в нашому випадку дозволяє висвітлити форми реалізації виставкових проєктів, простежити ті зміни, що відбувалися від однієї Венеційської бієнале до наступної. Порівняльний метод використовується для аналізу проєктів різних років та розробки їхньої типологізації за основними характеристиками. Для розгляду проєктів як комунікативного середовища, де через візуальне повідомлення транслюється певна ідея, нам слугує теорія комунікації.

2. Найскладнішими для аналізу у рамках сучасних виставкових проєктів є експоновані твори. Тут ми стикаємося з проблемами як суто мистецтвознавчого характеру, так і тими, що мають відношення до галузей соціології та психології мистецтва. Для виявлення специфіки художньої практики застосовуємо низку мистецтвознавчих методів, а саме – морфологічний аналіз, іконографію, іконологію, композиційний аналіз та семіотичний аналіз.

Проблематику морфологічного аналізу актуалізує складна та нестійка систематизація творів сучасного мистецтва. Говорячи про важливість цього методу, наведемо аргумент З. Алфьорової, яка вважає, що «власне "сучасне мистецтво" є певною морфологічною системою, чий генезис позначається добою модерну (модерною соціокультурною ситуацією, а структурування – ситуацією постмодерною)» [1, с. 10]. Іконографічний метод при розгляді виставкових проєктів дає можливість простежити розвиток ключових образів експонованих творів через ідентифікацію, опис, класифікацію та інтерпретацію. Іконологія як продовження іконографії розкриває символічний зміст цих образів і передбачає розширений метод інтерпретації, виявляючи додаткові значення. Композиційний аналіз допомагає розкрити художній зміст твору через виявлення прийомів творчості художника, визначати основні виражальні засоби побудови творів. Розширити аналіз виставкових проєктів сучасного мистецтва здатний семіотичний метод, який допомагає декодувати та інтерпретувати закладені в них смисли.

3. Необхідність розгляду проєктів бієнале в соціокультурному контексті пов'язана з тим, що сама бієнале одночасно й віддзеркалює глобальний порядок денний, й великою мірою визначає його. Друга причина полягає в тому, що останні десятиріччя Україна перебуває в стані постійних суспільних та культурних трансформацій. В мистецтві формуються нові образні рішення, тематичні пріоритети, що знаходять вираження в творах, які представлені в мистецьких проєктах Венеційської бієнале. Вивчаючи виставки Венеційської бієнале як події мікроісторії із застосуванням історико-генетичного методу, ми робимо акцент на виділенні обставин і факторів, що впливають на їхню специфіку. Методи соціологічних досліджень – інтерв'ю, експертна оцінка, біографічний метод – дозволяють досліджувати суспільну взаємодію, аудиторію та дії держави як виразника основних політичних та моральних сенсів. Застосування історіографічного та джерелознавчого методів дає можливість оперувати першоджерельною інформацією, що містять документальні та архівні матеріали.

Розширення сучасних художніх практик, бажання українських митців долучитися до світової культури через участь у престижних міжнародних заходах зумовлюють посилення практичного і дослідницького інтересу до Венеційської бієнале. Ми зосередили увагу на проблемі, що потребує вирішення, – розробці відповідної системи методів дослідження українських виставкових проєктів у просторі Венеційської бієнале. При їх аналізі ми маємо справу з багатоплановою структурою, що не може бути повною мірою вивчена за допомогою методів винятково мистецтвознавства. Тому наше дослідження базується на міждисциплінарному підході – співвіднесенні методів психології, теорії комунікації, соціології, історії, семіотики з методами власне мистецтвознавства.

Список використаних джерел

1. Алфьорова З. Транзитивний статус сучасного мистецтва як морфологічної системи. Дизайн та мистецтво в контексті соціокультурного розвитку : матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф., 07-08 вересня 2022 р. Херсон : ХНТУ, 2022. С. 10-12.
2. Скринник-Миська Д. Методологічний дискурс у мистецтвознавстві: культурологічний аспект. Народознавчі зошити. 2012. № 1. С. 90-97.
3. Mathur S. Why Exhibition Histories? British Art Studies. 2019. Issue 13. DOI: 10.17658/issn.2058-5462/issue-13/conversation/001

МОРАЛЬНІ СКЛАДОВІ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОЇ КОНЦЕПЦІЇ БОГДАНА КІСТЯКІВСЬКОГО

Ніколенко Ксенія
Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького державного університету внутрішніх справ (Кривий Ріг)
Nikolenkoksenia985@gmail.com

Моральні складові права з філософської точки зору активно розглядаються широким колом дослідників, українська філософська традиція в цьому контексті також пропонує цікаві варіанти розгляду питань права і моралі, не в останню чергу завдяки національній і культурній ідентичності. Питання самовизначення українських філософів взагалі, і філософів права може продемонструвати особливості поглядів наших співвітчизників в минулому та надати підтвердження тяглості української ідеї та показати її ключові відмінності в філософсько-правовому контексті. Для української філософської традиції було характерним демонструвати власну незалежність, своєрідність навіть за таких умов, які цьому не сприяли. В сучасних умовах дуже гостро постає питання національної ідентичності, певними політичними силами здійснюються спроби руйнування ідеї української ідентичності та своєрідності. Тому доведення тривалого існування української історії, нації, ідеї є ключовим для сучасного дискурсу, філософського в тому числі.

Українська історія мала вже приклади існування і навіть національного самоусвідомлення в умовах всебічного придушення, унеможливлення трансляції української культури та різноманітних системних рішень для згортання усвідомлення людиною себе як українця. Проте певні особистості не тільки не піддавалась цим діям, а і всіма своїми вчинками (професійними, особистими) демонстрували самостійність, здатність до боротьби та відсутність конформізму.

Такою фігурою можна вважати Богдана Кістяківського – відомого українського філософа, юриста, соціолога. Мислитель, доводячи своєрідність поглядів української культури, мови та мислення, демонстрував оформленість поглядів та послідовність в своїх переконаннях. Філософ, хоч і жив в умовах гегемонії російської культури, працював на територіях російської імперії, все одно залишив розуміння та чітке усвідомлення себе як українця, чітко визначав свою національну приналежність та навіть в публічних диспутах підписувався «українець» (в публічному діалозі, щодо особливостей існування різноманітних культур на території російської імперії та їх статусу). Сам філософ стверджував, що « що тільки вивчивши українську мову і набувши емоційного досвіду осягнення рідної культури, він значно розширив свої пізнавальні та естетичні здібності, став дійсно освіченою і культурною людиною» [1, с. 127].

Життєвий досвід, публічна поведінка мислителя не тільки зводилась до публічного відстоювання національних цінностей, Б. Кістяківський розробив та активно досліджував особливості філософсько-правової реальності та морально-етичні її аспекти. Як особа, філософ завжди під-

креслював своє походження та виділяв моральні чинники в тому числі, що призводять до визначення морального підґрунтя поведінки.

У філософсько-правововому вченні Б. Кістяківського виділимо концепцію дихотомічного поділу цілей права на емпіричні та трансцендентальні: «Серед трансцендентальних цілей найбільше значення для права, згідно Богдана Кістяківського, мають саме етичні цілі, що зумовлюють його природу: свобода і справедливість. Наявність у праві зазначених цілей визначає, як необхідність його нормативно-етичного дослідження, так і правомірність відповідного поняття права. Але визначенням нормативно-етичного поняття для Богдана Кістяківського аж ніяк не вичерпується таке різноманітне явище, як право. Право є і державно-організаційне, і соціальне, і психічне, і нормативне явище. Всі ці різні його прояви підлягають самостійному вивченню, і тому науково правомірно не одне, а кілька понять права. Нормативне поняття права Богдан Кістяківський виділяє поряд з державно-організаційним, соціальним і психологічним» [2, с. 17]. До того ж, у філософа простежується аксіологічна складова моралі права, бо саме нормативно-етичне, ціннісне право є для нього таким, що не тільки має цінність, а ї має бути прийнятим за основу та розглядатись як данність.

Таким чином, філософсько-правова концепція Б. Кістяківського розкриває морально-ціннісні складові права, що аналізуються крізь призму природного права та права, що орієнтується на етику в кращих неокантіанських традиціях. Тому як особисте життя, так і погляди професійного характеру, конструктивно переплітаючись в єдине ціле, можуть виступати прикладом для наслідування наступними поколіннями, використовуватись в сучасній практиці.

Список використаних джерел

1. Максимов С.І. Видатні юристи України: Б. Кістяківський – видатний український філософ права. Електронний ресурс. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/4549/1/Maksymov_126.pdf
2. Семикрас В.В. Етичні аспекти філософсько-правової концепції Богдана Кістяківського. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія: Філософія, політологія. Вип 110. 2012. С. 16-17.

ПОЛІВИМІРНІСТЬ ФЕНОМЕНУ СЕКУЛЯРИЗАЦІЇ

Ончуленко Михайло
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
onchulenko.mykhailo@chnu.edu.ua

Робота над проблемою полівимірності феномену секуляризації була розпочата американським вченим Л. Шайнером у статті «Поняття секуляризації в емпіричних дослідженнях» [6] в 1964 році.

У. Лущ вказує на те, що Л. Шайнер займався проблемою розмаїття тлумачень феномену секуляризації. Справа у тім, що при розгляді цього концепту потрібно було робити контекстуальні уточнення для уникнення непорозумінь. Результатом роботи вченого став висновок про те, що «сформулювати однозначне просте визначення секуляризації неможливо, оскільки це явище об'єднує в собі три складні взаємодоповнюючі процеси: десакралізацію, диференціацію та трансформацію» [1, с. 44].

«Диференціацію» Л. Шайнер тлумачив у дусі Т. Парсонса: «Парсонс пропонує «диференціацію» як альтернативу тлумаченню сучасного суспільства як такого, що переживає процес секуляризації в сенсі «занепаду» релігії» [6, p. 213]. При цьому, американський соціолог релігії зауважує, що термін «диференціація» з'явився як більш м'яка альтернатива щодо терміну «розмежування» (disengagement). Останній був предметом суперечки в наукових та теологічних дискусіях про секуляризацію.

Під «десакралізацією» Л. Шайнер розумів інтерпретацію тези М. Вебера про «розчаклування світу»: «Світ поступово позбавляється свого сакрального характеру, оскільки людина і природа стають об'єктом раціонально-причинного пояснення та маніпуляції. Кульмінацією секуляризації буде абсолютно «раціональне» світове суспільство, в якому явище надприродного чи навіть «потаємного» не гратиме жодної ролі» [Ibid, p. 215-216].

І, останній термін з трьох – «трансформація». Зауважимо, що в оригінальному тексті застосовується термін – «транспозиція» (transposition) або повністю – транспозиція релігійних вірувань та інститутів (Transposition of religious beliefs and Institutions) [Ibid, p. 214]. Щодо нього вживається також синонім «трансформація», через що, певно, У. Лущ обрала його відповідником. Л. Шайнер визначає «транспозицію» так: «Знання, моделі поведінки та інституційні механізми, які колись опиралися на божественну силу, трансформуються у явища суто людського характеру... Кульмінацією цього типу секуляризації може стати поява повністю гуманізованої релігії і суспільства, що візьме на себе функції, які раніше виконувалися релігійними структурами» [Ibid].

Кращого, ніж Л. Шайнеру, результату у роботі над проблемою полівимірності феномену секуляризації вдалося, на думку У. Лущ, досягти К. Доббелеру. Вчений, у працях «Секуляризація: багатовимірний концепт» [2] та «До інтегрованого погляду на процес, пов'язаний з дескриптивним поняттям секуляризації» [3] пропонує розгляд секуляризації як

полівимірного концепту, який може отримати цілісну дефініцію лише за умови врахування всіх аспектів його змістового розгортання. К. Доббелере пояснює, що феномен секуляризації має три прояви: 1) макрорівень – як автономізація та функціональна диференціація соціальних інститутів; 2) мезорівень – в межах релігійних структур, які, опинившись у ситуації ринкової конкуренції, переорієнтовуються на світське; 3) мікрорівень – як приватизація релігії індивідом, через що він отримує можливість обирати ту чи іншу релігію самостійно відповідно до своїх духовних потреб, а не через зовнішній примус [1, с. 43].

Ще один вчений, на якого вказує У. Лущ у зв'язку з дослідженням полівимірності феномену секуляризації, – це Р. Інґлгарт. Вона згадує дві його праці: «Сакральне і секулярне: релігія та політика у світовому масштабі» [4] та «Модернізація, культурна зміна та демократія: послідовність людського розвитку» [5].

В першій Р. Інґлгарт пише про обернену залежність між релігійністю й відчуттям безпеки. Сучасне життя забезпечує комфортне існування індивіда, через що знижується його потреба в захисті зі сторони релігійних структур. В другій – про перехід від сталих форм релігійності, на яких тримаються поведінкові патерни захисту індивіда у світі, до індивідуалізованих цінностей, які слугують потребі у смислі та меті [1, с. 42-43].

Безумовно, в даних У. Лущ характеристиках робіт Р. Інґлгарта відчувається методологічний акцент на трансформації. Її можна тлумачити в дусі Л. Шайнера, а можна поглибити це розуміння через постсекулярний вимір, який присутній у соціологічних викладках американського вченого.

Р. Інглгарт у своїх пізніх працях писав про зворотну сторону постматеріалізму, засновником якого був. Якщо в 70-80 рр. XX ст. він вважав, що перехід від матеріалістичних до постматеріалістичних цінностей є найбільш значущою соціальною подією в західній культурі, то пізніше він: а) допускав зворотну потенцію цього процесу; б) виражав сумніви в його безумовно позитивній значимості.

У підсумку зауважимо, що стосується Р. Інґлгарта, то він вже більшою мірою стоїть на постсекулярних позиціях, ніж секулярних. Тому, погодимося з висновком У. Лущ стосовно внеску, зробленого К. Доббелере.

Список використаних джерел

1. Лущ У. Феномен секуляризації: наближення до трансцендентного : монографія. Львів : Літопис, 2016, 240 с.
2. Dobbelaere K. Secularization: a Multi-Dimensional Concept. Current Sociology. 1981. Vol. 29. P. 1-213.
3. Dobbelaere K. Toward an Integrated Perspective of the Processes Related to the Descriptive Concept of Secularization. The secularization debate / Eds.: W.H. Swatos, D.V.A. Olson. Lanham, Maryland : Rowman & Littlefield Publishers. 2000. P. 21-39.
4. Inglehart R., Norris P. Sacred and Secular : Religion and Politics Worldwide. N.Y. : Cambridge University Press, 2004. 329 p.
5. Inglehart R., Welzel Ch. Modernization, Cultural Change and Democracy: The Human Development Sequence. NY, Cambridge : University Press, 2005. 333 p.
6. Shiner L. The Concept of Secularization in Empirical Research. Journal for the Scientific Study of Religion. 1967. Vol. 6. P. 207-220.

АКСІОНОМІЧНИЙ ПОГЛЯД НА РОЛЬ МИТЦЯ У ТВОРЕННІ ПРЕКРАСНОГО

Попаденко Антон
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
popadenko.anton@chnu.edu.ua

Попередня публікація автора була присвячена загальному розумінню прекрасного в аксіономічному контексті, тому – для повнішого сприйняття ідеї, представленої вже в цій роботі – спрямовуємо читача попередньо ознайомитися із тією публікацією [3, с. 60-65].

Аксіономічний погляд на суще передбачає визнання буття як, з одного боку, субсистентного, тобто незалежного від суб'єктивного світу спостерігача, а з іншого – взаємозалежного з ним, таким, сутнісний максимум якого розкривається лише після віднаходження його сприймаючим Я. Це означає, що прекрасне, як сприйманий людським суб'єктом прояв об'єкта (який може поставати як у матеріальному так і в нематеріальному вигляді), тобто частинки субсистентного буття, вивершує свій онтологічний статус лише в процесі та результаті зазначеного сприймання.

Ще одним важливим моментом, який варто пригадати у зв'язку з подальшим розмислом, є те, що доступ до такого сприймання в його справжньому вияві має лише особистість, яка досягла в своєму аксіономічному становленні духовного рівня. Одразу застережемося, що не варто вбачати тут претензію на якийсь розподіл людей на «касти». Така класифікація радше є матрицею для кожної окремої особистості, за допомогою якої пропонується альтернатива самопереоцінки власного потенціалу.

Вдаючись безпосередньо до розгляду проблеми митця в мистецтві, маємо зважити на декілька принципових передумов.

1. Категорія прекрасного має багатоаспектну та складну внутрішню структуру, а тому градація його проявів сприймається комплексно. До прикладу, ми не можемо ототожнити прекрасне з красивим, або з витонченим, або з добрим чи істинним, піднесеним, гармонійним, і т.д., проте без цих моментів прекрасне втрачає свою наповненість, стає порожньою формою, де неможливо віднайти грані, завдяки яким воно постає для нас як цінність, як те, що (серед іншого) здатне спрямовувати волю та розум до певної мети.

2. Очевидно, що прекрасне існує не лише в мистецтві, а й за його межами. Особистість, яка здатна сприйняти прекрасне, робить це не лише розглядаючи витвори образотворчого мистецтва, слухаючи музику, чи перечитуючи класичну літературну спадщину або ж сучасну літературу. Джерелом прекрасного може виступати будь-що в довколишньому, або навіть і у внутрішньому нашому світі, що має ознаки близькості до Джерела прекрасного як такого [див. 2, с. 27] (детальніше про ці ознаки поміркуємо далі). Але в цій праці йтиметься лише про окремий випадок прекрасного, тобто про мистецтво.

3. Мистецтво розглядається нами не просто як процес та результат творчої діяльності окремої людини чи групи людей, а як процес самостановлення та самоідентифікації сущого, як один з компонентів та шляхів універсального прагнення буття до свого Творця, через віднаходження свого онтологічного екстремуму в естетичному вимірі. Себто природа та спосіб існування мистецтва, з погляду аксіономії, є внутрішньо метафізичними, такими, де митець відіграє непересічну роль творця рушіїв буття до свого максимуму. Однак це не геґелівське розуміння, де ці рушії є «акторами» самопізнання Бога, якого у вченні філософа можна, в цілому, ототожнити з Абсолютною Ідеєю. В нашому випадку радше йдеться про прагнення кожного елемента буття до свого Творця, який вже є Всемогутньою та Всезнаючою Особистістю. Християнський теїзм видається нам набагато продуктивнішим базисом для розгортання аксіономічного світобачення щодо цього.

Надалі нас будуть цікавити три основні запитання:

1) Що таке мистецтво та яке його місце в аксіономічному розумінні світу?

2) Які атрибути притаманні прекрасному, та як можливо розрізнити й порівняти різні прояви прекрасного, виходячи з розуміння цих атрибутів?

3) Хто такий митець та хто може бути митцем?

Відповідь на перше запитання (1) розпочнеться зі спостереження, що джерело будь-якої мистецької роботи міститься в бутті, причому одночасно у двох смислах: як частинка буття, що безпосередньо надихає митця в його діяльності (об'єкт дійсності, внутрішнє переживання, рефлексія щодо подій чи явищ тощо), а також як репрезентація універсального порядку, в межах якого реалізується сюжет мистецького витвору, його відображення у вигляді «вузла», де переплітаються й інші буттєві події (і витвір, якій інтерпретується як ізольований від буття, або претендує на його заперечення також підпадає під цю характеристику).

Отже мистецтво – це наслідування буття, мімезис. Проте аристотелівсько-платонівського розуміння недостатньо для аксіономічного визначення, адже в Аристотеля та Платона мистецтво є імітацією [див. 4] буття, в той час як ми, як вже було зазначено раніше, визнаємо за мистецтвом роль рушійної сили буття (через естетичний його вимір), якою не може бути проста тінь. Навпаки, оригінальність художнього образу є тією призмою, через розуміння якої людською особистістю буття привідкриває свою істинну природу, рухається до своєї справжності.

Якщо експлікувати зі сказаного основні ідеї, мистецтво – це (а) специфічний процес естетичного пізнання дійсності, де відбувається одночасний складний процес пізнання буття особистістю та самопізнання особистості та буття; (б) створення оригінальної системи художніх образів, що репрезентує буття одночасно в його партикулярності та універсальності; (в) особливий вид діяльності митця, який виступає ініціатором зазначених процесів, а також уможливлює існування мистецтва загалом.

Відповідь на наступне запитання (2) має на увазі розкриття різних аспектів прекрасного не лише в кількісному, а й у якісному вимірі, причому саме він у цьому разі є винятково важливим.

Багатовимірна та складна природа прекрасного є діалектичною на фундаментальному рівні, тому сформулювати вичерпну характеристику його рис наразі не є нашою метою. Проте ми й не претендуємо на це, дійсним завданням тут є радше продемонструвати сам принцип розмислу в межах цієї проблематики, виходячи з аксіономічних засад.

Найбільш значущою діалектичною парою в розмислі про прекрасне ми вбачаємо його зіставлення із потворним. Складність у цьому моменті полягає в тому, що потворне завжди необхідно розуміти одночасно у двох значеннях: (а) як частина художнього образу, яка втілює певну його рису, демонструє неперечісний набір смислів, завдяки яким витвір набуває того рушійного потенціалу щодо буття, про який зазначалось раніше; (б) як міра самого витвору, його відповідність початковому замислу, ідеї, від чого залежить життєздатність результатів праці митця та її мистецька цінність. Умовно ми можемо класифікувати пункт (а) як якісний вимір потворного (а разом із ним і прекрасного), в межах якого він набуває статус частини прекрасного як цілого, стає його інструментом змістового самовираження, а пункт (б) як кількісний вимір, де вже йдеться про «насиченість» прекрасним витвору загалом, де постає питання про його місце та значення у світі мистецтва та культурі загалом.

Що стосується уможливлення порівняння різних проявів прекрасного, воно випливає (враховуючи окреслене) з глибинного розуміння його внутрішньої сутності та рушійного потенціалу, а це, у свою чергу, віднаходиться через споглядання зв'язків його окремішності (повноти його змісту та форми) в контексті універсального світу культури та констатування її впливу на останній, а також на внутрішній світ особистості, що втілює цей процес у життя. Саме ця впливовість витвору мистецтва, за умови його відповідності заповідям того Джерела, про Яке мова йшла на початку тез, й визначає ступінь близькості чи віддаленості до Нього як до Абсолютної Краси.

То хто ж такий митець (в)? Виходячи з висновків та спостережень, представлених в процесі роздумів над попередніми запитаннями, можемо запропонувати таке узагальнення: митець – це особистість, яка має спроможність побачити у світі певні закономірності та смисли, а також навички й засоби для того, щоб втілити свої спостереження в оригінальній художній формі. Це визначення виглядає досить тривіально без зауваження, що ця особистість мусить у своєму аксіоматичному становленні досягти духовного рівня, адже тільки тоді вона може претендувати на створення чогось справді прекрасного (що неможливе як випадковість чи простий збіг обставин). Хоч митець і може прямувати по шляху, де мистецтво визначається як «доцільність без мети» [див. 1, с. 65], проте ціннісно-смислова матриця його особистості (яка часто не може бути вичерпана раціональним самоаналізом) має резонувати із універсальними буттєвими смислами, із загальним стремлінням буття до своєї досконалості. Ця необхідність існує, адже вартий уваги мистецький витвір видозмінює саму матерію культури, трансформує саме буття, а також й інші особистості, що вступають із витвором митця в діалог, а через нього і з буттям, митцем та самими собою.

Список використаних джерел

1. Kant Immanuel. Critique of judgment [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: https://monoskop.org/images/7/77/Kant_Immanuel_Critique_of_Judgment_1987.pdf
2. Thomas Aquinas. Summa Theologica [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: https://www.ccel.org/ccel/a/aquinas/summa/cache/summa.pdf.
3. Попаденко А. Ракурси розуміння прекрасного в аксіономічному контексті. Соціально-гуманітарні дискурси сьогодення: світоглядні та ціннісні аспекти. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Чернівці, 27-28 жовтня 2023 р.). Чернівці : Чернівец. нац. ун-т, ім. Ю. Федьковича, 2023. С. 60-65.
4. Труфанова А. Поняття «мімезис» у творах давньогрецьких мислителів. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії.* 2023. Випуск 48, с. 152–158.

ІСТОРИЧНА ТРАВМА В РЕЦЕПЦІЯХ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА

Рачук Святослав
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
svyatoslav.rachuk2013@gmail.com

Мистецтво як невід'ємна складова духовного життя людства відображає найважливіші аспекти як індивідуального, так і колективного життя суспільства. Прикладом фіксації важливих подій крізь призму індивідуального творчого бачення є візуальне мистецтво. У ньому митець, з одного боку, відтворює на полотні визначну подію, а з іншого, привносить свої смислові акценти в художній образ створеної ним картини. Для автора важливим критерієм вибору сюжету візуального мистецтва постає як внутрішня, так і зовнішня актуалізація проблематики. Для зовнішньої актуалізації характерна масштабність події та її наслідків. До таких глобальних належать історичні події, які відбувалися та відбуваються на території сучасної України. Зокрема, до них можна віднести голодомори (1921-1923, 1932-1933, 1946-1947 років), репресії, втрати у двох світових війнах, наслідки подій XX ст. Сучасні події на території вже незалежної української держави (Помаранчева революція, революція гідності, анексія Криму, АТО, пандемія COVID-19, повномасштабне вторгнення росії в Україну), як і події XX ст., є актуальними для митців внутрішньо-індивідуально та зовнішньо-глобально.

Колективні глобальні трагічні події, які несуть екзистенційну загрозу цілому народу, містять у собі передумови формування історичної травми. Визначення історичної травми можна побудувати на наявності основної ознаки: «травматична подія, спільне переживання травми групою людей, вплив такої травми на кілька поколінь» [1]. Історична травма характеризується довготривалим психологічним ефектом – вона позначається на декількох наступних поколіннях та потребує комплексного підходу до її подолання. Одним із таких підходів є арттерапія, яка дозволяє візуалізувати на полотні пережитий травматичний досвід.

Прикладом художнього відображення у мистецтві травматичних подій є творчі напрацювання сучасних українських митців. Зокрема, Сергій Майдуков зображає події вторгнення країни-агресора в Україну. Про нього відомо, що «він створив обкладинку для The Guardian і «щоденник» першого тижня війни для The Financial Times. У цій хронологічній розповіді – початок вторгнення, Гаванський міст і розстріляне авто, замальовки з поїздок Майдукова воєнним Києвом і областю, що зустрічає ворога» [2]. Концептуальним відтворенням історичної травми також є серія картин, які утворюють одну композицію під назвою «Макс в армії», представлені художницею Лесею Хоменко, де на полотні зображені добровольці, які змінили свій спосіб життя та відправилися на захист України.

Полотна українських митців, присвячені повномасштабному вторгненню в Україну, виходять на міжнародний рівень виставок. Серед них –

картини Олексія Сая, які представлені на виставці «Коли віра зрушує гори». Особливістю його робіт є техніка виконання малюнків: «Художник зробив 300 малюнків тушшю на білому папері: вони зображають дим, що йде від вражених снарядами будівель» [2]. Ціла назка картин, присвячених війні, належать художниці Ользі Вільсон. Вони представлені не тільки в картинних галереях, а й у просторі інтернету. Важливою характеристикою її робіт є візуалізація окремих трагічних історій, які сталися в період повномасштабного вторгнення.

Отже, ми бачимо що мистецтво як невід'ємний чинник колективного переживання подій іде пліч-о-пліч з усіма аспектами життя людини, зокрема з відображенням колективних травм. Воно передає людські хвилювання суспільства, а митець крізь призму власного інтуїтивного пізнання втілює їх у доступній для нього формі. Сучасне українське візуальне мистецтво представлене широкою плеядою художників, які проживають історичну травму війни, виконуючи одночасно своєрідну терапевтичну роль у подоланні цієї колективної травми.

Список використаних джерел

1. Маклюк О., Бессонова М. Історичні колективні травми: особливості прийняття та подолання. Eminak, 2023, 3 (43). С. 273-292. URL: https://www.researchgate.net/publication/375628631_Istoricni_kolektivni_travmi_osoblivosti_prijnatta_ta_podolanna (дата звернення: 02.02.2024).
2. Мироненко Т. «Креативність протилежна руйнівній силі смерті». 10 робіт українських і світових митців, присвячених війні та спротиву в Україні. Forbes.ua. URL: https://forbes.ua/lifestyle/kreativnist-protilezhna-ruynivniy-sili-smerti-10-robit-ukrainskikh-i-svitovikh-mittsiv-prisvyachenikh-viyni-ta-sprotivu-v-ukraini-24082022-7874 (дата звернення: 02.02.2024).

НІЧНА КУЛЬТУРА СУЧАСНОГО МІСТА: КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Слюсар Марія
Український державний університет імені Михайла Драгоманова (Київ)
22iff.m.sliusar@std.npu.edu.ua

Нічний режим культури є притаманним саме сучасному суспільству і охоплює різноманітні аспекти соціального та культурного життя мешканців великих міст. Якщо у традиційній культурі попередніх століть нічне життя асоціювалося з маргінальною діяльністю, нерідко пов'язаною з криміналом (грабежом, контрабандою, проституцією тощо), то у пізньомодерну епоху нічна активність знаходиться на рівні з денною, це повноцінна складова соціального життя. «День та ніч були такою ж неодмінною дихотомією культури, як і добро та зло, мир і війна, молодість та старість і т.д. Однак буремність XX століття з його зміною соціальних порядків, заідеодогізованістю, відчайдушністю, грайливою нерозважливістю, протестністю вивело з тіні на всезагальний огляд приховані процеси нічного життя» [1, с. 57].

Найважливішими чинниками, що обумовили розвиток нічного режиму культурного життя стали технологічні інновації та урбанізація. Умовно, 100 років тому більшість населення не могла собі дозволити вести активний спосіб життя вночі, через залежність від сонячного світла та матеріального становища, яке не дозволяло у великих масштабах використовувати штучні засоби освітлення. Якщо раніше ніч вважалася небезпечним часом, коли на вулицях підстерігають розбійники, повії і чаклуни, а нічні розваги, наприклад бали, влаштовувала тільки знать, то зараз електроосвітлення вулиць і приміщень надає можливість вести вночі не менш активний спосіб життя, як і вдень. Таким чином людина стає все більш незалежною від природних світлових циклів, часу для активності стає все більше у зв'язку з автоматизацією індустріального виробництва, діджиталізацією культурних сервісів та продуктів. Нічні активності стають різноманітнішими, доступнішими та безпечнішими.

Нічна культура активно почала розвиватися у містах, і стала їхньою невід'ємною складовою. Це сприяло утворенню творчого й вільного середовища для молоді і нестандартних особистостей, та надало більше можливостей для самовираження. «У місті є запит на символічний (художній, інформаційний) продукт. Для створення останнього важить лише особиста мотивація творця, його працездатність і талант. Міське життя з його, з першого погляду, анонімністю є благодатним середовищем для неординарних, непересічних людей. З іншого боку, ці міські диваки не чудуються дивацтвам інших, звідси – більша розкутість і толерантність міського соціального середовища» [1, с. 58].

Нічний час привабливий тим, що реальний світ, з його бурхливістю та купою людей, затихає. Умови стають сприятливішими для концентрації на творчому процесі, експерименті, свободі вираження думок і почут-

тів. Спадає потреба відповідати на запити або очікування інших. У таких умовах активно почали формуватися молодіжні рухи та субкультури. Квартири, сквоти, гаражі та підвали були місцями, де вони могли проводити час у творчій атмосфері, шукаючи людей з подібними інтересами. Згодом таке явище стало масштабнішим та організованим. Одним з прикладів є «Фабрика» яку заснував Енді Воргол у Нью-Йорку в 1964 році. Ця арт-студія була місцем зустрічей для багатьох художників, музикантів, акторів, письменників та інших креативних особистостей того часу. Вони використовував «Фабрику» для проведення різноманітних експериментів у галузі кіномистецтва, музики та моди.

Паралельно формувалося таке явище як «клабінг» або «клубна культура». Загалом можна відзначити, що вона отримала початок у другій половині 20-го століття. До появи електронної музики це були бари або клуби по типу «CBGB». Цей клуб також був заснований у Нью-Йорку, в 1973 році. Він відомий як місце, де починали свій творчій шлях відомі панк-рок гурти. Подібні заклади давали змогу неформальним, некомерційним виконавцям розвиватися та проявляти себе.

З появою і популяризацією електронної музики виникає багато різноманітних концертних майданчиків та фестивалів, з'являється термін «рейв», який і означає танцювальні вечірки під музичний сет діджеїв. Такі вечірки зазвичай тривають всю ніч, а іноді і декілька днів. Сучасним прикладом таких клубів у Києві є «К41», «Collider», система клубів у колишній стрічковій фабриці, до якої входить «Closer» та «Otel'»; а також такі фестивалі, як «Laboratorium», «VESELKA», «Brave! Factory». Вони відомі і за межами України, часто на такі події приїжджають закордонні туристи.

Подібні заклади відвідують люди, орієнтовані на емоційний та відкритий зв'язок з оточуючими, а також «...в рамках клубно-розважальних спільнот саме активна взаємодія з іншими учасниками дозвільної діяльності дозволяє суб'єкту сконструювати сенс свого життя, визначити свої цілі і бажання, а також підняти власну самооцінку» [2, с. 200].

«Клабінг» та культурне життя суттєво змінилося в умовах війни. Багато організаторів, митців, та й концертних майданчиків припинили свою роботу з різних причин. З іншого боку, це знизило конкуренцію і дало змогу менш досвідченим учасникам проявляти себе та організовувати нові заходи. Через комендантську годину скоротився час лайн-апу, а масштабні фестивалі з ночівлею у наметах стали неможливими, але деякі рейви все ж таки проводяться вночі. Більшу актуальність набули «афтепаті» при зачинених дверях клубу або у когось вдома.

Наступним елементом нічної культури є стріт-арт. Багато стріт-арт митців працюють у нічний час, коли вони можуть лишатися непоміченими, зокрема правоохоронними органами, а тому мати більше свободи для творчості. Вони використовують ніч для створення графіті, муралів та інших мистецьких інсталяцій. Найвідомішим прикладом є митець з псевдонімом Бенксі, особа котрого / котрої й досі залишається невідомою. Його твори часто відображають поточні культурні тренди та настрої. Вони стають відображенням поглядів і настроїв міського середовища та відображають культурну енергію його ночного життя.

Отож, вечірнє або нічне дозвілля стало популярною та невід'ємною частиною сучасного міського життя.

Список використаних джерел

1. Осадча Л. В. Клабінг як прояв горизонтальної комунікативної моделі у молодіжному середовищі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова.* Серія 7 : Релігієзнавство. Культурологія. Філософія. Випуск 36 (49). 2016. С. 55-61.
2. Кременчуцька М. К., Акопян А. Б. Сучасна розважальна клубна культура і психологічне благополуччя особистості. Пізнавальний та перетворювальний потенціал історичної психології як науки: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Одеса : Одеський національний університет, 2017. С. 199-200.

ФІЛОСОФІЯ ЩАСТЯ

Смолянова Ольга
Лозівська філія Харківського автомобільно-дорожнього фахового коледжу (Лозова)
olgasmolyanova1978@gmail.com

Григорій Сковорода – рідкісний приклад людини, чия філософська система перебуває в повній гармонії з її власним життям і повністю базується на синтезі людських емоцій і розуму та є актуальною в усі віка і навіть сьогодні. Філософ ніколи не йшов на компроміс зі своїми переконаннями і ніколи не піддавався спокусам, іншими словами, він створив свою філософську систему цілком відповідно до вимог свого власного буття, голосу своєї власної сутності, а не вимог інших. «Світ ловив мене, але не впіймав» – ці слова викарбувані на його могилі. У цій фразі приховане життєве кредо великого мудреця, яке тоді було так само важко дотримуватися, як і сьогодні.

Сковорода вчить нас бути щасливими в житті і в роботі. Він пише, що за щастям не треба далеко мандрувати, ставати на коліна перед можновладцями, бо воно завжди і всюди з тобою. Треба лише його розпізнати, про це йдеться у філософській праці «Вхідні двері до християнської доброчесності».

Григорій Савич переконаний, в тому, що щастя – є джерелом внутрішнього спокою: воно в нашому серці, в нашому відношенні до природи і Батьківщини. Щоб бути щасливими, ми повинні викорінити жадібність, розкіш, амбіції та духовну вбогість. Ми повинні піклуватися про свою душу, адже тільки здорова душа є основою щасливого життя на Землі. Люди повинні приділяти особливу увагу своєму духовному і культурному просвітництву. Адже тільки знання і всебічний розвиток можуть зробити людину не тільки сильною і щасливою особистістю також індивідуальністю. Тому мислитель закликає до всебічного розвитку особистості.

У своїй книзі «Розмови п'яти мандрівників про справжнє щастя» філософ стверджує, що основою щастя є пізнання себе. Щастя не потребує багатства, влади, почестей чи цінностей. Щоб бути щасливим, потрібно пізнати себе, своє духовне «я»: свої вподобання, свої здібності, свої нахили до певних видів діяльності. Знаючи свої нахили, можна визначити своє місце в суспільстві. Звідси ідея «сродної праці», відповідно якої кожна людина повинна займатися тією роботою, до якої вона здатна, до якої має талант та певний хист. Тоді вона буде почуватися щасливою. Адже вона займається справою, яку «любить» і може принести більшу користь суспільству. Г. С. Сковорода в своїх байках: «Бджола та Шершень», «Дві курки», «Зозуля та Дрізд», «Орел і Сорока» ілюструє цю ідею.

Поняття щастя часто збігалося з тогочасною соціальною реальністю. Наприклад, у своїй оді «Похвала бідності» Сковорода говорить, що щастя – це не розкіш, гроші чи нескінченність. Щастя полягає в простих речах, і пересічний селянин може відчути його так само повно, як і будь-хто інший. Іншими словами, можна бути щасливим, залишаючись бідним.

А коли ми маємо багатство, ми стаємо більш залежними від зовнішніх обставин.

За Сковородою, щастя характеризується органічним зв'язком із внутрішнім світом, але це не означає, що воно є антисоціальним та егоїстичним за своєю природою. За Сковородою, щастя суспільства є результатом індивідуального щастя кожного його члена, а тому справжнє щастя не має нічого спільного з самотністю, а характеризується прагненням до спілкування. Слід також зазначити, що свобода є характеристикою щасливого суспільства. Говорячи про свободу як найвище благо людства, мислитель не забуває про український народ, який справді можна вважати прикладом національної боротьби за незалежність. З цією думкою він написав поезію «De Libertate» («Про свободу»), в якій оспівує тих, хто боровся за національну свободу.

Таким чином, у своїх творах Григорій Сковорода дає практичні поради, як досягти щастя. На думку мислителя, щастя складається з особистого очищення та розвитку людини, а також в улюбленій праці, яка приносить задоволення, та в суспільному щасті, коли люди живуть разом у злагоді та мирі.

Список використаних джерел

1. Лисенко О. Гуманістичні ідеали Григорія Сковороди. URL: https://mdeksperiment.org/ru/post/20140216-gumanistichni-ideali-grigoriya-skovorodi
2. Лютий Т. Найбільший секрет філософування Сковороди – вчитися бачити у видимому невидиме. URL: https://suspilne.media/329172-filosof-taras-lutij-najbilsijsekret-filosofuvanna-skovorodi-vcitisa-baciti-u-vidimomu-nevidime/#:~:text

ЗАГАЛЬНІ ПОГЛЯДИ ГЕЛЬВЕЦІЯ НА ЛЮДИНУ, ЇЇ РОЗУМОВІ СПРОМОЖНОСТІ ТА НА ЗНАЧЕННЯ ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ В РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Сидоренко Вікторія
Національний університет Києво-Могилянська академія (Київ)
sydorenkovictoria@ukr.net

«Концепт “образ людини”» є одним із дієвих інструментів аналізу будь-якої історико-філософської доби, її своєрідною «епохальною» візитівкою. Він забезпечує загальне розуміння запропонованих епохою і значущих для неї філософських наративів. Це робить проблему адекватного відтворення сформованого добою Просвітництва «образу людини» окремим напрямом досліджень цього вагомого відтинку європейської історії.

Справа в тому, що Просвітництво позначає й окреслює цілком новий культурно-історичний контекст. Його справжнім філософським «нервом» є суттєвий онтологічний зсув, ознаменований Ренесансом у його гострій полеміці з латинським християнським Середньовіччям і спрямований у напрямку не до, а від Абсолютної Особи, християнського Бога, – туди, де має діювати-панувати вже не Абсолютна, а відносна, людська особистість. І це суттєво змінює, як пізніше висловиться М. Шелер, розмірковуючи про ідею людини як проблему, «місцеположення людини в космосі» [6].

Звісно, людська особистість як новий володар світу розглядається передусім в аспекті її розумних, точніше, раціональних засад. Інакше кажучи, вона постає тут у вигляді суб’єкта. Саме тому «справжня онтологія», визначена щонайперше «остаточним», трансцендентним виміром життя, віднині «поступається місцем раціоналістичним гносеології, епістемології та етиці розумника-суб’єкта» [3, с. 162-163].

Людина в цей період позиціонується як своєрідним центр розумно облаштованого світу, а людський розум постає тією центральною характеристикою, що визначає саму природу власне людського буття. І якщо друге не викликає здивування від часів панування античного логосу, то перше вимагає розбудови цілком нової картини світу.

Для початку зосередимось на тому загальному «образі людини», який запропонував і залишив нам Гельвецій, – один із найвідоміших діячів Просвітництва як «доби Розуму».

Отож, Клод Адріан Гельвецій (1715–1771) – громадський діяч і мислитель епохи Просвітництва, котрий зробив вагомий внесок в суголосне його історичному часу осмислення проблеми людини. Його роль у формуванні нового, «епохального» погляду на людину є дійсно значною. Адже він у своєму трактаті «Про людину» (1769 р.) підійшов до аналізу того, що згодом отримає назву антропологічної проблематики, озброївшись аспектизацією згаданої проблематики в рамках: 1) дослідження проблеми розумових здібностей; 2) визначення загального плану преображення людини на шляху до «рівномірного розподілу щастя»; 3) роз-

будови загального плану ідеального виховання людини на шляхах суспільного прогресу.

Розгляд першого з цих аспектів вимагав приділити окрему увагу проблемі «нерівності умів», отже, і проблемі невігластва. Що ж до другого і третього аспектів, то порушене тут Гельвецієм питання значення освіти і виховання у становленні людської особистості, саме як «людини розумної», за умови розбудови своєрідної «держави загального благоденства», не лише стане одним із пріоритетним для обговорення в період Просвітництва. Ця тема збереже свою гостру актуальність і донині. Зокрема, певні переклики з думками Гельвеція стосовно освіти, ми можемо прослідкувати в деяких основоположних документах відповідних міжнародних організацій, наприклад, ЮНЕСКО.

У тій частини його філософії, що стосується людини, Гельвецій береться стверджувати, що люди з огляду на свої розумові можливості є рівними між собою. Це підтверджується тим, що досвід, котрий формує наш розум, набувається завдяки почуттям, а всі фізично здорові люди наділені однаковою тонкістю відчуттів [1, с. 69]. Адже будь-яке судження є результатом нашого емпіричного чуття, що виникає щораз і зберігається в нашій пам'яті.

Проте цікаво, що сфера пристрастей у Гельвеція є не лише підґрунтям для неусвідомлених учинків, але й справжньою передумовою для запуску розумових здібностей [1, с.138]. Саме тому для автора трактату «Про людину» ум є знанням істинних відносин між речами (предметами) і нами, і цим знанням ми зобов'язані порівнянню цих речей, що і є суттю наших міркувань. При цьому зазначене порівняння ґрунтується на інтересі, продуктом якого й постає розум.

Після цього не видається дивним, що, наголошуючи на все ж таки наявній відмінності між людьми в реалізації їхніх розумових здібностей, Гельвецій шукає причини такої відмінності в зовнішніх щодо неї обставинах. Точніше, мислитель переконаний: першою причиною нерівності розумів є сам по собі цілком випадковий збіг обставин, що, своєю чергою, зроджують інтерес, а другою – бажання вчитися [1, с.134]. Перша причина ставить перед нами проблему забезпечення сприятливих для усіх умов пробудження інтересу, а друга – перед завданням облаштування сприятливих для людини умов життя і відповідної організації освіти, а отже і виховання, що є її складовою.

Саме ж виховання Гельвецій пропонує розрізняти за відповідними формами: домашнє, шкільне та виховання, котре людина отримує в юнацькі роки. Домашнє виховання, зазначає він, формує засади характеру та особистих здібностей людини [1, с. 31]. З огляду на це вже у шкільні роки отримуючи одноманітну освіту, людина вдається до різної інтерпретації цієї освіти та виокремлення тих дисциплін, що більш цікаві для неї [1, с. 33]. На противагу шкільній освіті, освіта молоді забезпечує більш вільний прояв людської особистості [1, с. 35]. Тим не менше в той час, коли за шкільну освіту відповідальні вчителі, освіта молоді залежить від форми врядування та звичаїв, що притаманні цій формі врядування[1, с. 36].

Важливість освіти для формування «образу людини» залишається актуальною і нині. В цьому сенсі думки Гельвеція стали певним поштовхом для того, що вже чи не півстоліття називається «освітою задля XXI віку». Деякі його філософсько-педагогічні погляди заклали підвалини для доповіді Міжнародної комісії з освіти для XXI ст., створеною під керівництвом Жака Делора на замовлення ЮНЕСКО, що дістала назву «Learning: The Treasure Within— Освіта: потаємний скарб» [5].

Сама ж освіта в «Доповіді» Комісії Делора базується на чотирьох підвалинах, котрі перегукуються з філософськими поглядами Гельвеція про навчання. Перший з них – навчатися пізнавати, тобто, диференціювати широку культуру з можливістю глибокої роботи в обмеженій кількості дисциплін, у Гельвеція формується в період шкільного виховання. Підвалини Комісії, що мають на меті навчатися робити (здатність працювати в групі та набувати навички багатофункціональності) та навчатися жити разом (здійснення спільних проектів та співжиття на умовах взаємоповаги) – формуються в період шкільного виховання. Наостанок, згадаймо домашнє виховання Гельвеція, що має навчити нас жити, а саме навичкам, що сприяють розвитку особистості.

Гельвецій був переконаний, що всі люди наділені однаковими розумовими здібностями, а тому рівні між собою. Тим не менш рисою, котра відрізняє людей є освіта. Свого часу він заклав підґрунтя освіти, що є доцільним і в наш час. Звісно, найкращого варіанту виховання людей ще не знайдено, але варто відзначити, що філософські думки Гельвеція, здається, здатні пришвидшити ці пошуки, оскільки перегукуються з цілями навчання сучасних інтелектуалів.

Список використаних джерел

1. Гельвецій К. А. Про людину, її розумові здібності та її виховання. Київ: Основи, 1994. 416 с.
2. Кант І. Відповідь на питання: що таке Просвітництво? Київ: Всесвіт, 1989. 135-138 с.
3. Сватко І. Новочасна модель філософування в системі розумно-життєвих ідеалів європейського Модерну. Київ: Києво-Могилянська академія, 2008. 32-187 с.
4. Сватко І. Фрагментарій «Великої Гри» для XXI століття. Вступ. Доступ: https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/78d9ec0d-8a56-4a2b-93ec-8df10d0d28e5/content
5. Learning: The Treasure Within/ Jacques Delors and others. Paris: UNESCO PUBLISHING, 1996. 266 p.
6. Scheler M. Die stellung des menschen in kosmos. Reichl, 1928. 144 p.

ЕКСПЕРИМЕНТ ХУДОЖНИКІВ ТА НАРОДНИХ МАЙСТРІВ У ВИШИВАЛЬНІЙ АРТІЛІ СЕЛА ВЕРБІВКА НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Тітор Дмитро
Волинський національний університет імені Лесі Українки (Луцьк)
titordmytro2@gmail.com

На початку XX століття в Україні відбувається процес піднесення патріотичного руху, який був направлений до відродження народних промислів. Спалах оновлення декоративно-прикладного мистецтва та художнього виробництва був підтриманий земськими організаціями, меценатами, видатними діячами культури та мистецтва. На теренах нашої країни виникають виробничо-навчальні заклади, діяльність яких була спрямована на розвиток художньої-ремісничої справи та підтримання народної образотворчості. Серед кустарних майстерень була і значна кількість артільних виробництв, що займалися оздобленням текстильних виробів, зокрема вишивкою. Речі, які оздоблювали вишуканою вишивкою, мали високу цінність, надходила в збут відомих модних магазинів [1].

Народне мистецтво в цей час зазнає сильного впливу міської культури та фабричного виробництва, що карбується на формуванні стилістики художньої мови. З однієї сторони вироби промислів, осучаснюються, але з іншої – вони поступово втрачають свою цілісність та органічність, зазнають деякої примітивізації під впливом поширення масових зразків, наприклад малюнків для вишивання, надрукованих на сторінках популярних журналів [2]. Українська народна вишивка як приваблива галузь декоративно-прикладного мистецтва привернула до себе увагу, патріотично налаштованих ентузіастів. Своїми зусиллями вони намагалися оновити і розвинути цей промисел. Крім того, їм вдалося реформувати естетичні засади народної образотворчості. У розбудові осередків кустарного виробництва взяли участь найбільш радикальні художники того часу. Досвід творчої діяльності художників-авангардистів з народними майстрами залишив прекрасні зразки опредметнення графічних ідей засобами прикладних технік [3].

Виробництво однією з найвідоміших артілей на українських теренах здійснювалося в селі Вербівка Київської губернії (нині Черкаська область). Майстерня була заснована меценаткою Наталією Давидовою наприкінці XIX ст. Офіційно артіль була зареєстрована 1906 року. Цей заклад з часом стане відомим центром українського авангардного мистецтва, де працюють креативні українські митці та талановиті народні майстри [2]. Основним завданням артілі с. Вербівка було відродження та розвиток давніх технік української вишивки. У кооперативі за весь час працювало понад 30 майстрів вишивки, а ще значна кількість майстрів інших народних промислів та художників-авангардистів [3]. Вони займалися створенням переважно повсякденних речей – шарфів, рушників, торб, поясів, шитих шовком подушок, вишивальних килимків, скатертин

тощо. Вперше вироби були представленій широкій аудиторії в 1906 році у Київському художньо-промисловому музеї. На другій виставці декоративно-прикладного мистецтва кустарних виробів 1909 року в Києві, твори майстерні були відзначені срібною медаллю.

Також з історією артілі в с. Вербівка тісно пов'язане ім'я Олександри Екстер. У 1915 році вона стала художнім керівником вербівської майстерні. О. Екстер разом з іншими художниками впродовж свого життя здійснювала експедиції українськими селами з метою пошуку старовинних технік вишивки та орнаментів. Н. Давидова організовувала ці експедиції та надавала майстриням цікавий матеріал [2]. Художниці намагалися не тільки в точній копії відтворити знайдений матеріал, а надати йому творчого оновлення на основі канону та традиції. О. Екстер підтримувала широке коло знайомих у мистецькому середовищі, а тому їй вдалося запросити до співпраці в майстерні відомого українського художника Казимира Малевича та його колег, що входили до групи «Супремус» [1].

Доробок народного мистецтва був цікавою першоматерією до втілення своїх творчих задумів художників-авангардистів. Є. Прибальська, К. Малевич, Н. Генке-Меллер перекладали це творче піднесення у колір та форму у супрематистському мистецтві та творах з графічного дизайну, яке потім передавали майстрам декоративно-прикладного мистецтва для подальшого виробництва. Так в артілі с. Вербівки виник незрівнянний зразок, поєднаний сучасним високим мистецтвом та традиційним декоративно-прикладним. Абстрактні безпредметно-декоративні ідеї були початковим матеріалом для О. Екстер, К. Малевича та інших художників до мальовничих експериментів [2].

Ескізів художників – супрематистів – Івана Пуні, Любові Попової, Ксенії Богуславської, Георгія Якулового, Ольги Розанової, Наталії Удальцевої втілювали у вишивці майстрині артілі с. Вербівка. Серед народних умільців-самоуків, підтриманих Наталією Давидовою та Олександрою Екстер були відомі майстри Євмен Пшеченко та В. Довгошия, які послідовно прийшли до індивідуальної художньої творчості [3]. Представлені твори народних майстрів на вітчизняних та міжнародних виставках отримали позитивні відгуки від критиків та художників. 1913 року вишиті твори експериментальної майстерні с. Вербівка на всеросійської кустарній виставці у Санкт-Петербурзі були нагороджені Великою срібною медаллю. Того ж року на сільськогосподарській виставці у Києві їм була присуджена золота медаль. У 1914 році авангардні вишивки були представлені на виставках Берліна та Парижа. В листопаді 1915 року в московській галереї Лемерсьє відбулася організована Наталією Давидовою спільно з Н. Генке-Меллер та О. Екстер «Сучасне декоративне мистецтво». 1917 рік закінчився відкриттям ще одної масштабної виставки сучасного декоративного мистецтва в московському салоні Михайлової. На ній було близько 400 виробів вишитих за ескізами 16 художників. Багаті та різноманітні матеріали ниток із фактурними рядами стібків надавали виробам барвистий зовнішній вид та дивовижну структуру текстуру. На кожному із витворів «друк смаку її автора».

В радянські часи цей проміжок українського мистецького життя дуже замовчувався. Художники-авангардисти були змушені емігрувати через постійні переслідування, а унікальні твори були знищені внаслідок терору радянської влади. Грандіозний експеримент художників та народних майстрів залишився втраченим досвідом початку XX століття та просто спогадом їхньої діяльності [3].

Художники та майстри, що працювали в артілі с. Вербівка спільними зусиллями збагатили декоративно-прикладне мистецтво оригінальними декоративними формами та свіжими кольорами. Їхня творча співпраця стала яскравим прикладом синергічного поєднання традицій та інновацій, що сприяло популяризації українського народного мистецтва, його визнання, та залучення до світового контексту художньої культури [1].

Список використаних джерел

1. Кара-Васильєва Т. Пошуки художників-авангардистів / Тетяна Кара-Васильєва. *Історія української вишивки.* Київ : Мистецтво, 2008. С. 318-337.
2. Скрипник Г. Вишивка. Історія декоративного мистецтва України: У 5 т. Т. 5 / [голов. ред. Г. Скрипник] НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2016. С. 29-41.
3. Художники авангарду й українська вишивка. URL: https://ksada.org/nov-3-01.html (дата звернення 16. 02. 2014).

ХУДОЖНЬО-ВИРАЖАЛЬНІ ЗАСОБИ УКРАЇНСЬКОЇ ВИШИВКИ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Тітор Дмитро
Волинський національний університет імені Лесі Українки (Луцьк)
titordmytro2@gmail.com

На початку ХХ ст. українські художники знаходяться в процесі формування нових напрямів у мистецтві. Вони звертаються до народного декоративно-прикладного мистецтва та співпрацюють з народними майстрами. Взаємовплив творчості художників та народних майстрів привів до зародження українського авангарду [4]. Найбільшу увагу художників привертала народна вишивка зі своїми складними ритмами та композиціями. Мистецтво вишивки дозволяло митцям досліджувати фактуру кольору, його щільність, просторовість і масу, намагаючись таким чином вирішити деякі з головних завдань живопису ХХ століття – співвідношення кольорів, фактуру об'ємів і точне окреслення кольорових площин [2].

Професійні художники розвивали й урізноманітнювали традицію вишивального ремесла, вони розширювали її діапазон кольорів, орнаментальні мотиви та техніки. Вони по-новому переосмислюють художні образи народної вишивки, вилучають із цієї системи окремі мотиви (різноманітні зображення квіткових букетів у кошиках, вазах, окремі галузки) [3]. Художники намагалися не просто переносили ескізи у вишивку, а намагалися розкрити її художній потенціал. Для цього вони виявляли блиск шовкових ниток, їхню здатність залежно від нахилу стібків по-різному поглинати й випромінювати світло, утворювати різноманітну складну рельєфність поверхні [4].

Для формування української версії сучасного мистецтва художники звертаються до героїчного періоду Гетьманщини – епохи розквіту бароко. Саме цей яскравий національний стиль стає предметом стилізації та естетичної рефлексії. Дослідження шитва епохи бароко дозволяє художникам відроджувати й удосконалювати орнаментальну техніку гладі кольоровим шовком. Це сприяє підвищеному інтересу до яскравих барвистих сполучень, їх поєднань з різноманітним кольоровим тлом, виявляє силу звучання загальної гами вишивок. Загалом при такій техніці вишивка зазнає впливу живопису, набуває схожого до нього формотворення художньо – образної структури [3].

Метою художників було відхід від першооснови форм орнаменту до колірної побудови композиції вишивки [5]. У вишитих творах відчувається напруження кольорів, завдяки їх контрастності, чистоті та насиченості. Порівнюючи художньо – виражальні засоби шитва XVIII ст. і вишивки Є. Прибальської та Г. Собачко є відмітні різні засади творчого методу та інший підхід до пошуку естетичних ідеалів. Наприклад, для підкреслення площинності зображень майстрині вводить умовний колір. Водночас стібки шовку, розташовують у межах кожної кольорової плями. Простежується складність кольорових поєднань, ритм розміщення кольорових плям, і різна сила емоційного звучання кольору [1]. Вишуканість мотивів, конт-

растність та незвичний взаємозв'язок кольорів поєднувалися з наївними відгуками сільського малювання. Нові тенденції у вишивці практично зламали устояні традиції та принципи цього ремесла [5]. Ескізи для вишивок, які потім передавалися майстрам для реалізації, наповнювалися новими нюансами, об'ємом та лініями, завдяки взаємодії фактури тканини, блиску шовкових ниток і різних напрямків тонких стібків [3].

А. Семиградова своїми роботами чітко розриває тенденції до нового стилю у вишивці. На одному зі збережених фрагментів, вишивка художниці складається із врівноваженої композиції з багатопелюстковими квітами у блякло жовто-брунатних тонах зроблених шовком та металевими нитками, що виконані технікою гладі. На пізніших роботах кольорове тло відіграє роль космосу фантастичного світу, а сама вишивка підсилює цю уявність, небуденність [3]. О. Екстер намагалася розкрити яскравість і динамізм вишивки, зберігаючи при цьому основні композиційні елементи народного мистецтва. У неї кольори стають яскравими та надзвичайно сміливими. Вишивка 1916 р. виконана за проєктом Н. Хенше складається з яскравих кольорів, пов'язаних п'ятьма геометричними формами, з двома посиленими помаранчевими смугами, одна з яких розташована у горизонтальному положенні внизу, друга – зверху вертикально. Останню пронизує неправильний рожевий прямокутник по центру з двома напівкруглими формами, одна з яких має темно-бордовий колір, інша – білий. Напівкругла форма демонструє ефект світла, що випромінюється в шовкових нитках, додаючи композиції динамічності, а щільність кольорів по всій вишивці допомагає забезпечити текстурну глибину, об'єм. Виражальні контури форм та взаємодія кольорів надають хроматичну насиченість та яскравість [1].

Список використаних джерел

1. Авангардна вишивка: Малевич і народні мотиви. URL: https://varta.kharkov.ua/photo/1102814
2. Авангардний живопис у вишивці. URL: https://rukotvory.com.ua/info/avanhardnyj-zhyvopys-u-vyshyvtsi-2/
3. Український авангард і народне мистецтво. URL:https://pen.org.ua/ukrayinskyj-avanhard-i-narodne-mystectvo
4. Кара-Васильєва Т. Пошуки художників-авангардистів. Історія української вишивки. Київ : Мистецтво, 2008. С. 318-337.
5. Українська вишивка кін. XIX–поч. XX ст. у контексті естетичної теорії Вільяма Морріса. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/187012

КОЛЕКТИВНА ПАМ'ЯТЬ У ПАСТЦІ ІСТОРИЧНОГО РЕМЕЙКУ

Шевченко Наталія
Український державний університет імені Михайла Драгоманова (Київ)
20ffs_n.v.shevchenko@std.npu.edu.ua

Я. Асман визначає культуру як об'єктивовану пам'ять суспільства, форми передачі та інститути збереження якої розкривають самобутність та неповторність певної культури. Культурна пам'ять акумулює уявлення спільноти про своє минуле і виступає ядром формування та репродукування колективної ідентичності людських спільнот від громади до нації [1].

Спільний історичний досвід, що консолідує суспільство, складають істотні події колективного минулого, які несуть особливу цінність і значимість для певного суспільства, та служать символічною основою формування національної ідентичності. Історичні події зумовлюють диференційований вплив на суспільство, проте найбільше моральне навантаження на суспільство справляють украй негативні події: будь-яка історична епоха є соціально, політично та культурно неоднорідною, тому історична пам'ять працює вибірково, концентруючись на знакових подіях для суб'єкта, що рефлексує [2]. Спільне переживання українцями таких надзвичайних подій, як геноцид, Голодомор, війна, катастрофа (аварія на ЧАЕС, підрив Каховської ГЕС тощо), створюють образи колективної травми в очевидців подій, всього суспільства та їх нащадків на декілька поколінь.

Колективна пам'ять формує національну ідентичність суспільства: будь-яка громада представляє собою те, що вона про себе пам'ятає, це обумовлюється тією історією, яка зберігається та розвивається в середовищі певного суспільства. Реконструюючи своє минуле, суспільство формує та стабілізує свою ідентичність, відновлюючи з минулого ті цінності та ідеї, що є актуальними на даний проміжок часу [1]. А. Асман поділяє пам'ять на ars і vis, відповідно, пам'ять як сховище та пам'ять як процес реконструкції [3, с. 35]. Історичний ремейк повноправно включається в процес реконструкції, відроджуючи артефакти й свідчення минулого та оновлюючи їх у сьогоденні, запобігає їх забуванню, стиранню, заміні новими концептами чужорідної культури, що можуть проникати як насильницьким шляхом (диктатура) так і толерацією (мультикультуралізм). Проте, боротьба за зміст історичної пам'яті нагадує театр військових дій, де залучаються різні сили й засоби, а чітка демаркаційна лінія фронту відсутня [4], тому маніпуляції колективною пам'яттю та забуттям становлять актуальну тенденцію сучасного культурно-історичного процесу. Соціальна амнезія або соціальне забуття є феноменом зникнення спогадів в суспільстві про події минулого, що супроводжується втратою об'єктивного соціального судження про значення та наслідки певних подій [5, с. 3-5]. Суспільство вибудовує стратегії власного розвитку, враховуючи історичний досвід колективної пам'яті та забуття, що може спричинити повторення помилок минулого [6]. Серед сімох типів соціальної амнезії,

що їх виділяє британський соціоантрополог П. Конертон, привертає увагу т. зв. «репресивний тип» або насильницьке видалення подій з пам'яті суспільства або окремих його груп [7]. Спадають на згадку дії представників радянської влади часів тоталітаризму, коли нищились будь-які прояви національної свідомості та духу нації, замінювались традиції, переписувалися пісні, зросійщувався фольклор, заборонялась мова тощо, що разом мало кумулятивний ефект втрати українським суспільством своєї самості, свого коріння та проєкції майбутнього. Адже нація ґрунтується на духовному принципі, одна частина якого знаходиться в минулому, а інша – в майбутньому [8, с. 101], також «нації створюються та існують, доки мають програму на майбутнє» [9, с. 152].

Для України як держави та українців як нації колективне прозріння та усвідомлення свого історичного минулого відбулося із початком повномасштабної російсько-української війни 24 лютого 2022 року. До цього моменту більшість сучасного суспільства легковажно толерувала історичні події XX століття: втрату Української народної республіки у 1921 році, геноцид і Голодомор у 1930-ті рр., заборону і фізичне винищення всього, що могло б спричинити піднесення українського національного духу – культури, мови, віри, історії; а даремно – наш екзистенційний ворог, що століттями правив кривду проти українського етносу, культури, усіх державних утворень, які формували українці на власній землі після татаро-монгольської навали та втрати свого державництва у XIII столітті, привласнив історію Київської Русі та століттями нищив артефакти, свідчення і рукописи, що могли б бодай закласти хоча б якісь сумніви у його не-європейському походженні, наразі має на меті здійсЯнити ремейк історичних подій початку XX століття, а саме відновити свій вплив на територіях нашої та сусідніх суверенних держав, що століття тому були залучені в різний спосіб в спільне угруповання, винищивши національні ознаки українського народу та вкотре стерти пам'ять його нащадкам.

П. Б'юкенен писав, що «достатньо скинути народних героїв, знищити свідчення про минуле певного народу, відомості про діяльність його предків та заповнити душі нових поколінь іншою історією» – і результатом буде поступове руйнування такої спільноти [10, с. 76]. Саме це здійснювали представники тоталітарної держави СРСР в Україні та роблять наразі росіяни на окупованих українських землях: на Луганщині і Донеччині за десять років окупації загарбники вже подбали про виховання цілого покоління українців в парадигмі імперського шовінізму, що постане гуманітарною проблемою для України при поверненні цих територій в майбутньому.

Тому історичне минуле та колективна пам'ять становлять для українців актуальні питання сьогодення – маємо проживати знову знищені в пам'яті нації уроки історії. Реконфігурація минулого є культурним підґрунтям та необхідною умовою облаштування поточного людського життя, що відкриває перспективу у майбутнє, спираючись на досвід минулого [11, с. 258]. Історичну пам'ять формують усі артефакти культури – від міфології до підручників та реальних подій. Від нас саме зараз зале-

жить, яку історію будуть вчити наші нащадки. Тому нашою єдиною метою має бути перемога задля збереження українців як нації та етносу. Наше завдання як нації – зберегти нашу державу, нашу національну ідентичність, не допустити повторення подій, що відбулися століття тому та вартували знищення нашої держави. Адже історію пишуть переможці і саме за ними майбутнє наших нащадків.

Список використаних джерел

1. Assmann J. Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination. Cambridge University Press, 2011. 332 p.
2. Barash J. A. Why Remember the Historical Past? Reflections on Historical Skepticism in Our Times. Hermeneutik der Geschichte/Germeneutik der Kunst. Internationales Jahrbuch fur Hermeneutik. 2008. Vol. 7. Pp. 79-91.
3. Ассман А. Простори спогаду. Форми трансформації культурної пам'яті. Київ, 2012. 440 с.
4. Le Goff J. History and Memory. New York, 1996. 288 p.
5. Jakoby R. Social Amnesia. A Critique of Conformist Psychology from Adler to Laing. Boston, 1975. 191 p.
6. Assmann A. Formen des Vergessens. Göttingen, 2016. 224 p.
7. Connerton P. Seven Types of Forgetting. Memory Studies. 2008. Vol. 1. Pp. 59-71.
8. Ренан Е. Що таке нація? Націоналізм: антологія / О. Проценко, В. Лісовий. Київ, 2000. С. 107-120.
9. Ортега-і-Гасет Х. Вибрані твори. Київ, 1994. 420 с.
10. Buchanan P. J. The Death of the West: How Dying Populations and Immigrant Invasions Imperil Our Country and Civilization. New York, 2002. 320 p.
11. Rüsen J. Lo(o)s(en)ing the Order of History: Some Aspects of Historical Studies at the Intersection of Modernity, Postmodernity and the Discussion on Memory. Historia. 2000. Vol. 45. Issue 2. Pp. 255-270.

CONSTITUTING THE OTHER IN HUSSERL'S TRANSCENDENTAL PHENOMENOLOGY

Dolynenko Serhii
National University of Kyiv-Mohyla Academy (Kyiv)
s.dolynenko@ukma.edu.ua

The first research on the phenomenon of the Other appeared in the twentieth century. One of the first who to explicate the phenomenon of the Other was the founder of phenomenology, Edmund Husserl. By the way, almost all further research on the Other in humanities, in one way or another, was based on Husserl's experience.

Thus, Husserl's explication of the phenomenon of the Other can be seen in his fundamental work «Ideas of Pure Phenomenology and Phenomenological Philosophy» or «Ideas I». This work is essential, cause it represents phenomenology as a transcendental philosophy [6, p. 99]. Husserl initiates the development of phenomenology from a transcendental perspective, however the project of transcendental phenomenology is criticized of solipsism. The object of critique is contained in issue that an experience with which the phenomenologist works is subjective and cannot pretend to be a description of the objective world. This could have made it impossible for Husserl to build phenomenology as a «strict science». Aware of this reproach, Husserl develops the concept of intersubjectivity, in which he explicates the terms of the possibility a common experience of the world [2, p. 64]. This proves its status as a description of the objective world. In other words, it means that the objectivity of the world is experienced equally by subjects. Therefore, the world shows itself equally for me and for the Other. However, Husserl does not say that the experience of the world is the identical for everyone. One of the main points of the concept of intersubjectivity is the constitution of the Other (alter ego) from sphere of my own I (ego).

The purpose of this research is to explicate the description in which Husserl constitutes the Other as a phenomenon of own pure conscious. In other words, what are the terms under which it is possible to constitute the Other as a non-myself, from the sphere of concrete I myself.

Husserl explains the concept of intersubjectivity in detail in the Fifth Cartesian Meditation [1, p. 54]. The author focuses on the explication of the harmonious experience of «someone else»" (Alien). Importantly, Husserl's «someone else» (Alien) and the Other are synonymous [7, p. 200].

First of all, Husserl distinguishes the experience of Other. This is achieved by applying peculiar kind of epoche, or «abstractive epoche». In this way, my meditative I «abstracted» (in the usual sense) from others [4, c. 93]. In other words, ego constitutes as non-other, as his «peculiarly own». This means that all expressions of the Other are reduced. Thus, I define the sphere that is specifically peculiar to me as ego. Husserl defines such a sphere as the primordial sphere. In the primordial sphere contains stratum of my primordial «world». In the reduced primordial world, my ego finds my own physical body as an

animate organism, or the «psychophysical» unity of ego. The ego's self-apperception is realized in this way.

Along with my own physical body, ego finds other bodies in the primordial sphere. They are co-presented with my body. These bodies are constituted by my own ego as not just physical bodies, but as an animate organism, or psychophysical unities of Other egos. After all, the physical body of the Other is constituted as an animate organism through their harmonious «behavior» [4, p. 114]. The implication is that body of the Other are not just presented (as a physical body), but are «appresented» as an animate organism in apperception. Therefore, the above-mentioned behavior, or rather behavioral patterns, indicate (appresent) the «psychophysical» unity of alter ego that are governing psychically of their physical body.

The important point in the constitution of the Other is that the constitution occurs in a passive synthesis. Also, the ego and the alter ego are «there too» in the primordial sphere, form a «pair». Husserl emphasizes: «... ego and alter ego are always and necessarily given in an original «pairing»» [4, p. 112]. In other words, I and the Other are co-conscious and co-present to each other. A profound explication of this point in Husserl's heritage, we can find in V. Kebuladze's research: «I do not constitution the Other in active syntheses, but passively perceive it as a primary given of my experience, a given that makes the objectivity of the world possible, because this world in its transcendental dimension is the world of experience of all possible subjectivities that form an infinite horizon of intersubjective constituton of reality» [5, p. 227].

So, the constitution of alter ego in the primordial sphere of my ego is accomplished through apresentational apperception. This is manifested in the following: ego is defined as the unity of the transcendental ego and the psychophysical ego; my ego is able to governing its own physical body and constantly finds myself governing this body in the reduced world. In turn, the experience of governing the body of I myself makes it possible to constitution other physical bodies as other I myself.

References

1. Dolynenko S. O. Inshyi v teorii intersubiektyvnosti Edmunda Huserlia. Filosofiia. Nove pokolinnia : Tezy Mizhnar. nauk. konf., m. Kyiv, 21–22 kvit. 2023 r. Kyiv, 2023. S. 53–55.
2. Huserl E. Idei chystoi fenomenolohii i fenomenolohichnoi filosofii / per. z nim. V. Kebuladze. Kharkiv : Folio, 2020. 348 s.
3. Huserl E. Kartezianski medytatsii / per. z nim. A. Vakhtel. Kyiv : Tempora, 2021. 304 s.
4. Husserl E. Cartesian meditation / trans. from germ. by D. Cairns. The Hague : Martinus Nijhoff publishers, 1982. 157 p.
5. Kebuladze V. I. Fenomenolohiia dosvidu. Kyiv : Dukh i litera, 2017. 280 s.
6. Kebuladze V. I. Idei I: transtsendentalnyi povorot u fenomenolohichnii filosofii // Naukovi zapysky NaUKMA. Filosofiia ta relihiieznavstvo. 2022. T. 9-10. C. 98-106.
7. Valdenfels B. Topohrafiia Chuzhoho / per. z nim. V. Kebuladze. Kyiv : PPS-2002, 2004. 206 s.

LIFE AND WORKS OF MARSILIO FICINO

Blasciuc Cosmin-Gabriel
Babeș-Bolyai University (Cluj-Napoca)
cosmin.blasciuc@gmail.com

Marsilio Ficino (1433-1499) was one of the most notable philosophers of the Renaissance, gaining fame after trying to restore Plato's Academy. On the same plane of ideas, he translated Plato from Greek into Latin.

Marsilio Ficino's life and work are a fascinating object of study, because his influences and subjects were overwhelmingly vast. His philosophy was not entirely Platonic. Although he was a priest and a man devoted to the Christian faith, he studied astrology and contributed to the development of occultism in Europe. Another thing is that Ficino's work consists of letters and commentaries rather than actual books. From this point of view it can be compared, to some extent, with Erasmus of Rotterdam. Bere it should be stated that the purpose of Ficino's writings was not to gain glory for himself, but rather to revive the ancient world and its principles. Overall. what we can say with certainty is that Ficino was a product of the times in which he lived.

His biography is relatively well known at a general glance, but at the same time we can say that many data are unclear to us if analyzed in depth. He was the son of a Florentine doctor who worked as a doctor at the court of Cosimo de Medici, the richest man in Europe at that time. We have no concrete information about the education that Marsilio received, but we can be relatively certain that it consisted of the study of medicine and the Latin language. It is believed that from an early age Ficino received the assignment to work on Plato's texts from Cosimo de Medici (also nicknamed the Elder). The legend tells us that at the Council of Ferrara-Florence (1431-1449), the famous (failed) attempt to reconcile Western Catholic Christianity with Eastern Orthodox Christianity, Cosimo met the Byzantine philosopher Plethon, and from then on Cosimo developed an obsession with Plato.

Marsilio Ficino studied liberal arts and medicine at the University of Florence. Here he became familiar with scholastic philosophy and the texts of Aristotle or Lucretius. He is also said to have studied medicine at the University of Bologna, but we have no evidence of his stay there.

After his studies, Cosimo offered Marsilio a sumptuous house and the best conditions to do his intellectual work. From the very beginning his task was to translate all the works of Plato. Until Cosimo's death he only translated 10 dialogues. After Cosimo, he had as patrons Piero di Medici, and then Lorenzo de Medici, nicknamed the Magnificent. He translated from Greek into Latin the dialogues of Plato (1484), Plotinus, «The Enneads» (1492), the «Corpus hermeticum» (1471), and some treatises and letters written by an unknown 5th-century monk, Pseudo Dionysius the Areopagite. He wrote, apart from an enormous epistolary, a famous Commentary on Plato's Symposium and Platonic Theology.

In 1459 Cosimo de' Medici would have entrusted Ficino with Plato's Academy, re-established after a millennium (Plato's Academy was closed

during the reign of Justinian the Great). Here is the most controversial part of his biography, indeed it is a highly debated topic in the history of Renaissance philosophy, namely how true this academy was. It cannot be said that Ficino's Academy was an institution with clear rules and operating principles.

He was later ordained as a priest, but due to his passion for astrology he came into conflict with the Inquisition. He was accused of heresy by Pope Innocent VIII, but was acquitted. Lorenzo the Magnificent later sought to make him bishop of Cortona, but failed.

Although Marsilio Ficino never visited Hungary, he nevertheless played a major role in bringing Neoplatonic ideas to the court of Matthias Corvinus, a philosopher king (born in 1443, Cluj-Napoca, Transylvania, nowdays Romania – died in 1490, Vienna) one of the greatest kings of Hungary, the son of the great romanian hero (athlete of Christ), John Hunyadi. His relationship with Hungary began with his acquaintance with Janus Pannonius. In a letter written in 1469, he requested the cooperation of Janus Pannonius in spreading Platonic philosophy in Hungary. Ficino's stream of works ended with the death of Mátyás.

With the death of the statesman Lorenzo il Magnifico in 1492, the era in which Florence was the most important center of humanist intellectual life in italian peninsula ended, and with it the long period that had provided optimal conditions for Ficino's work. In the period that followed, severe political and religious unrest began, with violent clashes. The Medici were expelled from the city, the invading army of the French King Charles VIII occupied Florence in 1494, and finally a strongly anti-humanist movement came to power with the Dominican friar Girolamo Savonarola. In these circumstances, Ficino's concept of humanist Christianity in the Neoplatonic spirit no longer found a favorable breeding ground. He therefore largely withdrew from public life. The last years of his life were devoted to writing a commentary on the Pauline Epistles, although he was unable to finish it. He wrote only a commentary on the first epistle to the Romans.

He was an admirer of Dante Alighieri. He influenced, to a greater or lesser extent, the whole Renaissance, especially Picco della Mirandola, his pupil. His favorite themes were the immortality of the soul, the relationship of ancient pagan texts to Christian teaching, and the beauty of art. He profoundly influenced Giordano Bruno, Paracelsus and the Cambridge Platonists. Conversely, Leibniz, although he adopted ideas from Ficino, such as filosofia perensis, accused him that his philosophy consisted largely of unrealistic speculations. The bachelor's thesis of the great Romanian historian of religions Ioan Petru Culianu (professor at the University of Chicago), sustained at the University of Bucharest, was about Marsilio Ficino and the problems of Platonism in the Renaissance. The thesis was published at the Polirom publishing house.

Marsilio Ficino died in October 1499. In 1521 his memory was honored with a bust sculpted by Andrea Ferrucci, which is located in the south side of the nave in the Cathedral of Santa Maria del Fiore, the main attraction in Florence, which together with other elements of the city are part of the UNESCO world heritage.

DECODING THE DYNAMICS OF POWER: JUDITH BUTLER'S INFLUENCE ON GENDER STEREOTYPES AND INTERSECTIONALITY

Rogozhyna Nadiia
National University of Kyiv-Mohyla Academy (Kyiv)
nadiaemerald@gmail.com

In the intricate tapestry of human society, the dynamics of power weave through every aspect of our lives, shaping identities, relationships, and institutions. At the heart of this complex interplay lies the realm of gender, which is of relevance to contemporary philosophical discourse: how norms and stereotypes have long dictated societal roles and expectations. It is within this realm Judith Pamela Butler, an American philosopher and gender studies scholar, emerges as a pivotal figure whose theories input have challenged conventional understandings and interpretations of gender and its intersections with power and control.

Born on February 24, 1956, in Cleveland, Ohio, Butler's academic journey traversed the corridors of prestigious institutions, culminating in her contributions to fields ranging from political philosophy to queer theory[1]. Concept of performativity is central to Butler's work, expounded upon in her seminal texts, «Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity» (1990) and its sequel, «Bodies That Matter: On the Discursive Limits of 'Sex'» (1993). The purpose of this report is to delve into the significant writings of Judith Butler, focused on decoding the social dynamics of power in the field of gender stereotypes and intersectionality.

This brief exploration sheds light on Judith Butler's gender studies and critical theory, on the intricate interplay between power, identity, and resistance in contemporary society. This report pushes to advance contemporary understanding of the complex plethora of gender stereotypes and intersectionality, ultimately contributing to ongoing discussions on social justice and equality.

At the base of Butler's theory is a rather radical (obvious) proposition that gender is not an inherent trait but rather a performative act, enacted through repeated behaviours and speech patterns. Rejecting the notion of a fixed, essential gender identity, Butler contends that individuals «do» gender through their actions, thereby constructing and perpetuating societal norms. In essence, gender is not something one has but something one «does», continually reinforced through societal norms and expectations.

Thus, Butler's concept of performativity suggests that gender is not fixed but is continually enacted through repeated behaviours and societal norms. She argues against the naturalization of gender identities and advocates for the deconstruction of traditional gender categories. The notion

[1] *Queer theory in academia challenges normative conceptions of identity and sexuality, advocating for the deconstruction of binary frameworks and the recognition of diverse gender and sexual expressions to address inequality.*

of «drag»[2] serves as a form of resistance against the violence perpetuated by gender norms [2, p.136].

In essence, gender is not something a person has, but something person «does», and it is constantly reinforced by societal norms and expectations. Importantly, Butler's concept challenges traditional power structures by emphasising the fluidity and unpredictability of gender performances. By highlighting the performative nature of gender, Butler exposes the constructed nature of power dynamics that support patriarchal and heteronormative ideologies. Furthermore, she argues that individuals are not passive recipients of these norms, but rather actively participate in their reproduction, albeit within a limited discursive framework [2, p. 95].

In addition to analysing gender performativity, Butler's work also intersects with broader discussions of intersectionality, a concept that clarifies the interconnected nature of social identities and systems of oppression. Through her work, Butler highlights how gender intersects with race, class, sexuality, and other axes of identity to reinforce power differentials and shape life experiences. She critiques feminist theories that perpetuate these norms and asserts the importance of questioning and subverting gender roles.

Intersectionality is not just a buzzword or theoretical concept but serves as a methodological tool for analyzing the overlapping and co-construction of different forms of inequality – a methodological approach that challenges the narrow focus on one category and encourages examination of various forms of oppression and privilege. This approach requires to reflect on own situatedness and biases to adopt a nuanced understanding of how intersecting variables influence individuals' experiences.

Influenced by deconstructionist philosophers such as Jacques Derrida, Gilles Deleuze and especially Michel Foucault, Butler changes our understanding of power by viewing it not as top-down control but as social norms that regulate our behaviour, challenges traditional notions of «normality, normativity».

Normativity refers to socially constructed standards and expectations about gender roles and identities. These norms dictate how people should behave, present themselves and perform certain roles based on their gender. Judith Butler's work challenges the normativity of gender, arguing that these norms are artificial constructs rather than intrinsic truths.

Butler critiques the pervasive binary oppositions such as male/female and masculine/feminine that underpin societal norms, asserting that they limit individuals' expressions of gender and perpetuate rigid categorizations [8, 144]. Normativity, in this sense, acts as a form of social control, enforcing conformity to traditional gender roles and marginalizing those who do not adhere to them.

Furthermore, Butler highlights how normativity intersects with heteronormativity, the assumption that heterosexuality is the only natural and

---

[2] *Butler uses «drag» as evidence that the sexed body is not a natural entity, but only becomes sexed as part of a discourse, or in Butler's words, «through a series of exclusions and denials» (1990, p. 135).*

acceptable sexual orientation [8, p. 40]. This assumption reinforces strict gender norms and excludes non-heteronormative identities and relationships.

Foucault's insights, furthered by scholars like Wendy Brown [1], highlight dispersion of power throughout society, not solely within the state. They advocate for decentralized governance that reflects diverse interests. Foucault delved into the complex workings of «normative expectation» power form, arguing that it is manifested in everyday interactions and social structures, from educational institutions to healthcare facilities. This conceptualisation challenged the conventional notion of 'normality', arguing that what society considers to be typical is in fact a construct designed for social regulation.

A queer state, embodying democratic principles, aims for inclusive representation despite historical ambivalence towards democracy within queer discourse [6]. Judith Butler, in particular, formulated the idea that power does not function as a separate entity with specific goals, but as a pervasive social effort legitimised by conformism and social norms.

Thus, we have argued that, influenced by deconstructionist philosophers such as Foucault, Butler changes our understanding of power by viewing it not as top-down control but as social norms that regulate behaviour. This challenges traditional notions of «normality».

Intersectionality in the context of decoding power dynamics and Judith Butler's influence on gender stereotypes provides a critical framework for understanding the complex interactions of different social identities and the development of power.

References

1. Brown W. Regulating Aversion: Tolerance in the Age of Identity and Empire. Princeton University Press, 2008. 288 p.
2. Butler J. Bodies That Matter: On the Discursive Limits of Sex. Taylor & Francis Group, 2011. 226 p.
3. Butler J. The psychic life of power: Theories in subjection. Stanford, Calif : Stanford University Press, 1997. 218 p.
4. Cole E. R. Intersectionality and research in psychology. *American Psychologist*. 2009. Vol. 64, no. 3. P. 170–180.
5. Foucault M. Politics, Philosophy, Culture: Interviews and Other Writings, 1977-1984. Routledge, 1990. 330 p.
6. Huneke S. C. A Queer Theory of the State. Floating Opera Press. 2023. 92 p.
7. Fraser N. Foucault in modern power. Oxford : Blackwell, 1981.
8. McIntosh M., Butler J. Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity. Feminist Review. 1991. No. 38. P. 113.

ETHNICITY AS A KEY CONCEPT FOR DEFINING THE NATION ACCORDING TO ANTHONY SMITH

Родіонов Олексій
Національний університет «Києво-Могилянська академія» (Київ)
lx.rdnv89@gmail.com

The issue of self-definition has always been important not only for individuals but also for entire communities. Even if such a community is large and organized enough to form a state, it is still facing the existential need to define itself, to find the roots of its own identification. Nations are an example of such a community, and the issues surrounding their definition serve as a reminder that the understanding of nations is not only the realm of history and political science but of philosophy too. This discipline operates with thoughts and concepts, capable of satisfying the need of self-definition. This becomes crucial when a nation faces severe trials, such as war and crisis. During such hard times, all existential problems become particularly sharp. Nations unintentionally begin to search for answers to eternal questions such as «who are we?», «where are we?», «what unites us?», and «what is valuable to us?». All these reflections can provoke difficulties. Hence, there is the need to find the key that will allow to answer these questions and thereby define the nation not just as a historical fact but as a subject with its own identity.

The British researcher Anthony D. Smith (1939 – 2016) considered ethnicity to be such key concept for this purpose. To his mind, nations do not emerge fully formed; something must precede them. Smith refers to ethnicities as the preceding link. Although they are not identical to modern nations. Nations inherit their specific features from ethnicities. Therefore, certain ethnic characteristics are preserved in nations and form a core of nation's definition. Utilizing his theory, called ethno-symbolism, Smith concluded that ethnicity provides and adapts very general model for human associations to modern communities [5, p. x]. The identification of ethnicity as the source of these models allowed him to analyze specific aspects of this concept. They highlighted the importance of ethnicity for the self-definition of a nation.

Altogether, ethnicity plays a crucial role in shaping the self-identification of a nation. However, ethnicity is not monolithic concept and can be unfolded in different aspects. Here, we will be noting on three main aspects which a nation owes to its own ethnicity. The first of these aspects is the name. Names emerge within ethnic groups and signal about positive self-awareness as a distinct one's from Others. This initial attempt to define one's collective Self also acknowledges the recognition of Others, as nations do not exist in a vacuum and are constantly in contact with each other. The name is also important for indicating people's belonging to a group or marking interests. Similarly, this is essential for understanding «who we are» and «what we want», «what our interests are». Therefore, the identification and use of an ethnic name indicate the definitive outlining of distinctiveness within the community and, according to Smith, mark the strengthening of self-defining and identification [1, pp. 57-58].

Another important aspect in defining a nation are the myths, which is inherited from its ethnicity. According to Smith, myths are not interpreted as fabricated lies but as historical facts with layers of idealization, embellishments, and allegories [2, p. 92]. From the point of view of self- definition issues, ethnic myths served as inspiration for shaping a stable identity and the emergence of national way of mind. This is particularly evident in myths of common origin and ethnic memories [2, p. 54]. Also, myth of ethnic election is worth of mentioning [3, p. 45]. In addition to their significant influence on the formation of a nation's definition in a historical sense, myths also influenced its values-based self-definition; often nation see itself as a moral center [4, p. 190].

Furthermore, link to a historic territory is another influential aspect for defining the nation. Smith admits the inseparability of ethnicities from their territories [1, p. 60]. Myths, heroes, personalities, memorable events, the formation of connections, acquaintances, and even landscapes all have their place. Through living there, ethnicities unintentionally link themselves to places, both subjectively and objectively. In that case, link to a historic territory can be interpreted as a certain topos that has an existential meaning for the people who have grown into a nation there. Later, this transforms into an image of the Homeland.

In conclusion, as far as we can see from above, ethnicity and its aspects – name, myths and link to a historic territory – are defining the basic contours of a nation. Moreover, the nation owes them providing general models of human associations and creating stable identity. Therefore, ethnicity is a key concept for defining the nation.

References

1. Smith A. D. Kulturni osnovy natsii. Iierarkhiia, zapovit, respublika / per. P. Tarashchuk. Kyiv: Tempora, 2009. 312 s.
2. Smith A. D. Natsii ta natsionalizm u hlobalnu epokhu / per. M. Klymchuk, T. Tsymbal. Kyiv: Nika-Tsentr, 2006. 320 s.
3. Smith A. D. Natsionalna identychnist / per. P. Tarashchuk. Kyiv: Osnovy, 1994. 224 s.
4. Smith A. D. Chosen Peoples. Ethnicity / ed. by J. Hutchinson, A. D. Smith. Oxford, 1996. P. 189–196.
5. Smith A. D. The Ethnic Origins of Nations. London: Blackwell, 1988. 312 p.

THE INFLUENCE OF MARXISM ON THEODOR ADORNO'S DIALECTICS

Karpovich Oleksandr
National University of Kyiv-Mohyla Academy (Kyiv)
karpovich_sasha@ukr.net

Theodor Adorno (1903–1969), a prominent figure in the Frankfurt School of Critical Theory, was profoundly influenced by Marxist thought, especially in the development of his dialectical approach. This influence is evident in Adorno's critical theory, his conception of negative dialectics, and his critique of the cultural industry, all of which reflect a subtle interaction with Marxism. Is Adorno's philosophy Marxist, post-Marxist, or postmodernist? This is the most controversial debate that has never been resolved in Adorno's philosophical study. Scholars raised this question and began to argue about it, not only in order to accurately position Adorno's philosophy, but also in order to answer many questions within the tradition of Marxist philosophy and its development.

The question of which philosophical tradition Adorno's philosophy can be attributed to remains unresolved and causes active debate among scholars. Nevertheless, it is important to consider the influence of Marxist thought on its development, especially in the context of its critique of the cultural industry and negative dialectics. Theodor Adorno inherited and developed a critical philosophy of history. Marx put forward two principles in his philosophy of history: one is a critique of capital or reason, the other is a critique of morality or culture. Theodor Adorno was the first to point out the essence of capitalization of the cultural industry. He emphasized that the so-called cultural industry should transform culture into industrial production and become a sector of the economy, subordinating it to the need for capital accumulation. Therefore, the economic Profit, i.e. maximizing the acquisition of currency, becomes an inalienable force and direct goal of cultural development, which will inevitably lead to the complete alienation of culture from content to form. In addition, it reflected the spirit of the Enlightenment, emphasizing that the essence of the Enlightenment spirit is deception and lies, and it is through deception and lies that the cultural industry has left its place of production and has had an impact on people's leisure, entertainment, consumption and the entire way of life. Criticizing the cultural industry, Theodor Adorno was the first to point out the essence of the capitalization of the cultural industry. He emphasized that the so-called cultural industry should transform culture into industrial production and become a sector of the economy, subordinating it to the need for capital accumulation [4, p. 37].

Criticizing the cultural industry and emphasizing its transformation into a sector of the economy, Theodor Adorno noted that this process would lead to the alienation of culture from content to form, becoming the goal of maximizing the acquisition of currency. Thus, his analysis not only reflects the influence of Marxist thought, but also reveals the profound consequences of this process for society and cultural development. Therefore, the economic benefit, that is, the maximization of the acquisition of currency, becomes an

integral force and direct goal of cultural development, which will inevitably lead to the complete alienation of culture from content to form. In addition, it reflected the spirit of the Enlightenment, emphasizing that the essence of the Enlightenment spirit is deception and lies, and it is through deception and lies that the cultural industry has left its place of production and has had an impact on people's leisure, entertainment, consumption and the entire way of life [2, p. 24].

Theodor Adorno uses the moral principles of Marx's philosophy, criticizes the spirit of the Enlightenment in the mode of civilized and barbarian dialectics, and points out that the deceptive elements of the spirit of the Enlightenment were the cultural roots of the imperialist barbarism in which it developed. On this basis, he built a metaphysics of culture, based on the concept of negation, and presented the nature of the critique of culture in Marx's critical philosophy of history [1, p. 52].

From the critique of the cultural industry to the construction of the metaphysics of culture, Adorno created his theory of criticism. According to this theory, the metaphysics of culture is the self-consciousness of culture, and yet the self-consciousness of culture itself is the negation, the power of criticism. On the contrary, cultural criticism is only a cultural form of the market in the discourse of political economy. The task of critical theory is to promote cultural criticism as a cultural concept of self-denial, self-realization, and self-transcendence through negation, i.e., cultural self-awareness [3, p. 55]. It is very important for us to understand Marx's critical historical philosophy. This allows us to see that Marx's critical historical philosophy cannot be placed in the system of discourse of political economy, but must be considered from a negative, in other words, metaphysical sense.

Similarly, Marx's principle of capital criticism and the principle of moral criticism cannot be applied only to the level of political economy, but must be advanced to the level of philosophical criticism. If we accept Adorno's desire for a metaphysics of culture, then it is foolish to exclude Adorno's philosophy from the camp of Marxist philosophy and bring it to postmodernism.

In summary, Marxism had a significant influence on Theodor Adorno's dialectical approach, shaping his critical theory, the concept of negative dialectics, and his critique of the cultural industry. Adorno's interaction with Marxism was characterized by a critical and subtle approach that sought to expand and revise Marxist theory to address the complex conditions of contemporary capitalist society. Through his dialectical analysis, Adorno offered an insightful critique of the structures that perpetuate domination and inequality, reflecting the enduring influence of Marxism on his thought.

References

1. Adorno T. V. Nehatyvna dialektyka. Pereklad E.B. Eshton. New York: Kontynuum, 1973. 52 p.
2. Adorno T. V., Khorkkhaimer M. Dialektyka Prosvitnytstva. Pereklad Dzhona Kamminha. New York: Herder i Herder, 1947. 24 p.
3. Theodor W. Adorno. History and Freedom: Lectures 1964–1965, Edited by Rolf Tiedemann, Translated by Rodney Livingstone, Cambridge: Polity, 2006. 55 p.
4. Dzhei M. Dialektychna uiava: istoriia Frankfurtskoi shkoly ta Instytutu sotsialnykh doslidzhen, 1923–1950. London: Heinemann, 1973. 37 p.

THE PHILOSOPHICAL DIMENSIONS OF CONTEMPORARY UKRAINIAN ENTREPRENEURSHIP WITHIN THE CONTEXT OF VALUE-BASED UNDERSTANDING

Malyi Yaroslav
National University of Kyiv-Mohyla Academy (Kyiv)
yaroslavm17@yahoo.com

Recent realities of Ukrainian society dictate new visions and conditions for conducting business and entrepreneurial activities. Entrepreneurs are faced with new challenges regarding the value-worldview formation of their personal qualities and social essence. Since value orientations are a formative element of an individual's worldview and can directly or indirectly influence their goals and priorities, entrepreneurs must clearly understand how important they are for their harmonious development.

Societal values have always been considered an important element of culture, reflecting the peculiarities of individual behavior and, in the process of development, can change and transform. Therefore, values are a good indicator for tracking the processes of social and individual changes that occur as a result of historical, socio-political, and personal events. Now, for Ukrainian society, it is of utmost importance to preserve and promote Ukrainian traditions, culture, and uniqueness.

A present-day entrepreneur should be prepared for decisive actions, capable of making independent decisions, and bearing personal responsibility for them. The main qualities of an entrepreneur include the ability to take risks, foresee the future, balance possible expenses and revenues, and the capacity for independent decision-making in the context of changes not only in the economic situation but also in the socio-political landscape.

The phenomenon of entrepreneurship has been studied by science for many years [1]. The renowned scholar Max Weber, in his work, emphasized the exceptional role of the entrepreneur himself and created the ideal type of entrepreneur characterized by restraint and modesty, caution and decisiveness, skill and perseverance, dedication to the cause. Currently, various aspects of entrepreneurial activity are the focus of interest for scholars from different fields, both social and humanities, including economics, sociology, psychology, political science, etc. The interest in the relevant topic by many researchers is driven by the fact that entrepreneurship cannot be considered exclusively as a type of economic activity; instead, this phenomenon should be viewed as a multi-stage process that is reproduced in society thanks to entrepreneurs who form the social context that enables entrepreneurial activity [2; 4].

The issue of values always becomes acute during periods of societal turbulence. The process of profound changes in our society, dictated by military actions, brings to the forefront the priority issue of values and their impact on the individual, as entrepreneurial activity is always associated with worldview and value orientations. The understanding of the formation of an entrepreneur's moral priorities is particularly pressing today. In the current period of existence, the contradiction between the awareness of the need to

adopt new value orientations and ideals for the development of society and the individual, the search for a value consensus and the existing previous orientations in the system of value orientations is emerging and deepening.

Some scholars, both domestic and Western [2; 3; 4; 5], have focused on studying the personal characteristics that shape the entrepreneur and determine his development vector in economic and social contexts, namely internal and external motivation, skills, goals, knowledge, etc. In the context of studying entrepreneurial activity, the values or value orientations of entrepreneurs play a key role, as they constitute an integral part of human culture [2], determining entrepreneurs' behavior and shaping their core beliefs and worldview.

The enterprise creates around itself an environment that affirms respect for the individual as such; fully realizes the natural ambition of a person, their desire for self-realization and self-assertion, which allows unleashing the creative potential, provides a sphere of activity, a sphere for applying one's efforts, and acts as a type of management.

Shaping a new generation of entrepreneurs emerges as a task crucial for the development of production, civil society, and, in a broader dimension, the affirmation of statehood and high Ukrainian culture. Entrepreneurial ethics, like any other, relies on its inherent value system. Western researchers of business ethics consider integrity, conscientiousness, the obligatory fulfillment of promises, reliability, honesty, and public accountability as fundamental in this system. Values such as care for others, respect for others, and social responsibility hold significant socio-moral importance in the ethics of entrepreneurial business.

In our view, it is essential to thoroughly study and investigate not only the socio-political context in which entrepreneurs find themselves but also the individual characteristics that form the value systems of entrepreneurs and equally influence the development of entrepreneurial activity. Therefore, value orientations as the core beliefs and motivational goals of individuals are an important and interesting aspect for study and analysis. Given the transformational processes occurring in our contemporary Ukrainian society, researching the value orientations of entrepreneurs is not only relevant but also a critical task that will allow for a detailed examination of the phenomenon of values in terms of their priority for entrepreneurs and the development of entrepreneurial activity itself.

So, as an outcome, I see that the future of modern Ukrainian entrepreneurship, deeply rooted in value-based understanding, is poised to emphasize even more strongly the integration of ethical principles, social responsibility, and cultural authenticity into business practices. Next, as Ukrainian society continues to evolve, entrepreneurs will likely play a pivotal role in driving sustainable development and innovation, aligning economic success with societal well-being. This shift towards a more conscious and community-oriented business model will not only redefine success in the entrepreneurial sphere but also contribute to the broader goal of fostering a resilient and values-driven Ukrainian society.

References

1. Veber M. Protestantska etyka i dukh kapitalizmu. Kyiv: Osnovy, 1994. 261 s. (in Ukrainian)
2. Hlushko T. Filosofiia biznesu yak mizhdystsyplinarna osvitnia komponenta. Filosofiia osvity. 2022. № 28 (1). S. 184–196 (in Ukrainian).
3. Danylova T. V. Teoriia tsinnisnykh oriientatsii F. Klakkhon i F. Strodbeka. Natsionalnyi Universytet bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. 2012. № 28. S. 230–235 (in Ukrainian).
4. Karamyshev D. V. Formuvannia systemy tsinnostei i perekonan yak chynnyk instytutsionalnykh peretvoren v ukrainskomu suspilstvi. Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia. 2016. № 1(52). S. 1–9 (in Ukrainian).
5. Kasianov D. V. Osoblyvosti stanovlennia pidpryiemnytstva v Ukraini ta formuvannia dukhovnykh oriientatsii pidpryiemtsia. Hileia (naukovyi visnyk). 2008. № 17. S. 251–257 (in Ukrainian).

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО. БОГОСЛОВ'Я

МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ ЯК ФАКТОР ЗАПОБІГАННЯ АГРЕСІЇ: ФОРМАТИ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВОСЛАВНОГО ПАСТИРЯ ІЗ СУЧАСНОЮ МОЛОДДЮ

Гулаєвич Юрій
Київська православна богословська академія (Київ)
yuriigulaevich@gmail.com

Актуальність теми. У сучасних умовах глобалізації, соціальної нестабільності та військової агресії, моральні цінності часто зазнають кризи, втрати та знецінення. Це призводить до поширення насилля, егоїзму, безвідповідальності та інших негативних явищ у суспільстві, особливо серед молоді. Тому актуальним є пошук ефективних способів запобігання агресії та формування моральної свідомості молодого покоління. Одним із таких способів може бути взаємодія православного пастиря із сучасною молоддю, яка базується на християнській моралі як системі цінностей, що визнає абсолютну цінність людини й допомагає віднайти її призначення, цілі та сенси.

Аналіз сучасних літературних джерел у галузі богослов'я показав, що проблему моральних цінностей, як фактору запобігання агресії досліджували багато богословів та науковців, такі як: Блаженний Августин, Христос Яннарас, Клайв Стейплз Льюїс та ін., проте такий аспект проблеми як формати взаємодії православного пастиря із сучасною молоддю недостатньо обґрунтовано і не повною мірою упроваджено в теорію та практику богослов'я, що і зумовило вибір даної теми.

Мета дослідження. Дослідити роль та значення моральних цінностей як фактора запобігання агресії в сучасному суспільстві та проаналізувати формати взаємодії православного пастиря із сучасною молоддю, які сприяють формуванню моральної свідомості та поведінки.

Відповідно до мети дослідження було визначено такі завдання:

1. Охарактеризувати поняття моральних цінностей та агресії.

2. Розглянути основні причини та наслідки агресії в сучасному суспільстві, зокрема серед молоді.

3. Проаналізувати різні формати взаємодії православного пастиря із сучасною молоддю, які сприяють формуванню моральної свідомості та поведінки, такі як проповідь, катехізація, духовна бесіда, соціальна робота тощо.

Мораль (лат. moralis – моральний, від mores – звичаї) – духовно-культурний механізм регуляції поведінки особистості та соціальних груп за допомогою уявлень про належне, в яких узагальнені норми, цінності, зразки поведінки, принципи ставлення до інших індивідів та соціальних груп. В контексті критичного осмислення реальних звичаїв людей (що свідчило про руйнацію традиційних форм моральності) складається узагальнена система уявлень про чесноти, норми поведінки, основоположні закони колективного співіснування («не вбий» , «не вкради» та ін.). [Філософський енциклопедичний словник, 2002, с. 397].

Моральність являє собою явище загальнолюдське. На світі нема ні одного народу, ні навіть самого маленького племені, котре було б позбавлене цієї загадкової, великої і такої необхідної духовної сили; вона

проявляє себе і в самих маленьких справах, і в грандіозних подіях людської історії.

Моральність безпосередньо пов'язана з подією спасіння людини. Бути спасенним – означає реалізувати всю свою спроможність до існування поза простором, часом та встановленими умовностями; це означає – подолати смерть. Саме спасіння, а не умовного вдосконалення характеру й поведінки, нестерпно прагне людина [Христос Яннарас, 2003, с. 10].

У психологічному словнику визначення агресивності тлумачиться від лат. aggredior (нападаю) як емоційний стан і риса характеру людини, що характеризується імпульсивною активністю поведінки, афективними переживаннями – гніву, злості, прагненням заподіяти іншому травму (фізично чи морально). Проте агресія виникає і в результаті наслідування зразків або використовується людиною як навмисний засіб для досягнення мети, де причиною може бути ефект неадекватності, який виникає внаслідок незадоволення потреби особи в самоутвердженні. [Психологічний словник, 1982, с. 7].

На агресивні нахили значною мірою впливає виховання, яке характеризується жорстокістю, відсутністю милосердя, зневагою до потреб інших, суворим контролем за поведінкою. Виховний підхід, який передбачає ігнорування та нехтування дітьми, коли їхні батьки абсолютно не зацікавлені в них, має вирішальне значення для того, щоб не виявляти до них любов, а натомість надавати їм максимальну ступінь незалежності.

З богословської точки зору, агресія є одним із проявів гріха, який порушує гармонію між Богом, людиною та світом. Агресія є спробою нав'язати свою волю, інтереси або ідеологію іншим, нехтуючи їхньою гідністю, свободою та правами. Агресія є також виразом внутрішнього конфлікту, незадоволення, страху або болю, які не знаходять адекватного вирішення.

Основними причинами агресії в сучасному суспільстві можна вважати такі фактори, як: відчуження від Бога, яке призводить до втрати сенсу життя, духовної порожнечі та моральної релятивізації; соціальна несправедливість, яка створює умови для експлуатації, бідності, насильства та дискримінації; політична нестабільність, яка загрожує безпеці, суверенітету та демократії народів; екологічна криза, яка погіршує якість довкілля, здоров'я та майбутнє планети; медійна маніпуляція, яка формує негативні стереотипи, підсилює агресивність та сприяє інформаційній війні; культурна та релігійна різноманітність, яка вимагає діалогу, толерантності та взаємоповаги, але часто стикається з непорозумінням, конфліктом та фанатизмом.

Наслідки агресії в сучасному суспільстві є дуже серйозними та небезпечними, особливо для молодого покоління. Руйнування людських життів, сімей, спільнот та націй, які страждають від війн, тероризму, злочинності та насильства; розкладання особистості, яка втрачає свою самооцінку, довіру, співчуття та надію, і може потрапити в пастку залежності, депресії, самотності та суїциду; деградація суспільства, яке втрачає свої цінності, ідеали, традиції та ідентичність, і стає агресивним, апатичним, безвідповідальним та безперспективним; загроза для цивілізації, яка ризикує знищити свої досягнення, ресурси, культуру та майбутнє через атомну, біологічну, хімічну або кібернетичну війну потребують

вирішення, де єдиним шляхом подолання агресії в сучасному суспільстві є повернення до Бога, який є Джерелом любові, миру та правди, після відкриття факту свого повного банкрутства [Клайв Стейплз Люїс, 2022, с. 147].

До формату взаємодії православного пастиря із сучасною молоддю можемо віднести:

– *проповідь*, що має на меті просвітити, навчити, закликати до покаяння та наслідування Христа. Проповідь сприяє формуванню моральної свідомості та поведінки, оскільки вона розкриває істини віри, показує приклади святих, ставить перед молоддю виклики та запитання, заохочує до діалогу та дії;

– *катехізація*, як форма навчання основам християнської віри, яка здійснюється у вигляді систематичних уроків, бесід, дискусій, практичних завдань тощо, передаючи знання про віру, розвиваючи критичне мислення та формуючи духовні цінності;

– *духовна бесіда* має на меті дати духовну пораду, підтримку, наставлення, вирішення проблем, сповідь тощо. Духовна бесіда може бути ініційована як пастирем, так і молоддю, і відбуватися у різних місцях, таких як храм, кабінет, кафе, парк, телефон тощо. Духовна бесіда допомагає молоді розуміти себе, свої почуття, свої вибори, свої відносини, свої цілі, свої потреби та свої можливості;

– *соціальна робота* – це форма практичної діяльності пастиря з молоддю, яка має на меті допомогти потребуючим, служити суспільству, виявити милосердя, справедливість, солідарність тощо. Соціальна робота може бути здійснена у різних формах, таких як волонтерство, благодійність, екологія, правозахист, культура, освіта, спорт тощо., де молодь вчиться бути відповідальною, чуйною, активною, творчою, готовою до жертви, вдячною людиною.

Отже, тільки в Бозі ми можемо знайти сенс, радість, силу та надію для свого життя. Тільки в Бозі ми можемо бути братами та сестрами один для одного, незалежно від нашої національності, культури, релігії чи соціального стану. Тільки в Бозі ми можемо бути відповідальними за світ, який Він нам дав, і дбати про його красу, гармонію та майбутнє, не будучи «переможений злом, а перемагайте зло добром» (Рим. 12:21) [Біблія, 2009, с. 1291].

Важливим аспектом у взаємодії православного пастиря із сучасною молоддю, яка базується на християнській моралі як системі цінностей є бажання, адже «хотіти» – означає вже виконувати. Коли душа наказує тілу – воно рухається, коли душа наказує душі, тобто собі, й не робить, то вона наказує не з усією рішучістю, адже якби із усією, то вона б це вже зробила [Святий Августин, 2021, с. 166].

Список використаних джерел

1. Біблія. Книги Священного Писання Старого і Нового завіту / [переклад Патріарха Філарета (Денисенка)]. Київ: Видання Київської Патріархії, УПЦ КП, 2009. 1407 с
2. Клайв Стейплз Люїс. Просто Християнство / Пер. з англ. А. Маслюх. Львів: Свічадо, 2022. 224 с.
3. Психологічний словник / За ред. В.І.Войтка. Київ: Вища школа, 1982. 214 с
4. Святий Августин. Сповідь / Пер. З латини Ю. Мушака. Львів: Свічадо. 2021. 356 с
5. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін. Київ: Абрис, 2002. 742 с.
6. Христос Яннарас. Свобода етосу; пер. В. Верлока; наук. ред. пер. М. Ткачук, 2003. 268 с.

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМАТИКИ ХРИСТИЯНСЬКОГО ТРАКТУВАННЯ СВОБОДИ

Грищук Роман
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
hryshchuk.roman@chnu.edu.ua

Проблематика свободи як цінності та філософсько-моральної категорії, обґрунтування її природи, правових гарантій реалізації, і необхідності забезпечення і захисту як невід'ємного права кожного – ніколи не перестає бути актуальною, а в переломні періоди, коли на кону історії стоїть буття нації, народу або держави, ця потреба набуває особливого звучання.

Виходячи з того, що відправним пунктом християнської антропології є вчення про людину, яка сотворена за образом Божим і подобою, загострюється проблема релігієзнавчого аналізу християнського трактування свободи в контексті постсекулярної аксіологічної парадигми. Це – важливо не лише в плані теоретичного осмислення аксіологічного потенціалу християнського вчення про свободу, а й сенсі практичної реалізації ідеї з'єднання Божественної універсальної волі з моральними зусиллями людини, яка прагне цього з'єднання, водночас – визволення від будь-якого суспільного рабства та поневолення.

Проте різна конфесійна інтерпретація понять «волі» та «свободи» доволі часто роз'єднують українців у найважчі часи випробувань. Ідейна, світоглядна та ціннісна розбіжності, зумовлені змістом конфесійних доктрин іноді калічать їх свідомість, схиляючи до пацифістського сприйняття дійсності.

Водночас ми живемо в добу, коли, з одного боку, християнство модернізується, а тому багато хто стверджують, що це призводить до секуляризації об'явленої Богом релігії, а другого – у сучасному світі ще доволі багато тих, які поширюють міфи про те, що буцімто християнська релігія та Церква сприяють розвитку в людині рабської психології, що вони своїми важелями суттєво обмежують свободу особистості, гальмуючи її розвиток. Ці погляди та тенденції – найбільш характерні для посттоталітарних суспільств із атеїстичним минулим.

Однак, ми знаємо, що головним посланням правдивого християнства було й залишається пропагування свободи як найвищої цінності [2]. Звісно, якщо свобода є водночас і моральним імперативом, що веде, або, принаймні, створює передумови до пізнання істини, яка робить людину визволяє і робить вільною (Ів. 8, 32). Отже, цілком очевидно, що проблематика християнського трактування свободи стає, як ніколи актуальною.

Прикметно, що на сучасному етапі інтелектуально-духовного поступу людства й осмислення проблематики християнського вчення про свободу, викристалізовується багато в чому спільний погляд не лише серед представників науково-філософського, а й релігійно-богословського підходів. Світські інтелектуали і богослови стверджують, що свобода – одна із найвищих цінностей нарівні з самим життям. Більше того, для людини немає нічого легшого, аніж добра воля [3, с. 24].

Витлумачуючи структурно-функціональну природу та ціннісний потенціал свободи, вони доходять висновку, що поняття свободи – нерозривно поєднане з поняттям мети як онтологічної цілі. Адже свобода має сенс лише тоді, коли ми цілком впевнено знаємо, до чого прагнемо й чого хочемо досягнути.

Чи має таку мету Творець, щодо нас, людей? Зі Святого Письма довідуємося, що Бог завжди прагне, аби людина могла пізнати Його Волю, Велич і Славу. Згідно з біблійним вченням про творення, Бог дав людині свободу волі, беззаперечне право вибору – слухатися Його Заповідей, чи противитися, приймати благословення, чи засуджувати себе на відкинення та покарання. Це випливає з вчення про створення людини за образом Божим і подою (Бут. 1, 26-27). Отже, з того, що людина за задумом Творця, є особистістю. Тому обрання благословення постає як цілковите і вседосконале розкриття потенціалу людини: фізичного, емоційного та духовного.

Морально-духовний бік свободи є не менш важливий, а ніж її філософсько-антропологічна інтерпретація. Як справедливо наголошує М. Вербовецький, «обов'язок людини проводити боротьбу з докладним сумління, тому що вона мусить йти за голосом розуму, а не фантазією» [3, с. 83]. Більше цього, людина має навчитися здійснювати ревізію й переоцінку власних вчинків, або, за словами цього ж ученого «піддаватися своєму судові та триматися певних моральних засад» [3, с. 83]. До цього варто додати, що Бог завше дарує перемогу лише тим, хто має непохитну віру в Його Промисел і виконує Його Закон.

Служіння Богові і Україні ми обираємо заради нас самих. Адже бути дитиною Бога – це те, що природньо є найбажанішим для людини. Те ж саме і з любов'ю до України. Усвідомлення нашої причетності до власного духовного дорослішання є чим раз глибшим усвідомленнями цієї мита, а навіть й місії.

Наша сьогодні мета – це не лише боротьба за власну свободу, а й віднайдення в собі внутрішніх потенцій для відродження та сповнення власної місії. Місія України, як і всіх інших європейських країн, полягає в тому, щоби стати на християнський шлях розвитку та повернути те первозданне обличчя, яке вона мала до московсько-російського уярмлення й розвою атеїзму в добу комуно-більшовицького режиму. Місія України допомогти піднятися Європі з ідолопоклонства, в яке вона впала в результаті культу розбещеного розуму.

Це – важливо, передусім тому, що наш розум сам не може осягнути Всевишнього Бога, почуття не досягають справжньої Любові, а дії не гарантують правдивого Щастя. Чому так стається? На наше переконання тому, що немає живого зв'язку людини з Богом. Але, щойно ми свій розум починаємо скеровувати до Джерела Розуму, тобто до Бога, Творця і Промислителя, наші почуття та дії дають можливість стати не лише людьми свідомими, а гідними величного покликання бути співучасниками реалізації великого задуму Творця в справі нашого спасіння, а, отже й людства. Прагнучи допомогти нам на цьому шляху, Бог оберігає, а не обмежує нашу свободу.

Список використаних джерел

1. Біблія. Книги Священного Писання Старого і Нового Завіту: в українському перекладі з паралельними місцями / Переклад Патріарха Філарета (Денисенка). Київ : Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2004. 1416 с.
2. Білич О. Свобода особистості в християнстві. URL: http://www.god.in.ua/?p=5338
3. Вербовецький М. Людина у світлі правди. Психологічно-моральна студія. Торонто : Українське видавництво «Пробоєм», 1980. 140 с.

ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ РЕЛІГІЙНОЇ СВОБОДИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ДОСВІД УКРАЇНИ

Іржавський Максим
Український Католицький Університет (Львів)
maksumvpba200225@gmail.com

В 2014 році, Російська Федерація, анексувавши Кримський півострів, за допомогою збройної агресії, окупували частину сходу України. Серед безлічі релігійних течій, в Україні, зокрема, діяла й Українська Православна Церква Московського Патріархату, яка була частиною Російської Православної Церкви. Тоді й постало питання про існування в Україні УПЦ МП. В 2018 році починається процес отримання автокефалії для українського православ'я. В цьому процесі активну участь приймає Президент України. Зокрема, з його ініціативи, задля захисту від російського впливу, 20 грудня 2018 року верховна рада таки приймає Закон України щодо назви релігійної організації, центр якої знаходиться в країні, яка здійснила військову агресію. (В народі отримав назву «закон про перейенування», номер закону: 2662-VII) [7]. Після об'єднання УПЦ КП та УАПЦ (і частина єпископів УПЦ МП) в Православну Церкву України (15 грудня 2018), яка отримала Томос про автокефалію, почався масштабний процес зміни релігійними громадами своєї юрисдикційної приналежності. Говорячи простими словами, сотні парафій УПЦ МП почали «переходити» в ПЦУ. Цей рух часто супроводжувався суперечками. Сам же процес отримання Томосу проходив за участі та підтримки влади. УПЦ МП почала заявляти про утиски та порушення принципу релігійної свободи. На законопроект 2662 УПЦ подала в суд, а процеси переходу блокувала або судовими процесами, або фізично. Після початку повномасштабного вторгнення в Україну, правоохоронні органи почали затримувати священників, які працювали на ворога: надаючи ворогу інформацію [3]. Деякі єпископи відкрито втекли в Росію, а деякі єпархіальні єпископи, на окупованих територіях, підтримують окупаційну владу [2]. Глава РПЦ, частиною якої є і УПЦ, підтримав війну. Як ніколи гостро постало питання стосовно можливості існування УПЦ МП в Україні. Саме тому, варто розглянути, сам принцип релігійної свободи в Україні, з досвіду війни – застосування, доцільність, обмеження. І ця стаття буде спробою розглянути, через призму війни, три ключових аспекти: поняття релігійної свободи (Що таке релігійна свобода?), українське законодавство про свободу совісті та релігійні організації, ситуацію навколо УПЦ МП (гоніння і порушення закону, чи захист держави?).

Що таке «релігійна свобода». Поняття свободи совісті.

Право на свободу совісті належить до основоположних прав людини. Це необхідна складова свободи особистого самовизначення. А також, свобода совісті є однією з основних ознак демократичної держави. Свобода совісті, як основа життєдіяльності людини, є нет просто даром держави, влади, а як природне право кожного на вільний вибір світоглядних цінностей, орієнтирів, відповідно ж і релігійного напрямку. У

відношенні до релігії, принцип свободи совісті, розкривається через синонімічні поняття «свобода віросповідання», «свобода релігії», «свобода церкви» [1]. Свобода віросповідання є гарантованим законом правом людини вільно, без примусу, обирати, і сповідувати будь яку релігію, а також задовольняти свої релігійні потреби. Свободою релігії є забезпечення права незалежного функціонування релігійних течій, рухів [5]. Відповідно, релігійна свобода, або ж принцип свободи релігій, передбачає два аспекти: внутрішній та зовнішній. Внутрішній аспект – вибір релігії, світогляду, цінностей, шляху до Бога – не може бути об'єктом права. Зовнішній же аспект – вияв і реалізація обраного, є об'єктом права [13]. В міжнародному праві цей закон закріплений у 18 статті Загальної декларації прав людини (надалі ЗДПЛ). Кожна людина має право на свободу думки, совісті, і релігії, а також змінювати думку чи релігію. Також цей закон забезпечує правом сповідувати свою релігію чи переконання як одноосібно так разом з іншими [6].

Релігійна свобода в українському законодавстві.

Свобода совісті та віросповідання, відповідно і релігійна свобода в Україні забезпечується відповідно до 35 статті Конституції України: «Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Здійснення цього права може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей. Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова. Ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. У разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою» [10].

А відповідно до Статті 9 Конституції України, міжнародні правові акти, є частиною національного законодавства України, за умови відповідної постанови Верховної Ради України [9]. З міжнародних прав, про релігійну свободу, в Україні діють 9 стаття європейської «Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод» (далі – ЄКПЛ), вище згадана 18 стаття ЗДПЛ, 18 стаття Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Відповідно до всіх цих законів та правових норм, «внутрішня свобода» не може бути обмежена з жодних причин. Тобто, ніхто не може змусити людину мати чи приймати певну релігію, або змінювати свої релігійні переконання, чи взагалі приймати атеїстичні погляди. Натомість же, згідно всіх зазначених міжнародних правових норм, а також згідно частини 2 статті 35 Конституції України, зовнішня свобода, може обмежуватись. Такі обмеження мають бути «передбачені законом і бути необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для захисту громадського порядку, здоров'я чи моралі та прав і свобод інших» [8].

Українська Православна Церква Московського Патріархату – гнана церква, чи колона кремля в Україні?

Питання існування в Україні єдиної православної помісної автокефальної церкви – не нове. Воно виникало разом з можливостями незалежності. Неможливо не згадати Українську Автокефальну Православну Церкву (УАПЦ) 1920-их років. Тоді на хвилях спроб незалежності України, вдалось, хоч і не зовсім в канонічний спосіб, утворити Українську Автокефальну Православну Церкву. Яка мала тисячі парафій, та існувала аж до 1936, та була знищена радянським режимом. В часи ІІ Світової війни, коли Українці знову мали надії на незалежність, утворилась знову й УАПЦ, вже в канонічний спосіб, зі збереженням «апостольського преємства», завдяки Православній Церкві Польщі. Але з приходом радянської влади – мусила емігрувати. В 1989 в Україні починає відновлюватись автокефальний рух, який в 1992 році утворю Українську Православну Церкву Київського Патріархату. В ті часи в Україні існував Київський екзархат РПЦ, якому у відповідь на ці всі автокефальні рухи, та з остраху втратити вплив, «церква-матір РПЦ» надала спочатку назву УПЦ, а потім і грамоту про автономію. А точніше, грамоту, де УПЦ проголошувалась самоуправною, про те зв'язок з Православним Світом залишався через єдність з РПЦ. Відповідно, станом на початок агресії Росії, в 2014 році, в Україні існували 3 православних Церкви: УПЦ (МП), та дві невизнаних православною спільнотою церкви – УПЦ КП, УАПЦ (Частина єпископів, які не були згодні з особою патріарха Філарета (Денисенка), вийшли з УПЦ КП, та утворили УАПЦ). УПЦ КП, та УАПЦ, як повністю незалежні церкви, гостро засудили збройну агресію України. Десятки священників УПЦ КП стали капеланами. При парафіях УПЦ КП та УАПЦ відкривалось безліч волонтерських клубів. УПЦ МП намагалась проводити нейтральну політику: війну на Донбасі, митрополит Онуфрій називав «громадянською», а єпископат УПЦ, і сам митрополит Онуфрій, і надалі продовжував брати участь в Синодах РПЦ. Жодних рухів на дистанціювання від Російської Церкви УПЦ не робила. Навіть більше. УПЦ негативно ставилась до Революції Гідності, що очевидно, бо Янукович, був підтримуваним ними кандидатом на виборах. Хоч там і були присутні поодинокі представники [4]. Після повномасштабного вторгнення РФ 24 лютого 2022 року, ставлення до УПЦ в Україні неабияк загострилось. Адже патріарх Кирило «благословив» війну, і висловлює постійно повну підтримку агресору [12]. УПЦ 27 травня 2022 року провела «зібрання кліру та мирян» на якому, ніби як оголосила про розрив з Москвою. Були внесені зміни в статут, який довго не публікувався [11]. Завдяки запиту дослідника Андрія Смирнова, було опубліковано копію статуту, яку УПЦ надіслало 1.06.2022 в ДЕСС. В цьому статуті, дійсно забрано всі згадки про Російську церкву, але все ж, є згадка на Грамоту патріарха Алексія. Тобто, що УПЦ незалежна відповідно до цієї грамоти. Але, як зазначав я вище, в цій грамоті все ж зв'язок з РПЦ збережено. Питання поглибило також і колабораціонізм серед єпископів та священників, а також небажання діалогу зі сторони УПЦ до ПЦУ. На численні запити громадян, а також у відповідь на виявленні факти антидержавницької діяльності, держава почала робити певні

кроки. Відбулась експертиза ДЕСС, яка все ж довела існування зв'язку з РПЦ, а також ВРУ, в першому читанні ухвалила Законопроект про заборону діяльності релігійних організацій центр яких знаходиться в країні-агресорі. У відповідь на це все, УПЦ заявляє про гоніння, а також закликає світ, звернути увагу на «гоніння». Тому у висновку, я би хотів все ж спробувати дати визначення, чи це гоніння, чи захист держави.

Як встановлено вище, з метою захисту прав громадян, підтримки громадянського та суспільного порядку, принцип релігійної свободи, на який посилається УПЦ в своїх заявах, може бути обмежений. Варто пригадати історію «Білого братства», яке було «розігнане» державною владу, через загрозу масового самоспалення. УПЦ МП, попри свої заяви в медіа стосовно своєї незалежності, все ж не проявляє себе як автокефальна згідно прийнятого порядку та традиції ПЦ, зокрема:

- Не були надіслані мирні грамоти до помісних автокефальних церков, в яких УПЦ мала би повідомити їх про зміну свого статусу.
- Чин мироваріння, який відновила УПЦ, не є ознакою автокефальної церкви, бо в Православному світі декілька помісних церков, будучи автокефальними, отримують миро від Константинополя.
- УПЦ не отримала ні Томосу, на хоча би часткового визнання Помісних Церков. Хоч УПЦ і має євхаристійну єдність з іншими церквами, але тільки як частина РПЦ. Інакше, якби помісні церкви визнавали УПЦ як незалежну, то ім'я предстоятеля – митрополита Онуфрія – було би внесене в диптих.

Українська Православна Церква, в своїй діяльності, викликає багато невдоволення. Попри звинувачення ПЦУ в захопленні храмів, немає жодної реакції на анексію РПЦ деяких єпархій на окупованих територіях. Єпископи-втікачі, не були покарані чи засудженні. Синод їх виніс «поза штат» за «станом здоров'я». В середовищі УПЦ і далі трапляються випадки проросійської агітації та колабораціонізму. Стосовно ситуацій навколо Лавр, то держава дотримується законного поля і діє на основі експертиз, рішень судів, а також раніше підписаних договорів. Щодо «закону про заборону», то він не спрямований на якусь певну релігійну організацію, чи конфесію. Метою закону є захист держави, та недопущення пропагандистської діяльності країн-агресорів через віру. Стосовно ж міжнародної реакції, у відповідь на заклики УПЦ, варто зазначити, що для Америки, чи інших «нехристиянських» країн, реалії України є чужими.

Список використаних джерел

1. Бабій М. Ю. Свобода совісті: Філософсько-антропологічне і релігієзнавче осмислення. Київ, 1994. 86 с.
2. Благословляв окупантів: митрополиту-втікачу УПЦ МП повідомили про підозру. URL: https://www.unian.ua/incidents/blagoslovlyav-okupantiv-mitropolitu-vtikachu-upc-mp-povidomili-pro-pidozru-12341238.html (дата звернення: 19.02.2024).
3. Від співпраці з РФ до продажу дитячого порно. З початку війни СБУ викрила 68 клірików УПЦ МП. URL: https://suspilne.media/586931-vid-spivpraci-z-rf-do-prodazu-ditacogo-porno-z-pocatku-vijni-sbu-vikrila-68-klirikiv-upc-mp/ (дата звернення: 19.02.2024).

4. Денисенко А. Майдан і Церква: досвід духовної взаємодії. *Релігійно-інформаційна служба України*. URL: https://risu.ua/maydan-i-cerkva-dosvid-duhovnoji-vzayemodiji_n77081 (дата звернення: 19.02.2024).
5. Докаш В. І., Лешан В. Ю. Загальне релігієзнавство. Чернівці : Кн. – ХХІ, 2005. 300 с.
6. Загальна декларація прав людини (укр) : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 19.02.2024).
7. Закон України про внесення зміни до статті 12 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» щодо назви релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2662-19#n2 (дата звернення: 19.02.2024).
8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL : https://ips.ligazakon.net/document/MU50K02U?an=627845 (дата звернення: 19.02.2024).
9. Конституція України. I Розділ. URL: https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-i (дата звернення: 19.02.2024).
10. Конституція України. II Розділ. URL: https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii (дата звернення: 19.02.2024).
11. Місяць після собору в Феофанії: Що змінилось в УПЦ МП після «недоавтокефалії». *Духовний Фронт України*. URL: https://df.news/2022/06/27/shcho-zminylos-v-upts-mp-pislia-misiatsia-vid-zminy-statutu-ta-nedoavtokefalii/ (дата звернення: 19.02.2024).
12. Патріарх Кирило благословив війська РФ на війну проти України. Як це сталось – BBC News Україна. *BBC News Україна*. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news-60720034 (дата звернення: 19.02.2024).
13. Свобода совісті та віросповідання в контексті міжнародних й українських правових актів та релігійних документів (витяги). / Упоряд. М. Ю. Бабій. Київ, 2006. 150 с.

СУЧАСНА РЕЦЕПЦІЯ ВЧЕННЯ СВЯЩЕНОМУЧЕНИКА КИПРІАНА КАРФАГЕНСЬКОГО ПРО ЄДИНСТВО ЦЕРКВИ: ВЕКТОР ПОШУКУ ІКОНОМІЇ

Лазарик Микола
Київська православна богословська академія (Київ)
nikolasdenys5@gmail.com

Не було часу коли б отці і вчителі Церкви Христової оминали увагою тонкощі питання місії і призначення Христової спільноти «яким є Церква Бога Живого, стовп і утвердження істини» (1Кор.3:15). Дефініція Церкви згідно православного катехизису – це «боголюдський організм, містичне тіло Христове, а вже потім земна структура», а як людська грішна структура вона здатна впадати в спотворені формулювання [Москалюк, 2021, с. 78]. І з такої перпективи бачення, поява і подолання єресей та розколів не лише стають нормою життя Апостольської Церкви постійно її супроводжуючи, але й стають механізмом розвитку апологетичного богословського супротиву «бо повинна бути між вами і розбіжність думок, щоб виявилися серед вас досвідчені (1Кор.11:19).

Христос-Спаситель прийшов на землю, за Його власними словами, щоб «свідчити істину» (Ін.18:37), і всі вірні Його послідовники, а тим більше пастирі Церкви, повинні брати з Нього приклад і теж перш за все свідчити Істину, не допускаючи ніякої омани – ні в словах, ні в діях. «Як царство Боже на землі, церква прагне стати одним духом, при участі усіх своїх членів, під проводом самого Христа» [Лотоцький, 1999, с.7]. Одним з тих хто справді долучився до вчення про єдинство кафоличної Церкви був Кипріан Карфагенський. Однак мало хто в наш час звертає увагу на те, що цей святитель діяв в умовах свого часу, і мала увага приділяється застосуванню богословських поглядів св. Кипріан до сучасних реалій нашого церковного життя.

Всім відомий крилатий вираз із праці «Книга про єдинство Церкви» священномученика Кипріана, що «кому Бог не Отець, тому Церква не мати», але далі він додає незручну для богословського екуменізму тезу, що Церква може бути тільки одна, подібно тому, як один Бог і один Христос. Для Карфагенського архипастиря єдинство Помісної Церкви виражене в єдинстві священства, єдинстві вівтаря і єдинстві очолюваного кожну Помісну Церкву єпископа. Єпископ є носієм єдинства кожної Помісної Церкви, а єдинство всієї Вселенської Церкви, яке складається із Помісних Церков, в свою чергу, грунтується на єдинстві їхнього єпископату. «Господь заповідав спершу однодумність, вказуючи на порозуміння і навчив правильно і рішуче згоджуватися між собою. Як же згодитися з кимнебудь той, хто не згідний з тілом самої Церкви і з усім братсвом? Як можуть збиратися в ім'я Христове двоє чи троє, про яких відомо, що вони відділяються від Христа і від Його Євангелія?» [Киприан, 1879, с.180]. На жаль не існує єдиного систематичного вичерпного дослідження думки отців ще нерозділеної Церкви з приводу церковних меж, канонічно-адміністративного поділу, а тим паче поняття «єдинства» вселенської церкви.

Усі напрацювання богословів щодо поняття «єдинства» вселенської Церкви хоч і були предметом розгляду у монографіях і докторських дослідженнях, але вони не дозволять прослідкувати шляхи і течії довгого формулювання еклезіологічної дефініції «єдинства Церкви», яку сформулював священомученик Кипріан Карфагенський. Розглядаючи пастирсько-богословську діяльність та догматичну спадщину святителя Кіпріана можна відзначити, що вона була об'єктом дослідження багатьох церковних істориків і богословів. Зокрема можна звернути увагу і на найважливіших церковно-адміністративних поглядавх св. Кипріана, за професором Київської православної богословської академії протоієрея Петра Зинича: «Теоретично святий Кипріан проповідував повний абсолютизм єпископської влади, але на практиці ця влада далеко не була такою повною. Народ мав право «вибирати єпископів достойних і знімати недостойних». Він[народ] брав участь в суді над недостойними кліками і відступниками» [Зинич, 2013, с. 242-243]. Священомученик Кипріан у своєму вченні про єдинство єпископської влади підкреслював, що при житті Спаситель владу в'язати і розв'язувати дав лише апостолу Петру, що стало аргументом на претензії пап на верховенство римської кафедри у Вселенській Церкві, а тому більшість римо-католицьких богословів називає його «видатним адміністратором» [Федосик, 1991, с. 4]. У богословській історіографії особа єпископа Карфагена характеризується позитивно, хоч із певного роду надто строгою позицією.

Як відомо, саме святитель Кіпріан став упорядником єпископального устрою церкви на землях Північної Америки. Єдинство Церкви – це умова, а соборність – прерогатива всього, адже Святим Духом апостоли збудували Церкву. Вони передали Церкву Христову під опіку сьогоднішнього духовенства: «новозавітній священик – це будівничий Божих таїн, будівничий Тіла Христового. Він покликаний проповідувати усиновлення, збирати воєдино розпорошених дітей Божих, перемінювати світ і людину» [Марусяк, 2006, с. 20]. Святим Духом Церква залишається незмінною на протязі століть. Апокаліптичне Одкровення було дане людству як нагадування про потребу духовного усердя, щоб кожний християнин міг на кожний день дати «звіт про управительство» (Лк.16:2). Тому і Священне Писання говорить, що кожна Помісна Церква є носієм повноти літургічного єдинства всієї соборності «тут терпіння святих, які дотримуються заповідей Божих і віри в Ісуса» (Одкр. 14:12). Географічний поділ, демографічні зрушення і історичні течії стають причиною питання про права регіональної юрисдикції. Якщо регіональна єпархія підпорядковується найближчому єпископському центру, найбільш близькому в етнічному, мовному і культурному відношенні, то політика світської держави знаходиться поза Церквою.

Св. Кипріан не мав спекулятивного розуму і не був богословом у тісному розумінні цього слова: він був людиною практичної діяльності, адміністратором. В тонкощі і труднощі догматичного вчення єпископ Карфагену входив тільки тією мірою, якою це необхідно було для настанови пастви, і прагнув до того, щоб утвердити світ у пасомих душах, і всі сили спрямовував на їх внутрішню переміну. До Кіпріана питання про

Церкву вже зазнавало більш-менш широкого обговорення (у св. Ігнатія Богоносця, Іринея Ліонського, Тертуліана), але св. Кіпріан об'єднав здобуті ранньою догматичною думкою результати, докладніше розвивав їх, доповнив новими догматичними положеннями, і його вчення про Церкву Христову подається вже порівняно доволі цілісною системою. За думкою Кипріана, бути християнином це належати до видимої Церкви і підпорядковуватися поставленій від Бога ієрархії. Церква є втіленням любові Христової, і всяке відділення від Церкви є порушенням цієї любові. Проти любові рівно грішать і єретики, і розкольники. У них немає любові, тобто основної риси християнської доброчесності, а тому вони християни тільки за іменем. «Хто перебуваючи в Христі відступає на час, той не відрікається від віри, а тільки очікує часу. Якщо ж хтось, не сховавшись, відпав; це означає, що він залишився з наміром відректись» [Киприан, 1879, с. 150]. Св. Кипріан про єретиків не просто так говорить, він підкреслює аксіому, що відділення від Церкви неодмінно спричиняє і спотворення догматичної віри. Коли Церква одна і єдина, і єдинство її полягає не тільки у збереженні всіма одного і того ж апостольського передання в союзі церковних общин, то всі церковні відступники стоять одинаково далеко від Христа, одинаково позбавлені Святого Духа, а, відповідно, і всі зверешенні у них Таїнства є недійсними.

З середине III століття місце Церкви в Римській імперії значно змінилось, часто представники міського управління бачились бажаними керівниками церковних общин. Одним з таких одночасних міських і церковних управителів був священомученик Кипріан Карфагенський. В праці «Про єдинство Церкви» єпископ Карфагену підкреслює, що Церква Христова охоплює собою час і простір, земне і небесне, людей та ангелів. Згідно догматичної позиції Кипріана, бути християнином означає належати до видимої Церкви і підпорядковуватись поставленій у ній від Бога ієрархії. Церква є втіленням любові Христової, і будь-яке відділення від Церкви є порушенням цієї любові. Об'єднуючись в Христі, як Свого невидимого Глави, всі віруючі видимо об'єднуються між собою і складють один союз, одну спільноту, одну Церкву.

Список використаних джерел

1. Біблія. Книги Священного Писання Старого і Нового Завіту. Київ: Вид. УПЦ КП, 2017. 1416 с.
2. Вступ до богослів'я (катехізис) / Київська православна богословська академія; упор. Констянтин Москалюк. Київ, 2021. 148, [4] с.
3. Зинич П., прот. Патрологія / Київська православна богословська академія УПЦ КП. Київ, 2021. 148, [4] с.
4. Творения Священномученика Киприана Епископа Карфагенского: Ч. 1. Київ : Типография Г. Т. Корчак-Новицкого, 1879. 414 с.
5. Лотоцький О., проф. Автокефалія. Том 1. Засади автокефалії. Репринтне вид. УПЦ КП. Київ, 1999. 208 с.
6. Марусяк М., прот. Пастирське богослов'я: навч.посіб. Чернівці: Рута, 2006. 304 с.
7. Федосик В. А. Киприан и античное христианство. Минск: Университетское, 1991. 206 с.

МІЖПРАВОСЛАВНІ ВІДНОСИНИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Луцан Ігор
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
i.lutsan@chnu.edu.ua

Сьогодні українське суспільство зіткнулося з надзвичайним і непростим викликом – воєнні злочини, окупаційні дії та постійні прояви агресії Росії проти Україну. Ба більше, з боку країни-агресора часто лунають непоодинокі випадки гучних заяв та погрозливих висловлювань і в сторону низки країн, особливо тих, які всіляко підтримують територіальну цілісність й незалежність Української держави, що несе за собою реальну загрозу для функціонування всієї системи міжнародної безпеки. Відтак нині відбуваються доволі суттєві зміни і в церковно-релігійному просторі українського суспільства, проявляючись часто-густо як в конструктивних, так і, на жаль, в деструктивних формах вияву та тісно переплітаються з релігійними переконаннями і політичними налаштуваннями, зокрема, коли мова йде про міжправославні відносини в Україні. А тому релігійна складова в цій війні відіграє далеко не останню роль.

Як відомо, відродження духовності, а, як наслідок, і стабільності в багатьох країнах стало можливим тільки через утвердження єдності. А тому, аналізуючи державотворчі процеси в Україні, однією із найсуттєвіших помилок, на нашу думку, якої припустилися українці свого часу – це те, що ідучи шляхом релігійної толерантності та віротерпимості, здобувши державну незалежність, яку сьогодні виборюємо великою ціною, наше суспільство досить довго не могло відстояти релігійну самостійність – втілити тисячолітню ідею автокефального буття Української Церкви. Зрозуміла річ, що цим легко скористалися адепти «русского міра», задовольняючи виключно потреби церковної структури, яка свого часу покликана не тільки всіляко закріпостити церковне життя й омосковити населення в Україні, але й продовжує бути рупором Кремля для знищення Української державності [2, с. 7, 29]. На жаль, ця сліпота і після отримання Патріаршого та Синодального Томосу про надання автокефального церковного устрою Православній Церкві в Україні не полишає багатьох й досі.

Ба й справді, сьогодні конфесійна заангажованість «московського православ'я», претензії на абсолютну істину, можливість спасіння лише в лоні цієї церкви, постійні абсурдні звинувачення ПЦУ в «неканонічності, безблагодатності, вчиненні розколу» й багато інших спекуляцій, а, поряд з цим, відсутність толерантності у взаєминах, деградація будь-яких форматів діалогу, направду, загострює конфліктність у відносинах не тільки між православними церквами України, а постає й суспільним дестабілізуючим фактором загалом.

Так ось, в контексті сьогоднішніх надскладних подій виникає вкрай важливе питання: чи є, все ж таки, можливим діалог між ПЦУ і «УПЦ» МП та їх об'єднання?

Як відомо, ПЦУ неодноразово зверталася до представників Московського патріархату в Україні із закликами про необхідність щодо початку діалогу та віднайдення шляхів порозуміння. Одне з таких офіційних звернень – Звернення Архієрейського Собору УПЦ (ПЦУ) до ієрархів, духовенства та вірних в юрисдикції Московського патріархату в Україні (24 травня 2022 р.). У ньому ми знаходимо, зокрема, таке: «Закликаємо вас розпочати офіційний діалог без проголошення попередніх передумов. <...> Закликаємо вас, наших братів та сестер у православній вірі, послідувати Томосу про автокефалію... <...> Закликаємо вас підтримати притягнення Російського патріарха Кирила до канонічної відповідальності та позбавлення його Патріаршого престолу за поширення єретичного етнофілетичноговчення на основі ідеології «русского міра», надання «благословення» російським військам на війну в Україні» [1] тощо. Правда, будь-які спроби розпочати офіційний діалог поки що не отримали бажаних результатів, адже керівництво «УПЦ» МП, із зрозумілих нам причин, повністю деградує такою ініціативою та постійно придумує недоречні «відмазки».

Утім, на фоні цинічних реакцій та гучних заяв церковної верхівки з боку РПЦ щодо воєнних злочинів Росії проти України, серед багатьох священнослужителів та вірян «УПЦ» МП назріли доволі серйозні протистояння. Вони, як знаємо, увиразнилися, окрім численних переходів до ПЦУ (станом на 22 лютого 2024 р. – 1668 громад та монастирів), і в низці офіційних звернень священників до своїх правлячих архієреїв з жорсткими вимогами про негайне розірвання будь-яких відносин з РПЦ, припинення поминання Кіріла (Гундяєва) під час богослужінь як «свого» патріарха, і навіть більше – звернення (квітень 2022 р.) до суду Пентархії з проханням засудити патріарха Кіріла за пропагування «русского міра», ідеологічна концепція якого створило в результаті усі передумови до повномасштабної війни Росії проти України. Це, у свою чергу, дало поштовх до, бодай, якихось дій з боку МП в Україні впродовж останніх трьох десятиліть.

Такі виважені, на перший погляд, дії увиразнилися в скликанні 27 травня 2022 р. «зібрання», яке відбулося, як відомо, на нейтральній території, з відомих причин, – в храмі Свято-Пантелеймонівського жіночого монастиря, що м. Києві (урочище Феофанія). Ця зустріч, без перебільшення, принесла багато «сюрпризів» і, як виявилося, не тільки для опонентів, а й для самих кліриків «УПЦ» МП. Не вдаючись до подробиць прийнятих рішень, керівна верхівка МП в Україні, як виявилося, здійснила чергову спробу інформаційних маніпуляцій. Правда, фактично саме це «зібрання» стало першим і, на жаль, останнім впродовж двох років повномасштабного вторгнення московитів, яке бодай поверхнево спромоглося засудити криваві та цинічні дії Кремля і РПЦ.

Враховуючи такий стан речей, уже 5 липня 2022 р. на території Софії Київської відбулася перша неформальна, але публічна зустріч духовенства

ПЦУ та «УПЦ» МП. Її проведенню сприяло Міністерство культури та інформаційної політики України, Державна служба України з етнополітики та свободи совісті й Національний заповідник «Софія Київська». На думку учасника зустрічі священика ПЦУ Андрія Дудченка, було зрозуміло, що «спільного у нас набагато більше, ніж того, що розділяє» [3]. Більше того, на цій зустрічі було підписано духовенством обох конфесій «Декларацію порозуміння». Зрозуміла річ, що все це породило в багатьох нові сподівання для закладення міцної платформи щодо початку реального та продуктивного діалогу між православними церквами в Україні. Але, на жаль, керівництво «УПЦ» МП відразу «відріклося» від ініційованої зустрічі, заявивши про відсутність будь-яких дозволів священникам на перемовини з ПЦУ. Незважаючи на це, кілька зустрічей такого формату були проведені і в 2023 р. Зрештою, плодом цих зустрічей стала значуща подія, яка відбулася 6 лютого 2024 р. у Митрополичому домі Софії Київської. Цього дня представниками духовенства та вірян обох юрисдикцій було засновано громадську організацію «Софійське Братство», основною метою якого є досягнення єдності православ'я в Україні, об'єднання зусиль та підтримка ініціатив православних християн, спрямованих на розвиток церковного життя. Правда, і ця подія, із зрозумілих причин, відразу отримала чергові порції, поки що неофіційні, невдоволення та засудження з боку верхівки МП в Україні.

Отже, які можливі чи бажані перспективи розвитку взаємовідносин православних церков в Україні? Вони, на нашу думку, мають два виміри.

1. Відкидання всіляких амбіцій обома сторонами, з метою щодо початку офіційного діалогу ПЦУ та «УПЦ» МП без якого неможливі й інші форми взаємовідносин, а тим більше – об'єднання. В ідеалі такий сценарій, на наше переконання, був би найефективнішим. Однак керівництво Московського патріархату добре усвідомлює, хоч і про це, зрозуміла річ, відкрито не говорить, що початок такого діалогу – це незворотній процес, який передбачає та вимагає від них: по-перше, реальний та остаточний розрив з РПЦ; по-друге, визнання рішення Вселенського Патріархату від жовтня 2018 р. у справі апеляцій з України щодо низки неканонічних рішень РПЦ в історичній ретроспективі; по-третє, відкликання рішень щодо розриву свого спілкування, зокрема, євхаристичного, зі Вселенським Патріархатом та рядом Помісних Церков, які визнали автокефалію ПЦУ; по-четверте, послідувати рішенню Вселенського Патріархату щодо визнання канонічності ієрархії ПЦУ, як це, до речі, нещодавно зробив Сербський Патріархат щодо визнання ієрархії Охридської Архієпископії у Північній Македонії; по-п'яте, послідувати Томосу про автокефалію Православної Церкви України та ін. В іншому випадку, розрив з РПЦ для «УПЦ» МП – канонічна ізоляція, яка несе за собою серйозні наслідки, що за своєю суттю є розколом, чого найбільше і боїться ієрархія МП в Україні. А тому, як бачимо, керівництво цієї юрисдикції на чолі з владикою Онуфрієм (Березовським) зовсім не спішить розпочинати ні діалог, ні розривати відносини з РПЦ.

2. На жаль, у скорому часі перспективи щодо початку офіційного діалогу та покращення міжправославних взаємин є дуже мінімальними і

скоріше за все – неможливими при нинішньому промосковському керівництві «УПЦ» МП. Проте, як би там не було, процес об'єднання а Єдину Помісну Українську Православну Церкву вже давно триває (перехід парафій, неформальні зустрічі представників обох юрисдикцій тощо) і в подальшому є неминучим.

Отже, ми переконані в тому, що скільки б адепти «русского міра» не намагалися виправдатися та протистояти, вдаючись до різних, притаманних їм маніпуляцій і абсурдних методів, ми можемо з упевненістю твердити, що проукраїнські настрої сьогодні мають потужну позитивну тенденцію та незворотний процес і рухатимуться виключно в напрямі, корисному для України та її народу.

Список використаних джерел

1. Звернення Архієрейського Собору УПЦ (ПЦУ) до ієрархів, духовенства та вірних в юрисдикції Московського патріархату в Україні (24 травня 2022 р.). Офіційний веб-сайт Православної Церкви України. Доступно: https://www.pomisna.info/uk/document-post/zvernennya-arhiyerejskogo-soboru-upts-ptsu-do-iyerarhiv-duhovenstva-ta-virnyh-v-yurysdyktsiyi-moskovskogo-patriarhatu-v-ukrayini-24-travnya-2022-r/ [15 Лютий 2024].
2. Саган О.Н. Православна Церква України: конституювання та перспективи розвитку. Київ : [б. в.], 2019. 103 с.
3. У Києві відбулась перша неформальна зустріч духовенства ПЦУ та УПЦ МП. Релігійно-інформаційна служба України «RISU». Доступно: https://risu.ua/u-kiyevi-vidbualas-persha-neformalna-zustrich-duhovenstva-pcu-ta-upc-mp_n130657 [12 Лютий 2024].

АКТИ ГЕНЕРАЛЬНИХ ВІЗИТАЦІЙ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ УНІЙНОЇ ЦЕРКВИ XVIII СТ.

Майовець Андрій
Український католицький університет (Львів)
maiovets@ucu.edu.ua

В Унійній церкві XVIII ст. побутувала практика єпископських генеральних візитацій парафіяльних церков і монастирів. Результати діяльності візитаторів зафіксовані у збережених візитаційних актах. «Відповідно до вимог інструкції, візитатори відзначають обставини виникнення парафії, будівництва й освячення церкви, коротко описують її загальний вигляд і внутрішній лад у церкві. У протоколах докладно описували інтер'єр церкви, доглянутість і охайність престолу й церковного начиння, відзначалися особливості облаштування іконостасу та якість іконописання, ретельно перелічувалися богослужбові книжки та частини священницького вбрання, їхня збереженість»[1].

Насамперед в актах церковних візитацій фіксували дані про споруджений храм, дзвіницю і облаштований поруч цвинтар. В записах церковної візитацій[2] частіше зустрічаємо описи дерев'яних церков, покритих ґонтом. Церкви архітектурно були у формі тридільними, з трьома верхами, з дашком на стовпах і часто побудовані з обробленого дубового дерева. Зазначалось про розташування церкви і в ній розміщення великого престолу зверненого на схід сонця[3].

Візитатори особливу увагу звертали на священничий одяг, церковні ризи. Вони фіксували наявну кількість змінних риз, їх крій (шитво) і якого кольору тканини (полотна). Правдоподібно, що згідно акту візитації, церковною радою чи парафіяльною громадою вирішувалося питання відновлення (реставрація) чи заміна старих, зношених риз, тканин (полотен) на нові ризи, тканини для церковного літургійного вжитку.

На підставі аналізу актів церковних візитацій можна стверджувати, що атрибутом облаштування церковного престола був срібний ковчег (дарохранильниця), срібні або позолочені чаші, позолочені дискоси, звіздиця та ложечки. Срібний або золочений хрест у верхній частині ковчега для Святих Дарів, також згадуються олов'яні мирниці. Варто зауважити, що в описах візитаторів зазначалося і те, що окрім наявного церковного начиння ним не завжди послуговувалися на практиці священники у звершенні богослужінь.

---

[1] А. Л. Зінченко. Акти візитацій монастирів і костьолів XVIII – першої половини XIX ст. як історичне джерело // Подільська старовина : Зб. наук. пр., Вінниця, 1993. С. 25.
[2] M. Radwan Wizytacje generalne parafii unickich w Województwie Kijowskim i Bracławskim po 1782 roku / opracował i wydał Marian Radwan. Lublin : Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2004. 912 s. map. 24.
[3] Святилище звернене на схід – властиво при проектуванні східновізантійського храму.

Акти церковних візитацій засвідчують про належне чи не достатнє внутрішнє убранство храмів, наявність і вигляд іконостасів, бокових вівтарів. В іконостасі чи бокових вівтарях вміщувалися окрім звичних ікон намісного, молільного (Деісіс) ряду і зображення святого чи празника – в честь кого чи в честь чого іменована церква. Вартісною є інформація візитаторів про вотивні (чудотворні) ікони які пишно оздоблювалися в знак подяки вірних за їхні зцілення. Цінним також є опис атрибутів церковного начиння: кадильниці, ліхтарі, свічники та інші предмети церковної утварі, які використовували під час звершень богослужінь.

Запозиченням Унійної церкви з латинської традиції стало використання бронзових чи мідних вівтарних дзвіночків, котрі використовувалися під час звершень літургійних богослужінь. Також у церковному вжитку були таці і додаткове начиння. Дзвіночки і додатковий посуд не властиві атрибути в практиці звершення літургійних богослужінь в унійній Церкві, однак вони впродовж століть поширилися по всіх парафіях.

Оновленню літургійної практики унійної Церкви посприяли постанови і рішення прийняті на Замойському соборі 1720 р.. Єрархія прийняла низку актів які торкались питання літургійної *praxis*. Вагомою річчю стало те, що єпископи зобов'язувалися проводити регулярні візитації парафій, а декани мали контролювати їх діяльність, духовенства, про це йшлося в окремому титулі щодо парохів і парафій[4].

Підсумовуючи, треба сказати, що плановане дослідження мало б дати базові відомості про ті обрядові трансформації котрі стосувалися облаштування літургійного простору і мали вплив на деякі обрядові деформації, що впродовж століть відбулися в унійній Церкві і зараз вимагають виправлення з огляду актуальність питання збереження східного характеру цієї Церкви. На сьогодні минуло понад 30 років від відновленням УГКЦ та її інституційних і ієрархічних структур в Україні, обрядові питання, як важливі конституюючі елементи будь якої помісної Церкви і на далі потребують врегулювання в дусі рішень II Ватиканського собору і нових суспільних викликів. Як свідчить досвід Римо-Католицької Церкви останніх десятиліть, волюнтаристський підхід у літургійній сфері може призвести до негативних наслідків, тому для будь-якої літургійної реформи важливим є вивчення історичних джерел власної ідентичності.

Доповідь актуалізує питання сучасного стану облаштування храмів Української греко-католицької Церкви, зокрема під час відновлення (реставрації) старих храмів та зведення нових. Акти церковних візитацій XVIII ст. є важливим письмовим джерелом для пізнання історії, культурно-духовного надбання, внутрішньої оздоби храмів. Наукове дослідження передбачає залучення збережених архівних джерел та опрацювання актів церковних візитацій вказаного періоду. У роботі буде

[4] *Пор. Л. Д. Гуцуляк, там само, покликається на Titul 6: De episcopis, c. 96-99; Tit. 9: De protopresbyteris, sive decanis ruralibus, c. 103; Tit. 10: De parochis et parochiis, c. 104-107.*

враховано аналіз праць сучасних дослідників: А. Зінченка[5], І. Скочиляса[6], М. Радвана[7], В. Лося[8], які стосуються актів візитації Унійної Церкви XVIII ст. На підставі опрацьованого корпусу джерел, та наукової літератури буде зроблено спробу виявити головні тенденції видозмін в облаштуванні храмового простору.

Список використаних джерел

1. Бочковська В. Г. Каталог видань Почаївського та Унівського монастирів XVIII–XX ст. : з колекції Музею книги і друкарства України / В. Г. Бочковська, Л. В. Хауха, В. А. Адамович. Київ : Києво-Могилянська академія, 2008. 359 с. іл.
2. Гуцуляк Л. Д. Божественна літургія Йоана Золотоустого в Київській митрополії після Унії з Римом (період 1596-1839 рр.). *Український літургійний центр*. Т. 1 Джерелознавчі дослідження. Львів, 2004. 428 с.
3. Заславський В. Східна Церква в європейських шатах: Замойський синод 1720 року. *Патріархат*. 2 (460) 2017.
4. Зінченко А. Л. Акти візитацій монастирів і костьолів XVIII – першої половини XIX ст. як історичне джерело. *Подільська старовина* : Зб.наук. пр., Вінниця, 1993. С. 205–213.
5. Зінченко А. Л. Вінницьке намісництво (деканат) Русько-Католицької Церкви у XVIII столітті : дослідження, публікація актів візитацій. *Серія «Архівний ключ»*, частина ІІ – Т. 1 ФОП Рябцев В.В. Запоріжжя, 2023. 896 с.: іл.
6. Лось В. Е. Уніатська Церква на Правобережній Україні наприкінці XVIII – першій половині XIX ст. : реорганізаційна структура та культурно-релігійний аспект. Київ, 2013. 300 с.
7. Radwan M. Wizytacje generalne parafii unickich w Województwie Kijowskim i Bracławskim po 1782 roku / opracował i wydał Marian Radwan. Lublin : Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2004. 912 s. map. 24.
8. Скочиляс І. Я. Протоколи генеральних візитацій церков Київської уніатської митрополії XVIII століття (на прикладі недатованої єпископської ревізії Щирецького намісництва. *Записки НТШ. Т. CCXXXVIII*. Праці історико філософської секції. Львів, 1999. С. 434–514.

---

[5] А. Л. Зінченко. Акти візитацій монастирів і костьолів XVIII – першої половини XIX ст. як історичне джерело // Подільська старовина : Зб. наук. пр., Вінниця, 1993. С. 205-213.

[6] І. Я. Скочиляс. Протоколи генеральних візитацій церков Київської уніатської митрополії XVIII століття (на прикладі недатованої єпископської ревізії Щирецького намісництва) // Записки НТШ. Т. CCXXXVIII. Праці історико філософської секції, Львів, 1999. С. 434-514.

[7] M. Radwan. Wizytacje generalne parafii unickich w Województwie Kijowskim i Bracławskim po 1782 roku / opracował i wydał Marian Radwan. Lublin : Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2004. 912 s. map. 24.

[8] В. Е. Лось. Уніатська Церква на Правобережній Україні наприкінці XVIII – першій половині XIX ст. : реорганізаційна структура та культурно-релігійний аспект. Київ, 2013. 300 с.

РЕЛІГІЙНО-БОГОСЛОВСЬКІ ДЖЕРЕЛА ТА СОЦІАЛЬНО-ЦІННІСНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ КАПЕЛАНСТВА В УКРАЇНІ: БАЗОВІ ПОЛОЖЕННЯ

Марчук Анатолій
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
marchuk.anatolii@chnu.edu.ua

Дослідження взаємозв'язку релігійно-богословських і соціальних контекстів становлення й функціонування інституту капеланства в українському суспільстві є теоретично та практично важливою проблемою в межах релігієзнавчого дискурсу. Ґрунтовний аналіз у цій сфері допоможе чіткіше спрогнозувати перспективи повноцінного впровадження капеланства не тільки у військовій, але й в інших соціальних сферах – пенітенціарній, медичній тощо.

Військова агресія, якої Україна зараз зазнає увиразнила необхідність формування інституту капеланства не тільки як волонтерського руху чи ситуативного формату духовно-пастирського служіння, а й як визначеного і в юридичній, і релігійній, й інституційній складовій феномена з урахуванням усіх особливостей соціокультурного та поліконфесійного формату буття українського суспільства.

Капеланство в Україні, як і в усьому світі, має свої коріння у релігійних та богословських джерелах, які визначають його цілі, завдання та методи. Захоплення глибокими духовними практиками та богословськими принципами різних релігійних традицій відіграє важливу роль у формуванні капеланської практики в Україні.

Одним із головних джерел інституту капеланства в Україні є релігійні тексти, які містять в собі інструкції, норми та цінності, що спрямовують діяльність капеланів. Наприклад, у християнській традиції Біблія є основним джерелом, що регламентує базові принципи: допомога ближньому, милосердя, толерантність та співчуття – цінностей, які лежать в основі капеланської роботи.

В ісламській традиції, поняття служіння та підтримки також займає важливе місце. У Корані, наприклад, багато аятів наголошують на милосерді, співчутті та допомозі бідним і потребуючим. Це стимулює віруючих мусульман допомагати іншим, брати на себе відповідальність за їхній добробут.

Такі принципи також присутні в інших релігіях, таких як буддизм, іудаїзм та інші. Всі вони сприяють формуванню етичних та моральних норм, які визначають поведінку капеланів у виконанні їхніх обов'язків.

Соціально-ціннісні засади інституту капеланства в Україні базуються на загальнолюдських цінностях та принципах різних релігійних та філософських традицій. Такі цінності, як гідність людини, права та свобода особистості, взаємоповага та співчуття, є невід'ємною частиною

капеланської практики, спрямованої на підтримку та допомогу тим, хто потребує духовної та моральної підтримки.

У військовому капеланстві, наприклад, ціннісні засади включають моральну підтримку військовослужбовців, допомогу у вирішенні етичних конфліктів та надання психологічної допомоги у стресових ситуаціях. У цивільному капеланстві, капелани працюють у закладах охорони здоров'я (особливо це стосується закладів, де надається паліативна допомога) [4, с. 120] в'язницях, поліції та інших галузях, де вони надають духовну підтримку та допомогу за відповідно, професійно зумовлених життєвих обставин.

Ключовими цінностями капеланства як явища є співчуття, емпатія, повага до інших та готовність допомагати незалежно від релігійних чи соціальних переконань. Ці принципи відображають найкращі аспекти людської природи та сприяють розвитку гармонійних відносин у суспільстві.

Інститут капеланства в Україні відіграє ключову роль у забезпеченні духовного благополуччя та соціальної інтеграції різних верств населення. Він створює мости між різними релігійними спільнотами та сприяє розвитку взаєморозуміння і толерантності. Капелани в Україні працюють на перетині релігійного досвіду, соціальних потреб та моральних цінностей, сприяючи гармонійному розвитку суспільства.

Узагальнюючи цю проблематику, можна стверджувати що:

- релігійно-богословські джерела, священні тексти та традиції різних конфесій, є основою для формування ціннісних орієнтирів капеланської практики в Україні;
- соціально-ціннісні засади капеланства, зокрема принципи милосердя, толерантності, співчуття та солідарності, відображають загальнолюдські цінності, які вбирають у себе етичні принципи різних релігійних та філософських традицій;
- роль капеланства в Україні полягає у підтримці духовної та моральної сфери життя особистості, сприяючи її розвитку на основі релігійних засад та соціально-ціннісних принципів [3, с. 91];
- практика формування вітчизняного інституту капеланства базується на інтер- та мультидисциплінарному підходах, що об'єднує релігійні, психологічні, етичні та соціальні аспекти для забезпечення повноцінної підтримки особистості [2, с. 334];
- взаємодія з установами соціального обслуговування, закладами охорони здоров'я та правоохоронними органами є важливим елементом роботи капеланів в Україні, спрямованим на створення гармонійного суспільства, попри деструктивні впливи війни;
- розвиток вітчизняного інституту капеланства потребує постійного вдосконалення, адаптації до суспільних змін та урахування сучасних викликів, що стоять перед духовними лідерами та священнослужителями [1, с. 108].

Отже, релігійно-богословські джерела та соціально-ціннісні засади є невід'ємною частиною інституту капеланства в Україні, і вони мають важливе значення для формування його етичних принципів і практики.

Ці принципи визначають напрямок роботи капеланів у здатності вберегти належний рівень духовного розвитку та соціальної інтеграції нашого знекровленого стражданнями війни суспільства.

Список використаних джерел

1. Марчук О.Т. Марчук І.В. Перспективи практичної реалізації концептів неопатристичного напряму терапевтичного богослов'я в українському медичному капеланстві. Освітній дискурс : збірник наукових праць. 2022. №42 (10-12). С. 98-110. URL: https://doi.org/10.33930/ed.2019.5007.42(10-12)-10
2. Borysiuk A., et al. Psychological Training of Nurses for Providing Palliative and Hospice Care as a Factor of their Professionalization. Insight: The Psychological Dimensions of Society. 2023. (10). P. 317-337. URL: https://doi.org/10.32999/2663-970X/2023-10-16
3. Marchuk O.T. Eastern patristic tradition of interpretation "νοῦς-λόγος": the sanogenical-therapeutic potential of communicativeness (Part II. Prospects of the practical implementation). Educational discourse: collection of scientific works. 2021. №35 (7). P. 86-97. URL: https://doi.org/10.33930/ed.2019.5007.35(7)-8
4. Tymofiieva M., et al. Spiritual and personal orientation of nurses' practice in dealing with palliative patients. Insight: The Psychological Dimensions of Society, 2022. (7). P. 118-130. URL: https://doi.org/10.32999/2663-970X/2022-7-9

БАЗОВІ ПАТРИСТИЧНІ ІДЕЇ: НАКРЕСЛЕННЯ ПЕРСПЕКТИВ ДУХОВНОГО СУПРОВОДУ В ПАЛІАТИВНІЙ ДОПОМОЗІ

Марчук Олександр
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
o.marchuk@chnu.edu.ua

Марчук Ірина
Буковинський державний медичний університет (Чернівці)
irynamarchuk@bsmu.edu.ua

Віра – це початок духовного становлення, відновлення, преображення людини. Та перебуваючи у стані після гріхопадіння, вона засліплена невіданням, проявом самолюбства, а з невідання бере свій початок нездорова любов до себе. Втім, є і здоровий прояв себелюбності – це прояв бачення образу Божого закладеного в кожному і в патристичній традиції вважається нормативною, бо ж заповідано Самим Богом «любити ближнього як самого себе» (Мф. 22, 39). Нездорова себелюбність є породженням всіх гріховних пристрастей. Гріховні пристрасті (з грец. πάθοσ – «страждання», «нещастя», «горе», «хвороба», звідси – патологія) – в перспективі духовного розуміння – це неприродне використання всіх сил душі (протиприродний рух душі). Очищення, благочесна переміна, духовне преображення має розпочатися з чуттєвово-бажаючої, афективної (дратівливої), а завершитися на етапі боротьби на рівні мислительної сили людської душі. Першим завданням для будь-якого християнина, того, хто прагне зазнати реальної незалежності від гріховних пристрастей, необхідно, хоча б стримуватися від злих вчинків, а з часом перейти до активної фази ведення духовного подвигу, звершення на ділі заповідей, що і є практикою доброчесностей. Всі негативні пристрасні прояви повинні бути благочесно перемінені відповідними для них позитивними якостями, ознаками Самого Божества – богочестям. «Зокрема, – наголошує видатний київський патролог С. Л. Епіфанович, – проти черевоугодництва необхідно стяжати стримання, проти блуда – ціломудреність, супроти сріблолюбства – нестяжання, проти марнославства і гордості – смирення», позитивним проявом якої є любов [1].

Отже, початок будь-якої практичної аскези є дія, як властивість благих побуджень людини, в енергійному прояві доброчесності, ділом (дією) якої є віра у плеканні страху Божого (страху, побудженого зачатками любові). Ціль, як відомо, дуже проста, але непросто практично реалізовується – осягнення безпристрасності. Але основним плодом є не безпристрасність сама по собі, а народжена в ній любов як до Бога, так і до ближнього. «Якщо ми уважно поглянемо на те, що Максим (видатний мислитель візантійського періоду богослов'я Максим Сповідник – авт.) може сказати про безпристрасність (ἀπάθεια), то виявляємо, що він усвідомлює небезпеку тієї ἀπάθεια, яка є просто байдужістю: ἀπάθεια повинна

стати очищеною любов'ю» [6]. Любов, за думкою св. ап. Павла, є сукупністю досконалостей (Кол. 3, 14), тобто і є всеохоплюючою доброчесністю з доброчесностей її найвищим проявом. Прп. Максим зауважує: «вона вміщує в собі і збирає воєдино всі блага, про які слово істини каже як про [множину] видів доброчесностей» [8]. Постає питання: як досягти цієї божественної любові?

Очищуючи душу від пристрастей, людина, за прп. Максимом, отримує можливості споглядати закладені в основі світобудови логоси створеного сущого (принципи їх влаштування), тобто досягати природного споглядання мисле-волінь (енергій) Самого Бога. Необхідно найперше чітко визначити, що патристична традиція розкриває шлях духовного становлення людини саме так: праксис (πρᾶξις – ділання) і феорія (θεωρία – споглядання). Споглядання, своєю чергою, поділяється на природне та надприродне (містичне богослов'я). На цьому ж останньому етапі духовного становлення людина здатна пізнавати таємниці внутрішньотроїчного життя Бога, тобто зазнати обоження за Його благодаттю, відчути Його божественну любов. Межі цьому пізнанню, як і Його любові не було, нема і не буде, як і безмежним є сам Бог – одвічне Благо, Істина і Любов [7, p. 93]. Початок закладений ще за земного життя, а його продовження після відновлення «всієї природи» – «в нетління і безсмертя», тобто після смерті настане час всезагального воскресіння (остаточного подолання наслідків гріхопадіння: пристрасності, тлінності і смертності). А з часу земного життя, взірцем і запорукою практичної спасительної допомоги (від грец. σωτηρία – «визволення», «збереження», «благо», «зцілення» (як один із важливих аспектів спасіння)) є, був і буде Сам Христос Ісус (євр. «Ієхошу'аг», тетраграматон (визначення імені Божого) із конотацією в т. ч. і зцілення).

Все описане і є шляхом не лише зростання пізнавальних здібностей людини, а й шляхом її духовного оздоровлення, зцілення [3, с. 79]. І ми чітко повинні розуміти, що духовне преображення, досягнення вершин духовного здоров'я-обоження не є ще однією можливістю уникнення фізичної смерті, але власне її якісно інакшого, нового осмислення, як ще одного маніфесту живої віри (подолання пристрасності, тлінності та смертності), як можливості відновлення (ἀποκατάστασις) в ортодоксальному його розумінні. Зрозуміло ці ідеї є універсальними, але інколи вони стають особливо актуальними на завершальному етапі життя, в тому числі на етапі паліативного догляду, духовного супроводу пацієнтів.

Паліативна допомога – цілісний підхід, завданням якого є всебічна підтримка хворого з обмеженим прогнозом життя та членів його родини. В рамках цього медичні працівники, зокрема сестри медичні виконують свою унікальну роль як члени мультидисциплінарної команди [2, с.107]. Формування фахових компетентностей медичних спеціалістів є невід'ємною складовою забезпечення гідного життя від моменту встановлення невиліковного діагнозу. Концепція хоспісної допомоги, яка звучить: «Ми не можемо додати днів до життя, але додати життя до днів повинні» якнайкраще відображує наріжні завдання паліативного догляду, а також

розкриває образ пацієнта через основні аспекти: фізичний, психологічний, духовний та соціальний.

Зіткнення з болем, прийняттям страшного діагнозу – все це виходить за межі суто медикаментозного лікування, адже тут потрібен цілісний підхід та формування духовних компетентностей, з'ясування духовного потенціалу. За словами Е.О. Помиткіна «у змістовому вимірі духовний потенціал визначається спрямованістю особистості на вищі духовні ідеали, цінності та смисли... За умов релігійності людини духовний потенціал приймає форму її спрямованості до Бога, до об'єднання власної волі з волею Творця» [4].

Проведені дослідження підтверджують [5; 9], що саме духовна компетентність є обов'язковою базовою навичкою всіх професійних груп у галузі паліативного догляду. Відповідно, автори зауважують, що позитивні морально-гуманістичні емоційні стани, зокрема, сестер медичних паліативних відділень покращать якість надання медичної допомоги.

Духовно-особистісний підхід у забезпеченні діяльності молодших медичних спеціалістів щодо реалізації «ціннісної орієнтації супроводу паліативних пацієнтів є важливою компонентою якісного професійного зростання медичних працівників» [9, с. 128]. Тому «вивчення духовного потенціалу особистості сестри медичної в сучасному науковому світі стає все більш актуальним, адже саме цей фактор здатен суттєво впливати на стан організму пацієнта» [там само].

Отже, накреслення перспектив духовного супроводу в паліативній допомозі шляхом засвоєння базових патристичних ідей, особливо в наш секуляризований час є доконечно необхідним. Проведена дослідницька робота безпосередньо це підтверджує – позитивні морально-гуманістичні емоційні стани працівників паліативних відділень сприяють зростанню якості надання медичної допомоги. І вкотре підтверджується важливість і позитивний вплив на внутрішній мікроклімат середовища мультидисциплінарної команди. Можна констатувати наявність ще одного додаткового фактору професіоналізації медичних працівників середньо ланки, який зумовлений втіленням позитивної ціннісної орієнтації супроводу паліативних пацієнтів. Саме тому важливо доносити ці гуманістичні, життєствердні істини та активно популяризувати їх, не обмежуючись роботою паліативних відділень. А це і є прямим обов'язком капелана закладу охорони здоров'я – намагатися всебічно реалізовувати біблійно-патристичні ціннісні установки. Бо, як відомо, для належної «духовної реанімації» цієї традиції потрібно бути живим її носієм. І це стосується не лише медичних капеланів як повноправних членів мультидисциплінарної команди та професіоналів своєї справи, а найперше разом з усією командою допомоги стати благим віддзеркаленням у душах самих пацієнтів ідеалів благочестя.

Список використаних джерел

1. Епіфанович С.Л. Преп. Максим Сповідник і візантійське богослов'я. К., 1996. С.121
2. Марчук О.Т., Марчук І.В. Перспективи практичної реалізації концептів неопатристичного напряму терапевтичного богослов'я в українському медичному

капеланстві. Освітній дискурс : збірник наукових праць. 2022. №42 (10-12). С. 98-110. URL: https://doi.org/10.33930/ed.2019.5007.42(10-12)-10
3. Марчук О.Т. Проблема здоров'я розумної сили душі в антропології східної патристики: комунікативний вимір. Гуманітарно-наукове знання: горизонти комунікативістики. Матеріали X-ї ювілейної міжнародної наукової конференції. Чернівці, 2019. С. 78-80
4. Помиткін Е.О. Психологічна діагностика духовного потенціалу особистості : посібник. Кіровоград, 2013. С.29
5. Borysiuk A., et al. Psychological Training of Nurses for Providing Palliative and Hospice Care as a Factor of their Professionalization. Insight: The Psychological Dimensions of Society. 2023. (10). P. 317-337. URL: https://doi.org/10.32999/2663-970X/2023-10-16
6. Louth A. Maximus the Confessor. Routledge, London, 1996. P.41.
7. Marchuk O.T. Eastern patristic tradition of interpretation "νοῦς-λόγος": the sanogenical-therapeutic potential of communicativeness (Part II. Prospects of the practical implementation). Educational discourse: collection of scientific works. 2021. №35 (7). P. 86-97. URL: https://doi.org/10.33930/ed.2019.5007.35(7)-8
8. Maximus Confessor, sanc. Epistolae 2. Patrologiae cursus completus. Series graeca. Paris, 1860. T.91, 393.
9. Tymofiieva M., et al. Spiritual and personal orientation of nurses' practice in dealing with palliative patients. Insight: The Psychological Dimensions of Society, 2022. (7). P. 118-130. URL: https://doi.org/10.32999/2663-970X/2022-7-9

ПИТАННЯ КОНФЕСІЙНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ХРИСТИЯН В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Мілешкін Михайло
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
mileshkin.mykhailo@chnu.edu.ua

Умови повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України змушують релігійну спільноту по-особливому актуалізувати питання самоідентифікації вірних, зокрема у християнській спільноті. У цьому контексті варто звернути увагу на релігійні (і політичні) процеси які здебільшого стосуються українського християнства київської традиції: Православної Церкви України, російської православної церкви в Україні (УПЦ) та Української Греко-Католицької Церкви. Однак, це питання тим чи іншим чином є дотичним й до інших християнських деномінацій, оскільки напряму показує репрезентативність вибірки та самосвідомість вірних різних конфесій.

Основу нашого дослідження складають інформаційні матеріали центру Разумкова: «Війна і церква. Церковно-релігійна ситуація в Україні 2022 р.» [2]. Почати варто із загальної кількості віруючих станом на 2022 р., згідно дослідження відсоток таких людей, а зокрема християн невпинно зростає, і з такою динамікою поб'є новий рекорд за останні 25 років. Переконаних атеїстів, та людей яким байдуже до релігійного життя України з кожним роком стає менше й менше.

Однак у запропонованій інформації є ряд досить спірних питань пов'язаних саме з християнськими деномінаціями. Ні для кого не є секретом те, що саме православ'я є панівною конфесією в Україні. Саме тому для самовизначення православним українцям пропонується аж три варіанти вибору: ПЦУ, УПЦ (МП) та «просто православні». Саме це і є головною причиною для спекуляцій та маніпуляцій кількістю вірян у засобах масової інформації. На превеликий жаль таку широку вибірку як «просто православні» у своїх цілях використовує як ПЦУ та і РПЦвУ (УПЦ(МП)). У своєму відео-дослідженні (2021 р.) Дмитро Горєвой на основі матеріалів центру Разумкова 2021 р. вказує що «просто православні» це перш за все люди, які або не компетентні у питаннях релігійної самоідентифікації або ж знаходяться в процесі усвідомлення та переходу з РПЦвУ в ПЦУ [1]. Однак погодитися можна тільки з першим твердженням, оскільки саме після надання Україні Патріаршого синодального томосу про автокефалію (2019 р.), та ряду законопроєктів про заборону діяльності та найменування релігійних організацій пов'язаних із діяльністю російської федерації помітний досить великий «відтік» вірян від УПЦ(МП) до так званих «просто православних». Пов'язано це, перш за все, як і згадувалося раніше із самоідентифікацією вірних, тепер в опитуванні [3, с. 3] (починаючи з 2019 р.) РПЦвУ називається не просто «УПЦ», а саме «УПЦ (МП)». Беручи до уваги те, що більшість ієрархів РПЦвУ та її вірних

в публічному просторі саме з 2019 року почали активно заперечувати причетність до московського патріархату, що значим чином вплинуло на об'єктивність статистичних даних. Про це свідчить також і те, що з 2019 р. кількість «просто православних» у деяких регіонах (найбільше в центрі України) збільшилася вдвічі, а то і втричі, що співвідноситься із відсотковим зменшенням кількості вірних в УПЦ(МП).

Наступними після православних йде Римо-Католицька та Українська Греко-Католицька Церкви. Не дивлячись на явну спорідненість, останні отримують абсолютну більшість, а в деяких регіонах Заходу України навіть і перевищують відсоток православних. Як і у випадку православних, це слугує великим полем для різного виду маніпуляцій в інформаційному просторі. Не рідкі випадки, коли православні висвітлюють кількість вірних УГКЦ чи РКЦ, в центральних чи східних регіонах України, вказуючи на конкурентну неповноцінність цих конфесій, не дивлячись на те, що саме в цих регіонах вони займають абсолютну меншість серед християн.

Заключними в опитуваннях проведених центром Разумкова є протестантські деномінації та «інші християни», останніх вважаємо недоцільно розглядати, через велику кількість псевдо християнських деномінацій. На відміну від вищезгаданих конфесій, протестанти згідно досліджень, найбільш рівномірно розповсюдилися на території України, та можуть похвалитися найвищим рівнем конфесійної самоідентифікації. Таким чином, більшість протестантів можуть не тільки визначити себе до окремої деномінації, але й асоціюють себе й з окремими місцевими та загальноукраїнськими общинами, та можуть довести членство в них.

Підсумовуючи вищенаведені дані, доходимо висновку що рівень релігійної самоідентифікації українських християн з роками тільки падає. Цьому сприяють як релігійні й політичні процеси в Україні, так і загальні глобалізаційні виклики людства, як війни та пандемії. Питання банальної кількості вірних, та приналежності до певної християнської конфесії у військовий час ще більше розділює українське суспільство та може завдати великих проблем у релігійному та національному становленні українського народу навіть після закінчення війни.

Список використаних джерел

1. Горєвой Д. Яка Церква в Україні є найбільшою: ПЦУ чи УПЦ МП?, 2021. DetectorUA. URL: https://www.youtube.com/watch?v=APAcPpioS4M&t=8s (дата звернення: 20.02.2024).
2. Центр Разумкова. ВІЙНА І ЦЕРКВА. ЦЕРКОВНО-РЕЛІГІЙНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ 2022 р. Київ, 2022. 124 с. URL: https://razumkov.org.ua/images/2023/02/13/2022_Religiya_SITE.pdf (дата звернення: 23.04.2023).
3. Центр Разумкова. ОСОБЛИВОСТІ РЕЛІГІЙНОГО І ЦЕРКОВНО-РЕЛІГІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ 2000-2021 рр. Київ, 2021. 172 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_Religiya.pdf (дата звернення: 20.02.2024).

ХРИСТИЯНСЬКИЙ НАТУРАЛІЗМ У ПОШУКАХ ЦІЛІСНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

Пальчик Андрій
Інститут богословських наук Непорочної Діви Марії Кам'янець-Подільської дієцезії Римо-католицької Церкви (Кам'янець-Подільський)
oapalchyk@gmail.com

У філософській та релігіознавчій літературі, присвяченій темі «science & religion» (яка вже сформувалася на Заході як окремий напрямок досліджень), неодноразово підіймається проблематика конфлікту (або принаймні певного напруження) між наукою – представленою передусім новочасним і сучасним природознавством, і релігійними системами. Як у випадку науки, так і релігії часто говориться про відповідну картину світу – «наукову» та «релігійну», представляючи їх як своєрідні паралельні реальності, які ніби розривають життя людини на природний і надприродний виміри.

У такій ситуації перед сучасною людиною, яка прагне дотримуватися власних релігійних переконань, одночасно свідомо приймаючи досягнення науки, стоїть альтернатива: або погодитися з неузгодженістю і конфліктністю уявлень, які вона приймає (тобто свого своєрідну світоглядну «шизофренію»), або намагатися внутрішньо примирити ці – на перший погляд – непримиримі сфери духовної діяльності людства.

Другий варіант вищезгаданої альтернативи представлений різноманітними синтезами наукових і релігійних ідей, серед яких слід виділити т. зв. християнський натуралізм. Прибічники останнього наголошують на необхідності розрізнення методологічного натуралізму і натуралізму онтологічного (або «метафізичного»). Якщо методологічний натуралізм, згідно з яким наука у своїх дослідженнях має спиратися лише на властиві їй емпіричні методи дослідження, уникаючи апеляції до надприродних причин (відповідно до вимоги, сформульованої Ю. Жицінським: «В інтерпретаціях у сфері природничих наук певний стан фізичної системи … [слід – А. П.] пояснювати шляхом посилання на інші стани тієї ж системи» [5, с. 7–8]), то онтологічний натуралізм є певною філософською позицію, у якій заперечується існування будь-якої реальності, недоступній суто науковим методам дослідження [1; 4, с. 46–51].

Отже, методологічний натуралізм, на думку низки дослідників (М. Геллер, Ю. Жицінський, М. Сломка, Г. Бугаяк тощо) можна визнати цілком сумісним із християнським світоглядом: як теорія Великого Вибуху (хоча б на рівні гіпотези), так і теорія еволюції (звісно, у відповідній її інтерпретації) не суперечать істинам християнської віри. Щоправда, такого типу натуралізм виключає фундаменталістичне тлумачення біблійних текстів, відповідно до принципу, висловленого Г. Галілеєм: Біблія не вчить, як влаштоване небо, але повчає, як до неба можна дійти. Отже, йдеться про вшанування методологічної специфіки емпіричних наук, зокрема визнаної Вчительським урядом Католицької Церкви як «принцип автономії наукового методу».

На думку М. Геллера, ключовою трудністю у прийнятті натуралістичної точки зору у її християнському варіанті є те, що майже від початку своєї історії християнство було пов'язане з дуалістичною метафізикою (тобто, радикальне розділення реальності на природний (фізичний, матеріальний) і духовний (ідеальний) елементи), з якою поступово зрослося. Дослідник ставить принципове питання: «Чи християнська релігія «змушує» до прийняття метафізичного дуалізму?» [3, с. 143–144]. Сам Геллер, будучи одночасно католицьким духовним, богословом і космологом, схиляється до негативної відповіді.

На даний момент існує низка концепцій, які пояснюють можливість дії Бога у межах натурального порядку ходу світу, напр., через квантові невизначеності (Н. Мерфі, Дж. Елліс), у теорії хаосу і ускладненні організації (Дж. Полкінхорн, А. Пікок) тощо. Якщо у першому випадку йдеться про висхідний (bottom-up), то у другому – низхідний (top-down) типи каузальності. Звісно, що кожна з подібних концепцій знаходить як прихильників, так і опонентів.

Одним із напрямків, у межах якого здійснюються спроби злиття наукової і релігійної картин світу, є філософія процесу (А. Н. Вайтгед, Ч. Хартшорн), а також близьких до нього концепцій (напр., Ф. Клейтона, Ю. Жицінського), в яких відношення Бога до створеного світу розуміється у категоріях паненетеїзму [2, с. 194–200]. На відміну від класичного теїзму, у ньому ставиться сильніший акцент на іменентності Бога світові: діяльність Бога у світі виражається не стільки шляхом спорадичних втручань, скільки через закони природи. При цьому, для пояснення способу божественної дії, залучаються такі поняття, як емерджентність і супервієнція [4, с. 73–95]. На думку сучасних панентеїстів, модель відношення «Бог – світ», у якій природа розуміється як «занурена» у Богові, не суперечить головним християнським догматам, а одночасно оптимально згладжує напруження між релігійним і науковими уявленнями про Всесвіт.

Прийняття точки зору християнського натуралізму не означає усунення надприродного елементу з релігійного світогляду, але виявленням присутності іманентного світові Бога у звичайних, природних явищах [3, с. 156]. Таким чином знімається разюча дистанція між чуттєвим світом, знайомим нам з безпосереднього досвіду, і світом надприродним.

Немає сумніву, що ключовим принципом християнського натуралізму має бути вразливість філософсько-богословських пошуків на сучасні осягнення у галузі природничих наук, їхньої орієнтації на постійне переосмислення створеного Богом світу. Історія науки, як відомо, знає багато прикладів, коли доходило до непорозумінь, викликаних неспроможністю до конструктивного діалогу між діячами науки і представниками релігійних конфесій, причиною чого часто виступало занадто консервативне відношення других до загально прийнятої (напр., арістотелівської) картини світу. З іншого боку, існує також і небезпека занадто поверхової і некритичної інтерпретації апологетично привабливих наукових теорій з боку представників Церкви чи богословів (конкордизм, аргумент «God of the gaps»).

Таким чином, можна констатувати інтенсивні пошуки, спрямовані на інтеграцію наукового та релігійного світоглядів, намагання створення цілісної і несуперечливої картини світу, яка б відповідала основним ідеям християнства, а одночасно задовольняла очікування вчених-природознавців. Християнський натуралізм виступає пропозицією, у якій не лише згладжуються конфліктні моменти між наукою і релігією (апологетичний момент), але й надається позитивне бачення складної і багатоаспектної реальності, сотвореної Богом.

Список використаних джерел

1. Bugajak G. Naturalizm nauki a działanie Boga w świecie. Teologia nauki / red. J. Mączka, P. Urbańczyk. Kraków : Copernicus Center Press. 2015. S. 145–172.
2. Figas-Skrzypulec J. Drogi myśli od nauk przyrodniczych do teologii. Zapośredniczenia metafizyczne i epistemologiczne. Teologia nauki / red. J. Mączka, P. Urbańczyk. Kraków : Copernicus Center Press. 2015. S. 173–202.
3. Heller M. Sens życia i sens wszechświata. Studia z teologii współczesnej. Kraków : Copernicus Center Press. 2023. 262 s.
4. Słomka M. Ewolucjonizm chrześcijański o pochodzeniu człowieka. Lublin : Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej «Gaudium». 2004. 168 s.
5. Życiński J. Naturalizm ontologiczny a rola superweniencji w ewolucji biologicznej. Roczniki Filozoficzne. 2003. No 51. z. 3. S. 7–18.

СОЦІАЛЬНА АКТИВНІСТЬ ХРИСТИЯНСЬКИХ КОНФЕСІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ: ЦІННІСНА І ПРАКТИЧНА ЗОРІЄНТОВАНІСТЬ

Чорниш Василь
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
chornysh.vasyl@chnu.edu.ua

Сьогодні наша Батьківщина переживає одну з найтрагічніших сторінок своєї новітньої історії. Ба й справді, надскладні події, які простежуються на багатостраждальних українських землях – воєнні злочини, окупаційні дії, протизаконні й антигуманні вчинки московської верхівки та військових, назавжди вписалися трагічною сторінкою у свідомості багатьох людей, ставши непростим випробуванням на міцність, відвагу, збереження духовних цінностей і національно-культурного надбання українського народу.

Усвідомлюючи реальний масштаб небезпеки воєнних злочинів кремлівської влади та осягаючи важливість щодо збереження української державності надзвичайно значущо та цінно, що значна кількість різних конфесій в Україні всіма можливими й дієвими способами сприяють і допомагають обороняти свою Батьківщину. Серед тих, які є не тільки одними з найбільших і найвпливовіших в Україні, а й, направду, демонструють високий рівень соціальної небайдужості, це – Православна Церква України, Українська Греко-Католицька Церква, Римсько-Католицької Церкви, Адвентисти Сьомого Дня, Християни Віри Євангельської (п'ятидесятники), Євангельські Християни Баптисти тощо.

У контексті сучасних подій надзвичайно важливо, що релігійні організації займають активну соціальну позицію, усвідомлюючи значущість ціннісної та практичної зорієнтованості. А тому, як зауважує у своєму дослідженні І. Луцан: «Набувши багатовекторного спрямування, їх [конфесій – В. Ч.] соціальна активність на сьогодні найяскравіше увиразнюються і є найбільш помітною, зокрема, в таких формах: місіонерство, благодійність, волонтерський рух, зокрема, допомога армії, організація і надання соціальних послуг особам та групам, які потребують допомоги задля забезпечення їх цілісного розвитку, а відтак – соціально незахищеним верствам населення <...>. Поряд з цим, досить потужним є забезпечення духовно-орієнтованої соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців, демобілізованих учасників воєнних дій та їх сімей, людей, що стали жертвами російсько-української війни. Ще більш очевидним стало капеланське служіння, яке, до речі, має щонайменше п'ять основних видів (військове, медичне, тюремне, поліцейське та муніципальне) та умовно виокремлюється в таких функціях діяльності: духовна, гуманітарна, соціальна, терапевтична, інформаційна тощо» [2]. Отже, безумовно, сьогодні такі напрями діяльності є вкрай важливими, адже охоплюють увесь спектр соціальної активності, забезпечуючи соціальну справедливість.

Більше того, вони, на нашу думку, спрямовані на розв'язання соціальних надскладних проблем.

А тому є очевидним, як влучно підмічено в одній праці, присвяченій соціальній активності духовенства у воєнних умовах: «Важко переоцінити роль соціальної активності релігійних організацій в напрямі духовної підтримки та реабілітації громадян України в умовах всіх жахіть війни, а також необхідності подальшої розбудови конкретних функціональних програм і місій в цьому напрямі» [1]. Поряд з цим, зайвим буде доводити, що одним з найважливіших аспектів продуктивної соціальної активності будь-якої конфесії на благо своєї держави, це, найперше, чітке і беззаперечне усвідомлення відповідальності перед суспільством, свідоме виконання своїх обов'язків перед співгромадянами, солідарність та виважена позиція, а особливо, коли мова йде про війну, яка щоденно загрожує життю та мирному існуванню людини.

Отже, можемо висновувати, що сьогодні активна участь конфесій у вирішенні надскладних соціальних і моральних питань суспільства, зосередження уваги на соціальному служінні, активно-громадська, християнсько-патріотична, соціально-відповідальна позиції церкви – це потужні меседжі, головні напрями і способи соціалізації церкви, що сприяє, у свою чергу, виходу за межі вузько-церковного й конфесійного служіння та входження у активне громадське життя, привносячи християнські цінності в різні сфери людського буття.

Список використаних джерел

1. Lutsan I., Horokholinska I. Clergy Social Activity During War Conditions: The Case of Western Regions of Ukraine. Occasional Papers on Religion in Eastern Europe: 2022. Vol. 42: Iss. 8, Article 4. https://digitalcommons.georgefox.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2390&context=ree [11 Лютий 2024].
2. Lutsan I. Models of Social Activity of Protestant Churches In The Context of Russia's Military Aggression Against Ukraine. Occasional Papers on Religion in Eastern Europe: 2023. Vol. 43: Iss. 8, Article 4. https://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol43/iss8/4/ [11 Лютий 2024].

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНИЙ ДІАЛОГ / ПОЛІЛОГ У ЗБІРЦІ СЕРГІЯ ЖАДАНА «ЖИТТЯ МАРІЇ»

Тичініна Альона
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
a.tychinina@chnu.edu.ua

Історичні ситуації зчаста стають каталізаторами епістемологічних змін у культурі й мистецтві – переінакшуються тематичні, жанрові й стилістичні домінанти, навіть змінюються телеологія письма в цілому. Так, пережитий чи спостережений екзистенційний досвід війни документалізується і меморіалізується сучасними українськими митцями й поетами, зосібна Сергієм Жаданом (1974). Його збірка «Життя Марії» (2015) постає промовистою рефлексією харківського поета родом із Луганщини (Старобільськ) на воєнні події 2014 року. Поетикальною особливістю книги є наскрізна діалогічна структура, у параметрах якої важливу функцію виконують інтертекстуальні фрейми.

Зокрема у збірці «Життя Марії» конструктивну роль відіграє паратекст, що встановлює стійкий інтелектуальний контакт із читачем за рахунок активізації різноманітних каналів його сприйняття. Позаяк паратекстуальні компоненти виокремлюються з-поміж основної структури тексту, вони являють собою його значущі акцентні зрізи, способи вибудови й ведення непрямого діалогу з читачем. Особливе функціональне навантаження реалізовує у такому разі епіграф – Жадан використовує власний переклад вірша Райнер Марія Рільке (1875–1926) «Благовіщення» («Mariae Verkündigung», буквально – «Благовіщення Марії») з однойменного циклу «Життя Марії» («Das Marienleben», 1912), який складається із 12 поетичних текстів про знакові події життя Діви Марії, від її народження до смерті. Цей вступний композиційний фрагмент-алюзію Жадан називає «інтро», що, здебільшого в музиці, емоційно налаштовує слухача твору на подальше сприйняття основної композиції, тобто насправді коригує аперцепційний фон реципієнта. У такому випадку зазначений прийом працює аналогічно – читач відповідно імпліцитується у твір через його інтертекстуальну матрицю, якою постає поетичний текст Рільке. Цікаво, що інтертекстуальні референції до текстів Рільке містяться й у ранній творчості Жадана, зокрема в антології перекладів сучасної австрійської поезії «Діти Райнера і Марії» (2004).

Уже перша строфа рільківського вірша «Благовіщення» – «Не янгола поява (зрозумій)» за рахунок безпосередньої апеляції до адресата через парантезу (текст у дужках) налагоджує контакт із нарататором (той, до кого спрямована оповідь) та імпліцитним читачем. Показовим постаєословлення зустрічі Марії з іншими. Зокрема, Рільке окреслює образ оленіці з пралісу, що лише від погляду Пречистої стала спроможною зачати без пари найчистішого звіра, «звіра зі світла» – єдинорога, що є промовистою алюзією до непорочного зачаття Діви Марії: «(…) Hat eine Hirschkuh nicht, / die, liegend, einmal sie im Wald eräugte, / sich so in sie

versehn, daß sich in ihr, / ganz ohne Paarigen, das Einhorn zeugte, / das Tier aus Licht, das reine Tier» [4].

У перекладі Жадана читаємо:«(...) Аж така, / що олениця в пралісі густому, / поглянула на неї і, повір, / єдинорога зачала потому, / що звір зі світла, найчистіший звір» [2, с. 8].

Як відомо, єдиноріг згадувався в біблійних переказах, поставав уособленням Христа, символом Благовіщення, Боговтілення, божественної єдності, а згодом – навіть емблемою Діви Марії (див. картину Мартіна Шонгауера «Благовіщення», 1489).

Відтак поетика заголовка повною мірою реалізується в сюжетних епізодах збірки, у розмові Діви Марії з Архангелом Гавриїлом про торжественну звістку: «Тоді він заспівав їй вість благу» [2]. Така остання строфа експлуатованого рільківського тексту сприймається водночас як кода претексту і зачин основного – збірки Жадана.

Хоча релігійний підтекст, тема церкви і віри міститься практично у кожному вірші аналізованої збірки, Жадан у жодному разі не вважає вірші із «Життя Марії» зразками релігійної, християнської лірики. Він використовує Біблію насамперед як енциклопедичний словник [3], а сакральні образи, уже крізь призму рільківських інтерпретацій, відповідно – як усім зрозумілі архетипи й інтертекстуальні алюзії.

Акцентуємо, що книга Жадана «Життя Марії» має подвійне інтертекстуальне обрамлення, двовекторний міжтекстовий діалог, позаяк її початок, як зазначалося, – поетичний текст Рільке, а завершення – переклади 20 віршів польського поета, лауреата Нобелівської премії з літератури 1980 року, Чеслава Мілоша (1911–2004). Звісно, залучення перекладів текстів Ч. Мілоша, в яких також оприявнився екзистенційний досвід війни, («Пісенька про кінець світу» (1944), «Бідний християнин дивиться на гетто» (1943), «Пісня громадянина» (1943), «Кав'ярня» (1944), «Передмістя» (1943–1944), «Бідний поет» (1944), «У Варшаві» (1945), «Дитя Європи» (1946), «Щастя» (1948), «Не більше» (1957), «Ода до птаха» (1959), «Повинен, не повинен» (1961), «Поставлять там екрани» (1964), «Дифірамб» (1965), «Твій голос» (1968), «Закляття» (1974), «Так мало» (1969), «Завдання» (1970), «Дар» (1971), «Втеча» (1944)) невипадкове, оскільки Сергій Жадан вважає його одним із найбільш знакових авторів світової літератури, таким, що вплинув на нього, а його тексти – такими, що й можуть формувати свідомість інших людей уже в повоєнні часи [1].

Показово, що в Жадана й Мілоша онтологічна проблематика конденсується у метафору трави як кінцевості життя, яка обрамлює всю книгу, як-от у вірші «Втеча»: «Коли місто спалене лишали ми за собою, / На шляху польовім до неба здіймаючи очі, / Я казав: «Хай сліди по нас заростають травою, / Хай у вогні замовкають голоси пророчі, / Хай померлі померлим розповідають, що сталось, / Нам судилось новий народ народити по цій пустелі, / Вільний від зла і щастя, яким десь там спалось. / Ходімо». А меч вогняний відчиняв для нас землі...» [2, с. 178].

Спільні для відібраних текстів Мілоша (претекст-донор) і Жадана (текст-реципієнт) перегуки сакральних мотивів, наявність біблійних ремінісценцій, контекстуалізація образів бджіл, птахів, риб, попелу, зруй-

нованого міста, що слугують передусім для розкриття тем війни, вигнання, смерті. На стилістичному і синтаксичному зрізах подібними видаються використання техніки діалогізованого монологу, апелятивів та імперативних речень. Отже, багаторівнева інтертекстуальна основа книги Жадана зумовлює його поліфонічність, у межах якої Біблійні образи, вірші Рільке та Мілоша актуалізуються у специфічному міжтекстовому полілозі.

Список використаних джерел

1. Жадан і «Життя Марії». Телеканал Еверест. URL: https://www.youtube.com/watch?v=vrhaDlyJjDY
2. Жадан С. Життя Марії. Чернівці, Meridian Czernowitz, 2015, с. 8.
3. Сергій Жадан про Біблію, Вікіпедію, «Життя Марії» та самоповтори. Громадське телебачення. URL: https://www.youtube.com/watch?v=pOa5v_M52-Q
4. Mariae Verkündigung.
URL:
http://www.lyrikrilke.de/index.php?option=com_content&view=article&id=415:mariae-verkuendigung&catid=97:rilkes-gmarien-lebeng-originaltexte&Itemid=181.

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ МІСЬКИХ ПРОСТОРІВ У ПОЕЗІЇ КАРЛА СЕНДБЕРГА

Кравченко Лілія, Яковенко Ірина
Київський університет імені Бориса Грінченка (Київ)
lokravchenko.frgf22@kubg.edu.ua

Поезія Карла Сендберга (1878–1967) є одним з найяскравіших і найвпливовіших явищ американської літератури XX століття.

«I tell them where the wind comes from, where the music goes when the violin is in the box. Children – I saw one with a proud chin, sleeping, and the moon line was white on her pillow. I saw their heads in the starlight, and their proud chins walking in the starry mist. They are the only ones to whom I never lie. I give them honest answers, answers as shrewd as the white circles on brown chestnuts» (C. Sandburg, «People with Proud Chins»).

У цьому уривку Карл Сендберг використовує метафори й образи для опису міського простору через його взаємодію з дітьми. Він говорить про те, звідки виходить вітер і куди йде музика, коли скрипка прибрана в коробку. Він описує дітей з гордими підборіддями, які рухаються в тумані зірок, що може бути метафорою для молодого покоління [3, с. 10-15].

Карл Сендберг писав в першому особовому або безособовому родовому реченнях. Це означає, що ліричне Я у його поезії відображає образ автора поетичного тексту. Ми звертаємо увагу на такі концептуальні метафори: «the city is chaos», «the city is hope», «the city is nightlife», «the city is a brilliant performance», «the city is constant movement» (Babych & Nedainova, 2020, c. 5).

Автор застосовує когнітивний погляд на поетичний дискурс, використовуючи концепти та схеми, що виявляють його художню свідомість та своєрідне бачення світу. Карл Сендберг використовує метафори як ключовий елемент мовної категоризації, мислення і світогляду. Поет, у звичній для себе манері, передає усі деталі життя цього промислового центру США [1, с. 12-17].

Наприклад, поет пише: «...Under a veil of smoke, with its mouth covered in dust, it laughs with a white-toothed smile...», – натякаючи на важкі умови праці робітників чиказьких промислових виробництв.

Для нього Чикаго – це робітник, дуже схожий на нього самого. Це дає йому змогу казати «my city»; для нього це частина «insidiousness», що робить місто спроможним, підступності «a savage who challenged the wilderness», який не адаптується до дикої природи, а руйнує і відновлює її (Molesworth, 1990).

Загалом поема «Чикаго» віддзеркалює енергію та динамізм міста, його промислову міць і здатність до самовідновлення.

Чикаго для поета – це місто «fierce as a dog whose mouth is greedy for action...», місто, що "cunning as a savage set against nature...», який не адаптується до дикої природи, а руйнує і відновлює її.

Загальна привабливість міста зображена як кремезна і дещо сувора, що відображає його стійкість і витривалість

«They say that you are evil, and I believe them, because I saw your painted women <…> I saw traces of senseless hunger». (C. Sandburg, «Chicago»).

Цей фрагмент описує, як люди критикують Чикаго за його негативні сторони, і автор погоджується з ними. «They» відноситься до людей, які критикують Чикаго (C. Sandburg, «Chicago»). Використання «You», «I» і «They» робить цей звук як драматичний монолог (C. Sandburg, «Chicago») [2, с. 21-32].

Список використаних джерел

1. Babych, V. & Nedainova, I. (2020). Lyrical I in poetic discourse of carl sandburg: A linguo-cognitive approach. International Journal of English Linguistics, 10 (3), 133. URL: https://doi.org/10.5539/ijel.v10n3p133
2. Buell, L. (1996). Environmental imagination: Thoreau, nature writing, and the formation of American culture. Harvard University Press.
3. Sandburg, C. (2012). Poems. Retrieved from www.poemhunter.com/i/ebooks/pdf/carl_sandburg_2012_3.pdf

АКТУАЛЬНІСТЬ ТА АФОРИСТИЧНІСТЬ ТВОРІВ ДЖОАН РОУЛІНГ ПРО ГАРРІ ПОТТЕРА У ЧАС ВОЄННОГО ЛИХОЛІТТЯ

Апетроаєй Віолетта
Чернівецький кооперативний фаховий коледж економіки і права (Чернівці)
violettaapetroaej@gmail.com

Щастя існує і в найтемніші часи,
якщо не забути ввімкнути світло.
Албус Дамблдор «Гаррі Поттер і в'язень Азкабану».

Вже другий рік Україна потерпає від війни та від злочинних дій росії. Ментальний та емоційний стан населення потребує підтримки, яку може надати зокрема і читання. Читання не звичайних текстів, а тих, які гостро перегукуються з нашим сьогоденням. Це можуть бути книги про війну, про віру, про кохання та дружбу, або про батьків та дітей, добро і зло, кожен обирає дотичне до свого стану та відчуттів. Та є книга, навіть семикнижжя, яке об'єднує всі ці теми – це роман про юного чарівника Гаррі Поттера, який створила англійська письменниця Джоан Роулінг.

Аналізуючи семитомник про «хлопчика, що вижив», звертаєш увагу, що, беззаперечно, книга надзвичайно цікава і приваблює читачів. Особливу шану слід віддати надзвичайно якісному українському перекладу Віктора Морозова, та, у четвертій частині, ще й Софії Андрухович. Їх потужна робота дозволила зберегти всі умови міжмовної комунікації та насолодитися дійсно якісним текстом.

Очевидно, що надзвичайно багатий рецептивний ресурс тексту вже давно вийшов за межі книги, проживаючи своє окреме життя у кінематографічному середовищі. Для яскравого втілення на екрані зробили велику роботу декілька режисерів Кріс Коламбус (1-2 фільми), Альфонсо Куарон (3 фільм), Майк Ньюелл (4) та Девід Єйтс (5-8). Над музичним супроводом працював композитор Джон Вільямс і мелодія також вийшла за межі контексту.

Актуальним постає питання чим зумовлена така популярність даного проєкту, можна сказати навіть бренду. Питання зацікавлення можна розглядати на декількох рівнях: популярність серії книг, серії фільмів, музики або їх популярність заразом. Дана ж робота спрямована на дослідженні цитат з тексту, які можна розбирати і поза текстом, позаяк вони сповнені об'ємистим сенсом.

Розпочинається семилогія книгою «Гаррі Поттер і філософський камінь», де ми знайомимося з «хлопчиком, що вижив». Саме так називається і перший розділ. Ми одразу поринаємо у чарівний світ магії, яка гармонійно існує поряд з нами. Юний Гаррі – сирота, який не втрачає оптимізму і віри, а бере на себе тягар відповідальності — і несе його до кінця, до повної перемоги над темним силам Волдеморта. Духовним наставником у його дорослішанні стає Професор Дамблдор, який до речі не ідеалізований. Саме він висловлює ті, нібито прості речі, які спону-

кають до роздумів. Наприклад, «Не варто поринати у мрії, забуваючи про життя, пам'ятай про це» [1, с. 218], або «Завжди називай речі своїми іменами. Якщо боятися імені, починаєш боятися й того, хто має це ім'я» [1, с. 302]. Директор Гоґвортсу говорить про правду, що «це прекрасна і страшна річ, тож до неї треба ставитися з великою обережністю» [1, с. 303].

Друга частина називається «Гаррі Поттер і таємна кімната», де Гаррі разом з друзями Герміоною і Роном переходить до другого року навчання у школі магії. Переживши знову сутичку зі злом, із найлютішим своїм ворогом, юний герой розмірковує над тим, чому між ними є такий потужний зв'язок і чому вони схожі. І саме Дамблдор пояснює йому, що увагу потрібно звертати на відмінності між ними, на «те, ким ми є насправді», адже «набагато більше залежить не від наших здібностей, а від нашого вибору» [2, с. 337].

Третій рік навчання, який описано у частині «Гаррі Поттер і в'язень Азкабану», розпочинається черговими випробуваннями. Гаррі більше дізнається про своїх батьків завдяки їх друзям, з якими він знайомиться, але від того стає нестерпніше, адже він дізнається, що батьки померли через зраду, зраду одного з друзів. І вчергове все експлікує вищезгаданий професор. «Наслідки наших дій завжди такі неоднозначні, такі заплутані, що передбачити майбутнє і справді дуже важко...» [3, с. 375]. Магістральний розмисел звучить наступним чином: «Гадаєш, що мертві, яких ми любили, покидають нас назавжди? Хіба ми не оживлюємо їх подумки, коли потрапляємо в біду? Твій батько живе в тобі, Гаррі, і його з'ява сталася тоді, коли ти найдужче цього потребував» [3, с. 376].

Осердям серії книг є «Гаррі Поттер і келих вогню», яка не тільки є 4 з 7, але також є поворотною, адже Волдеморт повертається до людської подоби і їх протистояння переходить на новий рівень. Очевидно, що і тут не обійшлося без влучних виразів Албуса Дамлдора, який дає пораду дотичну і до нашого сьогодення, що «ми сильні лише тоді, коли згуртовані, і слабкі, коли роз'єднані», перемогти ворога можна «лише завдяки міцній дружбі і взаємній довірі», що даний час є вирішальним, «коли доведеться зробити вибір між чимось правильним і чимось простим» [4, с. 660]. Кардинальною максимою можна обрати наступні слова «Різниця в характерах та мовах не має значення, якщо ми маємо спільну мету й відкриті серця» [4, с. 660].

Найбільш об'ємною є п'ята частина «Гаррі Поттер і Орден Фенікса», Гаррі втратив друга, втратив свого хресного, навчання захмарене появою Верховного інквізитора у школі, яка намагається усіма можливими способами зруйнувати налагоджену систему навчання Гогвартсу, замінивши її не дієвою, т.зв. міністерською. Атмосфера твору стає похмурою, події, які відбуваються, лише підкреслюють довгочасність боротьби. Гаррі відчуває біль, що є «частиною людського існування» [5, с. 770]. Професор підкреслює якою може бути дистанція між поколіннями «Юність не може знати, що думає й почуває людина в старості. Але старим не можна забувати власної молодості... а я останнім часом забув, і в цьому моя провина» [5, с. 773].

Шоста частина «Гаррі Поттер і напівкровний принц» знову про випробування. Гаррі ретельно працює над захистом своїх думок, позаяк зв'язок між ним і його ворогом може бути використаний проти нього, окрім цього він закоханий і це останній його рік навчання. Йому потрапляє до рук стара книжка, яка належала Напівкровному принцу, і саме завдяки їй він отримує кращі оцінки із зіллєваріння. Динамічний сюжет – провідна лінія усіх частин про Гаррі, і знову втрата – гине сам професор. З'являється цікавий і страшний символ – горокракс, який дуже важко знищити, але без знищення (їх аж 7) неможливо перемогти. Ґрунтовні речі знову ж таки читаємо від Дамлдора. Цього разу вони про любов, що є «велика і дивовижна сила» [6, с. 446], а також «єдиний оберіг» [6, с. 448]. Слова, що стосуються тиранів дотичні і сьогодні: «Усі вони (тирани) усвідомлюють, що рано чи пізно серед їхніх численних жертв знайдеться такий, що повстане і завдасть удару у відповідь» [6, с. 447].

Фінальною частиною є «Гаррі Поттер і смертельні реліквії», де досягнуто цілковитого усвідомлення важливості перемоги: добра над злом, світлого над темним, Гаррі над Волдемортом, України над росією. Обстанова твору стає максимально понурою, якщо ще й озиратися на ретроспективу. Апогеєм стає фінальна битва, де Гаррі має загинути, позаяк він останній горокракс. Не навдивовижу, що пояснення ми отримуємо від професора, який знаходиться вже у іншому світі. «Не жалій мертвих, Гаррі. Жалій живих, а понад усе тих, що живуть без любові» [7,с. 605]. Гаррі переміг саме завдяки любові, а отже темні сили мають бути подоланими завжди.

Можна виснувати, що семилогія про Гаррі Поттер має надзвичайно багатий афористичний ресурс тексту, що дозволяє їх легко використовувати поза контекстом. Особливо актуальними дані висловлювання є під час боротьби України з росією, позаяк добро завжди перемагає зло.

Список використаних джерел

1. Роулінг Дж. К. Гаррі Поттер і В'язень Азкабану; пер. з англ. В. Морозов. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2002. 383 с.
2. Роулінг Дж. К. Гаррі Поттер і Келих вогню; пер. з англ. В. Морозов. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2003. 672 с.
3. Роулінг Дж. К. Гаррі Поттер і Напівкровний Принц; пер. з англ. В. Морозов. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2005. 575 с.
4. Роулінг Дж. К. Гаррі Поттер і Орден Фенікса; пер. з англ. В. Морозов. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2003. 816 с.
5. Роулінг Дж. К. Гаррі Поттер і Смертельні реліквії; пер. з англ. В. Морозов. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2007. 637 с.
6. Роулінг Дж. К. Гаррі Поттер і Таємна кімната; пер. з англ. В. Морозов. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2002. 351 с.
7. Роулінг Дж. К. Гаррі Поттер і Філософський камінь; пер. з англ. В. Морозов. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2002. 318 с.

ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ «МОЛОДІСТЬ ДОКСАКІ ГУРМУЗАКІ» ДМИТРА КОВАЛЬЧУКА

Бічер Даниела
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
d.bicher@chnu.edu.ua

Важко знайти серед румунської спільноти на Буковині людину яка б не знала Дмитра Ковальчука – відомого письменника, фольклориста, журналіста та культурного діяча, одного із членів-засновників румунського товариства «Міхай Емінеску» на Буковині, культурного товариства «Arboroasa», засновника та директора народного історичного інституту «Дімітріє Ончул», автора та редактора 26-ти томів журналу «Ţara Fagilor» – журнал який по праву може вважатися справжнім історичним та культурним скарбом румунів Буковини. Позаочі його називали справжньою енциклопедією румунської культури та літератури. З-під його пера вийшли не одна фольклорна збірка та ціла низка монографій буковинських селищ, ось декілька з них: «Poveşti şi snoave din Bucovina», Глибока, 1994; «Legende populare din Bucovina», Глибока, 1995; «202 cântece populare din Bucovina», Глибока, 1996; «Basme bucovinene», Глибока, 1997; «Stejarii Horecii», Глибока, 1997; «Petrea Voinicul şi Florea Înfloritul», Глибока, 2003; «Comori folclorice din dulcea Bucovină», Глибока, 2004; «Oprişeni, un sat la răspântiile istoriei», Глибока – Зелена Буковина, 2008; «Eudoxiu Hurmuzachi – omul providenţial al Bucovinei» (2015) та інші. Видає газету «Codrul Cosminului» та журнал «Mioriţa».

Окрім цього, Думітру Ковальчук є автором романів «Revolta» (1990); «Tinereţea lui Doxachi Hurmuzachi» (2002); «Golgota românească. Mărturiile bucovinenilor deportaţi în Siberia» (2015, у співпраці з Лілianою Коробка). Незчисленним є внесок пана Ковальчука у розвиток румунської культури та літератури на Буковині і в день його смерті румунська спільнота на Буковині зазнала величезної втрати.

Роман «Молодість Доксакі Гурмузакі» був написаний 2002-го року і присвячений брату автора – Георгію, який загинув молодим у 1989-му році, про що дізнаємося з перших сторінок книги. Інтерес щодо сім'ї Гурмузакі проявляли останнім часом багато науковців, культурологів та літературознавців як на Буковині так і поза її межами. Хоча треба відзначити що за останні 70 років про сімейство Гурмузакі не згадували ні в Румунії, а ні на Буковині, яскравим прикладом може бути і відсутність згадки про них в «Енциклопедії зарубіжної історії» (Enciclopedia de istorie universală), видана у видавництві ALL EDUCATIONAL в Бухаресті 2003 року. Проте, все-таки, починаючи з 1874 року про Євдоксія Гурмузакі було написано декілька вагомих праць, серед них можна виділити роботи Севера Зотта, Теодора Балана та Теодора В. Штефанеллі [1]. Євдоксій Гурмузакі – історик та румунська політична постать, засновник газети «Буковина» а також

засновник румунського товариства «Жунімя». Разом із своєю родиною, відіграв вагому роль у літературному та культурному розвитку на Буковині.

Роман має за основу уяву автора та реальне життя та діяльність Доксакія Гурмузакі, батька великого покоління Гурмузакі.

Дослідивши текст роману помічаємо багато застарілої лексики, архаїзмів та історизмів – як елементи мови художнього твору, які задають історичного забарвлення роману. Наявність застарілих слів в романі, взаємодія та співвіднесення їх з іншими словами на різних рівнях художнього тексту є виявом стилістичного функціонування застарілої лексики в контексті твору письменника.

Відтворюючи колорит австрійської доби (1804 рік), змальовуючи історичні обставини та історичних осіб, Дмитро Ковальчук природньо вдається до відповідної лексики, яка надає оповіді особливого тону, наголошуючи саме на особливостях румунської мови.

Проаналізувавши використання історичної лексики в романі «Молодість Доксакі Гурмузакі», ми змогли переконатися, що історизми та архаїзми в історичному романі Ковальчука вживаються для стилізації мови під відповідну епоху. Автор вводить в площину художнього тексту історичні «*ojină, sulgiu, veleat, absidă, zapis, metoc, lăcrămăție, medelnicer, drumeag, kir, aba, căftăni, bezmen, globnic, iliș*» та регіональні форми «*pre, hi, megieș, giupâneasa, hiclean, pohtele, direpte, îndeplinescu, hulpe, aice, ambițuri, osebit, iaste, lăcuit*» елементи, що відтворюють історичну епоху, надають оповіді певного колориту. Письменник дорожив застарілою лексикою, з пильністю ставився до її уживання і вміло вводив її в текст свого твору: «*Numai într-un sat de* ***preste*** *Prut ca Toporăuții putea Vodă să zidească o biserică din piatră. Și tot el putea să-l scutească de* ***dăjdii****. Căci bătrânii de aice știu din alte rânduri de bătrâni că* ***pre*** *timpul Moldovei cei care au* ***lăcuit*** *în Toporăuți n-au avut de dat în folosul curții domnești nici galbeni de casă, nici lei, nici zloți, nici* ***camănă****, nici* ***bezmen****, nici* ***iliș****, nici* ***sulgin****, nici* ***solărie****, iar* ***globnicii*** *și* ***deșugubinarii*** *nu aveau voie să-i năpăstuiască pe oamenii de* ***aice***» [2, ст. 12].

Noul dicționar Universal al limbii române. Editura Litera Internațional, 2009 (Новий універсальний словник румунської мови. Видавництво Litera Internațional 2009 року) подає наступні значення слова *bezmen*: «*s. n. (înv. și reg.)1.impozit pentru cîrciumă; 2. închiriere pe pentru o perioadă îndelungată sau fără termen a unui teren;. – Ucr. bezmyn*» [3, ст. 172]. (1. податок на шинок; 2. „здача в оренду на дуже довгий термін або без терміну певної площі, із зобов'язанням виплачувати певну суму в грошах). Саме у другому значенні це слово вживається в романі Ковальчука. Використання цього лексичного елементу надає автентичності стилю, підкреслюючи специфічну рису багатонаціонального регіону а саме лінгвальну інтерференцію.

Часто вживаною в творі є лексема *veleat*. У DEXI (2007) це слово подається в декількох значеннях: 1) «*(învechit) An (considerat ca unitate cronologică)» (zastaріle) рік (хронологічна одиниця)*; 2) *(arhaism) Durată a vieții, trai; soartă, destin.*» (архаїзм) тривалість життя, доля [4]. Саме у першому значенні лексеми використовує письменник у своєму романі:

«*Dar biserica din Toporăuți nu iaste domnească? Nu știe domnia ta că-i zidită de Miron Vodă de la Bârnova cu aproape două veleaturi în urmă?*» [2, ст. 11].

Розглянуту лексику ми поділили на такі підгрупи:

1. **Історизми та архаїзми** : *trăpaș, ispisoc, leat, anteriu, jgheab, ocină, uric, veleaturi,ojină,zapis, dajdie, bezmen, iliș, solărie, drumeag, metoc,hasnă, pâra, jalbă,izvod,a protimisi, a vorovi, cordun, a jecmăni, vistierie, dajdie, a vorovi, clironoamă, a zălogi, mintean, pojghiță, gloabă*;

До цієї ж категорії історизмів та архаїзмів треба віднести лексико-семантичний клас **історизмів на позначення адміністративних посад, звань та лексеми які вказують на належність до певного стану**: *kir, vechil, globnic, deșugubinar, medelnicer, mazil, serdar, a căftăni, vel-logofăt, vel-vornic, arândaș, divan, ruptaș*;

2. **Регіональні форми**: *giupâneasa, pre, hi, iaste, preste, atunce, aist, megieș, hiclean, pohtele, arândă, ambițuri, trii, pohtește, direaptă, giumate*;

3. **Фразеологізми** : *a șterge putina; a căuta nod vârtos în papură; a hi cu ochii în patru; a fi la o azvârliturâ de băț; a cuprinde cu văzul; a purta pică; a da de dușcă, a frunzări carte, a ieși din hire, a sta de vorbă de la obraz la obraz, a trimite carte; a topi din inimă; a pica bob, a pupa mână, a da vadă, a se încotoșmăni ca Papură-vodă.*

Дослідивши лексику в романі Дмитра Ковальчука було виявлено багато архаїзмів та історизмів вживання яких свідчать про намаганням автора відтворити колорит зображуваної епохи, надає мові художнього твору певної стилізації а також сприяє емоційному виділенню психологічно важливих моментів історичного роману. Вживаючи слова подібного роду, письменник віддавав данину літературній традиції, підсилив атмосферу в історичному тексті та неперевершено передав атмосферу епохи.

Список використаних джерел

1. Лучак І. Євдоксій (Доксакі) Гурмузакі (1812-1874). Чернівці: Видавництво Alexandru cel Bun, 2015. ст. 118.
2. Ковальчук Д. Молодість Доксакі Гурмузакі. Сучава: Видавництво Архієпископії Сучави та Редеуць, 2002. ст. 158.
3. Ioan Oprea, Carmen-Gabriela Pamfil, Rodica Radu, Victoria Zâstroiu. Noul dicționar Universal al limbii române: [ediția a treia]. București-Chișinău: Editura Litera Internațional, 2009. pg. 1872.
4. Dicționar explicativ ilustrat al limbii române. Eugenia Dima – coordonator. Editura Gunivas & Arc, 2007. pg. 2280.

ТВОРЧІСТЬ ГЕОРГІЯ НАРБУТА В ІСТОРІОГРАФІЧНІЙ ПЕРСПЕКТВІ

Віщак Юліанна
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
yu.vishchak@chnu.edu.ua

Георгій Нарбут (1886–1920 рр.) – український графік, видавець, художник, ілюстратор, шрифтознавець, дизайнер грошових купюр для українських урядів Центральної Ради й Гетьманату, автор проєкту герба та печатки Української держави.

Нарбут – неперечісна постать в українському культурному контексті, світогляд та унікальність якого формувалась ще з дитинства. Народжений на хуторі Нарбутівка Глухівського повіту Чернігівської губернії (нині Сумська область, Україна). Під час навчання у Глухівській гімназії, юнак зацікавився каліграфією і перемалював «писані» кириличні літери із «Остромирова Євангелія». У роки навчання Нарбут займався генеалогією, літературою, історією, вивченням гербів й архівних документів.

Упродовж творчої діяльности, Георгій Нарбут працював над графічними роботами, які вважаються основоположними для українського бренду, шрифтового дизайну, книжкової ілюстрації та видавничої справи. Як приклад, можемо навести роботу над «Українською абеткою» (1917–1920 рр.) – видання, яке і донині залишається неперевершеним зразком мистецтва, завдяки високій майстерності художника, глибокому розумінню ним шрифтового мистецтва та літературної традиції.

Поза мистецькою та художньою діяльністю, Нарбут займався науковою та дослідницькою роботою. Упродовж трьох років (1917–1920 рр.) Г. Нарбут був ректором Української академії мистецтв (зараз – Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури).

Постаті Георгія Нарбута присвячено чимало закордонних та українських розвідок. Першим дослідником біографії художника (так званим нарбутознавцем) вважають теоретика мистецтва, музеєзнавця, історика Федора Ернста (1891-1942). Його видання «Георгій Нарбут та нова українська книга» (1926 р.), надруковане Українським науковим інститутом книгознавства у Києві, містить детальні дослідження про життєвий шлях та роль Георгія Нарбута в оформленні української книги, розвитку графіки та художнього мистецтва [19].

Крім того, до числа концептуальних праць про життя Г. Нарбута належать «Спогади про Нарбута» (1926), «Нарис про життя і творчість Г. Нарбута» (1958) та «Георгій Нарбут» (1982) П. Білецького, «Георгій Нарбут і українське народне мистецтво» (1987) та «Георгій Нарбут і українська поштова марка» (1996) С. Білокіня, «Спогади про Г. І. Нарбута» (1927) М. Бурачека, «Геній з Нарбутівки – «гербов та емблемат живописець» (2015) С. Махун, «Фрагменти спогадів про Г. І. Нарбута» (1926) Ю. Михайліва, «Творець українського мистецького необароко» (2015) В. Панченка, «Нарбут Григорій Іванович. 100 видатних імен України» (1999) І. Шарова тощо.

Серед ґрунтовних досліджень, присвячених Г. Нарбуту, можемо виділити англомовну монографію професорки Університету штату Огайо Мирослави Мудрак «The Imaginative World of Heorhii Narbut and the Making of a Ukrainian Brand [Художній світ Георгія Нарбута і творення українського бренду]» [8]. Ця робота – ретроспектива творення українського бренду та його впливу на художні, літературні, видавничі процеси в контексті дослідження національної ідентичності та позиціювання України у світі.

Окремої уваги заслуговує альбом «Георгій Нарбут» (1983), укладений П. Білецьким. На його сторінках містяться результати творчих напрацювань Г. Нарбута із короткою біографічною довідкою та коментарями щодо технік, художніх прийомів та стилів художника. Деякі репродукції із музейних фондів та особистих колекцій були опубліковані вперше [2].

Аналізом творчої діяльності відомого українського художника займалися Н. Авер'янова, О. Лагутенко, П. Нестеренко, Г. Новоженець-Гаврилів, О. Федрук, Н. Цвітун та ряд інших дослідників. Так, А. Бойко-Гагарін, М. Дмитрієнко, Н. Присталенко, В. Рябенька та С. Чорна акцентують увагу на діяльності ілюстратора як найкращого творця грошових ескізів і державної символіки [1, 3, 12, 15, 23]. М. Тининик, розглядаючи історію становлення графічного дизайну, окреслює основні тенденції стильової графіки Г. Нарбута, натхненного побутовими та національними атрибутами [17]. Просвітницький вектор творчої діяльності ілюстратора презентує крізь призму його основних графічних здобутків («Абетки», марки УНР, періодичні видання, книжки, паперові банкноти, оригінальний шрифт [9, с. 64-65]) Г. Олійник у статті «Творчість Г. Нарбута в контексті формування української мистецької освіти» (2023). Дослідниці В. Зайцева, А. Буйгашева, С. Стрельцова розглядають доробок графіка у контексті загальноєвропейського культурного простору, наголошуючи, що «для Георгія Нарбута взірцем глибокого занурення в життя й побут людини було народне мистецтво, якому властиві певні канони й умовності, захоплення яскравими фарбами та безпосередність світовідчуття, уникнення зовнішньої описовості» [5, с. 7]. Цікавим видається розвідка В. Косіва, у якій розглянуто приклади парафразів і цитат творчості В. Кричевського та графічного дизайну Г. Нарбута, де автор демонструє своєрідне переосмислення відомих мотивів української діаспори 1945-1989 років [6].

Ще один вектор творчої біографії Г. І. Нарбута висвітлюють В. Зайцева, О. Петуніна та В. Ханко, артикулюючи на особливостях ілюстрації «Енеїди» І. Котляревського відомим графіком [4, 11, 21]. Тоді як графічні особливості нарбутівської «Абетки» досліджували О. Харченко, В. Панченко та М. Філевич [22, 10, 20]. Особливу увагу заслуговують праці, що репрезентують творчий доробок Георгія Нарбута в українських архівних і музейних фондах: Ю. Телячий «Особовий фонд Георгія Нарбута в національному художньому музеї України (м. Київ) як джерело дослідження його біографії 1917-1920 рр.» (2009) [16], Н. Тріфонова «Георгій (Юрій) Нарбут та його роль у розбудові незалежної України» (2016) [18], О. Кохан «Діяльність Георгія Нарбута, виражена через музейні предмети з колекції Національного музею історії України» (2022) [7].

Поповнили число сучасних наукових праць дві кваліфікаційні роботи про Григорія Нарбута – Є. Ющенко «Переосмислення української історичної і мистецької спадщини у творчості Г. Нарбута» (2020) [24] та К. Пушкаренко «Особистість Георгія Нарбута в українському мистецькому середовищі початку XXI століття» (2023) [13]. До того ж на честь відомого художника-графіка було проведено низку загальновідомих, зокрема й міжнародних, арт-проєктів: «Георгій Нарбут і створення українського бренду» (Санліс, Франція), онлайн-виставка «Образний світ Георгія Нарбута і творення українського бренду» (Чикаго, 2020 р.), експозиція зі ста сітілайтів з плакатами та на потязі метрополітену (Київ, 2021 р.).

Вважаємо, що аналіз спадщини та внеску Георгія Нарбута в українське мистецтво потребують подальших фундаментальних та більш деталізованих наукових праць. Перспективним вектором дослідження може бути діяльність Георгія Нарбута як мистецтвознавця та літературознавця – його вплив на галузі та візія книжкової, видавничої та літературної української традиції.

Список використаних джерел

1. Бойко-Гагарін А. Георгій Нарбут – творець грошей з національним духом. Нумізматика і Фалеристика. 2017. № 2. С. 20-26.
2. Георгій Нарбут : альбом / авт.-упоряд. П. О. Білецький. Київ: Мистецтво, 1983. 118 с. : іл., репрод.
3. Дмитрієнко М. Грошовий обіг в Україні 1917–1920. Енциклопедія історії України: Т. 2: Г–Д / ред-кол. : В. Смолій та ін. Київ : Наукова думка, 2004. С. 223–224.
4. Зайцева В. Ілюстрування творів Івана Котляревського як культурна складова української книжкової графіки першої половини XX століття. Гуманітарний та інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, м. Одеса, 27 жовтня 2016 р. Одеса: Фенікс, 2016. С. 21-23.
5. Зайцева В., Буйгашева А., Стрельцова С. Образотворча своєрідність української книжкової графіки XX століття в загальноєвропейському культурному просторі. Актуальні питання гуманітарних наук. 2021. Вип. 40. Т. 2. С. 4-10.
6. Косів В. Твори В. Кричевського та Г. Нарбута у графічному дизайні української діаспори 1945–1989 років: цитати й парафрази. Мистецтвознавство України. 2018. Вип. 18. С. 86-93.
7. Кохан О. Діяльність Георгія Нарбута, виражена через музейні предмети з колекції Національного музею історії України. Південний архів (історичні науки) : зб. наук. праць. 2022. Вип. 38. С. 55–61.
8. Мудрак М. The Imaginative World of Heorhii Narbut and the Making of a Ukrainian Brand [Художній світ Георгія Нарбута і творення українського бренду] : монографія. Київ : Родовід, 2020. 160 с.
9. Олійник Г. С. Творчість Г. Нарбута в контексті формування української мистецької освіти. Актуальні проблеми формування естетичної культури учнівської та студентської молоді в закладах освіти України. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кривий Ріг, 27 квітня 2023 р. Кривий Ріг: КДПУ. 2023. С. 63-66.
10. Панченко В. «Українська Абетка» Георгія Нарбута. Спадщина. 2008. Липень. С. 66–70.
11. Петутіна О. До історії візуальної «Енеїди». Філософія в сучасному світі. 2017. Харків : Точка. С. 173–178.
12. Присталенко Н. Українська революція в Нарбутівських алегоріях: (Невідомі ескізи та гіпотези). Українська революція: концепція та історіографія. 1997. С. 402–410.
13. Пушкаренко К. Особистість Георгія Нарбута в українському мистецькому середовищі початку XXI століття. Кваліфікаційна робота магістерського рівня. Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв. Інститут практичної культурології та арт-менеджменту. Київ, 2023. 110 с.

14. Пушкаренко К.М. Презентація творчості Георгія Нарбута в міжнародному проєкті «Образний світ Георгія Нарбута і творення українського бренду». Культурні та мистецькі студії XXI століття: науково-практичне партнерство : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 09 листопада 2023 р.). Київ : НАКККіМ, 2023. С. 212.
15. Рябенька В. Гроші Української Народної Республіки авторства Георгія Нарбута. Всеукраїнська наукова конференція професорсько-викладацького складу і студентів ХДАДМ за підсумками роботи 2016/2017 навчального року : зб. статей, м. Харків, 17 травня 2017 р. Харків, 2017. С. 237–239.
16. Телячий Ю. Особовий фонд Георгія Нарбута в національному художньому музеї України (м. Київ) як джерело дослідження його біографії 1917–1920 рр. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Історія. 2009. Вип. 16. С. 223–227. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_ist_2009_16_46 (дата звернення: 23.02.2024).
17. Тининик М. Історичний та національний аспекти становлення графічного дизайну на прикладі творчості Г. Н. Нарбута. Час мистецької освіти «Мистецька освіта: пошуки та відкриття»: зб. статей VIII Всеукраїнської наук. – практ. конф., (16-17 червня, 2020) / заг. ред. В.В. Фомін. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2020. Ч-І. С. 79-83.
18. Тріфонова Н. Георгій (Юрій) Нарбут та його роль у розбудові незалежної України. Історичний архів. 2016. Вип. 16. С. 119–125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ians_2016_16_19 (дата звернення: 25.02.2024).
19. Ернст Ф. Георгій Нарбут та нова українська книга. Український науковий інститут книгознавства. Київ: Київ-друк, 1926. 36+36+4+6+35 с.
20. Філевич М. «Українська абетка» Георгія Нарбута. Народознавчі зошити. 2018. № 6. С. 1505-1527.
21. Ханко В. Нарбутова інтерпретація поеми «Енеїда» Івана Котляревського. Образотворче мистецтво. 1997. № 1. С. 58-59.
22. Харченко О. «Українська абетка» Г. Нарбута. 100 найвідоміших України. Київ: Автограф, 2004. С. 481-484.
23. Чорна С. Художник, який повернув державі її тисячолітній герб – тризуб : Георгій Нарбут – український художник-графік, ілюстратор, автор перших українських державних знаків. Голос України. 2019. № 59. С. 6.
24. Ющенко Є. Є. Переосмислення української історичної і мистецької спадщини у творчості Г. Нарбута. Кваліфікаційна робота бакалаврського ступеня. Національний університет «Києво-Могилянська академія». Київ, 2020. 95 с.

БІБЛІЙНИЙ ОБРАЗ-СИМВОЛ ІСУСА ХРИСТА В ЗБІРЦІ СЕРГІЯ ЖАДАНА «ЖИТТЯ МАРІЇ»

Гейко Дар'я
Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка (Кропивницький)
heyko.daria@gmail.com

«Життя Марії» – це поетична збірка Сергія Жадана, що вийшла після початку російсько-української війни 2014 року та стала своєрідним щоденником поета, ведення якого тривало упродовж першого року страшної і жорстокої війни. У заголовок винесено назву, що акумулює ідею збірки та спрямовує літературознавців на її декодування у сферу біблійної символіки.

Творчість С. Жадана стала предметом дослідження таких авторів, як І. Андрусяк, Ю. Андрухович, Є. Баран, А. Біла, О. Бойченко, І. Бондар-Терещенко, Т. Гундорова, Г. Давидова-Біла, Ю. Логвиненко, О. Резніченко, О. Соловей, І. Старовойт та інших. Хоча про творчість харківського поета сказано і написано вдосталь, але цього наразі все одно недостатньо, щоб осягнути феномен митця.

Мета статті – ґрунтовний аналіз антропоморфного релігійного образу-символа Ісуса Христа у збірці Сергія Жадана «Життя Марії».

Символи – це маркери збереження релігійної традиції, яких потребує людина, як духовна істота, щоб наблизитися до трансцендентного. В літературі релігійна картина світу постає унікальною, оскільки тут починають функціонувати образи-символи, зокрема біблійні. Ці поєднання можуть бути доволі комплексні у плані змісту, адже часто відбувається нашарування закріплених у Біблії значень та індивідуально-авторських поглядів [4, с. 137].

Образ-символ Марії в рецепції С. Жадана вже був досліджений у нашій статті «Образ-символ Марії як об'єкт художньої комунікації у збірці Сергія Жадана "Життя Марії"» (*Збірник тез з І Всеукраїнської молодіжної конференції «Платон мені друг, але істина дорожча: теоретико-практичні та методологічні аспекти розвитку сучасних гуманітарних наук». 2023, Чернівці. С. 48-51.*). Тепер нашу увагу привернув образ-символ Ісуса Христа.

У вище згаданій статті ми дійшли висновку, що ключовим релігійним кодом збірки є Марія, на що вказує вже сама назва збірки. Для християнської ідеології характерна христоцентрична структура, до деконструкції якої вдається митець. Зруйнувавши традиційну ієрархію, в якій Ісус Христос займав найвищу позицію, С. Жадан конструює нову і на вершину ставить Богородицю [1, с. 51].

Проте Ісус все одно залишається образом-символом, до якого часто звертається поет у збірці «Життя Марії». Цикл віршів пов'язаний з війною, тому С. Жадан розкриває роль Господа у запеклій боротьбі за свободу та демонструє його як пасивного спостерігача за людськими життями у вірші «Солдатське взуття – саме для цих кам'яних доріг...»: *«Солдатське*

взуття – саме для цих кам'яних доріг. / Господь двадцять років тебе муштрував та беріг, / тримав тебе в казармах, у піхотних військах, / вчив на своїх помилках – на біблії й на казках. / Господь вдихнув життя в твій бойовий протигаз. / Все, що в тебе є – це вибір померти за кожного з нас, / все, що в тебе є – це свобода загинути у бою. / Господь зніме з тебе жетон і всю провину твою. / Господь зніме з тебе взуття, зріже шнурівки ножем. / Взуття повинні носити живі, ми його збережем» (Жадан, с. 20). Зрештою, поет вказує на безпомічність Сина Божого: *«Завжди намагається нам пояснити, як триматись землі, / як оминати пастки, як не губитись в імлі, / як не боятися темряви, не боятися висоти. / Думаю, він і сам не знає, як нам допомогти»* (Жадан, с. 21). Жадан у цьому вірші показує конфлікт реальності і вищих сил, які не можуть врятувати солдатів від болючої смерті в бою.

З іншого боку, образ Ісуса Христа символізує притулок для страдженної душі: «*Життя заслуговує захвату все одно. / Хоча Господь забув про неї давно: / йому вистачає турбот і не вистачає удачі. / Не варто боятися смерті й пустоти. / Бог бачить ті самі речі, що бачиш і ти. / Просто він запам'ятовує те, що бачить*». (Жадан, с. 112). Жадан ставить Ісуса поряд з людьми, ніби той живе серед нас, і показує зруйнований релігійний космос, де лишаються лише сліди колишньої цілісності й чистоти. Світ неухильно руйнується, поняття Бога стає абсурдним, аж до самозаперечення: *«Бог ховається у великому. Бог – це пітьма. / Я бачив його. Я говорив йому, що його нема. / Він навіть погодився, хоча мені від цього не краще»* (Жадан, с. 113).

Зображуючи Христа, С. Жадан вдається до десакралізації, профанації та відвертого «стьобу», що відбувається через вибір стилю й порушення канону. Наприклад, у вірші «Зустрів нещодавно друга Артура...» поет наближає східну філософію до християнської і демонструє зникнення в людей розуміння сакральної природи Господа: «*Ісус казав жити по фен-шую*» (Жадан, с. 116).

Деструкція сакрального підґрунтя світу, що продемонстрована через образ-символ Христа, впливає на ліричного героя збірки, який гостро це відчуває. Визначальну роль в цьому має війна. С. Жадан намагається пізнати божественну та людську сутність Ісуса, щоб зрозуміти, чому світ проходить через такі болючі зміни. Те, як автор показує слабку і безпомічну людську сторону Боголюдини, призводить до втрати людством надії на спасіння, на вічне життя. С. Жадан змальовує постмодерне суспільство, що позбавлене божества, лишається самотнім, без Бога, без порятунку, без морального підмурівку [3, с. 60].

Чи вдалося Сергію Жадану позбавити Ісуса Христа божественної сутності? Питання лишається відкритим, адже важливу роль в цьому відіграє і світогляд читача – чи відчуває реципієнт руйнування релігійного космосу та бездіяльність Господа? Зрештою, в Ісуса в новому постмодерному світі лишається небагато за душею: «*В мене є лише те, що я тримаю в долонях. / Так само ось і з вашим Христом*» (Жадан, с. 135).

Висновки. Сергій Жадан трансформує антропоморфний біблійний образ-символ Ісуса Христа, руйнує канони та традиційну христоцент-

ричну систему. Проаналізований символ у збірці відображає сакральний досвід автора, виступає результатом його унікального діалогу з Біблією та християнством як ідеологією. Через емпіричне осмислення сакральних мотивів і тем поет шукає нові орієнтири, показує складне, часто позбавлене релігії життя та демонструє читачеві свій складний постмодерний психосвіт. Саме характеристики психоструктури С. Жадана можемо вважати перспективним напрямком дослідження.

Список використаних джерел

1. Гейко Д. Є. Образ-символ Марії як об'єкт художньої комунікації у збірці Сергія Жадана «Життя Марії». *Збірник тез з І Всеукраїнської молодіжної конференції «Платон мені друг, але істина дорожча: теоретико-практичні та методологічні аспекти розвитку сучасних гуманітарних наук»*. 2023, Чернівці. С. 48-51.
2. Жадан С. Життя Марії. Книга віршів і перекладів. Чернівці: Meridian Czernowitz; Книги – XXI, 2015. 216 с.
3. Логвіненко Ю. Підстави для абсурду і втеча від абсурду: ранній український постмодернізм крізь оптику біблійної міфології. *Слово і Час.* 2008. № 6. С. 57–61.
4. Хаботнякова П. С. Біблійний образ-символ як складник релігійної картини світу (на матеріалі творів Френка Перетті). *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер.: Філологічні науки (мовознавство).* 2017. Вип. № 8 (2). С. 135–138.

ІМАГОПОЕТИКА ЕСЕЇСТИЧНОГО РОМАНУ «ЛИСТ В УКРАЇНУ» ВАЛЬТРАУД МІТТІХ: НАРАТИВИ ГЕНЕТИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

Горбатюк Марина
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
maryna.horbatyuk@gmail.com

Бінарна опозиція «Я» / «інший» є однією з найважливіших проблемних аспектів імагології, філософський, ідеологічний, психоаналітичний та соціальний конструкт, що репрезентує взаємини між суб'єктом та іншою особою чи групою осіб на підставі мови, раси, гендеру, політичних відносин (центр / периферія) тощо. У романі в есеях «Лист в Україну» (2023) Вальтрауд Міттіх, порівнюючи Vaterland (нім. Країна Батька) із Mutterland (нім. Країна Матері), створює образи України й українців, що в багатьох моментах суперечить нашому автосприйняттю. Водночас ми розглядаємо цей твір як типовий розріз розуміння України іноземцями.

Творчість письменниці малодосліджена не лише в українськомовному, але й в німецькомовному культурному просторі. Побіжні згадки про неї трапляються у наукових статтях про сучасне літературне життя Південного Тіролю. Вальтрауд Міттіх народилась 1946 р. в австрійському курортному містечку Бад-Ішлі, у дитинстві разом з матір'ю переїхала в Південний Тіроль (автономна провінція на півночі Італії). Вона є позашлюбною дитиною військовополоненого з Києва й етнічної німкені, яка, ймовірно, підтримувала нацистську ідеологію під час Другої світової війни. Родичі матері не прийняли позашлюбну дитину від чоловіка, який для них, як і для самої письменниці, впродовж багатьох років був лише *ein Russe aus Kiew: «Ти був «росіянином із Києва». Так мені сказала мама. І довгий-довгий час ти був для мене просто росіянином. Мій батько – росіянин. Крапка. Що ще казати. А тоді, цілком несподівано, несподівано і для скромної долі твоєї доньки, «росіянин» перетворився на українця»* [2, с. 12].

У романі, що за змістом та стилем написання межує з мемуарами чи альбомними родинними історіями, авторка постає ненадійною нараторкою і водночас – головною свідомістю, єдиним свідком. Вона відверто зізнається в тому, що грається з читачем: *«Щодо мистецтва вигадувати історії про батька, то в цьому я Йозефові Роту не поступаюся, в усьому іншому я, певна річ, не збираюся з ним мірятися, Батьку. То як, почитаєш мої вигадки?»* [2, с. 151]. Нині йому б виповнилося понад сто років, проте у звернених до нього монологах оповідачка використовує теперішній час – наче до живого, але позбавленого права голосу, співрозмовника. Для Вальтрауд Міттіх пошук метафізичного Батька, фактично, стає пошуком батьківщини: уся книжка складена зі спроб оприявнити замовчуване про власну й світову історію.

Письменниця жодного разу не була в Києві, у книжці вона лише цитує описи столиці, зроблені молодою журналісткою з Південного Тіролю,

а також інформацію, яку вдалося розшукати в інтернеті. Реальний зв'язок з країною Батька (*Vaterland*) обмежений короткочасними візитами у ті західноукраїнські міста, в яких збереглись релікти знайомої їй австрійської німецькомовної культури. Вона створює зручний для власного світогляду образ другої батьківщини, адже ці землі були рідними для багатьох талановитих авторів, чия творчість нині належить німецькій та австрійській літературам. З-поміж них – Йозеф Рот (1894-1939), Роза Ауслендер (1901-1988), Пауль Целан (1920-1970), Зельма Меербаум-Айзінґер (1924-1942) та ін.

Для Вальтрауд Міттіх важливим топосом в імагологічній картині України є Чернівці: «*І поїздка в Чернівці стала подорожжю в мою власну біографію, біографію прожиту й не прожиту мною і, мабуть, спробою стати тією, якою я колись була*» [2, с. 23].

Торкаючись тем історії, сучасної політичної ситуації й навіть культури України, авторка часто зауважує, що досліджувала джерела. Через відсутність посилань складно відрізнити реальність (історію) від вигадки (фікції) або неправильно потрактованої інформації. Наприклад, письменниця приписує Паулю Целану фразу «*Моїм найбільшим бажанням є поїхати в Росію, додому*» [2, с. 18], проте Росія не могла бути йому домом, адже поет народився і багато років жив у Чернівцях, які на початку XX століття входили до складу Австро-Угорської імперії, а згодом були окуповані румунською владою. Остаточне приєднання до УРСР відбулося лише після закінчення Другої світової війни.

Попри спроби глибше пізнати країну, її культуру й ментальність, авторка зберігає досить упереджену, як сама пише – «західноєвропейську» манеру оповіді про слов'ян, насамперед – українців. Вона дистанціюється, наголошуючи на власній «інакшості»: *«Більшість людей, які зазвичай перетинають розмежувальну лінію на Донбасі, я про це вже казала, пенсіонери. Хочу на цьому наголосити – для тебе, Батьку, але й для себе. Мені це видається в якийсь ірраціональний спосіб важливим, важливим для нас обох – я теж могла б, мабуть, тепер бути однією з тих пенсіонерок (підкреслення наше. – М. Г.)»* [2, с. 55]. Французький вчений Даніель-Анрі Пажо, окреслюючи імагологічний образ як ансамбль уявлень та ідей автора літературного твору про «інших», про не-свій світ і культуру, моделює ситуацію так: «Я «бачу» Іншого, але образ Іншого є частково образом мене самого» [1, с. 4].

Отже, відмежовуючись від незнаного Батька (а отже, від батьківщини), нараторка все одно сприймає власне «Я» в контексті продовження Батькового «Я», відтак визнає «іншого» всередині себе, періодично намагаючись звести його в категорію «чужого». Дуалізм само- та світосприйняття призводить до співіснування контрарно протилежних суджень в межах одного твору. Це безпосередньо впливає на створений Вальтрауд Міттіх імагологічний образ України та українців.

Список використаних джерел

1. Алієва З. Образ «Я» / Інший як проблема імагології : стаття. *Філологічні науки. Літературознавство.* 13, 2013. С. 3-6. URL: Заміна Алієва (vnu.edu.ua) (дата звернення: 23.02.24).
2. Міттіх В. Лист в Україну ; пер. з нім. Христини Назаркевич. Чернівці : Книги – XXI, 2023. 280 с.

ТРАНЗИТИВНІСТЬ ОБРАЗУ ВАСКО ДА ГАМИ У КОНТЕКСТІ ІМАГОПОЕТИКИ ТЕКСТУ ЛУЇСА ДЕ КАМОЕНСА «ЛУЗІАДИ»

Дзюбак Вікторія, Тичініна Альона
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
dziubak.viktoriia@chnu.edu.ua

Українське літературознавство доволі мало уваги приділяло дослідженням португальської літератури, що створює особливий інтерес до її вивчення та аналізу. Один із найвизначніших представників португальської літератури – Луїс де Камоенс (1524–1580) – автор епічної поеми «Лузіади», видатний поет і драматург. Його творчість порівнюють з творчістю таких класиків, як Гомер (VIII–VII ст. до н. е.), Вергілій (70 до н. е.–19 до н. е), Данте Аліг'єрі (1265–1321) та Вільям Шекспір (1564–1616). Крім того, він написав чимало ліричних та драматичних поетичні текстів, використовуючи як португальську, так і іспанську мови. Більше того, його нововведення і креативність зумовили появу специфічної португальської мови, яку називають «мовою Камойнша».

«Лузіади» – це епічна поема, написана у 1550–1570-х роках. Вона вперше видана 1572 року в Лісабоні, в друкарні Антоніу Гукалвеша. Цей текст відображає величні морські подорожі португальських мореплавців та їхні подвиги у пошуках нових земель та багатств. Поема вражає читача своєю майстерністю та використанням класичних літературних прийомів. Твір складається з десяти пісень, кожна з яких відображає певний етап подорожі або події. Автор використовує складну віршовану метрику та ритм.

Поема ґрунтується на ряді яскравих (міфологічних, транзитивних, історичних та фікційних) образах, щоб наративізувати захопливу подорож Васко да Гами та його команди до берегів Індії. Використання Камоенсом символіки та алегорій виводить оповідь за межі простої історичної хроніки, пролонгуючи наратив у річище у теми героїзму, слави, міфології та колоніальних відкриттів.

Поему перекладено багатьма мовами, наприклад італійською, німецькою, польською, російською та українською. Щонайменше з 1790 року на теренах України була відома у польському перекладі Яцека Пшибильського. А от український переклад, який створив Михайло Литвинець на основі португальського видання 1947 року, побачив світ у 1987 році у видавництві «Дніпро».

Основною метою нашого дослідження є аналіз образу Васко да Гами у «Лузіадах» Луїса де Камоенса. У поемі Васко да Гама є ключовим, транзитивним персонажем, центром персоносфери, який відображає амбіції та прагнення Португалії до світового лідерства у часи великих географічних відкриттів. Його образ може інтерпретуватися як символ колоніальних прагнень та патріотизму португальців.

В імагологічному ключі особливу увагу слід звернути на взаємодію Васко да Гами з іншими персонажами, що дозволяє краще зрозуміти його характер, мотивацію вчинків та вплив на фабульні події:

Васко да Гама, вмілий капітан,
Що жертвує себе великим справам
І вірить у незрадний свій талан
Шляхетним серцем, запальним і правим, –
Складає знову і міняє план,
Бо землю зрить в безлюдді неласкавім;
Тому й плисти ще далі ухвалив,
Не зупинившись навіть на спочив [1, с.31].

Протягом усього твору Васко да Гама виступає як лідер, що об'єднує своїх супутників та керує їхніми діями. У найбільш емоційних епізодах він виявляє свою відвагу та рішучість. Наприклад, у нелегкі моменти морських подорожей, він апелює до своїх товаришів із рішучим закликом не здаватися: «Не мріймо, браття, лишаймось мужніми!» [1]. Ці слова відображають його лідерські якості та здатність мотивувати команду навіть у важкі часи.

Окрім того, взаємодія Васко да Гами з представниками інших культур також є важливою. Він виступає представником португальського колоніального імперіалізму, що вступає в зіткнення з іншими цивілізаціями та культурами. Його комунікація з місцевими лідерами та мешканцями відображає складність колоніальних відносин та проблеми міжкультурного взаєморозуміння. У контексті дихотомії «свій і чужий», образ Васко да Гама можна розглядати як символ португальської імперії та колоніального підпорядкування, що стикається з протистоянням «свого» (португальців) та «чужого» (маврів, сарацинів) в контексті географічних відкриттів та колоніальних завоювань.

Васко да Гама, як лідер португальської експедиції, постає «своїм», що прагне розширити владу та вплив свого королівства на нових територіях. Він виступає представником португальської культури та імперії, що намагається захопити та підкорити «чуже» – місцеві цивілізації та народи, зокрема через використання військової сили та політичних маніпуляцій [4].

У той же час, «чужими» постають місцеві народи, які захищають свої території та культурну самобутність від іноземних завойовників-колонізаторів. Вони борються за свою незалежність та відстоюють свої права проти істинно чужих на цій землі – представників португальської імперії.

Таким чином, образ Васко да Гама вміщує складність взаємодії «свого» та «чужого» у контексті колоніальних відносин. Художня інтерпретація його дій та вчинків у версії Луїса де Камоенса демонструє неоднозначність його мотивації здійснювати географічні відкриття, а також специфіку міжкультурної взаємодії, конфліктів, що логічно виникають за умов колоніальної політики.

Список використаних джерел

1. Камоенс Луїс де. Лузіади : Поема. / Перекл. з порт. М. Литвинця; Передм. О. Гончара; Післям. О. Алексеєнко. Київ: Дніпро, 1987. 447 с.
2. Камоенс, Луїш Ваз ді – Біографія, життя і творчість письменника. Режим доступу: https://zarlit.com/biography/kamoens.html
3. The Lusiads. Режим доступу: https://www.loc.gov/item/2021666936/
4. Чи може підпорядковане промовляти? Режим доступу: https://vpered.wordpress.com/2009/02/04/spivak-subaltern/
5. Тичініна А.Р. Сучасні методологічні практики : навчально-методичний посібник; передмова О.В. Червінської. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2018. 160 с.

ЕВРІПІД ТА ЖАН РАСІН, АБО ФРАНЦУЗЬКА КЛАСИКА ЯК ПРИХИЛЬНИК АНТИЧНОСТІ

Древаль Марія, Тичініна Альона
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
dreval.mariia@chnu.edu.ua

Рецепція поетикальних тенденцій античності в творах французьких представників класицизму має виражене оприявленння. Серед текстів, які потрапили під авторитет епохи гуманізму – «Мізантроп» Ж.Б.Мольєра, фрагменти якого запозичені з комедії «Відюдник», або «Мізантроп» Менандра, «Федра» Ж. Расіна, сюжет якої доповнено з трагедії «Гіпполіт» Евріпіда.

Епістема античності фокусується на ідеалах гармонії, краси та симетрії, розвиває філософію та мистецтво. Класицизм натомість намагається відтворити античні ідеали у мистецтві, архітектурі та літературі, за допомогою використання класичних мотивів, пропорцій та гармонії. У підсумку, епоху античності фактично можна назвати джерелом натхнення для класицизму.

Більш детально розглядаючи «Федру» Ж.Расіна та «Гіпполіт» Евріпіда, слід зазначити, що обидва автори, базують свої трагедії на такій фабулі: одруження Тесея та Федри, страждання Федри, внутрішній світ Гіпполіта.

Цікавим є той факт, що Евріпід концентрує свою увагу на внутрішньому світі Гіпполіта, а от Жан Расін більше переймається почуттями Федри, про що свідчать назви обох трагедій. Гіпполіт постає прихильником культу Артеміди – культу полювання та незайманості. Федра, закохана в Гіпполіта – сина свого чоловіка, переживає душевні терзання.

Специфіною постає персоносфера тексту. Введення нових персонажів та навпаки виведення Афродіти, яка оповідає про кару Федри та Гіпполіта з транзитивного античного сюжету є творчим надбанням Жана Расіна. Він вдало додає до тексту образ годувальниці Енони, яка по суті вершить в його трагедії долю Федри, та афінську царівну, полонянку Тесея – Арісію, яка згодом стає першим коханням Гіпполіта. Вважаю, що Ж.Расін ілюструє своєрідний розкол внутрішнього світу Тесеєвого сина: поклоніння Артеміді та поява кохання – Арісії.

Евріпід не ставить своїх персонажів у базові дихотомні категорії «добрий» або «поганий». Навпаки, вони мають складні переконання та глибокі переживання. Навіть Федра, яка здавалося б, вчиняє гріховні дії через свою захопленість Гіпполітом, також викликає співчуття, оскільки страждає від своїх власних вчинків. Расін, послуговуючись гуманістичними методами Евріпіда, відображає боротьбу героїв за правду та справедливість. Тесей намагається визначити правду про вчинки своєї дружини та сина, Гіпполіт бореться за свою чесність та невинність. Цей пошук істини та справедливості відображає гуманістичні цінності, де важливою є не лише зовнішня реальність, а й внутрішній світ людини.

В обох текстах, жанр ідентифікується як трагедія. Не дивно, адже у випадку античності, як і у випадку класицистичного твору Федра скоює самогубство, випивши отруту, а Гіпполіт помирає за прохання власного батька. В результаті, Тесей втрачає і дружину, і нащадка.

Підбиваючи підсумки, хочеться зазначити, що Жан Расін, спираючись на думки античного трагіка Евріпіда, розглядає внутрішній світ персонажів деталізовано, дозволяючи їм мати складні мотивації та внутрішні конфлікти. Таким чином, рецептивна трансгресія античності у творах французьких класиків свідчить про пошук істини та справедливості, демонструючи гуманістичні цінності та глибокі психологічні портрети персонажів через призму античних канонів та ідеалів.

Список використаних джерел

1. Французькі клясики XVII сторіччя. Буальо, Корнель, Мольєр, Расін / Н. Буало та ін. ; пер. М. Рильський. Київ : Літ. і мистецтво, 1931. 343 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Boileau_Nicolas/Frantsuzki_kliasyky_XVII_storichchia_Bualo_Kornel_Molier_Rasin.pdf.
2. Евріпід. Трагедії / пер.: А. Содомора, Б. Тен. Київ : Основи, 1993. 450 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Euripides/Trahedii_zb/.
3. Кун М. Легенди і міфи Стародавньої Греції. Київ : Рад. шк., 1967. 416 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Nikolai_Kun/Lehendy_i_mify_Starodavnoi_Hretsii_vyd_1993/.
4. Тичініна А.Р. Сучасні методологічні практики : навчально-методичний посібник; передмова О.В. Червінської. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2018. 160 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРСОНОСФЕРИ РОМАНУ ТЕСС ҐЕРРІТСЕН «ХІРУРГ»

Жигіда Крістіна, Апетроаєй Віолетта
Чернівецький фаховий коледж економіки і права (Чернівці)
kristinazigida@gmail.com

Нині детективи підкорюють світ. Детективний жанр пройшов досить нелегкий шлях до свого поширення в літературі. Звернемо увагу на дефініцію: детектив – вид пригодницької літератури, переважно прозовий, в яких розкривається таємниця, пов'язана зі злочином. Хоча жанр з'явився в англійській літературі ще у II половині 19 століття, але сьогодні він переживає свою надзвичайну популярність. Відомі такі види детективної літератури: поліцейська, молодіжна, психологічна, інтелектуальна, гумористична, жіноча і власне детектив [5].

Феномен популярності детективного жанру тісно пов'язаний із характерними рисами, а саме: наявністю таємниці, яку необхідно розкрити; слідчого з неординарним розумом, який лише логічними методами розкриває загадку; існування найкращого друга детектива, який є свідком і учасником подій та описує їх [5].

Зупинимося детальніше на медичному детективі, в якому описуються не лише кримінальні справи, а зосереджується увага насамперед на медичних аспектах розслідування. Тут невинна зовнішність цілителя може приховувати темну душу вбивці, або доблесний дух героя-борця зі злочинністю. У царині цього жанру читачі можуть зустріти жахливі подробиці, які занурюють їх у життя медичних працівників, або досліджують теми, пов'язані зі сферою медицини. Цей жанр прагне викликати у читачів почуття нервового очікування розв'язки, піднесення та страху водночас.

Однією із представниць жанру є Тесс Ґеррітсен – американська письменниця китайського походження, яка з дитинства мріяла писати романи, а сьогодні стала автором бестселерів у жанрі медичних і романтичних трилерів, має медичну освіту і довгий час працювала за фахом. Почавши свою письменницьку кар'єру з любовних романів, Террі змінила своє ім'я на більш жіночне – Тесс. У 2001 році вийшов перший кримінальний трилер письменниці «Хірург», де вперше з'явилася така героїня, як детектив Джейн Ріццолі (хоча, вона і не є головною героїнею роману). У подальшому вона з'являтиметься в наступних романах письменниці.

Головні герої твору «Хірург» різноманітні як за характером, так і зовні.

- Джейн Ріццолі – жінка-детектив із Бостонського відділу розслідування вбивств;
- Томас Мур – детектив із Бостонського відділу поліції, колега Ріццолі;
- Кетрін Корделл – головний інтерн хірургічного відділення лікарні «Ріверленд», невдала жертва Ендрю Капри;
- Ендрю Капра – один із підлеглих інтернів Кетрін, маніяк та серійний вбивця;
- Воррен Гойт спільник Ендрю Капри, відомий як Хірург [3].

Джейн Ріццолі – сильна особистість, виконує обов'язки детектива. Спритна та рішуча у вирішенні кримінальних справ. Глибоко віддана справедливості та безкомпромісна у боротьбі зі злочином. Дружба з Морою Айлз є важливою частиною її життя . Опис героїні знаходимо на сторінках книги: «*Жінка була невисокою і мала вельми грізний вигляд – брюнетка з вугільно-чорними очима і поглядом, що прошиває ніби лазером. На ній був строгий синій костюм, що робив її схожою на воєнного. Поряд із значно вищим напарником вона здавалася карликом». – Кетрін Корделл* [1, с. 31]. Героїні притаманні такі якості, як визначеність, сміливість, висока інтелектуальна обдарованість. Проте Джейн не позбавлена і недоліків: занадто уперта, таємнича щодо своїх особистих почуттів.

Перейдімо до Томаса Мура – це детектив із відділу поліції, колега Джейн Ріццолі, професіонал у своїй справі. Він дуже добре розуміє та підтримує своїх колег, спокійно реагує на стрес. Саме завдяки своїй доброзичливості отримує прізвисько Святий Томас. У романі він чудова людина, а також детектив. «...*Чоловікові було трохи за сорок, у його темному волоссі де-не-де траплялися сріблясті пасма. Зрілість залишила легенькі зморшки на його напрочуд гарному обличчі. Але саме його очі привернули увагу Кетрін».* [1, с. 31]. Через смерть своєї дружини він відчуває провину і стає занадто закритий, навіть обережний. Це може бути однією із причин його професійного вигорання.

Героїня роману Кетрін Корделл – головний інтерн хірургічного відділення лікарні «Ріверленд». Вона надзвичайно важлива для розвитку саме медичної теми серії книг. Т. Ґеррітсен звертає увагу на психологічний стан героїні, а саме на посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) – це тривожний розлад, спричинений дуже стресовими, лякаючими або неприємними подіями. Людина з хворобою ПТСР часто переживає травматичну подію через нічні кошмари та спогади і може відчувати почуття ізоляції, дратівливості та провини [7]. Хоча героїня залишається вправною у медичній експертизі, у неї є сила долати труднощі, але вона часто піддається стресу та переживанням, пов'язаними із пережитою травмою.

Ендрю Капра – маніяк та серійний вбивця. Працює як інтерн у лікарні та стає об'єктом розслідування у зв'язку зі злочинами. Він використовує професійне середовище для втілення своїх злодіянь. Його серійні вбивства та відсутність моральних засад можуть свідчити про антисоціальність. Ендрю часто використовує маніпуляцію та хитрість. Персонаж жадає уваги до своєї особи з боку інших людей, його діям властива награність, театральність, він не зупиняється ні перед чим.

Звернемо увагу на Воррена Гойта. Герой – спільник Ендрю Капри, відомий як Хірург, залучений до складних і небезпечних подій у сюжеті. Його персонаж додає елементів напруги та таємниці, а холодний розрахунок та безперервні злочини можуть вказувати на психопатичні риси. Вони включають брак емпатії, відсутність відчуття провини, маніпуляцію, нестійкість настрою, безвідповідальність, непостійність відносин та брехливість [8].

«Обов'язкове читання в моєму домі», – так коментує книгу «Хірург» всесвітньо відомий і, безсумнівно, надзвичайно талановитий Стівен Кінг.

Т. Ґеррітсен — майстер нагнітання напруги, вона вміло показує страх і вразливість, які відчувають жертви. Автор майстерно поєднує карколомний екшн, хвилюючу психологічну атмосферу та добре продумані характери, занурюючи читача в епіцентр жахливих подій.

Отже, медичні детективи, а особливо головні герої даних творів, є особливо привабливими для сучасних читачів. Передусім виділимо роман Тесс Ґеррітсен «Хірург», який надзвичайно популярний завдяки тому, що автор зуміла вдало поєднати свої медичні знання та творчу уяву, що дозволяє відчути почуття героїв та співпереживати їм. Кожен герой роману унікальний, має свої особливості, не позбавлений негативних рис, що робить роман цілісним, яскравим та популярним.

Список використаних джерел

1. Тесс Ґеррітсен. Хірург: роман. Переклад з англійської: Наталя Гоїн. Харків: КСД, 2016. 352 с. ISBN 978-617-12-1462-0 (31 с.)
2. Електронний ресурс. Режим доступу: https://uk.m.wikipedia.org/wiki
3. Електронний ресурс. Режим доступу: https://uk.m.wikipedia.org/wiki/
4. Електронний ресурс. Режим доступу: http://libkor.com.ua/book-exhibition/397-medichnii-detektiv-triler-vid-evropeiskih-pismennikiv
5. Електронний ресурс. Режим доступу:https://disted.edu.vn.ua/courses/learn/14168
6. Мірошниченко О. Профілактика «синдрому» професійного вигорання у працюючих в екстремальних умовах: навч.-метод. посіб. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 155 с.
7. Електронний ресурс. Режим доступу: https://doc.ua/ua/news/articles/chto-takoe-ptsr-posttravmaticheskoe-stressovoe-rasstrojstvo
8. Електронний ресурс. Режим доступу: https://xmedicin.com.ua/psihopatiya/

«СТВОРИТИ СЕБЕ САМУ»: СТАНОВЛЕННЯ ТВОРЧОГО «Я» У ПОВІСТІ «ХРИЗАНТЕМИ» УЛЯНИ КРАВЧЕНКО

Івончак Настасія
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
ivonchak.nastasiia@chnu.edu.ua

Педагогічна діяльність і спілкування з І. Франком спричинилися до того, що Уляну Кравченко (1860-1947), першу в Східній Галичині жінку-поетесу, неодноразово заохочували писати спогади. Досвід вчителювання вона відтворила в автобіографічних текстах «Перший рік практики», «Спогади учительки» та «Із записок учительки», крім того, уклала збірки поезій у прозі «Замість автобіографії» (1934) і «Мої цвіти» (1933).

На особливий інтерес з погляду становлення творчої особистості заслуговує автобіографічна повість «Хризантеми» – спогади про перших 17 років життя Юлії Шнайдер (справжнє ім'я Уляни Кравченко). За сюжетом повісті, літня письменниця перечитує колишні записи, листи, вирізки з газет та інші матеріали свого архіву і в такий спосіб пригадує події дитинства та юності. Цей твір неодноразово привертав увагу дослідників, зокрема з погляду його жанрової приналежності (В. Кандинська, С. Радіон), світоглядних позицій (І. Константкевич) та способів саморепрезентації (Г. Волощук), а також як зразок жіночого письма (Р. Жаркова). Період написання повісті, на думку Р. Завадовича, припадає на 1930-1938 рр., коли поетеса вже мала за плечима чималий літературний досвід, зріле бачення літератури, що підкреслює важливість аналізу твору для цілісного сприйняття мемуарно-автобіографічної спадщини минулого століття. Тож мета дослідження полягає в тому, щоб простежити, яким Уляна Кравченко бачила формування власної творчої особистості, які деталі воліла зауважити, а які – приховати.

У «Хризантемах» авторка обирає ім'я Марта як авторський псевдонім, разом із прізвищем бабуні – Гофман: «Дивлюся на себе, як на істоту, що називається Марта: істота інша. Однаково мені, що з нею діється, бажаю тільки зберегти духове «я», бути все собою, здобути світло, свою ідею-думку про все – і висловитися. Хочу в житті боронити цю гідність власного «я», рятувати його від погибелі» [4, с. 259]. Таке увіковічнення і порятунок відбувається не лише через заняття музикою та захоплені прогулянки природою: на світогляд Марти впливали й менш помітні епізоди.

Важливі моменти самоусвідомлення відбуваються через зовнішність. Творення себе Марта сприймає як окреме мистецтво – нарівні із формуванням власного стилю в одязі: розуміє, що їй не пасує, а в чому вона може ловити захопливі погляди. Компонуючи різні образи себе самої через гардероб, Марта прагне віднайти власний вишуканий стиль, «почуття власного типу», з легкістю віддає сукні подругам, яким ті більше пасуватимуть [4, с. 172]. Для себе ж обирає тріумф двох класичних кольорів, доповнений жмутком білих хризантем. Наголошує, що у такий спосіб проявляється її творчість.

Аналогію із себетворенням мала Марта продовжує у майстернях міщан-гончарів. Спостерігаючи, як з-під рук мовчазних трудолюбних чоловіків виходять витвори різних кольорів, форм та орнаментів, як «земляки формують із глиняної маси посудину» [4, с. 300], запалюється бажанням також творити. Проте вона не готова вбирати в себе домішки чужого, бо хоче «творити себе – з себе... Відкинути, що нам накинули чужинці. Відкинути чужі думки, бути собою, знайти свою власну ідею» [4, с. 140]. Батько зі слів авторки постає таким самим – незмінно націленим на реалізацію творчих планів.

Переломними періодами, які спонукали триматися цілі служити високому, ставали хвороби і переїзди. Часто хворіла у перші десять літ життя, але в такі моменти найціннішим визнавала читання. Проте згадуючи і західноєвропейських, і українських класиків, подекуди цитуючи віршовані рядки, авторка залишає недомовленими власні літературні уподобання, не дає оцінки прочитаному і залишає враження неповної щирості. З відстані років таке творення себе виглядає дещо однобічним. Проте записки, архіви, сформовані з ранніх літ, мали на меті все «зробити тривким і вічним, перетворити у тривкі документи життя й залишити майбутнім» [4, с. 100].

Звичною ще з дитинства стає самотність серед інших, роздуми про власну інакшість, іноді з відтінком вищості над іншими, власної особливості. Брак словникового запасу, в якому зізнається, не стає на заваді під час національного самовизначення обрати українство. Мову в найпрекраснішому вияві пізнала не з книг, а з маминих оповідань – захоплення мамою нерозривне із захопленням її мовленням, яке не знає зла, але в якому «дійсність і фантазія єднаються в одно» [4, с. 42], яке повне доброти, і це не може не позначатися на зовнішній красі – знайомі захоплюються матір'ю.

Отже, у «Хризантемах» Уляна Кравченко вибудовує автобіографічні факти відповідно до бажаного образу. Марта стає ідеалізованим образом творчої особистості – для зрілої авторки – можливість поглянути на себе і оцінити себе на етапі, який передує часові входження в літературу, своєї готовності служити народу. Працює над зовнішністю як над мистецьким твором, у народних ремеслах вбачає зразок для чистого себетворення, вільного від чужого, навіть якщо доведеться змиритися з самотністю серед оточення. Свої згадки прочитаних книг письменниця не супроводжує оцінками чи коментарями, залишаючи більше місця для саморефлексій на побутові, так звані «жіночі» теми, спогади про рідних, чиї погляди і поведінка формували стремління молодої Марти.

Список використаних джерел

1. Завадович Р. Передмова // Уляна Кравченко. Хризантеми. Чикаго, вид-во Миколи Денисюка, 1961. С. 7-12.
2. Кандинська В. Образ митця-естета в автобіографічній повісті Уляни Кравченко «Хризантеми». Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки. 2013. Т. 150. С. 23-29.
3. Констанкевич І. Проблема вибору національно-культурної тожсамості в автобіографічній повісті Уляни Кравченко «Хризантеми». Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Луцьк, 2014. Вип. 19 (296) : Філологічні науки. Літературознавство. С. 64–69.
4. Кравченко Уляна. Хризантеми [повість]. Чикаго : Вид-во Миколи Денисюка, 1961. 414 с.

ЖАНРОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ DARK ACADEMIA (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ Р. КВАН «ВАВИЛОН. ПРИХОВАНА ІСТОРІЯ»)

Калинич Катерина
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
k.kalynych@chnu.edu.ua

Сучасне літературознавство генерує чимало нових літературних жанрів, мінлива концепція яких з часом вдається до міжжанрової інтерференції й утворює жанрологічно новий художній текст. У такий спосіб, адаптивна реконструкція певного жанру запобігає його відмиранню, натомість презентує нові формово-змістові концепти художнього твору. Про це свідчить і жанр університетського роману (campus novel), який входить у сучасне культурологічне поле завдяки власній синтетичній природі, запозичуючи внутрішньовидові та формальні ознаки інших жанрів. Однак внаслідок саме жанрової інтеграції campus novel продукує не лише цікаві жанрологічні різновиди, а й виступає своєрідною матричною платформою для утворення нових субжанрів. Таким феноменом у річищі університетського роману, здобувши свою популярність завдяки інтернет-культурним трендам, постає dark academia («чорна академія») – своєрідний естетичний напрям, субкультура та літературний жанр.

Визрівання «чорної академії» простежується ще з 2010 р. Проте, вийшовши за межі взірця цього літературного жанру – роману «Таємної історії» (1992) Донни Тарт, і внаслідок популяризації dark academia у соціальних мережах, зокрема на платформах Tumblr 2015 р. (платформа мікроблогів, орієнтована на візуальне зображення – графіку, фотографії, відео, gif) та внаслідок пандемії коронавірусної хвороби у 2019 р. – TikTok (платформа для трансляції відеофайлів), цей іммерсивний жанр виокремлюється в самостійний модний тренд, своєрідний культурний рух із романтизацією навчання, відповідною естетичною орієнтацією до вінтажу та меланхолійності, похмурої університетської архітектури, підтримкою академічних цінностей та літературних традицій [4, 3 с. 63-64].

На думку М. Нґюєн, чорна академія – це жанр, що структурно опирається на студентські романи та трилери про таємничі вбивства, екстраполюючи свої естетичні готичні маркери на фабулу тексту. Науковиця наголошує, що наратив такого роману безпосередньо презентує фантастичні сегменти академічного осередку, які включають вбивство, пов'язане зі згуртованою групою студентів, одержимих один одним і згубно поглинених своїми інтелектуальними пошуками [3, с. 56]. Означені жанрові критерії dark academia відтворюються на сторінках роману Ребекки Кван (1996) «Вавилон. Прихована історія» (2022).

Китайсько-американська письменниця, перекладачка Р. Кван інтерполює у означений роман біографічні фрейми набутого досвіду в Джорджтаунському, Кембриджському (ступінь магістра філософії з китайських студій) та Оксфордському (ступінь магістра наук із сучасних

китайських студій) університетах, і презентує типовий для жанру «чорна академія» топос – Оксфорд XIX ст. Як зауважує сама авторка: «“Вавилон” – це художній роман про уявний світ, і події тут розгортаються у фантастичній версії Оксфорда, чия історія докорінно змінена сріблярством <...>. І все ж я намагалася, наскільки можливо, не відступати від історичних описів життя раннього вікторіанського Оксфорда» [1, с. 11]. Змальовуючи Британську імперію на піку своєї могутності, письменниця зосереджується на важливій (пост-)колоніальній проблематиці, що реалізується крізь призму персоносфери тексту – наратора-протагоніста китайця й водночас англійця Робіна Свіфта, його друзів Рамі, Віктуар та деяких інших студентів Вавилону. Апеляція до біблійської історії про Вавилонську вежу (див.: Книга Буття 11 глава) вже заздалегідь налаштовує горизонт очікування реципієнтів на аналогії з мовами, сум’яттям, безладом і трагедією.

Так, програма Вавилону готує вчених-перекладачів, які, крім власної автентичної, повинні бездоганно знати латину, грецьку, англійську та ряд інших мов й літератур (роман насичений інтертекстом), щоб застосовувати набуті знання задля успішного використання магічних срібних злитків. Саме останні, інтегруючи у жанр «чорної академії» ознаки жанру фентезі, інспірують магічні властивості двох тотожних іншомовних слів і надають певному предмету відповідної ознаки, у такий спосіб формуючи нові містичні та детективні сюжети роману. Таким чином, Р. Кван зосереджується на важливих соціально-політичних проблемах, позаяк срібло використовується не лише для покращення життя багатіїв (лише вони можуть собі його дозволити), а й задовольняє імперіалістичні потреба тодішньої Англії (допомагає вигравати війни, придушує повстання рабів, колоніальні революції тощо). Крім того, авторка пролонгує ряд інших важливих проблем – расизму, жіночих прав у маскулінному академічному середовищі, батьків і дітей, дитяче насильство, вибору та його наслідків, дружби.

Саме зображення дружби як такої у романах dark academia слугує першорядною фабульною інтенцією, позаяк герої намагаються викрити «дисфункціональний бік академічного осередку: токсичні відносини, втому й аморальну поведінку професорів» [2]. У романі «Вавилон. Прихована історія» такими героями постають двоє хлопців – Робін та Рамі, та двоє дівчат – Віктуар і Летті. Ця виняткова група чотирьох друзів елітного підрозділу – вавилонці, об’єднана не лише психологічно складними університетськими реаліями (туга за рідною домуівками, важке навантаження, надскладні екзамени, расова дискримінація), а й спільним вбивством, приналежністю до одного ворожого Оксфорду угруповання, одержимістю знань та таємницями, які розкриваються завдяки їхньому таланту. Однак така дружба зазнає випробувань – герої стикаються зі зрадою одного з них, що призводить до низки трагічних подій: «їхня помилка була така очевидна. Вони припустили, що Оксфорд може не зрадити їх. Їхня залежність від Вавилону була вкорінена в їхньому єстві, підсвідомості. На якомусь рівні вони досі вірили, що університет та статус студентів їх захистять. Припускали попри всі свідчення протилежного, що ті, хто

найбільше збагачується з продовження експансії імперії, знайдуть у собі мужність вчинити правильно» [1, с. 464].

Отже, жанр «чорної академії», до якого безпосередньо відноситься роман Р. Кван «Вавилон. Прихована історія», інтегрує в собі жанрові ознаки університетського роману, фентезі та детективу і захоплює реципієнтів ризоматичним містичним сюжетом з відповідними змовами та несподіваними вбивствами. Авторка, успішно використавши іманентні структурно-стильові параметри dark academia, презентує жанровий потенціал означеного роману крізь призму окреслених у тексті вагомих проблем і складних культурно-історичних аспектів.

Список використаних джерел

1. Кван Р. Вавилон / пер. з англ.. Г. Литвиненко. Харків: Жорж, 2023. 584 с.
2. Amoako A. Dark academia's roots lie in the campus novel – jstor daily. Daily JSTOR. 2022. URL: https://daily.jstor.org/dark-academias-roots-lie-in-thecampus-novel/ (acessed: 23 April 2023).
3. Nguyen M. Nostalgia in Dark Academia. East-West Cultural Passage. 2022. Vol. 22. Iss.1. P. 54-72.
4. Topacio J. Studying the Dark Academia trend. Youth Jornalism International. 2021. URL: https://youthjournalism.org/studying-the-dark-academiatrend/ (acessed: 23 April 2023).

БІБЛІЙНІ АЛЮЗІЙНІ МОТИВИ У РОМАНАХ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА

Кифорак Ангеліна-Іванка
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
kyforak.anhelina-ivanka@chnu.edu.ua

Сьогодні питання інтертекстуальності як характерної ознаки мови художньої літератури в центрі уваги дослідників. Адже прочитання тексту «перетинає міждисциплінарні кордони та кидає виклик уявній святості жанру, показуючи, що всі тексти та ідеї черпають зі схожих ідеологічних джерел» [2, С. 171]. Це поняття реалізується у вигляді ремінісценцій, цитат, алюзій.

Цитата-алюзія або натяк на текст з Біблії є одним із найскладніших виявів інтертекстуальних зв'язків, що змушують читача проводити певні паралелі, постійно проєктувати сюжет твору на Євангельську подію. За визначенням Жанни Колоїз «*біблійна алюзія* – перенесення біблійної події, персонажа, явища, властивості і т. ін. у новостворений текст, у якому алюзивний репрезентант виступає знаком ситуативної моделі, що з нею асоціативно співвідноситься спродукований мовленнєвий витвір» [3, С. 3].

Зазначимо, що алюзійні цитати розраховані на фонові знання читача, його проникливість. Проте повнота осягнення реципієнтом імпліцитних відомостей буде різнитися. Адже специфіку тезауруса читача важко передбачити і «для встановлення біблійного контексту читачеві потрібно скористатися екстралінгвальною інформацією, опертися на певні фонові відомості, які різняться джерелами отримання, обсягом, змістом, емоційно-оцінними характеристиками» [1, С. 51].

Василь Шкляр належить до тих письменників, які добре знають тексти Святого Письма і розкривають проблеми буття крізь призму релігії. Саме тому у творчості «батька українського бестселера» Біблія відіграє важливу роль і постає прецедентним текстом. Василь Шкляр часто апелює до біблійних історій та образів, які володіють алюзивним потенціалом.

Наведемо кілька прикладів. *«І серед тих особливих прикмет він побачив, що* ***людське стовковисько розділилося надвоє*** *–* ***по праву руку перед Думою****, якщо дивитися очима архістратига Михайла, який стояв на її шпилі, маяли прапори жовто-блакитні,* ***а з лівого боку*** *– трикольорові. І хоча українських знамен розвівалося більше і людей під ними зібралося більше, все одно добре було видно межу, яка пролягала між двома таборами»* [6, С. 120]. Перш за все бачимо тут алюзію на вавилонське стовпотворіння, що означає велике скупчення людей, повне безладдя, метушню. З контексту розуміємо, що люди розділилися на табори через різні політичні погляди. Порівняємо з уривком Євангелія від Матвія: *«І зберуться перед ним усі народи, і він відлучить їх одних від одних, як пастух відлучає овець від козлів; і поставить овець праворуч себе, а козлів ліворуч»* [4, НЗ, Єв. від Мт. 25 : 32–33, С. 25].

У романі «Ключ» можна простежити алюзію до Одкровення апостола Іоанна, у якому розповідається про сімох ангелів з сурмами, які були передвісниками біди. «... ***І засурмив перший ангел*** *– і вчинився великий вогонь, що спалив Богуславський ліс*» [5, С. 247]. Порівняємо з текстом Одкровення: «*Перший посурмив, і настав град і вогонь, змішані з кров'ю, і кинуто їх на землю: і третина землі згоріла, і згоріла третина дерев, і вся трава зелена згоріла*» [4, НЗ, С. 311]. Тобто Василь Шкляр описує пожежу, порівнюючи її до вогняного граду.

«Ярка я ніс на грудях у перев'язаній через шию грубій хустці, а за спиною в мене ще був наплічник, і Тіна також несла шальку зі своїми речами та їжею, до якої ще додалося ***п'ять хлібів і дві риби****, себто один буханець, чотири коржі й два оселедці»* [8, С. 301]. Автор порівнює їжу, яку Чорний Ворон і Тіна отримали від отця Тимофія, з чудом, яке сотворив Ісус. Порівняємо: «*І, звелівши народові посідати на траві, взяв п'ять хлібів і дві риби, підвів очі до неба, поблагословив і розламав ті хліби, і дав учням, а учні – людям*» [4, НЗ, Єв. від Мт. 14 : 19]. Тобто біблійзм у цьому контексті засвідчує любов до ближнього, бажання допомогти у скрутну хвилину.

Використання алюзивних антропонімів – один з найбільш дієвих способів створення яскравої асоціації у свідомості читача. Частотним у романах В. Шкляра є образ Каїна, що активізується передовсім через оніми гнаний, проклятий, безпритульний блукалець, або ж через натяк:

«Не полишало якесь відчуття приреченості, ***печаль гнаного блукальця*** *– на своїй землі, але* ***проклятого блукальця*** *і печаль ця у нього росла й гострішала»* [7, С. 51]. Або ж «*Рідко хто бачив його лице, ніхто не знав його віку і вгадати не міг, бо навіть старі люди пам'ятали Варфоломія таким, як оце зараз, –* ***безпритульним юродивим блукальцем****, віщуном, що наперед угадував лихо*» [8, С. 88]. Василь Шкляр порівнює героїв з Каїном. Як ми знаємо, Господь наклав на нього своєрідне тавро – Каїн стає блукальцем і жодна людина не може вбити його (*Проганяєш оце мене сьогодні з цієї землі, й від лиця твого мушу ховатися і втікачем та волоцюгою маю бути на землі; і перший, хто мене зустріне, вб'є мене*) [4, СЗ, Буття, 4:14, С. 6].

Я стою перед високим судом за те, що ***пролив кров ближнього*** [5, С. 5]. Тут теж алюзія на біблійну розповідь про те, як Каїн вчинив братовбивство (*А Господь промовив: «Що ти вчинив? Ось голос крови брата твого кличе до мене з землі. Тепер же проклятий ти від землі, що відкрила свої уста, щоб прийняти кров брата твого з твоєї руки*» [4, СЗ, Буття, 4 : 10–11, С. 6]).

Василь Шкляр також використовує алюзію на таємну вечерю, дещо змінюючи обставини, – йдеться про Різдво, а не Великдень. Проте у читача виникають асоціації, які пов'язані з Ісусом Христом і його апостолами. «*Діждавшись вечорової зорі, вони сіли до столу, проказали Отченаш, скуштували по ложці куті, а тоді, взявши чаші (це були різного калібру кухлі), стоячи пом'янули загиблих. Налили ще, і Чорний Ворон, котрий сидів у голові столу, знову підвівся, підняв свою чашу за кожного, хто зостався тут зимувати, в тому порядку, як вони сиділи по обидва боки*

від нього – за Вовкулаку, Сутягу, Біжу, його брата Захарка, Козуба, В'юна, Ладима, Фершала, Карпуся, Цокала, Невірного Хому і, звичайно ж, за Ходю...» [8, С. 328].

Отже, Василь Шкляр майстерно інкрустує романну канву алюзійними мотивами, що стають невід'ємною частиною ідіостилю, авторської інтенції. Інтертекстуальні зв'язки у творчій спадщині письменника мають свідомий характер, адже, відсилаючи читача до Святого Письма, поглиблюють розуміння тексту.

Список використаних джерел

1. Васейко Ю. Структурно-функціональні параметри вертикального контексту художнього твору. Дивослово (українська мова й література в навчальних закладах), 2014. №10. С. 51–55.
2. Кліпінґер Д. Інтертекстуальність (intertextuality). Енциклопедія постмодерніму / за ред. Чарлза Е. Вінквіста та Віктора Е. Тейлора / пер. з англ. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2003. С. 171–172.
3. Колоїз Ж. Біблійна алюзія як засіб вираження авторської інтенції в романі В. Шкляра «Залишинець. Чорний Ворон». Науковий вісник Чернівецького університету. Романо-слов'янський дискурс. 2013. Вип. 659. С. 3–9.
4. Святе Письмо Старого та Нового Завіту: повний переклад, здійснений за оригінальними єврейськими, арамійськими та грецькими текстами. Рим : Видавництво ОО. Василіян, 1963. 1460 с.
5. Шкляр В. Ключ. Харків : «Клуб сімейного дозвілля», 2012. 253 с.
6. Шкляр В. Маруся: роман. Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля». Харків, 2014. 315 с.
7. Шкляр В. Спів Божої пташки: роман. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2020. 288 с.
8. Шкляр В. Чорний Ворон. Залишенець: роман. Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля». Харків, 2016. 427 с.

НАТУРАЛІСТИЧНА МІФОТВОРЧІСТЬ У ПОВІСТІ С. КРЕЙНА «ЧЕРВОНИЙ ЗНАК МУЖНОСТІ»

Нестерук Сніжана, Синевич Бретіслава
Рівненський державний гуманітарний університет (Рівне)
super-bravo@ukr.net; bratyslava.synevych@rshu.edu.ua

Художній міфологізм у творчості С. Крейна – проблема складна. Загальнокультурний процес літератури кінця XIX століття вивів творчість письменника на новий виток міфологізації. Міфотворчість, яка поєднала фантастику й осмислення реальної дійсності, стала важливою рисою літератури цього періоду (письменники схильні у міфотворчості вбачати кодифікований варіант духовних пошуків людини). Сам термін можна розуміти як звернення до міфології або як нову «міфотворчість», тобто створення міських узагальнюючих образів, подібних до міфу. Загальновідомо про два способи творення міфологічної двоплановості. За першим, міф не винаходиться, а запозичується з метою переосмислення, за другим – він народжується безпосередньо у оповіді. Другий вид міфу не шукає відповідностей класичним сюжетам світової скарбниці.

Головна тема повісті «Червоний знак мужності» – це війна. Автор у військових подіях не брав участі, тільки навчався в морській академії. Уявлення про війну Стівен Крейн отримував із сімейних легенд, звітів і спогадів про громадянську війну. Спогади були надто пафосними (прославлявся героїзм та подвиги солдат, а самому автору було лише 24 роки!) та свіжими (твір вийшов у 1895 році, напередодні інших світових воєн та революцій). Основними темами повісті С. Крейна є психологічна, емоційна й інтелектуальна реакція людини на екстремальну ситуацію, проекція духовного, внутрішнього світу на відображення світу зовнішнього, ворожого.

Рама сюжету повісті зумовлена розвитком характеру героя, а просторова картина ґрунтується на двох днях та одній битві, які відображені очима Генрі Флемінга. У юнакові, котрий добровольцем записався на війну, борються два відчуття: жага героїзму та страх перед невідомим, страх перед смертю. Перше відчуття закономірно випливає з аксіологічної й телеологічної функції міфу, оскільки герой все життя мріяв про битви, тремтів від захвату, уявляв спалахи пострілів і сум'яття бою. Відтак, Флемінг усвідомлює вагу історичного моменту (час давньогрецьких битв й боїв за корону пройшов), та й обраний шлях честолюбно задовільняє реалізацію ідеалів молодого юнака, вихід його на рівень соціальної гармонії.

Варто відзначити, що міфологічна модель світу твору базується на культурі стихій, одухотворенні й обожненні природи. Провідне місце у пантеїстичних поглядах письменника належить пейзажу (очевидні ознаки натуралістичних тенденцій). У площині тексту досить часто зустрічаємо зразки поєднання динамічного та статичного пейзажів. Способом оповіді американського прозаїка виступають паралелі й протиставлення з природою. На початку бою, коли герой заляканий та загнаний, як в

тумані, у лісі прохолодний туманний ранок. Втеча героя співставляється автором з інстинктом білки, що втікає від шишки; криваве бойовище порівнюється з багряним сонцем; колони військ – із зміями, кров – з червоними нитками. Імпресіоністські деталі й описи природи створюють відповідний настрій. Узагальнюючо-символічна фінальна картина має подвійне трактування: дощ – символ війни, її тягаря, помилковості людського розуму; тихе небо, свіжі луки – символ вічного миру й спокою, який поступово перемагає.

Земля у повісті виступає одним з трьох рівнів міфологеми світового дерева як моделі всесвіту. Модель поєднує верхній, середній та нижні світи і три відповідні сфери буття: верхній світ (природа, птахи, світила, погода), середній світ (люди, тварини), і нижній світ (хтонічні божества, предки). Як відомо, нижній світ, земля, в міфологіях всіх народів – втілення породжуючого, материнського начала, архетип матері, амбівалентний за своїми функціями. За К. Г. Юнгом («Душа і міф: шість архетипів») з цим архетипом асоціюються такі якості, як материнська турботливість і співчуття; все, що відрізняється добротою, лагідністю, підтримкою та сприяє зростанню й родючості. В негативному плані архетип матері може означати таємниче, загадкове, темне: безодню, світ мертвих, все, що поглинає, спокушає, отруює, тобто те, що навіює жах і що невідворотне, як доля.

Не останню роль у тексті повісті відіграє комунікативна функція міфу. Вона артикульована постаттю матері головного героя. Прагматизм, життєва мудрість рідної людини перетворюється у транслятора духовних цінностей старших поколінь, що прагнуть молодь переконати у хибності юнацьких візій та ціннісних установок. По-перше, мати вважає, що на фермі юнак буде набагато кориснішим, ніж на полі бою; по-друге, проявляє незрозумілу для «справжнього чоловіка» турботу про шкарпетки і сорочки; по-третє артикулює «дивну» життєву настанову: щоб виконував, що наказують, а якщо пропонують щось здійснити антигуманне – вчиняв так, як совість підказує (наявні елементи протесту проти моралізування й догматизму, яскравий конфлікт батьків і дітей).

На думку К. Леві-Стросса «арматурою» міфологічної функції найчастіше виступають сімейно-родові стосунки. За відсутності міфологічного батька його роль виконують напівісторичні особи, які є виконавцями громадського та громадянського обов'язку, позаяк незакріпленість архетипу батька посилювала сакралізацію архетипу матері. Жіноча домінанта закладає панування несвідомого над свідомим. Очевидно цим і можна пояснити поведінку Генрі Флемінга, який переживає в бою крах своїх ілюзій та виступає в ролі боягуза, дезертира.

На наш погляд, страх і сором героя вмотивовані, оскільки вони народжують реального героя, котрий кардинально перероджується і демонструє хоробру поведінку в бою. Компенсаторна, ідеолого-прагматична, організаційно-архітектонічна функції міфу допомагають переорієнтувати свідомість Генрі в протилежний бік. Зникає заздрість до поранених солдат та бажання отримати червоний знак доблесті – рану, натомість з'являються неусвідомлений героїзм (епізод зі знаменом) та навіть певна фанатичність (вона стала видимим знаком переконань

(віри) та відблиском ортодоксального сімейного виховання). Незадоволення світобудовою приведе американського письменника до думки, що така світобудова є наслідком злої волі Природи, яка ненавидить людину й глузує з неї (важливу роль акумулює колір у Природі).

У повісті «Червоний знак мужності» міфологема дороги представлена у двох іпостасях: як шлях до сакрального центру, який означує, засвідчує приналежність до армійської спільноти; з іншої – рух до чужої і страшної периферії, в якій панує невизначеність, небезпека, де профанізується сама ідея «справедливої війни». Приміром, горбочок, на якому стояв прохолодними ранками з гвинтівкою Генрі, перебирає на себе значення центру; а периферією стає долина, в якій крізь туман й дерева видно ворожі полки.

Наскрізне використання ольфакторію є одним із способів проєктування повної міфологічної картини світу. Ольфакторний простір додає поетичності, образності та водночас змінює загальне враження від тексту. При цьому підсвідомо звучать строфи С. Крейна:

Then they recounted tales:
«There were stern stands
And bitter runs for glory».
Ah, I think there were braver deeds [1].

Таким чином, С. Крейн у повісті «Червоний знак мужності» запропонував власну систему натуралістичної міфології, що проявляться на рівні способу організації та структурування матеріалу, символіки, інтенціональних смислових пластів.

Список використаних джерел

1. Crane Stephen Tell brave deeds of war. URL: https://mypoeticside.com/show-classic-poem-6498

ІВАН КАРПЕНКО-КАРИЙ У КІНОМИСТЕЦЬКОМУ ДИСКУРСІ

Нікоряк Наталія
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
n.nikoriak@chnu.edu.ua

Чим він був для України, для розвою її громадського та духовного життя, се відчуває кожний, хто чи то бачив на сцені, чи хоч би лише читав його твори; се розуміє кожний, хто знає, що він був одним із батьків новочасного українського театру, визначним артистом та при тім великим драматургом, якому рівного не має наша література
(Іван Франко)

Іван Карпенко-Карий (1845–1907) – відомий український драматург, актор, режисер, один з корифеїв українського театру кінця XIX ст., життя і творчість якого цікавили й цікавлять не лише знакових театральних режисерів, а й митців кіно. Якщо перші екранізації творчої спадщини Івана Тобілевича доволі давні, зокрема «Мати-наймичка» датується ще 1911 р., то сам він як ключовий персонаж фільму постав лише на початку XXI століття.

Біографія на екрані. Документальний проект «Гра долі» студії «ВІАТЕЛ», орієнтований на епістолярний жанр й екранізує маловідомі, часто дуже особисті історії з приватного життя відомих українців, у 2009 році презентував документальний фільм у 3-х частинах *«Іван Карпенко-Карий. Тобілевич»* [2]. Авторами сценарію цієї серії став творчий тандем Юлії Орленко та Василя Вітра (режисер-постановник цього проекту), кінооператором-постановником – Григорій Кривошеєнко, ведучою – Наталка Сопіт. Ключові зйомки фільму проходили у державному заповіднику-музеї І. Карпенка-Карого (Тобілевича) «Хутір Надія». Проте митцями використано також документи Центрального державного кінофотофоноархіву України ім. Г.С.Пшеничного, матеріали Музею театрального, музичного та кіномистецтва України, фрагменти з фільмів «І в звуках пам'ять відгукнеться», «Без вини винуваті», «Мої університети» та ін.

У річищі загальної концепції проекту кіноавтори зосередилися насамперед на приватному житті «театрального корифея». Перша частина фільму «Іван Карпенко-Карий. Кохання і одруження з Надією Тарковською» презентує глядачу історію знайомства Івана Тобілевича зі своєю майбутньою дружиною Надією Тарковською. Акцентується на значенні театру: Іван запропонував їй роль Галі із «Назара Стодолі» Шевченка. Надія пропозицію прийняла. Кіномитцями підкреслюється подібність долі героїв п'єси Шевченка до долі Івана та Надійки, особливо у зрізі їхнього «одруження всупереч волі батьків» [2]. Друга частина «Іван Карпенко-Карий. Смерть коханої дружини Надії» презентує розповідь про те,

як «щасливе сімейне життя Івана Карпенка-Карого обірвалося через тринадцять років», коли померла його дружина Надія. Однак нещастя на цьому не закінчуються: Івана звільняють зі служби «за неблагонадійність», а згодом на нього чекає ще й заслання. Кінобіографи розповідають і про становлення Карпенка-Карого як професійного драматурга й актора в театрі корифеїв. Третя частина «Іван Карпенко-Карий. Друге одруження з Софією Сіраковською» оповідає про те, як «після смерті дружини Надії, після заслання в Новочеркаськ під поліцейський нагляд Карпенко-Карий був переконаний, що сімейне щастя назавжди оминуло його долю». Проте в життя Івана знову приходить кохання. Кіномитці детально розповідають про «друге одруження Івана Тобілевича із Софією Сіраковською, яка стала матір'ю його осиротілих дітей, про його повернення на театральну сцену і про їхній спільний творчий шлях у театрі» [2]. У такий спосіб окреслюючи непростий життєвий дискурс Івана Тобілевича, привіткриваючи приватні сторінки життя, кіномитці фіксують людське й творче начало у їх безпосередньому взаємозв'язку й нероздільності.

Насьогодні існує ще один цікавий проект «Українська література в іменах», в рамках якого знято відеофільм *«Іван Карпенко-Карий. Українська література в іменах»*, де інформацію про видатного драматурга презентує літературний критик Євгеній Стасіневич [8].

Екранізація творів. Значно краща ситуація в кінодискурсі з творчим спадком Івана Карпенко-Карого, позаяк кіномистецтво у перші десятиліття свого поступу зверталася до екранізації популярних п'єс. Так, катеринославський кінооператор та кінорежисер Д. Сахненко, який зняв перший ігровий фільм національного виробництва («Запорізька Січ», 1911), також зафільмував для історії низку вистав театру М. Садовського. Серед знятих на кіноплівку п'єс 1911 року кіноконторою «Художество» є й *«Мати-наймичка»* І. Карпенко-Карого [4, с. 129]. Дослідниками підкреслюється, що М. Садовський вибрав для фільму «кращі сцени з п'єси» [6, с. 22]. Сам режисер виконав роль Цокуля, щодо якої театральні критики писали: реалістичність виконання залишала «глибоке враження» [6, с. 22]. Відома українська акторка Л. Линицька зіграла Харитину, І. Мар'яненко – Панаса, С. Паньківський – діда мірошника, М. Петляшенко – гусара. Отож, можемо констатувати, що зацікавлення творчим доробком Івана Карпенка-Карого на ранніх етапах розвитку кінематографа стимулювали насамперед театральні постановки. Успіх окремих вистав заохочував кіномитців і спонукав до фільмування. І така традиція в українському кінематографічному дискурсі, як побачимо, збережеться й надалі.

Зокрема, фільми початку 1950-х, за словами С. Тримбача, «незрідка позначені домінантою слова, літературністю й театральністю», кіно переважно належало «просто ілюструвати словесний або ж театральний текст», тому одним із основних жанрів у цей час стають фільми-вистави [10, с. 95]. Так, у 1953 року на Київській кіностудії художніх фільмів було презентовано фільм-спектакль Київського державного українського драматичного театру ім. І. Франка за п'єсою Івана Карпенка-Карого *«Мартин Боруля»* (1886). Ключовою домінантою п'єси, відповідно й екранної версії, постає сатиричне зображення заможної селянської верхівки, яка в го-

нитві за дворянськими привілеями ігнорує здорові моральні норми [11]. Режисером вистави був Гнат Юра, режисер фільму – Олексій Швачко. Відповідно дійовими особами та виконавцями стали: Гнат Юра – Мартин Боруля, чиншовик; Варвара Чайка – Палажка, дружина Мартина; Ольга Кусенко – Марися, дочка Мартина та Палажки; Сергій Олексієнко – Степан, син Мартина та Палажки.

У 1958 році Київська кіностудія ім. О. Довженка презентувала черговий фільм-спектакль за п'єсою *«Сто тисяч»* (1889) І. Карпенка-Карого, також у постановці Київського державного українського драматичного театру ім. І. Франка [5]. Трагікомічна сатира на людську жадібність завоювала популярність спочатку в театрального глядача, а пізніше і в кіноглядача. Режисером спектаклю був Гнат Юра, режисером фільму – Віктор Іванов. Музику до фільму виконав Симфонічний оркестр Українського радіо. Ключові ролі зіграли: Дмитро Мілютенко – Герасим Калитка, Гнат Юра – Бонавентура Копач, Іван Маркевич – Савка, Варвара Чайка – Параська, Валентина Івашова – Мотря, Петро Бондарчук – Роман, Микола Панасьєв – Клим, Георгій Бабенко – Невідомий, Борис Лук'янов – Фактор.

У 1966 році студією «Укртелефільму» було знято ще один фільм-виставу *«Безталанна»* театру ім. І. Франка за однойменною п'єсою І. Карпенка-Карого [12]. Зауважимо, що психологічну драму «Безталанна» (у першій редакції 1884 року – «Хто винен?») драматург написав у 1886 році. У ній вповні проявилася майстерність автора відтворювати складні людські почуття й психологічні колізії: характери, любов, пристрасті, доля – все переплітається в драматичний вузол, розплутати який виявляється непросто. Режисерами стали Ісаак Шмарук та Павло Шкрьоба. Ключові ролі виконали: Нонна Копержинська, Семен Лихогоденко, Сергій Олексенко, Галина Яблонська, Іраїда Цареградська, Павло Морозенко, Микола Досенко.

Традицію зафільмовувати популярні вистави не порушено й в наступні десятиліття. Українська студія телевізійних фільмів у 1979 році презентувала кінофільм *«Хазяїн»* режисера Юрія Некрасова, знятий за однойменною п'єсою Івана Тобілевича [7]. Знову перед глядачем постала зафільмована вистава – сатира на людську любов до накопичення матеріальних статків, але вже у виконанні Львівського академічного українського драматичного театру ім. М. Заньковецької. У головних ролях: Борис Мірус (Пузир), Володимир Максименко (Феноген), Н. Доценко (Марія Іванівна), Таїсія Литвиненко (Соня), Борис Романицький (Золотницький), Богдан Козак (Калинович), Федір Стригун (Ліхтаренко), Богдан Антків (Маюфес).

У 1983 році вийшла на телевізійні екрани телеверсія спектаклю *«Житейське море»* Львівського академічного українського драматичного театру ім. М. Заньковецької за однойменною трагікомедією І. Карпенка-Карого (1904) [1]. Знятий фільм на студії «Укртелефільм» режисерами Аллою Бабенко та Василем Вітром. Головного героя фільму, відомого артиста Івана Барильченка, зіграв Федір Стригун.

У 2022 році завершено роботу над соціально-комедійним телесеріалом *«Хазяїн»,* режисером якого став Тарас Ткаченко [9]. 4-серійний мінісеріал створений за мотивами однойменної соціальної комедії

І. Карпенка-Карого, проте адаптований до сучасних реалій. Ключові ролі у стрічці виконали Богдан Бенюк та Ольга Сумська. Римейкована версія по-новому презентує вічні конфлікти – взаємостосунки батьків і дітей, боротьбу за справедливість, загальнолюдські та особистісні моральні цінності. Терентій Пузир – сучасний доларовий мультимільйонер, власник аграрного холдингу, вважає себе «хазяїном» краю і людських доль. Соня, після повернення додому з навчання у Гарварді, намагається зрозуміти методи роботи впливового батька і відкриває для себе багато неприємного. Вихована в любові та повазі до батьків, Соня не відразу наважується піти проти інтересів свого батька [3].

Таким чином, кінодискурс творчого доробку Івана Карпенко-Карого засвідчив, що кінорежисери переважно зафільмовували різні театральні постановки популярних п'єс відомого драматурга, не роблячи спроб створити самостійні екранні версії першоджерел. Лише останнє десятиріччя порушило цю традицію, презентувавши нове кінопрочитання класичної історії.

Список використаних джерел

1. Бабенко А., Вітер В. (реж.) (1983). *Житейське море.* Укртелефільм.
2. Вітер В. (реж.) (2009). *Іван Карпенко-Карий. Тобілевич*. URL:
   Ч.1. https://www.youtube.com/watch?v=yH2VSjUAwzA
   Ч.2. https://www.youtube.com/watch?v=p_kPy4wgFOk
   Ч.3. https://www.youtube.com/watch?v=HcoCTT00YEw
3. Гулій Н. (2023). *Український мінісеріал «Хазяїн» вийшов на Netflix: чи варто дивитися.* URL: https://kino.24tv.ua/hazyayin-serial-benyukom-sumskoyu-viyshov-netflix-syuzhet-aktori_n2373472
4. Журов Г.В. (1959). *З минулого кіно на Україні. 1896–1917.* Київ : Вид-во Академії наук УРСР.
5. Іванов В. (реж.) (1958). *Сто тисяч.* Київська кіностудія імені О. Довженка.
6. Мирославський В. (2006). Перше десятиліття ігрового кінематографа в Україні (1907–1917 рр.). *Нариси з історії кіномистецтва України.* Київ : Інтертехнологія. С. 9–52.
7. Некрасов Ю. (реж.) (1979). *Хазяїн.* Укртелефільм.
8. Станісевич Є. (2018). Іван Карпенко-Карий. *Українська література в іменах*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=senO2ZI0tmw
9. Ткаченко Т. (реж.) (2022). *Хазяїн.* OSNOVAFILM.
10. Тримбач С. (2019). *Кіно народжене Україною. Альбом антології українського кіно.* Київ : Саміт-книга.
11. Швачко О. (реж.) (1953). *Мартин Боруля*. Київській кіностудії художніх фільмів.
12. Шмарук І., Шкрьоба П. (реж.) (1966). *Безталанна.* Укртелефільм.

ПРОБЛЕМНО-ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ ПОВІСТІ ГРИГОРА ТЮТЮННИКА «ВОГНИК ДАЛЕКО В СТЕПУ»

Очкур Андрій
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
ochkur.andrii@chnu.edu.ua

Григір Михайлович Тютюнник – український письменник-прозаїк, кіносценарист, редактор, педагог, перекладач. Один із найвидатніших та найоригінальніших новелістів другої половини XX століття. Митець із надзвичайно складною долею та трагічним фіналом свого життя. Письменник, який досягнув літературної вершини саме у парадигмі малої прози та повістевої творчості.

У повісті «Вогник далеко в степу» (1979) окреслено перспективу повоєнного життя українців, зокрема дітей, якими у творі виступають головні персонажі: Павло (Павлентій) та його друзі Василі: Силка, Обора, Кібкало. У контексті взаємопов'язаних епізодів твору, котрі у певному аспекті виформовують окремі новели, та взаємин головних персонажів Григір Тютюнник вибудовує парадигму українського повоєнного життя, використовуючи для цього звужену сюжетно-композиційну побудову тексту. Повість складається із декількох характерних епізодів, що у різних аспектах репрезентують дорослішання Павла та його друзів, їхнє включення у ремісниче училище з подальшою метою здобуття певної технічної професії та продовження трудової діяльності у місті.

Закінчення Другої світової війни не принесло відразу великого полегшення людям, котрі потерпали від нацистського свавілля. Безліч поруйнованих або ж спалених дотла помешкань, тяжке становище простих людей, котрі втратили на війні своїх рідних, друзів, знайомих, моральна пустка у душах чоловіків та жінок, що пройшли крізь пекло воєнних подій, пропустивши їх крізь призму свого фізичного та морально-етичного макрокосму, виформували об'єктивну дійсність другої половини 40-х років XX століття. Звертаючись до тексту повісті, варто зупинитися на загальній характеристиці парадигми повоєнного села, в якому відбувається значна частина подій твору. Крізь призму свого підліткового світосприйняття головний персонаж Павло так описує загальну оболонку поруйнованого війною села: «Та ще й півхати нема, зосталася тільки хатина, а більшу половину одірвало бомбою. У нас у півсела нема хат – такий сильний був бій...» [5, 226]. Така лаконічна штрихована характеристика покаліченого війною села експлікує у своїй семантичній структурі більш матеріальне скрутне становище українців, котрі повністю або ж частково втратили своє житло.

Однією із основних проблем повоєнного життя, котра органічно випливає з попередньої, є голод та злиденне життя простих українців, зумовлені цілою низкою зовнішніх та внутрішніх чинників. Значні запаси харчів були знищені в ході активних бойових дій, які точилися безпосередньо на території, населеній людьми. Ключовим аспектом у форму-

ванні голоду серед населення були постійні набіги ворожих солдатів, котрі забирали у селян останній шматок хліба.

Окреслюючи проблему голоду та злиднів простих людей, Григір Тютюнник, крізь призму взаємовідносин Павла, Василя Силки та Василя Обори з Василем Кібкалом, створює чітку бінарну опозицію «злидні-достаток». Перший блок персонажів об'єднаний категорією злиденного життя, а другий, репрезентований постаттю Василя Кібкала, – умовного достатку. Заможність цього персонажа зумовлена тим, що його батько працював «машиністом біля молотарки», тому сім'я була краще забезпечена продовольством та матеріальними благами, необхідними для повноцінного проживання. Це чітко простежується у ситуаціях походу хлопців до ремісничого училища, коли постійно голодні Павло з Силкою та Оборою спостерігали за тим, як Кібкало інколи виймав із своєї офіцерської польової сумки якусь їжу та, обганяючи хлопців на декілька кроків або ж ідучи позаду них, потайки її споживав: «З неї Кібкало усе щось тягає вранці, як ідемо до училища, і їсть. Ми ще й разу не бачили що. Навіть коли витягає, не бачимо, бо він, як надумає їсти, випереджає нас кроків на три, перекидає сумку з-за спини наперед і длубається в ній, покурячому нахиливши до неї голову, потім знову пересуває за спину, і нам ззаду видно, як у нього починають ворушитися жовна... Тоді й нам починає канудити під ложечкою. – Ти, В'асилю, якщо ж'ереш, так іди п'озаду нас, – глухо каже Василь Обора і тоді вже мовчатиме, поки і до училища дійдемо. ... Кібкало відстає і йде позаду» [5, 243]. Змучені голодом та злиденним способом життя, хлопці не можуть витримати того, як Кібкало потай їсть якусь їжу, однак вони й не забороняють йому це робити, лиш наказують йому не їсти перед ними. Незважаючи на матеріальні нестатки та скрутне становище особистого життя, хлопці приймають вибір Василя Кібкала, котрий керується егоїстичним прагненням вдовольнити свій шлунок, але не схвалюють його, адже моральні показники хлопця знаходяться на низькому соціокультурному рівні. Хлопців також поєднує імператив міцної дружби, що зберігається у них протягом розвитку подій повісті, керуючись яким вони не виганяють Кібкала зі свого гурту.

Цікавим об'єктом для інтерпретації у аспекті проблематики слугує система координат простих радощів життя головних та другорядних персонажів повісті. Опинившись у площині руїни воєнного існування, у перші повоєнні роки люди відновлювали своє господарство, матеріальний добробут, однак найбільшої переоцінки зазнали морально-етичні категорії та рефлексивні процеси. Змучені та зболені жахливим становищем під час Другої світової війни, прості українці заново відкривали для себе позитивні емоції, відчуття, переживання тощо. Навіть найменша дрібниця, котра на перший погляд може здатися незначною, могла принести знедоленим людям задоволення та наповнити їхнє внутрішнє єство позитивними емоціями. Після жахливих подій однієї із найстрашніших воєн в історії людства внутрішня оболонка існування людини як цілісного та неподільного організму перебувала у стадії відродження та відновлення. Окреслений аспект широко представлений у повісті «Вог-

ник далеко в степу» крізь призму на перший погляд незначних сюжетних елементів, рефлексій головних та другорядних персонажів тощо. До прикладу, простежуючи початковий епізод повісті, у якому троє друзів Павла вступили на навчання до ремісничого училища, доцільно виокремити емоційний стан Василя Силки після того, як хлопці отримали спецодяг від закладу: «А Василь Силка, як оглянув себе в новому, ляснув у долоні, крутнувся на одній нозі й вигукнув: – як лоша заіржав: – Чи це я, чи не я? Чи нова копійка?» [5, 226]. Хлопець, отримавши нову форму, невимовно зрадів їй, адже справний одяг на той час був розкішшю, а більшість людей повинні були носити старі, обдерті елементи домашнього гардеробу. Згодом подібні емоції відчує Павло, коли його нагородять чорним робочим комбінезоном за плідну роботу над виготовленням тридцяти двох лопат для народного господарства, виконану разом із членами своєї групи у ремісничому училищі.

Демонструючи життя головних та другорядних персонажів у контексті їхньої взаємодії, автор зупиняється на ілюстрації перших романтичних почуттів підлітків, акцентуючи увагу на стосунках Павла та сільської дівчини Мані, яка старша за нього на декілька років. Окреслюючи епізоди нічних побачень та співів хлопців та дівчат, Григір Тютюнник репрезентує проблему цілого покоління молодих українських дівчат, котрі змушені були заводити любовні стосунки з молодшими хлопцями, адже більшість їхніх однолітків чоловічої статі або полягли під час бойових дій, або назавжди залишилися інвалідами через важкі поранення. Про це лаконічно розмірковує головний персонаж Павло, готуючись до спільного вечора зі своїми Василями та місцевими дівчатами: «Дівчатам більше років, аніж нам, але вони ходять до нас, бо старших парубків немає. Семен Петик є, так він ходить «на чужу», на хутори. Він і там нарозхват» [5, 250].

Однією із стрижневих проблем повісті є специфіка отримання освіти в парадигмі повоєнного часу. Більшість шкіл були зруйновані у ході ведення бойових дій, тому багато учнів не могли отримати базову середню освіту. Траплялися випадки, коли із закладів загальної середньої освіти нацисти створювали свої командні штаби для виконання бойових задач або ж укріпляли в них колаборантів, що згодилися прислужувати ворогу в часи окупації українських земель. У повоєнні роки проблема освіти не тільки не вирішилася, але й набула інших побіжних негативних векторів напряму. Більшість сімей, залишившись без будь-яких засобів матеріального існування, не могли дозволити собі віддати своїх дітей навчатися у школі. Подібна ситуація склалася і в головних персонажів повісті «Вогник далеко в степу», таких як Павло, Василь Силка та Василь Обора, котрі не могли продовжувати здобуття освіти в межах сільської школи, тому довелося вступати до ремісничого училища, котре містило кращі перспективи. Василь Кібкало, як виходець із більш заможної родини, міг продовжувати вчитися в школі, однак батько особисто захотів, щоб син вчився у ремісничому училищі: «Тато заставили, – мляво одказав Кібкало. – Кажуть: вивчишся на механіка, заберу тебе до машини, підучу – коло неї не пропадеш...» [5, 265].

Назва повісті акумулює у своїй номінації символічну семантику, що випливає із зовнішньої та внутрішньої композиційної канви твору. Ближче до зимової пори хлопці вирішили кожного дня розкладати біля лісу багаття, щоб мати вночі приблизний орієнтир, долаючи дорогу в училище або ж повертаючись додому. Саме з вогником від багаття Павло сплутав вовчі очі в тумані, однак завдяки власній кмітливості зумів врятуватися від смерті. На нашу думку, вогник символізує надію головних персонажів повісті на краще майбутнє, однак на цьому етапі їхнього життєвого шляху він знаходиться ще далеко. Для того, щоб дійти до вогника, Павлові та Василям доведеться пережити ще безліч життєвих викликів та труднощів, пов'язаних із людським буттям, але набуті морально-етичні категорії, до яких належать доброта, чесність, справедливість, здатність до співчуття, взаємодопомога, працелюбність та безкомпромісність з кожним днем наближатимуть їх до сподіваної мети.

Отже, здійснивши аналітичний огляд базових параметрів проблематики повісті «Вогник далеко в степу», можемо виокремити такі проблемно-тематичні блоки: важкі повоєнні умови життя простих людей; голод та злиденне життя селян; бінарна опозиція «бідність-достаток» у матеріальному вираженні; категорія простих радощів життя; підліткова-юнацькі романтичні почуття, репрезентовані першим коханням; справжня міцна дружба; труднощі здобуття освіти тощо. На основі характеристики порушених проблем можна дійти висновку, що Григір Тютюнник у повісті здійснив соціально-психологічний та економічний зріз життя та матеріальних умов простих українців у повоєнний час.

Список використаних джерел

1. Гурбанська А. «Воєнні» повісті Григора Тютюнника: художня реляція «сюжет-хронотоп» // Українська мова і література в школах України. 2015. № 1-2. С. 16-21.
2. Історія української літератури XX – поч. XXI ст.: В 3-х томах за ред. В. І. Кузьменка. К.: Академвидав, 2014. Т. 2. 536 с.
3. Мороз Л. З. З любові й доброти (Григір Тютюнник) : літературно-критичний нарис. Київ : Радянський письменник, 1984. 182 с.
4. Неживий О. І. Життя у слові: Джерелознавча проблематика творчості Григора Тютюнника. Київ : ВЦ «Академія», 2014. 224 с.
5. Тютюнник Г. М. Климко: Оповідання. Повісті. Київ : Радянська школа, 1984. 272 с.

ГЕНДЕРНІ РОЛІ В ПОЕЗІЇ МІНИ ЛОЙ

Паніматченко Анастасія
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка (Київ)
ampanimatchenko.frgf22@kubg.edu.ua

Питання гендерної рівності та ідентичності є актуальним не тільки сьогодні, але й на початку двадцятого століття. В довоєнні та післявоєнні часи жінки були досить обмежені у своїх правах, проте ця проблема стала предметом розгляду в літературі та мистецтві модернізму. Зокрема британська поетеса Міна Лой висвітлювала питання гендерної ідентичності в своїх поетичних творах.

Метою дослідження є філософське осмислення поезії Міни Лой з точки зору гендерної ідентичності.

Британська поетеса Міна Лой відома своїми нестандартними підходами в творчості. Проте, за допомогою таких експериментальних літературних прийомів їй вдається привертати увагу до багатьох важливих соціальних проблем. Відома модерністська поетеса в свої творах виражала досить суперечливі міркування та погляди стосовно гендерних ролей, а також жіночої ідентичності. Було проаналізовано, що поетичні твори Міни Лой привертають увагу читача своїми певними стильовими константами, що детермінували її погляди щодо боротьби за незалежність, а також проти будь яких соціальних обмежень [1, с. 14].

Також, в ході дослідження було встановлено, що ключовим образом в творах Міни Лой був власне образ жінки. Її внутрішній світ, почуття, прагнення до певних ідеалів. Проте завжди на шляху до щасливого життя в суспільстві з'являються соціокультурні обмеження, проти яких доводиться протестувати та боротися. Зміна упередженого ставлення до жінок в суспільстві є ключовим рішенням гендерних питань. Міна Лой вважала, що жінки не мають нічого виборювати. Вони мають право на вільний вибір діяльності або ж соціальних ролей і не повинні нічого доводити.

Було досліджено, що у таких поетичних творах як «Феміністичний маніфест», «Вірність» і «Байдужим жінкам» основною думкою є жіноча автономія та влада в суспільстві. Що стосується використання художніх засобів, то всі її вірші наповнені різними стилістичними засобами, які декли можна інтерпретувати досить амбівалентно. Наприклад, використання гіперболи та алегорії в творі «Феміністичний маніфест» привертає увагу читача до неформальної класифікації жінок «мати/коханка» та стереотипів, що були створені на цій основі. Також, за допомогою метафори поетеса звертає увагу читача на наявність так званого патріархального кодексу в суспільстві. Хоча в той же час намагається підтримати інтелектуальний та власне особистісний розвиток жінок.

Вивчаючи твори британської поетеси можна відзначити, що саме використання такого художнього засобу як порівняння, досить яскраво виражає негативні міркування та ставлення суспільства до стереотипу «доброчесної жінки». Такий стереотип створює навязану суспільством

так звану цінність жінки, що пов'язана з її фізичною чистотою. Лой підкреслювала та висвітлювала свою думку, що не дивлячись на цей стереотип, кожна жінка має право на свободу без обмежень [4, с. 247].

Отже, дослідивши та проаналізувавши поетичні твори британської, модерністської поетеси Міни Лой можна прийти до висновку, що унікальністю її стилю є незвичне використання певних експериментальних літературних прийомів, що в свою чергу дало змогу висловлювати суперечливі погляди стосовно гендерних ролей в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Головченко Н. І. Література модернізму: художній стиль, методика вивчення: навч. посіб. Київ : Освіта України, 2011. 236 с.
2. Кіммел, М. Ґендероване суспільство. Київ: Сфера, 2000. 494 с.
3. Butler, J. W. (2008). Form and Ideas in the Poetry of Mina Loy. New York: Cultural Review.
4. Lusty, N. (2018). Mina Loy's Manifesto: Feminism and Futurism. London: Cultural Review, 245-262.

ЖОВНІРСЬКІ ПІСНІ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА РУМУНСЬКІЙ НАРОДНІЙ ПОЕЗІЇ ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Склярова Олена, Паладян Крістінія
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Чернівці)
skliarova.olena@chnu.edu.ua, c.paladyan@chnu.edu.ua

Початок першої половини XXI століття для сучасного українського літературного процесу характеризується активним написанням прози та поезії, що присвячені подіям чергової російсько-української війни. Схожу тенденцію до зростання кількості ліричних та ліро-епічних творів на воєнну тематику простежуємо і на початку XX століття.

У період панування Австро-Угорської імперії на теренах східної Європи, українська та румунська народна поезія поповнюються виразними зразками жовнірських та солдатських пісень, що утворюють новий жанр фольклору. Отже, бачимо, що крізь призму часу знову активізується увага сучасного суспільства до творів, що стосуються воєнної тематики.

На буковинських землях такі пісні з'являються у другій половини XIX століття, коли почали призивати до служби в австрійській армії. Рекрутами зазвичай ставали хлопці з сільської місцевості, яких дуже часто забирали примусово. Внаслідок активного розвитку народно-пісенних творів з воєнною тематикою, рекрутські, жовнірські та солдатські пісні утворили окремий цикл соціально-побутових пісень не лише в українському, а й у румунському фольклорі. Такі твори мали власну структуру, чітко визначену тематику та композицію.

Записи жовнірських пісень здійснювались ще у XIX столітті. У румунській фольклористиці чимало уваги рекрутським пісням приділив етнограф С. Ф. Маріан у перших його збірниках дойн, пісень та балад (Том 1 – 1873, Том II – 1875). Розділ про мелодичні типи народних творів про відчуження, зокрема через солдатську службу, зібрав А. Воєвідка у своїй антології, що присвячена музичному фольклору Буковини [5]. Наприкінці XX століття Д. Ковальчук зібрав невидану пісенну творчість рекрутських пісень і видав збірку «Cântece de cătănie și războiu» («Рекрутські та воєнні пісні») [3].

Українські рекрутські пісні збирали М. Максимович, Я. Головацький, М. Костомаров. Найбільш повне видання жовнірських пісень «Рекрутські та солдатські пісні», видали 13-ою книжкою серії «Українська народна творчість» АН УРСР у 1974 році [1].

Дослідники виокремлюють тематичне розмаїття жовнірських пісень, зокрема мотиви відчуженості від рідного краю, протесту проти габсбурзького ярма, небажання молодих хлопців вступати до австрійської армії, надзвичайно важкі умови перебування в армії, примусова присяга, смерть на чужині, розпука від розлуки з батьками, коханою, рідною стороною, улюбленою роботою.

Центральне місце у жовнірських піснях займає мотив туги за рідним краєм та традиційного способу життя. Зазначимо, що для селянина

найважливіше місце у житті займає робота, адже саме у ній він бачить сенс свого життя. У ліричних піснях зображені заперечення та реакції на спроби будь-яким чином змінити прийнятний ритм життя юнаків, які вбачають рівновагу та стійкість саме у щоденній праці [4, с. 100].

Важливе місце серед жовнірських пісень посідають любовні мотиви. Це зумовлено тим, що зазвичай у жовнірство брали молодих юнаків, у віці першого кохання. Таким чином у рекрутських піснях найчастіше зображений мотив розлуки з коханою. Зокрема, у подібних творах спостерігаємо мотив трагічного кохання, смерть дівчинки від жалю за милим, а також біль від того, що дівчинка не дочекалась: *«Червона калина, / Листячко зелене, / Зачекай, дівчино, / Зачекай, кохана, / Два роки на мене. // Як я буду, милий, / На тебе чекати, / Коли мене мати, / Заміж хоче дати»* [1, с. 250]. Подібні мотиви зустрічаються і в румунському фольклорі: *«Rămâi, mândruțo, cu bine, / Eu mă duc de lângă tine./ Să-mi trimeți, mândră scrisoare/ Pe când ai te meritare»* [3, с. 17].

Ще один важливий та поширений мотив жовнірських пісень – це біль розлуки з батьками. Він є популярним, оскільки батьки вже літні люди та їм необхідна допомога у селі, адже вже не вистачає сил, щоб виконувати певні види сільськогосподарської роботи. У народному уявленні діти є головною опорою для батьків, адже саме діти можуть допомогти забезпечити гідну старість. Зазвичай у віршах звертають увагу на те, що військова служба заважає важливим щоденним справам, молодий солдат відчуває жаль через неможливість виконувати свої обов'язки, коли приходить весна і починається відродження природи, також зображено біль бідних хлопців, оскільки заможні мали можливість відкупитися від служби в австрійській армії. Особливе почуття болю простежуємо у поезіях, коли молодий жовнір повертається, проте вже не може знайти батьків живими: *«Лишив вдома вітця, матір, / Жінку та й дитину / А сам пішов воювати / У чужу країну. // З війни вернувсь без здоров'я, / Отець, мати в гробі, / Моя жінка вийшла заміж – / Сирота ж я собі»* [2].

Отже, з вищенаведеного переконуємося, що серед народно-пісенного багатства, як українських, так і румунських народних творів, загальна палітра тематичних маркерів збігається. Насамперед це зумовлено схожим історичним та соціально-політичним перебігом подій, позаяк землі цих двох країн були колоніями Австро-Угорської імперії.

Список використаних джерел

1. Рекрутські та солдатські пісні. Серія: Українська народна творчість. АН УРСР / Упоряд. А. Л. Іоаніді, О. А. Правдюк. Київ: Наукова думка, 1974. 623 с.
2. Солдатські та рекрутські пісні. URL: https://studfile.net/preview/5596235/page:41/#49
3. Covalciuc D. Cântece de cătănie și războiu. Folclor din Bucovina. Cernăuți: Institului obștesc de istorie, literatură și folclor Dimitrie Onciul, 1996. 66 p.
4. Paladian C. Motivele marilor despărțiri în lirica populară bucovineană de cătănie şi război (în aspect comparativ român-ucrainean) // Науковий вісник Чернівецького університету. 2005. Вип. 247: Романська філологія. С. 100-104.
5. Voievidca A. Folclor muzical din Bucovina, repertoriul ritual-ceremonial. Volumul I. Suceava: Lidana, 2015. 300 p.

РИТМИ ПСАЛМІВ СЕРГІЯ ЖАДАНА

Цівінська Юлія
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
yuliatsivinska@gmail.com

Поезія, як відомо, з-поміж інших родів літератури на все «реагує» найшвидше. Вона дозволяє зафіксувати як перші емоції, сплески переживань, так і вже скондесовані враження, таким способом даючи можливість читачу відчути й засвоїти той чи інший досвід. У 2020-му році ритм життя людей зазнав кардинальних змін, значно уповільнився у зв'язку з початком пандемії. Це, безсумнівно, змінило й мову, й поезію, її ритми. С. Жадан у збірці «Псалом авіації» (2021) пише: «несподівано з'явилося багато часу на з'ясування стосунків із простором довкола себе» [2, с. 147]. Вимушене уникання контактів з людьми стало причиною відновлення зв'язків із природою, виїзду за місто, відповідно, й зміну кута зору. Звідси нове спостереження: «...я помітив, як ландшафт впливає на словниковий запас. Дихання залежить від лінії горизонту, лексика так чи інакше пов'язана з ботанікою, наша оптика подібна на оптику птахів» [2, с. 148]. У цьому контексті доцільно зіставити ритми поезії, створеної у 2020-му, з попередніми, що об'єднані в цикл під схожою назвою «Псалми для автокефальної богородиці» з книги «Балади про війну і відбудову» (2001).

Цікаво, як вплинули ландшафт і нова оптика на віршування поета у порівнянні зі згадуваними «Псалмами...», написаними двадцятьма роками раніше. Н. Гаврилюк, дослідивши їхню метрику й ритміку, відзначає переважання дольника (Дк3, Дк4, Дк7, Дк5, Дк9) та ямба (Я5, Я4, Я3, Я6), фіксує всього 6 рядків тактовика й 5 – акцентного вірша [1, с. 35].

У «Псалмі авіації» вміщено 67 віршів, серед яких: 3 силабо-тонічні зразки (5% від загальної кількості), 12 текстів, написаних дольником (18%), 19 – акцентним віршем (28%), 4 твори визначаємо як перехідні метричні форми (6%), 29 поезій – верлібри (43%). Попри більшу частину верлібрів у книзі, детальніше розглянемо інші тексти, оскільки, на наш погляд, вільний вірш у творчості С. Жадана потребує окремого дослідження.

Усі три силабо-тонічні тексти майже повністю витримано в Я5, лише 4 рядки Я6 («І ще сказати про лютневі дні», «...і паморозь за фрескою застуди», «І вже віднині стільки здивування»).

Акцентні вірші збірки реалізовані у три-, чотири- та п'ятиіктових варіантах, поодиноко трапляються Акц6 та Акц7:

А проте входимо до міста і починаємо спів.	Акц4
Входимо, ніби на ринок зграя вуличних псів.	Акц5
Входимо, наче в пекло, в гурт однодумців.	Акц4
Входимо і випускаємо голоси, мов птахів.	Акц4
І музика наша торкається божих верхів.	Дк5
І натовп довкола нас складається з праведників та безумців [2, с. 36–37].	Акц6

Прикметно, що не знайдено жодного «чистого» акцентника. Це тексти, в яких рівномірно або з переважанням Акц поєднані всі тонічні ритми.

Вірші, написані дольником, поєднують форми Дк3, Дк4 та кілька рядків Дк5 (інколи з метричними вставками Тк або Акц):

Чую дихання твоє безіменне. Тк4
Знаю, що ти не можеш без мене. Дк4
Чую, як ти випробовуєш славу божу. Дк5
Ти без мене не можеш. Дк3
І я без тебе не можу [2, с. 84]. Дк3

Серед Дк3 переважають І (-2-2-) і ІІІ (-2-1-) форми, серед Дк4 однаково за кількістю рядків представлені І (-2-2-2-), V (-2-1-2-) і IX неповноналошена (-1-4-).

Твори, які ми кваліфікуємо як перехідні метричні форми, мають дольникову основу й сумарний відсоток інших тонічних розмірів від 15% до 25%. Помітна перехідність саме від Дк до Акц «за посередництва» одного чи двох рядків Тк. Лише в одному тексті («І хоча все це вже бачив») вбачаємо поєднання у ПМФ дольникових і тактовикових рядків.

В одному з текстів «Псалмів...» (вірш «Пацифік») із книги 2001-го року Н. Гаврилюк відзначає пісенність вірша, що зумовлена організацією рядків – це восьмисладовики (трапляється дев'ятискладовик). Ця ознака «наближає його ритмічно до псалма (псалом і означає "пісня хвали")» [1, с. 32]. У збірці 2021-го року не знаходимо відповідного зразка. Найбільш наближеними до такої структури є твори «Не пригадаєш нічого», «І нічого більше», «Те, що все поєднує», «Сонце лівобережне», однак кількість складів у рядках все ж варіюється від шести до дев'яти.

Підсумовуючи спостереження за ритмами псалмів С. Жадана, що надруковані у 2001-му та 2021-му роках, помічаємо приблизно однакове (з огляду на різну кількість творів, вміщених у циклі та збірці) співвідношення класичних розмірів та дольникових рядків, а також значне збільшення частки акцентного вірша. Вважаємо, що це і є та закономірна зміна, що спричинена впливом зовнішніх факторів (умов життя, іншого відчуття часу й простору) на поетичну мову. Переважання верлібрів дає підстави припускати, що ця форма виявилася найбільш «гармонійною» для поєднання художніх інтенцій автора та їхнього вербального втілення.

Список використаних джерел

1. Гаврилюк Н. Літературний псалом: Сергія Жадан. *Слово і Час.* 2017. №7. С. 31–35.
2. Жадан С. Псалом авіації. Чернівці : Видавець Померанцев Святослав, 2021. 160 с.

ПРОБЛЕМА ВІДТВОРЕННЯ РИТМУ В ПОЕТИЧНОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Щербанюк Кетелин, Паладян Крістінія
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Чернівці)
shcherbaniuk.ketelyn@chnu.edu.ua, c.paladyan@chnu.edu.ua

Художній переклад є однією з найважливіших форм міжкультурної комунікації. Знання інших мов як у стародавні часи, так і в сучасному світі не можна назвати масовим, тому перекладачі займають особливу роль посередників між культурами. Окрім посередницької функції, переклади виконують творчу й продуктивну місії, їхня роль полягає у поширенні національних мов, культур та літератур. Від перекладача вимагається не тільки глибоке розуміння обох мов, але й творчий підхід та здатність до літературної творчості, адже часто необхідно знаходити компроміси між точністю перекладу та збереженням літературної форми оригіналу.

Поетичний переклад – складна та часто обговорювана проблема, тому що має свою специфіку й функції, які пов'язані з унікальністю поетичного жанру. Він виконує окрім інформаційної функції, ще й естетичну. Одна з проблем поетичного перекладу пов'язана з тим, що віршований текст є літературною формою із специфічною структурою мови, а первинний елемент твору складає ритм. Ритм відіграє важливу роль у поетичному творі, оскільки поет завдяки ритму передає поетичний задум та естетичний ефект твору [1, ст. 223]. Поетичний переклад є складним процесом, якому притаманні втрати. Завдання перекладача полягає у створенні «поетичного еквіваленту» оригінального тексту. Саме для цього потрібна низка прийомів і методів перекладу, які передбачають відновлення найважливіших ознак оригіналу. Розуміння сенсу та задуму твору досягається завдяки ознайомленню з етнокультурною специфікою автора та дослідженню настрою та емоційного забарвлення тексту оригіналу. Після детального вивчення специфіки твору, перекладач відображає ідею, стиль, мелодику та семантику поетичного слова. В поетичному творі саме ритм визначає індивідуально-авторське значення поетичного твору, який складається з «смислово-музичного» блоку, що робить необхідним відтворення ритмічної своєрідності вихідного тексту. Завдяки ритму підсилюється семантика кожного слова, а інтонація надає твору неповторного поетичного змісту. Таким чином переклад поетичного твору – це в першу чергу відтворення ритмічної форми з урахуванням концептуального змісту оригіналу.

Традиції віршування в різних мовах мають свій характер, саме тому передача системи віршування оригіналу є однією з найважливіших проблем перекладу. Важко знайти еквіваленти на рівні вірша та ритму й дотримуватися оригіналу. Проблема перекладу полягає в передачі форми та змісту, що впливає на певні «втрати» або на рівні форми задля збереження змісту оригіналу, або на рівні змісту задля збереження форми оригіналу. Через це втрачається первинна естетика твору. Саме тому

французький поет Поль Валері вважав, що вірш під час перекладу втрачає свою оригінальність, оскільки він не належить тому, хто його написав, а набуває нового значення в інтерпретації перекладача [2, с. 82].

Еквівалентність на рівні вірша та ритму є вимогою, яка диктується самою природою поезії. Однак, у мові, де не існує системи віршування, специфічної для оригіналу, дотримання норм оригіналу може призвести до механічного відтворення, яке спотворює естетичний ефект твору. Тут виникає питання, чи корисно дотримуватися форми версифікації оригіналу, чи краще шукати у мові перекладу форми віршування, які функціонально відповідають оригіналу.

Це питання є ключовим у дискусіях про поетичний переклад. З одного боку, спроба зберегти структуру оригіналу може забезпечити близькість до тексту-джерела, але, з іншого боку, може не передати емоційного впливу або ритмічної краси оригінального вірша в мові перекладу. У випадку, коли пряме перенесення форми може спотворити або зменшити естетичний вплив, перекладачі часто вдаються до адаптації або вибору відповідних вітчизняних форм версифікації, які можуть краще передати дух і емоційну насиченість оригіналу. Цей підхід дозволяє зберегти «душу» поезії, навіть якщо «тіло» (форма) зазнає змін.

Оптимальний вибір залежить від багатьох факторів, включаючи цільову аудиторію, мету перекладу, а також відчуття та інтуїцію самого перекладача. Деякі перекладачі можуть вирішити, що для збереження ліричної сутності та емоційного резонансу оригіналу важливіше відтворити внутрішню музику та емоції, ніж точно слідувати зовнішній формі.

Однак при дотриманні форми, кожен елемент якої є носієм певного сенсу, зберігається й зміст твору, адже саме сенс є змістом. А коли переклад не дотримується цих норм, перекладений текст може отримати інше значення та не представляти поетичну інтенцію автора.

Вищезгадана позиція підкреслює важливість не лише слів, а й форми, в якій ці слова представлені в поетичному творі. Форма в поезії не просто випадкова обгортка для змісту; вона активно співпрацює з текстом, щоб передати більш глибокий рівень значення або емоції. Таким чином, форма та зміст є нероздільними, і зміна одного неминуче впливає на інше.

Коли перекладач ігнорує формальні аспекти оригіналу, він ризикує втратити цей додатковий рівень сенсу, який поет намагався виразити через особливу структуру, ритм, риму чи інші стилістичні елементи. Така втрата може призвести до того, що перекладений текст буде сприйматися як поверховий або віддалений від оригінальної поетичної інтенції.

Отже, завдання перекладача поезії полягає не лише в передачі сенсу слів, але й у збереженні або адаптації форми в перекладі з метою відтворення його краси та сили в іншій мові.

Список використаних джерел

1. Paladian C. Problema ritmului în traducerea poetică // Traducerea – act creativ: între știință și artă. Chișinău: CEP USM, 2022. P. 223-231.
2. Paladian C. Mihai Eminescu în traducere ucraineană: abordare ritmică // Interferenţe lingvistice şi culturale la Cernăuţi şi în lume : Eminescu în limbile lumii (traduceri, receptare critică şi academică). Suceava: Editura Universităţii «Ştefan cel Mare», 2021. P. 80-88.

«ПИРІЖКОВА» ПОЕЗІЯ: СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

Сажина Алла
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
a.sazhyna@chnu.edu.ua

Сучасний розвиток людства беззаперечно позначений потужним впливом глобалізаційних процесів. Економіка та політика, наука, релігія та мистецтво – у всіх сферах відбуваються зрушення, зміни, модифікації. Відповідно до нових реалій інформаційного, постмодерного, цифрового суспільства змінюється і художня література. Однією із основних змін у царині словесного мистецтва може вважатися поява і утвердження мережевої літератури, яка стала результатом стрімкого розвитку науки та техніки, появи електронних інформаційних носіїв та глобальної мережі Інтернет.

За усталеним сьогодні визначенням мережева література (віртуальна література, Інтернет-література) – різновид літературного мистецтва, який характеризується залежністю тексту від цифрового носія. Всесвітня мережа суттєво впливає як на текст, так і на його автора. Той факт, що для публікації і поширення тексту не потрібно посередництво друкарського верстата, не потрібні гроші, влада тощо, не тільки перебудовує весь ланцюжок комерційних відносин, що стоять за літературою, але впливає на форму і зміст самих текстів.

Органічно синтезуючи буквально всі засоби різних видів мистецтва та застосовуючи різні ігрові прийоми, мережева література утворює принципово нову художню цілісність. Одним із жанрових новоутворень віртуальної літературної творчості стала т. зв. «пиріжкова» поезія. З одного боку, вона постає як вид низькопробних літературних текстів, але з іншого – демонструє реалізацію ігрової та гедоністичної функцій мистецтва, свій генеративний та естетичний потенціал.

«Пиріжки» – малий поетичний жанр, народжений 2003 року. Автор першого пиріжка Владислав Кунгуров (псевдонім – al cogol) опублікував на кілька чотиривіршів, написаних білим чотиристопним ямбом, без великих букв і розділових знаків. Його ідею підхопив Вадим Саханенко (sohas), відкривши в мережі першу «пиріжкову». Пізніше почали з'являтися тематичні сайти, а також велика кількість груп у соціальних мережах (ВКонтакті, Фейсбук). Так з'явився цілий рух, який об'єднав авторів та шанувальників нового жанру, а також кількох його жанрових різновидів. Розглянемо наявні жанрові різновиди «пиріжкової» поезії.

«Пиріжки», за визначенням авторів, є «зразком лаконічності, образності та глибини думки. Без жодного, до того ж, пафосу та занудності. Коротко, ясно, кумедно і точно в інсайт – всього за 34 склади» [4]. Чітко прописані формальні канони «пиріжків»: чотиристопний ямб, кількість складів за рядками 9-8-9-8; текст написаний малими літерами, без розділових знаків і дефісів. «Свіжість» (актуальність, цікавість, яскравість) та

«соковитість, смак» (оригінальність, несподіваність, сенс) – необхідні ознаки вдалого «пиріжка». Ці тексти повинні здивувати, змусити замислитись, принести задоволення. Саме для цього автори вдаються до різних ігрових стратегій: жанрових модифікацій, інтертекстуальних елементів, каламбурів, пародіювання, багатозначності тощо.

Тематика «пиріжків» (як і класичної поезії) максимально широка. Можна сміливо сказати, що класифікація ліричних творів за тематичним принципом: пейзажна лірика, інтимна, громадянська, філософська тощо – можлива і тут. Але традиційні теми, зазвичай переосмислюються та подаються в гумористичному чи іронічному ключі.

«Пиріжкова» поезія досить швидко здобула популярність за межами т.зв. Рунету. На українських ресурсах «пиріжки» фіксуються з 2011 року. Одним із перших критиків цього жанру та автором першого українського «пиріжка» стає Олександр Ірванець (нар. 1961) – український поет, прозаїк, драматург та перекладач. Він пропонує розглядати «пиріжки» як зразки не поезії, а творчості (поряд з прислів'ями, приказками, примовками). На запитання «Чому в Україні досі немає «пиріжків»? О. Ірванець опублікував досить різкий пиріжок-відповідь:

Все хочете, як у Росії:
Футбол паскудний, мова, час?
Що ж, я вам можу підіграти.
ВДАВІТЬСЯ ВАШИМ «ПІРАЖКОМ»!
© Олександр Ірванець [2]

«Пиріжок» Ірванця став, очевидно, першим зразком цього жанру, але не останнім. У 2015-2016 роках у соціальній мережі ВКонтакті було створено тематичну групу «Вибрики-верлібрики»: український варіант «пиріжкової» поезії. Основними відмінностями від російського «пиріжка» стає збереження розділових знаків, великої літери, теми і образи – здебільшого українські:

Жереш на Паску паску чемно,
І яйця лупиш, й ковбасу,
От тільки всім ти гордо кажеш,
Що ти відвертий атеїст.
© Олександра Корчевська

Надалі популярність української «пиріжкової» поезії зростає. Побачивши у таких віршиках ігровий та комунікативний потенціал, рекламне агентство «Banda agency» у 2018 році збудувало на цій формі рекламну кампанію для Comfy до свята 8 Березня. Серія мінімалістичних роликів репрезентує чоловіків, які декламують відповідні вірші:

Хоч «Восьме» вже і відмінили,
Смартфон ніхто не відміняв.
Конєшно, це не сковородка.
Та, в принципі, і так нічо...

Як підкреслює керівник відділу брендового та цифрового маркетингу Comfy Олександр Жиляєв: «Круто, коли реклама – з гумором та іронією. <...> Соціально цей ролик доносить повідомлення про втрату Восьмим березня своєї актуальності. Комерційно – тут інший підтекст:

для тих, хто наважиться поздровити своїх жінкок, Comfy з радістю запропонує весь спектр подарунків – від суперсучасних гаджетів до традиційних помічників у вигляді побутової техніки». [3]. Таким чином, обраний жанровий формат рекламного тексту забезпечив необхідну рецептивну реакцію: привернення уваги, зацікавлення, донесення потрібної інформації у невимушеній ігровій гумористичній формі.

Сьогодні у соціальній мережі Facebook активно функціонує проєкт «Мікропоезія»: це Facebook-спільноти «Мікропоезія» (https://facebook.com/groups/486144873470726/), «Віршики-пиріжки» (https://www.facebook.com/groups/651752132593750/), а також Телеграм-канал «Віршики-пиріжки» (https://t.me/pirishki). Адміністратори Facebook-груп так окреслюють можливості та завдання розвитку мікропоезії: «Гумор завжди допомагав людям, адже влучне слово теж підтримує дух. Навіть у цей важкий для України час... Тож кому пишеться – пишіть, борімося із ворогом словом та сміхом!».

Тематичний спектр українських «пиріжків» широкий, найбільш популярними мотивами є: війна, українська мова, життя, кохання. Наприклад:

не вірю я що є в природі
тварини гірші за русню
гієни ви такі прекрасні
коли поставить коло них
© дядько в
#пиріжок

ми не зустрінемося більше
бо як пробачити вам те
що ви на лАте говорили
латЕ
© Муля
#порошок

Серед жанрових різновидів та формальної організації «пиріжкової» поезії найпоширенішими є «порошок» (чотиривірш, написаний чотиристопним ямбом з усіченим останнім рядком, кількість складів: 9-8-9-2; усічений рядок, як правило, виконує функцію «родзинки» вірша) та «журбинка» (римований чотиривірш написаний тристопним хореєм; кількість складів: 6-5-6-5; зазвичай має сумний чи трагічний зміст)»:

гради щось замовкли
котик задрімав
грюкну чимсь над вухом
щоби не звикав
© Іронія
#журбинка

Загалом, проаналізувавши наявні зразки української мікропоезії можемо говорити про дотримання основних вимог «пиріжкової» лірики: формальний канон; актуальний зміст; дотепність, гумор; активна рецепція; гра.

Список використаних джерел:

1. Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. / За ред. Марії Зубрицької. 2-е вид., доповнене. Львів: Літопис, 2001. 832 с.
2. Олександр Ірванець. Facebook. 5 жовтня 2011 р. URL: https://www.facebook.com/alekirvan/posts/pfbid09FAzpYahgShZP75n7XtK2DCKnav7e2YWcfQU7LPGD6JVLHmTVQCegNBaufKMHKtXl
3. Останнє Восьме в Comfy. ADME.UA. 02.03.2018. URL : http://www.adme.ua/creativity/ostanne-vosme-v-comfy-banda-129184/
4. Пиріжкова поезія. AdMe. URL: http://www.adme.ru/vdohnovenie-919705/pirozhkovaya-poeziya-369555/
5. Віршики \\ пиріжки \\ порошки. Facebook. URL: https://m.facebook.com/groups/3998273033628152view=info&sfd=1

СПЕЦИФІКА ЯПОНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ КАЗКИ (НА ПРИКЛАДІ ЗБІРКИ КЕНДЗІ МІЯДЗАВИ «РЕСТОРАН, ДЕ ВИКОНУЮТЬ ПОБАЖАННЯ»)

Нікоряк Наталія
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
n.nikoriak@chnu.edu.ua

Карвацька Софія
Клішковецька ЗЗСО І-ІІІ ступенів (Клішківці), Буковинська мала академія наук учнівської молоді (Чернівці)

Казка – один із найцікавіших, найповчальніших, проте і один з незвичайно складних видів народної словесності [1, с. 20]. І. Франко писав: «Казка, т.є. оповідання, в якім дійсність перемішана з чудесним елементом, так що цілість являється свобідним виплодом фантазії без ніякої побічної, церковно моралізуючої цілі» [4, с. 330]. Казка, будучи унікальним і неповторним жанром народної творчості, здавна займала вагоме місце у фольклорі усіх народів, оскільки відображала світовідчуття й світобачення етносу на різних етапах його життя, його ставлення до оточуючого й до дійсності. Казка відкриває перед нами великий світ людських почуттів та стосунків, пробуджує уяву, стверджує доброту та справедливість. Тому й не дивно, що у казках різних народностей часто можна побачити подібні теми, сюжети й образи. Проте, незважаючи на типологічну близькість окремих сюжетів, все ж казки кожного окремого народу мають чітко проявлений національний колорит: «Казки віками передавались із уст в уста, і кожен оповідач був трохи ще й автором, до чужого додавав щось своє, але жоден і гадки не мав увічнити під готовим твором власне ім'я. Так і дійшли до нас казки не як авторські, а як народні» [7]. Ці національні коди проявляються у мові, в побутових реаліях, в характеристиці оточуючої дійсності, у світовідчутті.

Літературна казка – один із найдинамічніших жанрів у світовій літературі, що і сьогодні перебуває у активному русі. Цей жанр має чимало визначень: «літературна казка – це авторський художній твір, прозовий або віршовий, заснований або на фольклорних джерелах, або цілком оригінальний; твір переважно фантастичний, чародійний, у якому змальовуються неймовірні пригоди вигаданих або традиційних казкових героїв» [5, с. 79]. Зауважимо, що цей жанр виокремився не відразу. Зокрема, на початковій стадії зародження казка часто вживалася як синонім до байки, повісті, бувальщини, переказу. Тому особне існування літературної казки триває лише три століття. Однак, вона пройшла складний шлях розвитку від переказу народних казок – до витончених літературних новел та фантастичних феєрій.

Японські літературні казки передусім вражають надзвичайною своєрідністю [2]. Це зумовлено, насамперед, тим, що Японія доволі тривалий час була ізольована від зовнішнього світу як морем, так і свавіллям

її правителів. Однак це не заважало японській літературі вцілому і жанру казки зокрема активно розвиватись. А. Букрієнко зазначає: «Традиції літературної казки в Японії дещо давніші від європейських, хоча, звичайно, слід зробити деякі зауваження. Адже те, що ми називаємо літературною казкою у прадавньому та давньому періодах японської літератури є ні чим іншим як просто записами народних (фольклорних) казок» [2, с. 50]. Цей давній період називають передісторією виникнення японської літературної казки.

Серед видатних японських казкарів особливе місце належить Кендзі Міядзаві (1896–1933), який постає не лише одним з найулюбленіших казкарів в Японії, але й найзагадковішим японський письменник Нового часу. Агроном, письменник, вчитель, вчений, філософ, володар неповторного світовідчуття, якому вдалося відкрити перед японською літературою новий неповторний світ, передати його у численних творах, що і зараз зачаровують не лише японських читачів, а й світових [3]. За життя автор видав лише дві маленькі книжечки, та й ті за свій рахунок. Проте після смерті, в його архівах було знайдено велику кількість чудових поезій і унікальних казок, які й склали вісімнадцять томів повного зібрання його творів і зробили письменника класиком світової літератури.

Велику популярність текстів Міядзави засвідчують і численні екранізації, що входять до «світового фонду анімаційного кіно» («Віолончеліст Госю», 1982; «Ніч на галактичній залізній дорозі», 1983; «Хлопчик вітру Матасабуро», 1988; «Ресторан багатьох замовлень», 1993; «Життя Гусуко Будорі», 1994; «Ніч Танеямагахари», 2006), і навіть саме життя «бодхісатви Кендзі» стало сюжетом для фільму («Весна Кедзі», 1996). Проте, незважаючи на світове визнання, його творчий доробок і сьогодні не знаходиться у фокусі дослідницьких зацікавлень, проте поступово привертає увагу як зарубіжник, так і українських літературознавців.

У творчому доробку Міядзави особливе місце займає збірка казок «Ресторан, де виконують побажання» [6]. Оригінальність цих текстів полягає насамперед в тому, що у цих історіях про котячі канцелярії, про суперечки між лісовим котом і жолудями, про тюльпанів-чародіїв і Хованчика причаїлась глибока і зворушлива розповідь про дружбу, подвиги і світлий світ, який сповнений життям і щастям. Ключовим критерієм аналізу казок обрано їх *персоносферу* [8], тому всі тексти можна поділити на дві великі групи:

1) *чарівні казки з різнотипними персонажами* – найбільш чисельна група збірки, де одночасно можуть діяти люди, тварини, рослини, міфологічні істоти і, навіть, природні явища. Казки цієї групи поділено на кілька пігруп, залежно від ключових персонажів тексту:

а) *людина – тварина:* проаналізовано ті казки, де головними персонажами виступають саме *люди,* але також діють і тварини: кіт, ведмідь, зозулько, кішка, єнотеня, мишка з мишеням; ці казки становлять собою змішаний жанровий різновид, вони тяжіють до легенди, притчі чи бувальщини, а також до такого жанру, як детектив: «Ресторан, де виконують побажання», «Ведмеді з гори Наметоко», «Віолончеліст Гош»;

б) *людина – міфологічна істота:* до цієї підгрупи зараховано насамперед казки «Нерет Індри» та «Хованчик», в яких діє людина та зустрічаються різні міфологічні істоти: божество, небесні юнаки, домовичок;

в) *людина – рослина:* тут аналізується казка «Тюльпани-чародії», де ключовими персонажами виступають садівник, парасольний майстер та тюльпани, а також казку «Ґадольфові лілеї», де зустрічаємо людину, яка вірить в сили природи, та лілеї, що не встояли перед блискавицями;

г) *людина – тварина – рослина:* проаналізовано казку «Лісовий кіт і жолуді», де презентована судова система в казковій версії, задіяними виступають люди, кіт і жолуді;

ґ) *рослина – тварина – міфологічна істота:* зараховано казку «Болотяник і лис», де у склад персоносфери входять різні герої: рослини, тварини, містичні або міфологічні істоти – Береза, Лис і Болотяник; а також казку «Кипарис і маки», що являє собою своєрідний, повчальний діалог між маками та кипарисом, який міг бути віднесений до казок про рослини, проте в персоносфері даної казки з'являється ще й міфічний персонаж – чорт;

д) *рослина – тварина:* головними персонажами казки «Веселик і жоржини» постають три жоржини та пташка Веселик;

е) *рослина – природне явище*: проаналізовано казку «Дикий виноград і веселка», що являє собою ліричну сповідь головного героя – Дикого Винограду, який вирішив зізнатись у коханні Веселці;

2) *казки про тварин* – до цієї групи віднесено дві казки, де персоносфера обмежується лише тваринним світом: «Зірка Нічний Сокіл», «Майстер Жапп».

Крім того, аналізуючи кожну казку в середині цих груп, увагу приділено аналізу *хронотопу* (реальний/ірреальний), *тематики* та *мотивів* казок (лабіринту, полювання, наполегливості, сну, загадковості, сп'яніння, нещасливого кохання, суду, ревнощів, нарцисизму, сповіді, рабства, народження зірки).

Окрему увагу приділено аналізу *інтертекстуальної* та *інтермедіальної* складової казок збірки «Ресторан, де виконують побажання» (науковий та музичний дискурс). Так, сюжет казки, що дала назву збірці, «Ресторан, де виконують побажання» має інтертекстуальні паралелі з відомим міфом про Мінотавра, який жив у лабіринті і пожирав своїх жертв. Власне, як Дикий Кіт Міядзави живе у розкішному будинку, зробленому також як лабірин і ласує наївними людьми, які потрапили в його пастку. Інтермедіальні коди можна знайти практично в усім казках даної збірки, проте яскравим зразком її вираження постає казка «Віолончеаліст Гош». Саме тут окремою темою можна виділити музику. Оскільки казка не лише розповідає про музиканта Гоша, але й містить інші музичні коди: опис виконання музичного твору, назви музичних інструментів, відомих композицій і, навіть, присутній опис хору.

Аналіз збірки «Ресторан, де виконують побажання» Кендзі Міядзава також засвідчив, що казки переважно мають притчевий характер, призначені як для дитячої аудиторії, так і для дорослої (окремі моменти травматичні для дитячої психіки); японський колорит межі століть пред-

ставлений у зрізі ведення господарства, суспільних порядків, взаємин між людьми; наукова інформація подається досить детально з різних сфер: астрономії, геології та ін., оскільки автор писав насамперед для своїх учнів, щоб допомогти їм краще зрозуміти оточуючий світ.

Список використаних джерел

1. Братко В. (2013). Вивчення чарівної казки в культурологічному контексті. *Українська література в загальноосвітній школі,* № 9, с. 20-23.
2. Букрієнко А. О. (2013). Казка як різновид архетипної історії : європейська та японська традиції. *Вісник: науковий збірник* / гол. ред. Г.Ф.Семенюк. Київ : Київський нац.ун-т, вип. 13, с. 47–50.
3. Букрієнко А. О. (2015). Самопрезентація духу у творах Міядзави Кендзі. *Вісник: науковий збірник* / гол. ред. Г.Ф.Семенюк. Київ : Київський нац.ун-т, вип. 8, с. 32–44.
4. Грушевський М. (1993). Казка. Наша казкова традиція. Головні казкові мотиви. Інтернаціональне й національне. *Історія української літератури.* Том 1. Київ, с. 330–369.
5. Зубенко О. В. (2012). Співвідношення літературної та фольклорної казки. *Філологічні науки,* вип. 12, с. 78–83.
6. Міядзава К. (2016). Ресторан, де виконують побажання : казки. Львів : Кальварія, 93 с.
7. Павленко М. (2011). Казки всіх країн, єднайтеся!
URL: http://www.chl.kiev.ua/key/Books/ShowBook/50
8. Сябренко Д.І. (2011). Функції головних героїв японських чарівник казок: структурний підхід. *Вісник Львівського університету. Серія «Філологічна».* Львів : Львівський нац. ун-т, вип. 54, с. 395–399.

УХРОНІЯ В ТВОРЧОСТІ АМЕЛІ НОТОМБ

Наместюк Світлана
Буковинський державний медичний університет (Чернівці)
namestyuk.lana@bsmu.edu.ua

Метою даної статті є наукове обґрунтування неможливості класифікації творчість Амелі Нотомб. Літературний доробок письменниці не відповідає попередньому естетичному досвіду, оскільки її літературна продукція демонструє еволюцію цього досвіду через поєднання різноманітних концепцій і регістрів. Таким чином, творчість Нотомб можна вважати мутацією та гібридизацією як за формою, так і за змістом. Більше того, її літературний доробок розглядає такі поняття, як трансцендентність, створюючи характеристики та ідентичності персоносфери, що властиві тільки самій Амелі Нотомб. Але гібридність на цьому не зупиняється – інтертекстуальність відіграє важливу роль у творчості Амелі Нотомб, посилюючи гібридну та трансформаційну природу її романів. Доказом цього є численні явні відсилання, алюзії, гра слів, мізансцени, пародія і навіть переписування, що дозволяє їй конструювати свої твори не лише шляхом трансформації форми, гри з літературними кодами та прийомами, але й шляхом мутації змісту.

Поняття транстекстуальності, запропоноване Ж. Женеттом, прийшло на зміну поняттю інтертекстуальності, започаткованому Ю. Крістевою, ідея якої полягала в тому, що жоден літературний текст не пишеться ex nihilo. Згідно з Ж. Женеттом, транстекстуальність - це все, що ставить текст у відносини, явні чи таємні, з іншим текстом [2]. Хоча Амелі Нотомб грає з усіма аспектами транстекстуальності, ми зосередимося на інтертекстуальності в її творчості, аж до переписування [3]. Переписування – це процес надання нової версії вже написаного тексту. «Вже написаний» може означати як «опублікований текст», так і «рукописний текст», і в цьому випадку процес не є однаковим. Для І. Констант, переписування – це сума підготовчих робіт, виправлень, послідовних варіантів одного й того ж тексту, який автор пише – і який, зазвичай, не показує читачеві [1]. Саме з цієї причини термін «переписування» є кращим, оскільки він відрізняється від інтертекстуальності.

Переписуючи казки або велику класику, таку як «Собор Паризької Богоматері» Віктора Гюго чи «Розп'яття Ісуса» у романі «Софі», авторка конструює новий наратив, використовуючи ухронію – жанр, заснований на принципі переписування історії через модифікацію минулого. Термін, запроваджений Шарлем Ренув'є у 1857 році, неологізм, побудований за моделлю терміну «утопія» з початковою літерою «у» і замість «топосу» (місця) – «хроносу» (часу). Етимологічно це слово означає «позачасовість», час, якого не існує. За словами Ренув'є, автор ухронії «пише історію не такою, якою вона була, а такою, якою, на його думку, вона могла б бути». [4, с. 3]. Наприклад, в романі «Софі» ми знаходимося у внутрішньому монологі, написаному від першої особи, і є свідками роздумів Христа про свого батька, тіло, любов, страждання, невдячність, надію, віру і смерть,

протягом цілої ночі перед розп'яттям. Таким чином, ми знову бачимо змішання концепцій через мутацію відомого і визнаного тексту, в якому ми ідентифікуємо його гібридність через розповідь, написану від першої особи, але яка явно не є особистою історією автора. Амелі Нотомб не лише грається з кодами наратії, але й трансформує гіпотетичний текст через ухронію.

Дослідження «переписування» у творчості Амелі Нотомб дає змогу точніше проаналізувати різницю між її роботами, які використовують інтертекстуальність, і тими, які можна вважати власне переписуванням. Амелі Нотомб перевертає міфи, переписуючи їх для побудови нового наративу та переоцінки персонажів. Вона акцентує на міфології у своїх романах, але також звертається до всієї літератури. В романі «Злочин» (1997), хоча міф про Мінотавра перевертається, авторка також звертається до В. Гюго та його твору «Собор Паризької Богоматері». Більше того, разом зі своїм ерудованим персонажем Епіфаном вона цитує: Бодлера, Нерваля, Уайльда, Де Сада, Батая, посилається на Бальзака та багатьох інших. У романі «Ртуть» (1998) авторка підводить підсумки і перевертає міфи про Амура і Психею, Орфея і Еврідіку, щоб відвести жінкам більш помітне місце. Аналогічно, у переписі казки «Синя борода» (2012), Амелі Нотомб перевертає історію з ніг на голову, надаючи владу жінкам і даючи їм коди, як вижити у цій спіралі пристрасті. У її переказі казки Ж. Перро «Ріке-чубчик» (2016), авторка звертається до теми відсутності батьків, дитинства та юності. Отже, продемонстровано до якої міри Амелі Нотомб грається з жанрами та формами своїх творів, мутуючи їх та перетворюючи на гібриди. Інтертекстуальність і переписування також дозволяють їй мутувати зміст робіт, які вона використовує для їхнього оновлення.

Отже, Амелі Нотомб пропонує нам новий сучасний естетичний досвід, який неможливо класифікувати, і який маркує її ідентичність. Ця гібридність жанрів і концепцій, а також мутація змісту її романів через переписування може пояснити парадокс між відсутністю критичного визнання в літературознавчих дослідженнях, труднощами входження у французький літературний канон і її присутністю на франкомовній літературній сцені з 1992 року.

Список використаних джерел

1. Constant I. Construction hypertextuelle: «Attentat» d'Amélie Nothomb. The French Review. 2003. p. 933-40.
2. Genette G. Palimpsestes: La littérature au second degré. Paris: Editions du Seuil. 1982. Search in. 1973.
3. Raj P. Text/Texts: Interrogating Julia Kristeva's Concept of Intertextuality. Ars Artium. 2015. 3:77.
4. Renouvier C. Uchronię (l'utopie dans l'histoire). Esquisse historique apocryphe du développement de la civilisation européenne tel qu'il n'a pas été, tel qu'il aurait pu être, Paris: Bureau de la Critique philosophique. 1876.

УКРАЇНСЬКА ПІСНЯ В ЕПІСТОЛЯРІЇ ВАСИЛЯ СТУСА

Чолкан Валентина
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
v.cholkan@chnu.edu.ua

Василь Семенович Стус (1938-1985) – відомий український поет-дисидент, прозаїк, публіцист, літературознавець, літературний критик, правозахисник, член Української Гельсінської групи, творчість якого з кожним роком набуває все більшої популярності не лишень в Україні, але й далеко за її межами.

Анатолій Лазоренко – літературний критик, член Спілки письменників і Спілки журналістів України, однокурсник поета на історико-філологічному факультеті Сталінського педінституту (1954 – 1959) та упорядник донецького видання його творів «І край мене почує» (1992) – зазначає, що «*в естетичному розвитку Василя Стуса українська народна пісня відіграла винятково плідну роль*» [4, с. 246].

Епістолярій Василя Стуса, який охоплює період із 1959 і аж до трагічного 1985 року, коли письменника не стало, відкриває нам не лишень світ його читацьких інтересів, але й велике захоплення класичною музикою, а також українською піснею (як літературного походження, так і народною). Чимало листів поета, написаних ним із двох його ув'язнень (1972-1979; 1980-1985), переповнені роздумами над місцем і значенням цих видів мистецтва у житті та у формуванні стійкої громадянської позиції українця-патріота. Про це він неодноразово пише, звертаючись як до рідних – дружини Валентини Попелюх, сина Дмитра – так і до друзів, які листовно підтримували митця на засланні.

Музичне мистецтво супроводжувало поета від колиски і до останніх років його трагічного життя, проведених у місцях позбавлення волі. Так, передмову до збірки «Зимові дерева» (1970), що має назву «Двоє слів читачеві», митець починає такими рядками: «*Перші уроки поезії – мамині. Знала багато пісень і вміла дуже інтимно їх співати. Пісень було стільки, як у баби Зуїхи, нашої землячки. І таких самих. Найбільший слід на душі – од маминої колискової "Ой, люлі-люлі, моя дитино". Шевченко над колискою – це не забувається*» [3, с. 35]. Уже значно пізніше, у листі до сина з ув'язнення (селище імені Матросова Тенькінського району Магаданської області), де поет відбував покарання від 5 березня 1977 року, він зазначає: «*Над моєю колискою мама співала колискової на слова Шевченка:*

Сину мій, сину, не клени батька,
а пом'яни.
Мене ж прокляту, я твоя мати, –
мене клени.

Коли мама пізніше наспівувала ці тужні слова, мої очі закипали сльозою. Чому "не клени батька"? Чому мати проклята? Збагнути не міг. А сльози бігли з очей – і я ховав їх, бо встидався сліз. І ще:

Ой, люлі-люлі, моя дитино,
вдень і вночі,
іди ти, сину, на Україну,
нас кленучи.

І – так сумно: хіба я не на Україні? Куди ж мені до неї йти?» [1, с. 347–348]. У цьому ж листі Василь Стус зазначає, що «*музикою… марив*» ще з дитинства [1, с. 348], і коли батько «*у 7 класі за "похвальну грамоту" […] купив […] гітару*» [1, с. 348], то першим твором, який навчився грати, був «*Взяв би я бандуру*» [1, с. 348]. У іншому листі-зверненні до сина Дмитра, датованому 24 січня 1979 року, поет знову ж таки, ведучи мову про українську усно-поетичну творчість, зазначає, що «*народні пісні – майже всі гарні*» [1, с. 336].

Листа до Рити Довгань – багатолітньої подруги, яка упродовж усіх невільничих років допомагала родині Василя Стуса – поет завершує славнозвісною арією, якою закінчується опера Миколи Лисенка «Наталка Полтавка», пишучи наступне: «*Співаю для Вашої господи:*

Де згода в сімействі,
де мир і тишина –
щасливі там люди,
блаженна сторона» [2, с. 166].

Звертаючись до дружини, поет просить, аби вона разом із платівками «*класичної музики – Гайдна, Бетховена* (підкреслення – автора), *Моцарта, Шопена*» [1, с. 297-298] вислала і «*українських пісень добрих* (підкреслення – автора)» [1, с. 298]. Лист Василя Стуса, датований 15 січня 1984 року, завершується так: «*Ще: попрошу переписати мені вірш О. Олеся "Співають, плачуть солов'ї" (я співаю його, а всіх слів не знаю), а маму Ілину прошу слів "Добрий вечір, пане-господарю" (колядка) – теж слова підзабув. А ця колядка так пахне мені дитинством!*» [1, с. 456].

Отже, уважне прочитання епістолярію Василя Стуса засвідчує, що українська пісня – це те неймовірне джерело духовності, яке повсякчас, протягом усього стражденного життя, наповнювало увесь творчий доробок і душу поета своєю глибинною мудрістю та надзвичайною красою.

Список використаних джерел

1. Василь Стус. Твори у 4 томах, 6 книгах. Т. 6 (додатковий). / Упорядники : О. Дворко, М. Коцюбинська; Підготовка текстів О. Дворко; Автор приміток М. Коцюбинська. Кн. 1 : Листи до рідних. Львів : Видавнича спілка «Просвіта», 1997. 496 с.
2. Василь Стус. Твори у 4 томах, 6 книгах. Т. 6 (додатковий). / Упорядники : О. Дворко, М. Коцюбинська; Автор приміток та словника М. Коцюбинська; Іменний покажчик уклали О. Дворко та М. Коцюбинська. Кн. 2 : Листи до друзів та знайомих. Львів : Видавнича спілка «Просвіта», 1997. 263 с.
3. Стус Василь. Палімпсест : Вибране. К. : Факт, 2003. 432 с.
4. Василь Стус : Поет і Громадянин. Книга спогадів та роздумів / Упоряд. В. Овсієнко. К. : ТОВ «Видавництво "КЛІО"», 2013. С. 246.

ХУДОЖНЯ ПРОЕКЦІЯ ГУЦУЛЬЩИНИ В МАНДРІВНІЙ ПРОЗІ МЕНІ МЮРІЕЛ ДОВІ НОРМАН

Горбан Андрій, Маковійчук Марія
Путильський ліцей (Путильська ТГ),
Буковинська мала академія наук учнівської молоді (Чернівці)
mariamakovijcuk42@gmail.com

Мені Мюріел Дові (Норман) в іншому варіанті – Мені Мюріел Доці – англійська письменниця шотландського походження, мандрівниця, дочка купця, внучка шотландського письменника та видавця Роберта Чемберса, народилася 15 липня 1867 року в Англії, в Ліверпулі.

Отримала гарну освіту в Ліверпулі, Штутгарті. Навчалась у Франції. Крім рідної англійської, володіла французькою та німецькою мовами. Мала гострий розум, вміла сходитись з людьми, відстоювала свою точку зору, могла постояти за себе.

У молодості амбітна, допитлива і принципова шотландка багато подорожувала. Зокрема влітку 1890 року здійснила мандрівку Гуцульщиною і Покуттям, після закінчення якої виступила з доповіддю про свою подорож в географічні секції Британської королівської асоціації, а також прочитала серію лекції – розповідей на цю тему в інших країнах Західної Європи, опублікувала свій репортаж під назвою «In Ruthenia» («На Русі», за що була нагороджена почесною оливковою гілкою – відзнакою, яку вручали жінкам за досягнення у мистецтві та науці).

Свої враження мандрівки Гуцульщиною і Покуттям молода авторка описала у своєму літературному дебюті – повісті «Дівчина в Карпатах», яка була опублікована в 1891 році і аж через 129 років прийшла до українського читача.

Перш ніж братися до аналізу твору, ми намагалися з'ясувати, як письменниця «входила» в умови життя, побуту і звичаїв гуцулів, у гуцульський текст чим стали для неї Гуцульщина і Карпати.

Дослідників творчості письменниці зацікавила мотиви її подорожі містечками далекими стежками Гуцульщини і Покуття, відвідування нею Чорногірського хребта, адже на той час вона отримала хорошу вищу освіту, мала значний міжнародний досвід, була відомою англійському читачеві.

Сама ж письменниця так роздумує у своєму творі: «Я марно намагалась зрозуміти з якого дива я так довго залишалась у Микуличині. Можливо, мені хотілося відпочити після свого шаленого турне по Європі, або вивчити руську мову, або пожити життям селян або – що» [9, с. 41].

Разом з тим, авторка не ідеалізує Микуличин, не романтизує його, вважає, що його можна порівняти з будь – яким гарним селом Європи. То чому ж вона відвідувала саме ці далекі гуцульські населені пункти.

Роман Клим переконаний, що М. Дові спонукало здійснення мандрівні в Карпатські гори раніше названі видання про цей чарівний край, так схожий до природних умов її рідної Шотландії. Цілком імовірно, що турбота про стан здоров'я привела її у цей край, адже у цей час у Західній

Європі було добре відомо про лікувальні мінеральні води і цілющі джерела Гуцульщини.

Досліджуючи твір М. Деві, Кор Пелепейко [3] звернув увагу на те, що його авторка чітко відрізняє в етнічному плані гуцулів (Huculs, Hutsuls) від представників інших етносів.

Вона по-своєму пояснює походження гуцулів від давньоримських легіонерів, мотивуючи тим, що гуцульське слово «легінь» (парубок, хлопець) дуже схоже на давньоримське «легіонер».

Необхідно відзначити, що свій твір письменниця починає з геополітичного екскурсу в історію польської імперії – Речі Посполитої, до складу якої входила Галичина і зокрема Гуцульщина. І ця тема, за твердженням М. Васильчука, червоною ниткою проходить від початку і до кінця книжки [1].

На нашу думку, на це вплинули декілька факторів: насамперед щире, товариське спілкування авторки у карпатських пансіонатах із поляками, які здебільшого володіли німецькою мовою, яку добре знала М. Дові; по-друге, на авторку значний вплив мало романтичне сприйняття польських революційних повстань 1830 і 1863 років, у яких письменника вбачала героїчне протистояння жорстокому тирану, кривавій російській імперії, що нагадувало їй протистояння між Шотландією і Англією.

Про росію, її загарбницькі плани авторка лише із сарказмом, що ця загарбницька імперія постійно втручається у сфери інтересів інших держав, а «аномальна та аморальна жадова до наживи» вирізняла її з-поміж інших держав [2, с. 13].

Не залишається поза увагою М. Дові і релігійне питання, яке порізному розв'язувалося в усіх частинах Польської держави. Якщо Австрія була терпимою до будь-якого віроствізання, то російська пропаганда намагалася всіх перетягнути до російсько – грецької церкви.

Авторка резонно зауважує, що при «спробі вивчення Східної Галичини, яка була колись провінцією Червоної Русі, слід бути надзвичайно обережним, тримаючи руку на пульсі» [2, с. 17]. І вважає своє дослідження саме таким, бо ж історія – річ дуже заплутана. А Східна Галіція (Галичина) може похвалитися неймовірною історією, в якій чергуються неймовірні підйоми і падіння, блискавичні зміни, нечувані відкриття. Навіть назва її змінювалася майже десять разів за останні сім-вісім століть.

Дивно, що в цьому мінливому світі гуцули залишилися явно окремим народом. А мешкали і мешкають вони розкидано на височинах Карпат.

Список використаних джерел

1. Васильчук М. Повість Мені Мюріел Дові «Дівчина в Карпатах (1891) як зразок» гуцульської мандрівниці прози.
2. Дові Мені Мюріел «Дівчина в Карпатах». Перекл. з англійської Надії Марчук. Львів: Апріорі, 2020. 196 с.
3. Шухевич В. Гуцульщина: У 5ч. 2-е вид. Верховина, 1997. Ч. 1-2. 1999. Ч. 3. Ч 4. 200.

ПОЕТИКА РОМАНУ Д. ОВЕНС «ТАМ, ДЕ СПІВАЮТЬ РАКИ» КРІЗЬ ПРИЗМУ АВТОБІОГРАФІЧНОГО ДОСВІДУ

Мидриган Віолета, Гуйчук Любов
ОЗ «Михалківський ліцей»,
Буковинська мала академія наук учнівської молоді (Чернівці)

Тичініна Альона
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Чернівці)
a.tychinina@chnu.edu.ua

Роман «Там, де співають раки» американської письменниці Делії Овенс написаний у 2018 р. Він очолював списки бестселерів 2019 р. за версією New York Times Fiction та 2020 р. за версією New York Times Fiction протягом 32 тижнів поспіль. Станом на кінець лютого 2022 р. книга перебувала 150 тижнів у списку бестселерів. Прикметно, що це дебют 70-річної письменниці в художній літературі.

Ідея написати книгу про дівчинку, яка виросла на самоті на болотах, письменниця виношувала десять років. Хоч ця історія вигадана, Д. Овенс наратувала її, ґрунтуючись на своєму досвіді життя у дикій місцевості – Делія багато часу проводила у пустелях Африки, займаючись дослідницькою роботою.

У тексті роману «Там, де співають раки» втілено чимало з наукової та суспільної діяльності Делії Овенс, адже майбутня письменниця після школи вступила до університету Джорджії, де здобула ступінь бакалавра зоології, а потім і магістерський ступінь у Каліфорнійському університеті. У неї було сильне бажання розпочати вивчення поведінки тварин. Любов до природи, яку передала їй її мати, давалася взнаки. Цей інтерес звів Делію з Марком Овенсом, який став її чоловіком та науковим партнером. Разом вони переїжджають до Африки, до національного мисливського заповідника в Ботсвані в пустелі Калахарі. Там вони прожили кілька десятків років. У 1970–1990-х Д. Овенс жила в Африці та вивчала поведінку тамтешніх тварин. Випускаючи книги про свої подорожі та публікуючи статті в журналах, досягла авторитету в науковому середовищі.

Письменниця виросла у Джорджії. Тож зображені у книзі хронотопи Північної Кароліни базуються на її власному дитячому досвіді та спогадах, що становлять фактуальне тло поліморфного роману (такого, що синтезує ознаки кількох жанрових різновидів – [див. 2]).

Проте, варто наголосити, що існують певні паралелі між змістом роману та реальними подіями, а саме: членів родин Овенс підозрювали у вбивстві браконьєра в Замбії в 1995 р. В одному зі своїх інтерв'ю Д. Овенс зазначила, що написала роман на основі власного досвіду як інтровертної любительки природи. 30 березня 1996 р. на шоу ABC news Turning Point було показано документальний фільм «Смертельна гра: історія Марка та Делії Оуенс». Тут наратується емоційна історія двох американських хлопців, які приїхали рятувати слонів від браконьєрів та корумпо-

ваних чиновників. У фільмі також містився снафф-відео – відео, що показує не інсценізоване, а реальне вбивство. Продюсери ABC включили до цього документального фільму зйомку страти можливого браконьєра, який після пострілу в нього, зробленого людиною, обличчя якої було розмито, сіпнувся і залишився лежати на землі. Особа жертви або осіб, які зробили смертельні постріли за кадром, не розголошувались.

Проте, оператор відео відзначив, що застрелив людину пасинок Делії Овенс Крістофер. Письменниця заперечує, що хлопець знаходився у вказаний час у цьому місці. Відповіддю на спроби журналістів взяти інтерв'ю напередодні прем'єри екранізації роману стало мовчання, яке ще більше активізувало рецептивну увагу аудиторії Д. Овенс. Ця реальна інтрига дивним чином перегукується з інтригою вбивства Ендрюса Чейза у романі «Там, де співають раки» Д. Овенс.

Вбивство як механізм інтриги. Роман «Там, де співають раки» починається з прологу, дія якого відбувається у 1969 р. Місцевий красень Чейз Ендрюс знайдений мертвим на болотах. Поліція починає проводити розслідування, під час якого під підозру потрапляє місцева дикунка Кая. Хронотоп твору постає ретроспективим і фрагментарним – надалі розповідь вестиметься то в теперішньому часі, розповідаючи про перебіг розслідування, то повертатиметься в минуле, щоб познайомити читача з дорослішанням і виживанням дівчинки, яку у віці 6 років покинула одну на болотах вся її сім'я.

Д. Овенс поступово пролонгує розслідування вбивства, реалізуючи детективний вектор поліморфної жанрової матриці. У тексті читач зустрічає опис огляду місця злочину, висловлювання припущень слідчих (шерифа та помічника) щодо кандидатур людини, яка могла вчинити вбивство, сам суд, висловлювання свідків тощо. Предметом, що інтригує, виступає підвіска з мушлею, яку носив, не знімаючи, Чейз. Цю підвіску зробила Кая своїми руками, коли вони починали зустрічатися.

Кая вважала Чейза хижаком. Він спочатку зрадив її, потім зґвалтував, погрожував. Вона була жінкою, яка боролася за власне виживання. Підсвідомо дівчина проводила паралель між ситуацією, в якій вона опинилася, і систематичними побиттями мами її батьком.

Щодо того, як саме Кая скоїла вбивство, читач може лише здогадуватися, позаяк цей горизонт очікування повсякчас залишається відкритим. Під час суду Том Мілтон пояснив, що Каї навіть не було у місті, коли вбили Чейза. Слідчий припускав, що їй довелося б сісти на автобус з іншого міста, убити Чейза вночі (ймовірно, зіштовхнувши його з вежі з незакріпленими ґратами) і сісти на інший автобус о 2 годині ночі, щоб повернутися до Ґрінвіллу, куди вона, за словами свідків, їздила на зустріч з видавцями.

Читачеві зрозумілий авторський пафос – Д. Овенс абсолютно не засуджує головну героїню. У прологу при описі болота знаходимо рядки: «Болото знає про смерть усе. Однак воно не завжди сприймає її як трагедію, і достоту – не як гріх» [1, с. 9]. Інтрига детективного роману полягає в пошуку вбивці Чейза, у поступовій пролонгації читацького горизонту сподівань, позаяк офіційно так і не було знайдено вбивцю. Проте, і читач,

і персонажі тексту (Тейт) можуть здогадуватися, що це вчинила Кая, бо в її речах було знайдено мушлю (художня деталь), що висіла на шиї Ендрюса. Розслідування ж її визнало невинною.

Роман «Там, де співають раки» Д. Овенс постає поліморфним – в оповідь органічно імплікуються детективні елементи, риси історичного та любовного романів, фрагменти прози дорослішання, психологічна канва, еконаратив – змістовні нотатки дослідження природи Північної Кароліни.

Проте, Кая опиняється у полоні своєї самотності: без спілкування важко, але людей, які розуміють, знайти ще складніше. Дівчинка прагне знайти друзів та родину, але коли люди її підводять, усвідомлює, що самотність – цілком надійна фортеця чи мушля. Саме мушля постає концептуальною метафорою образу Каї.

Список використаних джерел

1. Овенс Д. Там, де співають раки ; пер. з англ. О. Жильникової. Харків: Віват, 2021. 432 с.
2. Тичініна А. Р. Сучасні методологічні практики : навчально-методичний посібник; передмова О.В. Червінської. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2018. 160 с.

СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ КОНТЕКСТ ДІЯЛЬНОСТІ ЯНА ГУСА (АНАЛІЗ ФІЛЬМУ «ЯН ГУС», ЕКРАНІЗАЦІЇ ОДНОЙМЕННОГО РОМАНУ ЕВИ КАНТУРКОВОЇ)

Бояновська Тереза
Університет імені Масарика (Брно, Чеська Республіка)
bojanovska@mail.muni.cz

Особистість Яна Гуса займає важливе місце не лише в чеській, але і в європейській історії. Багато вчених досліджувало і ще сьогодні вивчає його життя та діяльність, наприклад доцент Кейрж (чеський юридичний історик), професор Шмагел (чеський історик та дослідник середньовіччя), сценаристка та журналістка Ева Кантуркова. Саме вона опрацювала роман «*Ян Гус: внесок в національну ідентичність*». Кантурковою була підписана і представлена Хартія 77, вона брала участь у створенні Громадянського форуму [12] і через це стала дисиденткою і її роман було видано у 1986 році в самвидаву. Вже пізніше, у 1991 році, його було видано у видавництві «*Мелантрих*», у 2000 році у видавництві «*Гинек*» і у 2008 році у видавництві «*Ідеал*».

Роман став основою для написання сценарію екранізації «*Ян Гус*». Це була не перша екранізація історії життя Яна Гуса. До цієї теми зверталися автори художніх та наукових текстів, а пізніше також екранізацій. Ще до 2015 року, коли на телевізійних екранах з'явилася трьохсерійна екранізація життя цього відомого реформатора, було створено кілька документальних і художніх фільмів про Яна Гуса, до яких належить до сьогодні широковідомий проект Отакара Ваври 1954 року [8]. Нова екранізація невипадково вийшла в 2015 році. У цьому році чеський народ вшановував 600-річчя від року спалення Яна Гуса. Метою одного з найбільших проектів Чеського телебачення було гідне вшанування історичної особистості світового масштабу. Сценарій написала вже вищезгадана письменниця та історик Ева Кантуркова, яка присвятила багато років дослідженню життя проповідника Віфлеємської каплиці. Про ретельне опрацювання історичних матеріалів та правдивість сценарію свідчить і використання цитат з листів Яна Гуса, які були написані по дорозі в Констанц і у в'язниці.

Автор сценарію змальовує Яна Гуса як релігійного реформатора, а також намагається розкрити його особистість. Життя Яна Гуса розкривається в цьому фільмі з різних сторін. Зображується релігійна діяльність, яка була основною складовою, а також письменницька, соціальна та політична сфери його життя.

Ми навряд чи знайдемо в історичних джерелах або екранізаціях згадки про соціолінгвистичну діяльність Яна Гуса. Це обумовлено тим, що спадок реформатора не асоціюється з цією науковою дисципліною. Однак вчинки Гуса з метою підтримати чеську мову дають можливість нового ширшого погляду на його спадок. В екранізації «Ян Гус» на фоні історичних подій змальовується ставлення реформатора до чеської мови. В фільмі зображені певні кроки Яна Гуса для її підтримання. Таким

чином діяльність Гуса розглядається в світлі соціолінвистики, відносно нової наукової галузі.

Цю лінгвістичну дисципліну приблизно можна описати на основі предмету її дослідження, яким є використання мови у суспільстві. Мова є інструментом комунікації та мислення. Відомі лінгвісті, незалежно від їх філософських поглядів, завжди розуміли її як суспільне явище. Ми розглядаємо мову не лише як засіб комунікації, але і як важливу складову суспільних процесів. Вона виконує важливі задачі при набутті людиною рис соціального суб'єкту а також в діяльності соціальних груп [9].

Вищезазначені факти і погляд на мову як на соціальне явище призвели до виникнення соціолінгвістики, перспектива, цілі та методи дослідження якої змінюються [5]. Найважливіше завдання соціолінгвістики – поглибити знання про те, що являє собою мова і як вона працює – саме за допомогою інформації, яку можна отримати відслідковуючи мовну взаємодію в просторі і часі [2]. Напрямки дослідження можуть відрізнятися в залежності від того, чи розглядаємо ми проблематику з точки зору мови (лінгвістики) або з точки зору суспільства (соціології, соціальної психології) [5]. Зважаючи на те, що соціолінгвістика являє собою дуже широку галузь, ділимо її на подальші спеціалізації (аналіз дискурсу, антропологічна лінгвістика, діалектологія, етнографія комунікації, контактна лінгвістика і т.і.) [1].

В цій доповіді дослідження проводиться з точки зору суспільства, тобто соціальної психології, і являє собою макроскопічний погляд на дану тематику. Ми розглядаємо мовну ситуацію в рамках історичної цілісності держави. Дослідження теми не базується на конкретних практичних питаннях, мова йде про теоретичний підхід [5]. Розглядаючи діяльність Яна Гуса як соціолінгвістичну проблему, ми використовуємо міжгалузеве дослідження – комбінацію історії і соціолінгвістики, зокрема її підгалузі – соціології мови, яка розглядає питання взаємодії мови й суспільства та існування двох і більше мов на одній території [2].

З точки зору соціології мови важливими є не лише історичні факти життя Яна Гуса, але й відомості про чеське королівство в цей історичний період. Як нам відомо, мова існує в контексті ситуації. Аналіз мови без прив'язки до ситуації або нехтування нею швидше за все виявиться хибним та незадовільним [3].

Ситуація в суспільстві у чеському королівстві XIV століття історично характеризується як період багатьох соціальних змін, коли на перше місце виходить питання національної емансипації чеських громадян в етнічно неоднорідних містах. Соціальні негаразди підсилилися під час правління Вацлава IV унаслідок малих війн, владних протиріч та епідемій чуми.

Реформаторські ідеології стають направленими проти церкви. Акцент на релігійному житті індивідуума доповнювався намаганням повністю перекласти Біблію на рідну мову. В цьому питанні Чехія випередила більшість європейських країн. Таким чином виникали різноманітні переклади Біблії з латинської на чеську та німецьку мову, метою яких було ознайомлення щонайширшого кола освічених людей зі змістом Святого Письма [7].

Мовна ситуація на чеський території в добі правління Вацлава IV була складною. Соціолінгвістика розглядає мовну ситуацію як розповсюдження мовних варіантів на конкретній території. У випадку дослідження згаданого історичного періоду та кордонів держави мовна ситуація виглядала наступним чином: використання мови відрізнялося в рамках окремих соціальних груп громадян (церква, шляхта, прості люди). Однак рівень знання німецької мови у простих людей був недостатнім для вивчення Святого Письма. Люди вчилися самі на основі того, що чули від німецькомовних співвітчизників. У них не було можливості по-справжньому вчити німецьку, не говорячи вже про латинську мову. Крім того, опанування іншої мови є винятково складним – уміти назвати одну й ту саму річ різними словами, сумніватися, передбачати, що скаже інша особа, використовувати нові вербальні уміння (вчити нові слова та значення) [3].

Враховуючи це, ми не можемо сподіватися, що чеський носій мови, який вивчає німецьку, зміг би зрозуміти такий складний матеріал як Біблія на достатньому рівні і чи зміг би це зробити взагалі.

Тому ми не розглядаємо цю історичну добу, як період існування мультилінгвістичній ситуації, коли в межах однієї території використовувалися одразу три мови, кожна різною мірою, в різних комунікативних ситуаціях і з своїми варіантами. Більш того, ці мови не були генетично споріднені [5].

Відсутність освіти, особливо в сільській місцевості, Ян Гус вважав великою проблемою. Люди не вміли читати і писати. Таким чином, розуміння його проповідей було ускладнене, а реформатор не міг бути присутнім всюди, щоби завдяки своєму знанню мов та риторичним здібностям пояснювати свої думки.

Він бачив вирішення проблеми за допомогою діяльності проповідників, які приймали його вчення, звертаючись до них у своїх письмових працях чеською мовою (наприклад *Výklady*). Перш за все він хотів зацікавити проповідників, пояснити їм важливість їхньої місії, а потім просвітити їх чеською мовою і через них навчати простих людей. Його метою було підняти чеську мову на рівень літературної мови релігійної науки [10].

Саме з цієї причини Ян Гус просував переклад Біблії на чеську мову, яка була народним мовним варіантом. Те, що Святе Письмо було доступне латинською або німецькою мовою, ставило адресата – просту людину – в невигідне становище.

Цьому Ян Гус протистояв та вірив, що читання Біблії рідною мовою дасть можливість кращого розуміння та самостійного мислення. Таким чином, беручи до уваги ментальну функцію мови, реформатор розглядає мову не лише як засіб обміну інформацією, але й як інструмент мислення [9]. Реінтерпретація завжди являє собою інше пояснення вже існуючих слів [3]. Представники церкви таким чином отримували можливість свого власного трактування Святого Письма, а враховуючи домінуючу позицію церкви в суспільстві, прості люди не наважувалися питати або протестувати. Крім, однак, Яна Гуса, який володів усіма трьома мовами і розглядав існуючу ситуацію як критичну та несправедливу.

Праця *Orthographia Bohemica,* автором якої вважається саме Ян Гус, являє собою основу реформи чеського правопису. Мова йде про унікальну працю написану латинською мовою, яка містить пропозицію використання діакритичних знаків [13]. Ян Гус вірогідно очікував як результат спрощення та пришвидшення написання чеських текстів і це було б логічним кроком. Ця форма правопису була б простішою для людей. Немає сумнівів в тому, що Ян Гус активно цікавився мовними питаннями. Ми не можемо вважати його діяльніть суто філологічною, але говоримо про його намагання внести зміни до чеської мови задля досягнення соціологічних цілей. Таким чином Ян Гус стає одним із перших середньовічних соціолінгвістів. Він розглядає роль мови у суспільстві, а саме її ментальну, освітню та опосередковано і політичну функцію. Розвиток чеської мови загалом та її літературної форми зокрема надавав би чеському народу можливість бути на одному рівні з народом німецьким.

В екранізації історії життя Яна Гуса 2015 р. змальовуються декілька сцен, присвячених чеській мові, розумінню Біблії та функції чеської мови в тогочасному суспільстві. Ми можемо побачити це в наступних прикладах:

Сцена: Ян Гус та і Ієронім Празький у майстерні з переписування книжок

Ієронім Празький: *«Дозволяєш переписувати Біблію чеською мовою?»*

Ян Гус: *«Потрібно, щоб люди розуміли Святе Письмо, а не лише те, що проповідують священники. (звертається до своїх учнів) Послухайте його, але з розумом».*

Ієронім Празький: *«Так, з розумом. Я вчив, що розумом можна зрозуміти і найбільші таємниці. Мене вигнали з Сорбони через те, що начебто проповідую єресь» [6].*

Сцена: Ян Гус, король Вацлав IV, королева Софія в каплиці

Ян Гус про Джона Вікліфа: *«Він переклав Святе Письмо для англійських віруючих їхньою рідною мовою. Він вчив, що Бог та його слова – це одне ціле».*

Королева до Вацлава IV: *«Пан хотів би тебе про щось попросити».*

Вацлав IV: *«Я не знав, що панові потрібен перекладач».*

Ян Гус королю: *«Частину доходів від вішої каплиці, з вашого дозволу, я хотів би використати на укладання чеської Біблії».*

Вацлав IV: *«Біблія чеською?»*

Ян Гус: *«Краще, якщо віруючий буде читати Біблію сам, ніж аморальний священник буде переказувати її латинською мовою» [6].*

В екранізації, що аналізується, Ян Гус непрямо наголошує на важливості володіння рідною мовою. Людина не сприймає мову як абстрактну систему голосових сигналів, але знає, як її використовувати, як спілкуватися з іншими людьми, яку форму мови обрати, щоб вона відповідала ситуації [3]. Як наслідок цього, людина може ефективно мислити рідною мовою, може висловлювати власну думку та володіє достатньою кількістю мовних здібностей для продуктивного створення соціальних відносин і вибудовування власної позиції в соціальній групі.

На основі історичних джерел ми можемо бачити намагання Яна Гуса звернути увагу на цю проблему та активно її вирішити. До того ж, як бачимо зі спадщини Яна Гуса, якщо адресат може чітко розрізнити дві чи більше мов, він зможе помітити і неправильний переклад чи хибну інтерпретацію інформації, яка перекладається. Це суттєво знижує ризик маніпуляції адресатом та можливість виникнення нерівноцінного позиціювання суб'єктів комунікативного процесу – мовця (адресанта) та слухача (адресата).

Із вище сказаного випливає, що діяльність Яна Гуса має важливе міждисциплінарне значення, яке з точки зору збереження чеської мови можна порівняти з діяльністю чеських особистостей періоду національного відродження XIX століття, і яке зазвичай не асоціюється з особистістю реформатора, але заслуговує на таку само увагу, як і його теологічні праці (*výklady, kázání, polemiky*), педагогічні праці (*Dcerka, O manželství, Knížky o svatokupectví* [1]) або приватне листування (*Listy z Kostnice*), які сьогодні для нас є важливими джерелами.

Ян Гус часто і в різних видах мистецтва згадується як історична особистість, яку ми не маємо права забути. Багато важливої інформації отримано завдяки дослідженням його теологічних праць і педагогічної діяльності. Однак його лінгвістична та соціологічна активність ще мали б бути ретельно досліджені. Екранізація 2015 р. частково звертається до цього аспекту діяльності реформатора, хоча це і не було головною ціллю авторів мінісеріалу. Немає жодного сумніву, що міждисциплінарна спрямованість діяльності Яна Гуса мала б стати об'єктом подальших досліджень а також основою для національної гордості та мотивації до вивчення і розвитку чеської мови.

Список використаних джерел

1. Bartoš, F.M. et Spunar, P. Soupis pramenů k literární činnosti M. Jana Husa a M. Jeronýma Pražského. Praha: Historický ústav ČSAV, 1965. Dostupné online na: https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1242&page=9
2. Bláha, O. Sociolingvistika. Univerzita Palackého v Olomouci, 2020. ISBN 978-80-244-5876-2.
3. Halliday, M.A.K. Jazyk jako sociální sémiotika. Společenská interpretace jazyka a významu. Brno: VUTIUM, 2021. ISBN 978-80-214-5732-4.
4. Hus, J., Flek, A. (ed.). Listy z Kostnice. Druhé, upravené vydání. Malá edice klasiků. Praha: Biblion, 2021. ISBN 978-80-87282-73-1.
5. Chromý, J. Základy sociolingvistiky – učební materiál pro studenty oboru Český jazyk a literatura. Praha: Karlova univerzita, 2014. ISBN 978-80-246-2644-4.
6. Jan Hus [film]. Režie Jiří SVOBODA. Česká republika: Česká televize, 2015.
7. Klápště, Jan et Šedivý, Ivan (eds.). Dějiny Česka. Dějiny států. Praha: NLN, 2019. ISBN 978-80-7422-338-9.
8. Národní filmový archiv. Dostupné online na: https://nfa.cz/cs/25469-jan-hus
9. Skácel, J. Funkce jazyka ve společnosti z hlediska sociolingvistiky. Spisy Pedagogické fakulty v Ostravě. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973.
10. Šmahel, F. Jan Hus – život a dílo. Praha: Argo, 2013. ISBN 978-80-257-0875-0.
11. Šmahel, F. Jan Hus a počátky česky psané odborné literatury. In: Akademický bulletin, 2015/06/03, Archiv oficiálního časopisu AV ČR. Dostupné online na: http://abicko.avcr.cz/2015/06/03/
12. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Antologie textů z disidentu a exilu (1969-1989). Dostupné online na: http://www.disent.usd.cas.cz/rejstrik-autoru/kanturkova-eva/
13. Voleková, Kateřina (ed.). Orthographia Bohemica. Přeložil Ondřej KOUPIL, přeložil Marcela KOUPILOVÁ, přeložil David LIVINGSTONE. Praha: Akropolis, 2019. ISBN 978-80-7470-234-1.

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ СУТНОСТІ НАВЧАННЯ ГРАМАТИКИ: КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ

Буртник Богдана
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Чернівці)
b.burtnyk@chnu.edu.ua

Сучасні погляди на навчання іноземної мови свідчать про те, що граматика є однією із фундаментальних складових її опанування. Здатність успішно використовувати англійську мову вимагає від викладача належної організації освітнього процесу з метою забезпечення студентів реальними умовами комунікації. Комунікативний підхід до вивчення граматики англійської мови розширює можливості вирішення цього завдання. Незважаючи на те, що багато дослідників погоджуються з перевагами традиційних підходів до викладання граматики, доцільність та ефективність їх використання є контроверсійними. Суперечка науковців полягає у тому, чи варто викладати граматику експліцитно (явно), через формальну презентацію граматичних правил чи імпліцитно (неявно), через природний вплив осмисленого використання мови.

Згідно із науковими поглядами Роберта ДеКейсера, дихотомія експліцитного/імпліцитного викладу матеріалу тісно пов'язана з проблемами індуктивного та дедуктивного навчання. Хоча, співвідношення між експліцитним-імпліцитним та індуктивним-дедуктивним не є прямим, дві відмінні точки зору часто збігаються одна з одною на практиці [1, с. 385].

За словами науковця, відмінності між такими підходами полягають у тому, що індуктивний – передбачає розгляд прикладів до того, як буде сформульоване правило, у той час як при дедуктивному підході правила наводяться до того, як студенти ознайомляться із прикладами. Водночас, імпліцитний спосіб навчання граматики не подає граматичних правил, натомість вони формуються експліцитно вчителем або учнем [1, с. 396].

Такої ж думки притримувався американський лінгвіст Стівен Крашен чітко висунувши гіпотезу про те, що студенти, які вивчають другу мову, мають два незалежні шляхи для розвитку своїх здібностей у L2, а саме: підсвідоме володіння та свідоме навчання. Далі він пояснив, що імпліцитні знання набуваються через комунікативне використання мови та функціональну практику, а експліцитні – засвоюються через відпрацювання форм. Таким чином, серед дослідників почалася жвава дискусія щодо того чи учні L2 розвивають одну чи дві системи знань [3, с. 86].

На сьогоднішній день дослідники SLA мають розбіжності в поглядах стосовно взаємозв'язку між явними і неявними знаннями, зберігаючи три різнобічні позиції: сильний інтерфейс, без інтерфейсу, слабкий інтерфейс. Під інтерфейсом часто мають на увазі наявність зв'язку або збігу між двома типами знань. Три позиції інтерфейсу мають свої власні педагогічні реалізації у викладанні граматики. Позиція без інтерфейсу виступає за фокусування на значенні, а не формі (активно підтримувалася С. Крашеном), сильна позиція інтерфейсу, яка надає перевагу традицій-

ному підходу фокусування на формі шляхом систематичної практики («practice makes perfect») представлена і найбільше обговорювана ДеКрезеном [1, с. 401].

Водночас, слабка позиція інтерфейсу, визнана Р. Еллісом (2002) та М. Лонгом (2003), передбачає підхід фокусування на формі, де експліцитні знання конвертуються у імпліцитні, а явні знання безпосередньо змінюються на неявні через представлення правил [2, с. 225]. Крім того, воно опосередковано перетворюється на імпліцитне знання через помічання (noticing) та усвідомленість (awareness). Залучення експліцитних знань у комунікативний підхід навчання граматики мало позитивні наслідки. Результати досліджень свідчать, що фокус на форму у контексті продемонструвало великий потенціал для покращення точності мовного відтворення студентів, таким чином, підвищуючи знання другої мови. На думку науковця М. Лонга, учні здатні робити правильні висновки щодо нових граматичних правил, оскільки вони розвивають ідіосинкратичну систему правил. У своїй свідомості студенти закріплюють ці поняття, що дозволяє їм відрізнити граматичні явища від неграматичних та висловити свої судження [4, с. 488].

Знання формальних властивостей мови, до яких входять її звукова система, словотвір, синтаксис, дискурсивні маркери та засоби для зв'язку одного речення з іншим не дозволяє студентам зрозуміти контекст, у якому певні граматичні явища використовуються та як підсвідомо застосовувати їх у мовленні. Як результат, новий підхід до викладання граматики був сформований вченим Р. Вайнрібом у 1990 році. Як твердив лінгвіст, диктоглос є технікою, яка націлена на активізації навчальної діяльності учнів. Окрім цього, вона має на меті розвинути комунікативну компетентність, починаючи від функціонування мовленнєвих одиниць до здатності безперешкодно розуміти інших людей і висловлювати власну думку усно або письмово [6, с. 102].

Техніка диктоглосу складається з 4 етапів: 1) підготовчий етап (warm up); 2) диктант; 3) реконструкція тексту; 4) аналіз і робота над помилками. Розглянемо кожен з визначених етапів.

Під час підготовчого етапу вчитель знайомить студентів із темою за допомогою запитань, малюнків, фотографій, обговорення власного досвіду, тощо. На цьому етапі вчитель полегшує процес аудіювання, надаючи додаткову інформацію.

На другому етапі даного процесу (диктант) текст читається тричі з природною для розуміння швидкістю. Перше прослуховування тексту слугує знайомством студентів із вмістом, під час якого студентам забороняється робити нотатки. Друге прочитання тексту сфокусоване на записуванні ключових подій та фраз, а третє – для додавання деталей.

На етапі реконструкції, відтворення тексту студенти працюють у мікрогрупах з 3-4 людей для обміну інформацією, яку вони почули. Викладач контролює активність груп, сприяє творчому процесу студентів, при цьому не виправляючи їх помилки. Згодом, представник групи пише реконструйовану версію тексту на дошці, вчитель може допомогти із правописом складних слів.

Останній етап аналізу та роботи над помилками сконцентрований на перевірці успіху підгруп шляхом порівняння текстів написаних групами із оригінальним текстом. Саме на цьому етапі студенти працюють над своїми помилками та відслідковують закономірності утворення граматичних явищ, що є фокусом техніки диктоглос [5, с. 48]. Таким чином, перевагами цієї техніки є поєднання індивідуальної і групової роботи, активізація всіх 4 навиків володіння мовою, ефективне опанування граматичною темою за рахунок розвитку комунікативної компетентності.

Зважаючи на викладене вище, можна зробити висновок, що вивчення граматики повинне супроводжуватись раціональним поєднанням експліцитних та імпліцитних знань, майстерності викладача та створення контексту близького до щоденних реалій.

Список використаних джерел

1. DeKeyser R. M. Learning second language grammar rules: An experiment with a miniature linguistic system. Studies in Second Language Acquisition. 1995. Vol. 17, P. 379–410.
2. Ellis R. Does form-focused instruction affect the acquisition of implicit knowledge? A review of the research. Studies in Second Language Acquisition. 2002. Vol. 24, no. 2. P. 223–236.
3. Krashen S. D. The comprehension hypothesis extended. In T. Piske & M. Young Scholten (eds.), Input matters. Bristol: Multilingual Matters. 2009. P. 81–94.
4. Long M. H. Stabilization and fossilization in interlanguage development. In C. Doughty and M. H. Long (eds.), The handbook of second language acquisition. Malden, MA: Blackwell. 2003. P. 487–535.
5. Vasiljevic Z. Dictogloss as an Interactive Method of Teaching Listening Comprehension to L2 Learners. Enlish Language Teaching. 2010. Vol. 3, no. 1. P. 41–52.
6. Wajnryb R. Grammar Dictation. Resource Book for Teachers. Series Editor: Alan Maley. Oxford University Press, 1990. 132 p.

ЦІННІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ ПІД ЧАС ВЗАЄМОДІЇ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Дідух Віталія
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
v.didukh@chnu.edu.ua

Актуальність даної теми дослідження полягає у зростанні інтересу до глибшого розуміння ролі людини в освітньому процесі та важливості вивчення взаємодії між педагогами, учнями та батьками. Освітнє середовище стає все більш різноманітним, і ми вважаємо, що розуміння педагогічної антропології може допомогти виявити ключові аспекти, які сприяють успішній взаємодії між учасниками освітнього процесу. Дослідження цієї теми може сприяти розвитку педагогічної практики та покращенню якості освіти в цілому.

Над вказаною проблематикою працювали зарубіжні дослідники педагогічної антропології в 60-70 роках XX століття (Р. Ф. Бенедикт, М. М. Мід та ін.). Антропологічний підхід в освіті досліджувати такі вітчизняні науковці: І. Д. Бех, В. І. Бондар, Л. В. Вовк, С. У. Гончаренко, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, О. Я. Савченко, В. О. Сухомлинський.

Проаналізувавши тлумачення поняття «антропологія» (ανθρωπος – людина, λογος – наука) М. Ф. Юрій зазначає, що «антропологія являє собою певну спеціальну науку, яка розглядає людину, як певний досить складний феномен, предметом дослідження якої є людське буття, зокрема природа людської індивідуальності» [2, с. 57].

Щодо тлумачення терміну «педагогічна антропологія» на думку І. П. Аносова: «вона не здійснює дослідження певної конкретної педагогічної проблеми, а виступає як методологія наук, предметом дослідження яких є виховання» [1, с. 34]. Одночасно, педагогічна антропологія здійснює узагальнення біологічних, психологічних та соціологічних даних про буття людини, зокрема, в освітньому процесі.

«Педагогічна антропологія» розглядається в методологічному полі антропологічного знання та характеризується як спільна робота, виконана в руслі філософської методології з нахилом в культурно-історичну традицію в науковому пізнанні, з перевагою парадигм духовної області антропологічного знання.

Таким чином, навчання сучасної людини слід здійснювати з урахуванням принципів свободи її цінності, яка реалізована у філософській антропології сьогодення.

Також, аналізуючи дослідження науковців, ми з'ясували, що сучасне філософсько-педагогічне знання є широким тематичним полем, чіткі границі якого почали формуватися у XX столітті. Але, на наш погляд, не можна вважати цей процес завершеним, адже для антропологічної та зокрема для педагогічної проблематики характерним є принцип відкритості, а питання які розглядаються називаються «вічними».

В ході дослідження, ми здійснили міждисциплінарний аналіз між філософією і педагогікою, філософією і антропологією, педагогікою і антропологією та прийшли до висновку, що не можливо розглядати дані науки окремо одна від одної, зокрема філософія і педагогіка являється цілісною системою, складовою якої є педагогічна антропологія.

Нами було досліджено, що не варто розглядати педагогічну антропологію поза межами цієї системи, адже вона втрачає свій реальний зміст, а разом із тим, і свою індивідуальність, і специфічність.

В даному досліджені ми розглянули педагогічну антропологію крізь призму взаємодії, де виділили категорію педагогічно-антропологічної взаємодії, що має характер ідейно-моральної.

Адже, взаємодія, зокрема педагогічна взаємодія, являється певною формою зв'язку між особистостями, в результаті якої відбувається обмін інформацією інтелектуального та емоційного змісту на основі раніше одержаної із різних джерел.

Ми приходимо до висновку, що в сфері освіти й часі формується спільнота, що відображає єдність між тими, хто отримує знання, та тими, хто їх передає. Ця спільнота виникає внаслідок розвитку педагогічних та соціальних відносин, як у суспільстві загалом, так і всередині учнівського та педагогічного колективу. У сфері освіти відбуваються істотні події, які можуть докорінно змінити життя людини, її пріоритети та життєві плани.

Таким чином педагогічна антропологія являється вагомою ланкою в системі розвитку окремої людини та суспільства.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. Додатково наукового пошуку потребують питання:

1. Детальний аналіз тлумачень філософсько-педагогічних термінів;
2. Розкриття антропологізму як чинника гуманізації освіти й обґрунтування його роль як головного концепту методології гуманістичних перетворень у навчанні і вихованні.

Список використаних джерел

1. Аносов І. П. Педагогічна антропологія : навч. посіб. Київ : Твім інтер, 2005. 264 с.
2. Возняк А. Б. Педагогічна антропологія : навч. посіб. Дрогобич: РВВ Дрогобич, 2011. 212 с.
3. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ – Чернівці: «Букрек», 2018. 320 с.
4. Вітвицька С. С. Педагогіка вищої школи: практикум. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2023. 174 с.
5. Юрій М. Ф. Антропологія: навчальний посібник. Київ: Дакор, 2008. 424 с.

ПОНЯТТЯ ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В СУЧАСНИХ МЕТОДОЛОГІЧНИХ СТУДІЯХ

Душкевич Аліна
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
dushkevych.alina@chnu.edu.ua

Інклюзивне навчання є поняттям, що сформоване на принципах варіативності в процесі навчання та освіти. Ідея опирається на створення освітнього середовища, що вміщає та поважає різноманітне походження, здібності та стилі навчання всіх учнів.

Метою запропонованого дослідження є вивчення підґрунтя та основних характеристик інклюзивного навчання для подальшого аналізу фахової мови цієї галузі. Витоки інклюзивного навчання простежуються ще до часів руху боротьби за рівні права та можливості в освіті. Чисельна хоча й в минулому маргінальна соціальна група людей з інвалідністю або іншими особливостями привернула увагу суспільства завдяки громадським активістам, щоб людина з інвалідністю більше не сприймалась іншими як безпомічна та безпорадна, а як істота, здатна зробити неабиякий вплив в розмаїття сфер діяльності [1]. Як результат, система освіти повинна відповідати потребам сьогодення та забезпечувати якісне майбутнє. Певного переосмислення потребують й світоглядні та науково-педагогічні позиції, а саме переформатування освітньої сфери з позиції розбудови демократичного суспільства.

Розвиток сучасного суспільства вимагає встановлення принципів солідарності, що як наслідок забезпечить захист та повну взаємодію усіх верств населення у соціум, особливо, інтегрування осіб з обмеженими можливостями здоров'я. Концепція цілісного підходу реалізує права для кожної людини, тож передбачає доступ до здобуття освіти [1].

Основні віхи розвитку інклюзивної освіти включають: рух за спеціальну освіту, рух за громадянські права, закон про освіту для людей з обмеженими можливостями (IDEA), універсальний дизайн для навчання (UDL) та політика інклюзивної освіти [2]. Всередині XX-го століття відбувся зсув у бік визнання та задоволення потреб студентів з обмеженими можливостями через рух за спеціальну освіту. Це заклало основу для більш інклюзивних практик. Рухи за громадянські права 1950-х і 1960-х років виступали за рівні можливості та доступ до освіти для всіх незалежно від раси чи етнічного походження.

Як наслідок, прийнятий у 1975 році в Сполучених Штатах IDEA гарантує, що студенти з обмеженими можливостями мають доступ до безкоштовної та відповідної державної освіти в найменш обмежувальних умовах, а структура UDL, розроблена в 1990-х роках, сприяє гарантуванню гнучких освітніх середовищ, які враховують різні стилі навчання та здібності [2]. Багато країн світу прийняли політику інклюзивної освіти, наголошуючи на важливості надання якісної освіти для всіх учнів незалежно від відмінностей.

Нараховують близько 240 мільйонів дітей з вадами розвитку по всьому світу [3]. Як і всі інші, такі діти також мають бажання та спрагу до саморозвитку чи самовираження і амбіції та мрії про майбутнє. На жаль, здебільшого такі учні не навчаються в загальноосвітніх школах та університетах і стикаються з перешкодами, такими як дискримінація, клеймо чи неспроможність тих, хто приймає рішення, включити інвалідність у шкільні послуги.

Інклюзивне навчання -– це найефективніший спосіб дати шанс навчатися у рівних умовах, адже передбачає освіту дітей з різними потребами в одному класі та дозволяє учням будь-якого походження навчатися та розвиватися пліч-о-пліч на користь усім.

Прогрес приходить повільно, оскільки зміни повинні відбутися на кожному рівні суспільства. На шкільному рівні вчителі зобов'язані пройти навчання, будівлі потребують переоблаштування, що забезпечить комфорт для всіх, та навчальні матеріали замінені на легкі для сприйняття кожним учнем. На рівні суспільства – необхідно боротися з дискримінацією та стигматизацією, а також заохочувати прийняття переваг інклюзивної освіти. На національному рівні уряди повинні привести закони та політику у відповідність до Конвенції про права людей з інвалідністю, а також регулярно збирати та аналізувати дані, щоб забезпечити дітям ефективні послуги [3].

Не існує двох однакових учнів з однаковими потребами, тож надважливо забезпечити тип інклюзивного навчання, необхідний в конкретному класі, залежно від особистих вимог учнів. З аналізу потреб учнів у різних класах виділяється три типи інклюзивного навчання: повна інклюзія, часткова інклюзія та інтеграція [4]. Повна інклюзія передбачає модель навчання, що базується на теорії, згідно з якою всі учні належать до основного класу. Модель повної інклюзії відзначає, що учні з видимими або прихованими вадами завжди працюватимуть разом зі своїми однолітками. Модель навчання з частковою інклюзією також побудована на тому, щоб дозволити всім учням навчатися та взаємодіяти з основним класом. Однак часткова інклюзія також передбачає відокремлене навчання для студентів, які потребують додаткової підтримки поза класом. Учні, які беруть участь у плані часткового включення, все одно проводитимуть більшу частину свого навчального часу в основному класі. Водночас вони також проводитимуть час поза основним класом, щоб отримати додаткову підтримку від вчителів спеціальної освіти. Часткова інклюзія є гнучкішою і дозволяє поділ класів, коли це вигідніше для всіх учнів.

За допомогою методу інтегрування студенти з обмеженими можливостями починатимуть свій навчальний шлях в окремому класі, далеко від основного класу та будуть згодом інтегровані в основний клас залежно від їхньої готовності, за умови, якщо добре працюють у своєму окремому класі. Цей метод може бути менш лякаючим для деяких учнів, і дозволяє їм поступово стати частиною повністю інклюзивного класу.

Щоб інтегрувати інклюзію, вчителю знадобиться використовувати різні формати навчання, починаючи з інструкцій для цілого класу та переходячи до роботи в групах або в парах. Для навчання всього класу

використання таких технологій як інтерактивні дошки підвищить залученістю учнів у навчальний процес. Роботою ж у групах молодших школярів часто керує вчитель, в той час як старші учні можуть бути під лідерством однокласника, під контролем учителя. Навчання за підтримки однолітків є ефективним і захоплюючим та може мати форму роботи в парах, в групах, навчання однолітків і демонстрації учнями [5].

Застосування універсального дизайну для навчання включає різні способи представлення контенту учням, наприклад, моделювання, зображення, цілі та маніпуляції, графіки, усні та письмові відповіді та новітні технології, які також можуть бути адаптовані як модифікації для учнів з вадами розвитку, забезпечуючи великий шрифт, використовуючи навушники, або дозволяючи, замість письмової відповіді намалювали малюнок, використовувати калькулятори або просто мати додатковий час [5].

Отже, концепція інклюзивного навчання передбачає розгляд різних стилів навчання, адаптацію методів навчання та надання необхідної підтримки для створення інклюзивного та доступного навчального середовища для кожного.

Список використаних джерел

1. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. «Інклюзивна освіта: від основ до практики»: [монографія]. Київ: АТОПОЛ, 2016. 152 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/719179/1/%D0%86%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0_%D0%B2%D1%96%D0%B4%20%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%20%D0%B4%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8.pdf.
2. Research gate. URL: https://www.researchgate.net/figure/1-Key-international-milestones-towards-inclusive-education_tbl1_316352226.
3. Inclusive education. Every child has the right to quality education and learning. Unicef. URL: https://www.unicef.org/education/inclusive-education.
4. What is inclusive education, and how can you implement it? Future learn. URL: https://www.futurelearn.com/info/blog/what-is-inclusive-education.
5. Inclusive Education: What It Means, Proven Strategies, and a Case Study. Resilient edycator. URL: https://resilienteducator.com/classroom-resources/inclusive-education/.

ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ АФРИКАНСЬКОГО КОНТИНЕНТУ У ЗЗСО В АСПЕКТІ МОТИВАЦІЙНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ПІДЛІТКІВ

Ісапчук Юлія
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
y.isapchuk@chnu.edu.ua

Література африканського континенту в українському освітньому просторі фактично лишається поза увагою як у ЗЗВО, так і у ЗЗСО. У кращому випадку учні можуть ознайомитися з африканськими казками у молодшій школі, з єгипетськими міфами у середній школі (6 клас) або народним нігерійським театром за умови вибору міжгалузевого інтегрованого курсу «Драматургія і театр» (8 клас) в рамках НУШ [2]. Розвідка здійснюється у межах навчального проєкту «Література африканського континенту в українському освітньому просторі» за сприяння стипендіальної програми нерезидентів Університету Індіани (IU)-Україна.

Тому ми пропонуємо книжку Кейтлін Аліфіренки, Мартіна Ґанди і Ліз Велч «Я завжди писатиму у відповідь: як один лист змінив двоє життів» (2015) для позакласного читання з підлітками-школярами, що детально зображує життя зімбабвійського хлопця та американської дівчини на межі XX–XXI ст., а також показує роль освіти як іманентної складової успіху. У такий спосіб українські учні мають можливість спостерігати за справжньою історією 6-річного листування своїх іноземних однолітків та заглибитися у маловідомі суспільно-історичні й культурні особливості Чорного континенту. Читачів безперечно зацікавить зворушлива дружба двох незнайомців, яка з одного боку, демонструє клішований образ забезпеченої американської та вбогої африканської сімей, а з іншого – дивовижний взаємовплив на формування особистості: «Пишучи адресу, я відчула пурхання метеликів у животі, але не таких, як коли закохувалася – це було схоже на просвітлення. Світ здавався таким величезним, і я тепер мала друга, що жив на другому його кінці» [1, с. 69].

«Я завжди писатиму у відповідь» варто розглядати у жанрі епістолярного роману дорослішання або ініціації, що містить очевидну фабулу класичної казки (поневіряння Мартіна, метаморфоза Кейтлін, щаслива кінцівка) та на рівні структури проявляється у підзаголовках: 1. Халло!, 2. Підказки, 3. Щедрість, 4. Майбутнє, 5. Мінливий світ, 6. Американська мрія. Разом з тим співставлення двох контрастних світів з порівнянням відмінних політичних режимів (американська демократія та зімбабвійська диктатура), систем освіти (доступність), побутових умов (середній клас у Пенсильванії і міські нетрі у Мутаре) спонукає до саморефлексії з оцінкою своїх стартових позицій, істинних прагнень й шляхів досягнення мети. Книжка безперечно надихає повірити у власні сили та вчить долати труднощі, наголошує на важливості правильної взаємодії і допомозі «випадкових» людей: «НІКОЛИ НЕ ВТРАЧАЙ НАДІЇ. Я завжди тобі відповідатиму» [1, с. 69]. Лейтмотиви добра, щирості та цілеспрямованості

доповнює легкий для сприйняття стиль оповіді, що розкриває актуальні проблеми тинейджерів. Тому, на наше переконання, книжка є вдалим зразком сучасної мотиваційної літератури для підлітків.

Проте потенційними рецепієнтами зазначеного листування можуть бути дорослі, осібно міленеали, які зростали разом з Кейтлін (н. 1985) та Мартіном (н. 1983). На наш погляд, український контекст особливо складних 1990_х рр. поглиблює адекватне прочитання «Я завжди писатиму у відповідь», позаяк знаходить відгук у тодішніх однолітках оповідачів: аналогічна масова культура (пісні Б. Спірс і «Спайс ґьорлз»), сфера споживання (фанта, предмети канцелярії) та економічна криза в Зімбабве (гіперінфляція, безробіття, нестача харчів). Очевидно, що книжка також сприймається як ностальгія за дитячими та/чи юнацькими роками і гіпотетично може бути використана як свого роду путівник у минуле батьків для сучасних підлітків. До того ж, її спільне (сімейне) прочитання сприятиме кращій комунікації різних поколінь та розвитку емпатії.

Перевірити на практиці нашу гіпотезу вдалося на базі Чернівецького національного ліцею №7 разом з вчителькою зарубіжної літератури Діонісією Березніцькою. Так, 29.01.2024 з групою охочих 8 та 10 класів (14 чол.) було проведено учнівський воркшоп «„Я завжди писатиму у відповідь: як один лист змінив двоє життів" в аспекті мотиваційної літератури для підлітків». Обговорення прочитаної книжки супроводжувалося детальним аналізом ключових моментів з листування (від знайомства, надсилання фотографій, подарунків і до омріяної зустрічі), обміном думок про цінність освіти у XXI ст. й можливостей для реалізації задумів. Ми отримали дуже позитивні відгуки з проханням включення цього тексту до шкільної програми із зарубіжної літератури. На наш погляд, книжка долучає юнацтво до постколоніального, імагологічного та міжкультурного дискурсів сучасного літературного процесу і водночас є прикладом підліткової мотиваційної літератури.

Анкетування, проведене зі шкільною групою, зафіксувало узагальнені враження відповідно до освітньо-рецептивної мети воркшопу. Для зручності подаємо питання закритого типу у таблиці:

№ п/п	Питання	К-сть відповідей		
		Так	Ні	Важко сказати/ частково
1	Чи знав/ла ти щось про літературу африканського континенту до сьогоднішнього воркшопу?	2	11	1
2	Чи чув/ла ти щось про Зімбабве до сьогоднішнього воркшопу?	5	7	2
3	На твою думку, чи можна порівняти життя Мартіна зі згадками про дитинство твоїх батьків, родичів або знайомих у 1990-ті?	4	8	2

4	На твою думку, чи можна порівняти життя Кейтлін зі згадками про дитинство твоїх батьків, родичів або знайомих у 1990-ті?	4	6	4
5	Як ти гадаєш, якісна освіта дає шанс сучасним підліткам на краще майбутнє?	9	1	4
6	Чи хотів/ла б ти листуватися з однолітками з інших країн?	12	2	–

Як бачимо, для більшості опитаних література африканського континенту та Зімбабве як держава були абсолютно невідомими. Учні, які дали ствердну відповідь на перше запитання, пригадали африканські казки і давньоєгипетську «Книгу мертвих»; у другому запитанні наголосили на розташуванні країни, зв'язку з білими колонізаторами, а також несподівано про український канал «Родезійський фронт». Результати третього та четвертого питань частково підтвердили наші очікування щодо порівняльного потенціалу книжки, підкреслюючи зв'язок між поколіннями та способом життя людей, незалежно від їхнього походження та місця проживання. Відповідь на п'яте запитання засвідчило важливість освіти, зважаючи на критичне ставлення суспільства до її стану в Україні. Шосте запитання отримало найбільше позитивних реакцій, презентуючи зацікавлення опитаних як серед традиційних країн Західного світу (Німеччина, Польща, Швеція, Канада, США), так і більш «нестандартних» та/або азійських країн (Австралія, Пд. Корея, Японія, Казахстан, Киргизстан).

Крім того, анкета містила асоціативне запитання про поняття «Африка», що у цілому показало стереотипні уявлення про спекотний клімат та засуху, екзотичні флору й фауну, багату і давню культуру, бідність та голод. Ще три запитання з відкритою відповіддю стосувалися передусім вражень від прочитаної книжки. Більшість акцентувала увагу на доброті і відкритості Кейтлін, наполегливості і відсутності базових речей у Мартіна, а також ролі дружби, попри відстань й інші перешкоди.

У підсумку варто підкреслити, що результати нашого дослідження не є релевантними з точки зору соціології, оскільки базуються на залученні невеликої кількості респондентів з однієї локації. Втім, наш досвід засвідчує необхідність розширення текстів у шкільній програмі із зарубіжної літератури, залучення маловідомих літературних регіонів, зважаючи на переосмислення світової літератури як інструментарію ідеологічної боротьби України з колоніальним минулим та формування актуальної стратегії якісної освіти.

Список використаної літератури

1. Аліфіренка К., Ґанда М., Велч Л. Я завжди писатиму у відповідь: як один лист змінив двоє життів; пер. з англ. Олександри Гординчук. Київ : Книголав, 2018. 368 с.
2. Модельні навчальні програми для 5-9 класів нової української школи. URL : https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku (дата звернення: 18.02.2024).

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Рак Олександр
Буковинський медичний державний університет (Чернівці)
Rak.Oleksandr@bsmu.edu.ua

Цифрова трансформація – це основа тактика України в умовах війни. Процеси інформатизації суспільства запобігли дестабілізації українського соціуму перед загрозою знищення. Мета роботи – проаналізувати практику і контекст еволюції інформатизації освіти, внесок і спрямованість освітніх технологій дистанційного навчання в умовах війни.

Інформатизація педагогіки є актуальним питанням в освітніх системах. Саме в момент російської збройної агресії освіта зіткнулася з безпрецедентною суспільною та антропологічною динамікою в поєднанні з повним розвитком технологічної акселерації [1]. Проблематика такої динаміки, що призвела до трансформацій у викладанні та навчанні, досі залишається відкритою. У воєнний період, який ми переживаємо, і після пандемії з'явилося багато перспектив, а аналіз останніх досліджень і публікацій висвітлює сучасні тенденції та вектори цифрової трансформації освіти [2]. Досвід війни та раптового страху перед її наслідками – це досвід з дуже сильним руйнівним потенціалом для психіки на моральному, політичному, соціальному та економічному рівнях, адже цей досвід деконструює уявні структури, звички, правила функціонування та побудови стосунків у нашому суспільстві [3].

За період російської військової агресії українське суспільство трансформувалося на всіх рівнях (індивідуальному, колективному, інституційному) і, безумовно, усвідомило роль інформатизації та доцільність дистанційного навчання для відкриття нових шляхів у фундаментальних вимірах освіти. В українській освіті формується нова траєкторія, що змінює периметр і характер системи навчання – колективне та індивідуальне екзистенційне сприйняття сьогодення в ім'я подолання кризи війни. Завдяки технологічному і соціальному розвитку, а також індивідуальним і колективним практикам студентів і викладачів, освіта в умовах війни не тільки можлива, але й зміцнюється і розвивається. Аналіз практик і контексту відомої еволюції інформатизації навчального процесу, внеску і фокусу на освітніх технологіях дистанційного навчання в умовах війни в БДМУ, показав прагматичну спрямованість еволюції методів викладання, планування програм і модулів, часової послідовності викладання.

В ході дослідження за допомогою методу соціологічного дослідження було зібрано актуальний матеріал, який показав динаміку розвитку інформатизації суспільства в умовах війни. Продемонстровано фактори та тенденції в освіті та досліджено нові шляхи, які б дозволили викладачам терміново реагувати в кризових ситуаціях, використовуючи наявні пристрої та платформи відповідно до технічних можливостей закладу вищої освіти.

Практичне значення роботи полягає у застосуванні отриманих результатів для налагодження освітнього процесу в післявоєнний період.

Завершальний етап російської збройної агресії відкриває нові перспективи для розвитку освіти та виправлення негативних лакун, створених війною.

Список використаної літератури

1. Burde D., Kapit A., Wahl R. L., Guven O., Skarpeteig M. I. Education in emergencies: A review of theory and research. Review of Educational Research. 2017. 87(3). 619–658.
2. Cole D. R. The designation of a deleuzian philosophy for environmental education and its consequence. Australian Journal of Environmental Education. 2019. 35(3). 173–182.
3. Dobiesz V. A., Schwid M., Dias R. D., Aiwonodagbon B., Tayeb B., Fricke A., Erickson T. B. Maintaining Health Professional Education During War: A Scoping Review. Medical Education. 2022

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СТАРШИХ КЛАСАХ

Підгайна Світлана
Рівненський державний гуманітарний університет (Рівне)
pidhainasvitlana@gmail.com

Проблема викладання української мови в школі нині актуальна. Відомо, що метою навчання мови є формування комунікативної компетенції, що включає в себе як мовну, так і соціокультурну компетенцію. Дослідження питання співвивчення культури та мови зумовлені великим інтересом методистів до їхнього взаємозв'язку. Попри наявність цілої низки наукових праць, дослідження продовжують залишатися недостатньо розробленими в загальнотеоретичному плані та в прикладних аспектах.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні соціокультурного аспекту вивчення української мови в старших класах.

Друга половина XX століття характеризується посиленням уваги до мови як особливого знання про світ. Це сприяє об'єднанню таких наукових дисциплін, як лінгвістика, методика, культурологія та етнопсихологія, об'єктом вивчення яких стає міжкультурна комунікація, умови та закономірності формування «вторинної мовної особистості». У сучасній методиці навчання мов питання співвивчення мови та культури дедалі частіше описуються з позицій соціокультурної компетенції. Поняття «соціокультурна компетенція» міцно увійшло в теорію і практику викладання мов. Відсутність навичок соціокультурної компетенції може значно ускладнити процес спілкування [3].

Соціокультурна компетенція – явище комплексне і складається з лінгвокраїнознавчого, соціолінгвістичного, соціально-психологічного та культурологічного компонентів. Формування соціокультурної компетенції необхідно починати з перших же занять. Сюди можуть входити тексти, зосереджені на розмовній мові в усіх її основних сферах, що деталізують найпоширеніші побутові ситуації; ретельно відібрані приклади, що розкривають основні цінності та поняття культури мови, яка вивчається, а також включають зразки правильного й неправильного використання лексики, фразеології та граматики української мови.

Виходячи зі специфіки вікових особливостей учнів, можна виокремити такі завдання, пов'язані з розвитком соціокультурної компетенції в загальноосвітній школі. Завдання, спрямовані на вдосконалення якостей самого учня:

1) усвідомлення себе у світі, у своїй культурі, усвідомлення того, що той, хто навчається, є частиною своєї культури;

2) доброзичливість до всіх людей, незалежно від раси, національності, віросповідання, становища в суспільстві, особистісних властивостей;

3) розуміння недоторканності людського життя, доброта, милосердя;

4) широта пізнавальних інтересів, прагнення та здатність до самоосвіти;

5) усвідомлення цінності спілкування для встановлення взаєморозуміння, зокрема між людьми (народами) – носіями різних мов і культур [2].

Формування соціокультурної компетенції у старшокласників відіграє величезну роль у вихованні патріотів своєї країни. Коли учень знає, цінує й поважає культуру, звичаї, традиції, мову інших країн і народів, коли він із гордістю може презентувати культуру й традиції свого народу або регіону, де він живе, про жодну ворожість, конкуренцію або перевагу не може бути й мови [7].

Зміст соціокультурної компетенції має відношення не лише до процесу оволодіння практичною мовою як засобом спілкування, а й реалізується в опануванні спеціальних теоретичних знань, які стосуються теорії мови, і теоретичних дисциплін, а саме: лінгвокультурології, лінгвокраїнознавства, психології міжкультурного спілкування, тобто в процесі здобуття мовної освіти. Можна володіти мовою як засобом спілкування, але не орієнтуватися в загальному міжкультурному контексті спілкування, не мати сформованих знань про історію, традиції етнокультурні звичаї, ритуали, символи.

Соціокультурний компонент у змісті навчання української мови відіграє величезну роль у розвитку особистості учня, адже дає можливість не тільки ознайомитися зі спадщиною культури країни, а й порівняти її з культурними цінностями інших країн, що сприяє формуванню загальної культури учня.

Війна, яка триває в Україні з 24 лютого 2022 року, має значний вплив на формування мовлення учнів. З одного боку, війна актуалізує питання захисту української мови та культури. Учні повинні бути здатними використовувати українську мову в повсякденному житті та в майбутньому професійному середовищі, а також висловлювати свою підтримку України та її народу. З іншого боку, війна змушує старшокласників бути більш адаптивними та гнучкими. Вони повинні бути здатні спілкуватися в умовах мінливості та невизначеності [7].

Для того, щоб допомогти учням старших класів сформувати навички українського мовлення в умовах війни, необхідно використовувати відповідні методи та прийоми:

- використання актуальних текстів та завдань, які відображають реалії війни; це допоможе зрозуміти мовну практику в умовах війни та розвивати навички критичного мислення;
- створення безпечного простору для обговорення війни; це допоможе учням висловлювати свої думки та ідеї без страху осуду;
- зростання навичок адаптивності та гнучкості; це допоможе учням спілкуватися в умовах мінливості та невизначеності.

Отже, у сучасному суспільстві поступово змінюється статус української мови як навчального предмета. Сучасна методика спрямована на досягнення значних результатів, тобто підкреслює необхідність посилення лінгвокраїнознавчих аспектів вивчення мови. Затребуваність української мови в сучасному українському суспільстві підвищує статус української мови як навчального предмета в системі загальноосвітньої підготовки старшокласників і стимулює пошук нових технологій і моделей навчання, які б знайомили учнів із культурою в усіх її проявах. Проблема формування соціокультурної компетенції учнів становить великий інтерес у

практичній діяльності. Методика навчання української мови неможлива без включення до змісту навчання соціокультурного компонента.

Список використаних джерел

1. Бакум З. П. Текстоцентризм у сучасній системі принципів навчання української мови: зб. наук. пр. Педагогічні науки. 2006. Вип. 47. С. 85-91.
2. Божко О. Сучасні підходи до формування текстотвірних умінь учнів під час вивчення складного речення. Педагогічні науки: зб. наук. пр. 2013. С. 94-100.
3. Мацько Л. Компетентнісні підходи і програмні засади в навчанні української мови в 10-12 класах середньої школи (профіль – українська філологія). Українська мова і освітньому просторі. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. С. 44-60.
4. Омельчук С. «Підхід до навчання» як базова категорія сучасної лінгводидактичної науки. Українська мова і література в школі. 2013. № 2. С. 2-8.
5. Словник-довідник з української лінгводидактики. Навчальний посібник / ред. М. Пентилюк. Київ: Ленвіт, 2003. 320 с.
6. Навчальна програма з української мови для 5-9-х класів для загальноосвітніх навчальних закладів, затверджена наказом МОН від 07.06.2017 № 804. URL: http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalniprogrami-5-9-klas-2017.html.

ТРУДНОЩІ У ВИВЧЕННІ СПОСОБІВ СЛОВОТВОРЕННЯ У ЗЗСО (НА МАТЕРІАЛІ ІМЕННИКОВИХ НОВОТВОРІВ З 2014 РОКУ)

Сливчук Ірина
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
slyvchuk.iryna@chnu.edu.ua

Розгляд словотвору у ЗЗСО має важливе значення для розвитку ключових компетентностей учнів. Знання структури слова ґрунтується на вивченні морфемних характеристик. Системний аналіз цього розділу мови передбачає огляд способів творення лексем, їх будови з урахуванням належності до певної частини мови, адже за кожною з них «закріплені характерні для неї афікси, суфікси і префікси [3, с. 17].

Словотворення постає основним джерелом збагачення української мови. На виконання завдань номінації спрямовані всі засоби словотворення [1, с. 17]. Усі моделі та прийоми з'являються і функціонують у мовній системі для задоволення потреб називання нових реалій. Ретельне засвоєння системи словотвору сприяє не тільки збагаченню в учнів словникового складу, а й створює ґрунт для вільного володіння стилістичними, граматичними та орфографічними нормами української мови.

Словотвір учні вивчають у 6 класі, а це сприятиме водночас збагаченню та повторенню матеріалу про неологізми. Перехід від простішого до складнішого завдання удосконалюватиме вміння в учнів розпізнавати словотвірні категорії.

Важливе значення на початку вивчення розділу має мотиваційна сфера. Тут варто зазначити, що саме чекає учнів при детальному розгляді того, що було ще у початкових класах. Наприклад: ми з'ясуємо, як творять слова, якими саме способами; прослідкуємо, які ж зміни відбуваються у слові та, як це впливає на його лексичне значення. Тут же повинна бути вказана наша соціокультурна лінія, яку ми пропонуємо реалізувати через вивчення новотворів української мови з 2014 року, що сприятиме засвоєнню учнями відповідних тем історії України.

Перше із чим повинні ознайомитися учні – це поняття твірного слова. Тут варто звернути увагу на те, що лексичне значення твірного слова відрізняється від похідного. Твірне та похідне слово утворюють спільнокореневі лексеми, а не форми однієї і тієї ж одиниці. Порівняймо: Майдан «площа Києва» → **майданко** «малий учасник Майдану» [2, с. 111].

Після цього власне переходимо до вивчення різних способів творення слів. Необхідно зауважити, що для визначення способу потрібно відшукати слово, від якого воно утворене. Та морфемна одиниця, якої немає у твірному слові, а є у похідному, і слугує засобом словотворення. Наприклад:

байрактар → байрактар-*івець* — суфіксальний спосіб
бій → *недо*-бій — префіксальний спосіб
Путін → *про*-путін-*ець* — префіксально-суфіксальний спосіб

На цьому етапі варто звернути увагу на те, що префіксально-суфіксальний спосіб полягає у одночасному приєднанні суфікса та префікса (адже немає слів «*пропутін*» чи «*путінець*» до яких додали б тільки суфікс чи префікс).

При вивченні безафіксного способу словотворення потрібно ретельно пояснити учням випадки, у яких часто допускають помилки. Наприклад: слово *приліт* утворене безафіксним способом, а не префіксальним, адже ця морфема присутня у твірному слові *прилітати*.

Складання основ або слів полягає у приєднанні кількох лексем, основ у єдине ціле. Щоб уникнути помилок на цьому етапі, потрібно учням демонструвати процес від якого словосполучення утворена лексема. Наприклад: ***байденотерапія*** **←** **«терапія Байдена»,** ***банкопад*** **←** **«падають банки»,** ***кривосуддя*** **←** **«кривий суд».**

При огляді способу абревіації обов'язково потрібно зауважити, що написання літер з великої букви не вказує на те, що такий же запис буде при розшифруванні. Наприклад: *АТО* «Антитерористична операція», *ТрО* «територіальна оборона». Також тут потрібно детально розказати про різні види абревіатур та потренуватися їх визначати.

Проблемним є спосіб словотворення, коли слово, що належить до однієї частини мови, переходить до іншої. Тут треба зробити акцент на тому, що твірні та похідні слова такого типу паралельно вживають у мовленні. Наприклад: ***майданута*** *людина* = *майданутий* тощо.

Отже, у процесі розгляду способів словотворення виникає багато проблемних моментів, на які потрібно акцентувати увагу одразу, щоб у майбутньому уникнути помилок.

Список використаних джерел

1. Кислюк Л. П. Сучасна словотвірна номінація: ресурси та тенденції розвитку: монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 424 с.
2. Нелюба А., Редько Є. Лексико-словотвірні інновації (2014). Словник / загал. ред. А. Нелюби. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2015. 220 с
3. Словотвір сучасної української літературної мови / відп. ред. М. А. Жовтобрюх. Київ: Наук. думка, 1979. 405 с.

ПРОЕКТНА МЕТОДИКА ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

Цуркан Тетяна
Новоселицький медичний фаховий коледж (Новоселиця)
tsurkantatatiana23@gmail.com

Принцип самостійності у вивченні іноземної мови грає важливу роль у проектній методиці, оскільки студенти мають можливість самостійно планувати та реалізовувати роботи, де мовне спілкування вплетено в іншу діяльність. Цей підхід дозволяє студентам конструювати зміст спілкування від перших занять, приділяючи кожному проекту певну тему та часовий проміжок. Робота над проектом поєднується зі створенням міцної мовної бази через логічні та наукові засади. Процес роботи над проектом дозволяє студентам активно використовувати та розвивати свої мовні навички, оскільки вони мають спілкуватися, планувати й обговорювати свої дії з іншими студентами або самостійно. Це розвиває їх здатність до вільного володіння мовою, як основного інструменту комунікації. Принцип самостійності є основоположним у роботі над проектами. Він сприяє розвитку творчого мислення студентів та вмінню самостійно планувати свої дії [1]. Цей принцип розвиває у студентів навички критичного мислення, аналізу та оцінки варіантів розв'язку завдань. Проектна методика базується на принципах, які гармонійно взаємодіють та підтримують розвиток студентів у будь-якому віковому контингенті. Процес роботи над проектом вимагає від студентів аналізу та вивчення нової інформації, знаходження рішень на основі вивчених принципів та методів. Таким чином, дана методика розвиває у студентів навички наукового мислення, логічного та аналітичного мислення.

Крім того, робота над проектом поєднується зі створенням міцної мовної бази через використання логічних та наукових принципів, які дозволяють розвивати творче та критичне мислення студентів, планувати власні дії та знаходити варіанти вирішення завдань. Ефективність проектної методики в більшій мірі забезпечується інтелектуально-емоційною змістовністю, яка включається до навчання тем. Крім того, слід відзначити поступове ускладнення цих тем. Але відмінною особливістю цих тем є їхня конкретність. З самого початку навчання передбачається участь студентів у змістовній і складній комунікації, без спрощення та примітивізму. Новизна підходу полягає у тому, що студентам надається можливість самим формувати зміст спілкування, починаючи з першого заняття. Кожен проект пов'язаний з певною темою, яка має чітку структуру, поділяється на підтеми, кожна з яких містить завдання до проектної роботи. Особливо важливою рисою є те, що студенти мають можливість досліджувати власний проєкт і побудувати міцну мовну базу. Для розвитку навичок вивчення мови та користування нею використовуються фонетичні та лексико-граматичні вправи тренувального характеру, які даються в цікавій формі. Граматичні навички вивчаються за допомогою таблиць. Реалізація проекту надає можливість практикувати мову у великій

кількості ситуацій за допомогою вербальної і предметно-образної наочності. Комунікативна і проективна методики мають схожі принципи, але використовуються в різних способах навчання. Отже, проектна методика має позитивні риси, такі як розвиток творчого мислення і здібності до прогнозування варіантів рішень.

Список використаних джерел

1. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних та лінгвістичних університетів / Бігич О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Е. та ін.; за загал. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2013. 590 с.

ПРАВО І МОРАЛЬ У ПРАЦЯХ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Чухненко Аліса, Апетроаєй Віолетта
Чернівецький кооперативний
фаховий коледж економіки і права (Чернівці)
alisacuhnenko@gmail.com

Відомий український педагог, публіцист та письменник Василь Олександрович Сухомлинський неодноразово у своїх працях привертав увагу до виховання всебічно розвинутої особистості. За період педагогічної праці В. О. Сухомлинського, а це понад 30 років напружених пошуків та роздумів, він став автором монографій, брошур, статей, дитячих оповідань та казок. Його книга «Серце віддаю дітям» перекладена 30-а мовами світу і витримала 54 видання [1].

Неодноразово В. О. Сухомлинський розмірковував над тим, як школа має виховати дитину з громадянською позицією, яка б дотримувалася в дорослому житті морально-етичних відносин, розвивалася в атмосфері творчого ставлення до праці та бачила практичну потребу в оволодінні знаннями для праці. Водночас людина може мати знання, вміти працювати, але в моральному відношенні не бути підготовленою до життя [2]. Проблеми морального виховання вивчались також видатними філософами, педагогами й письменниками (О. Духнович, Г. Сковорода, І. Франко, Л. Виготський, Г. Костюк та ін.), які розглядали її з точки зору психології. Саме у дитинстві під час становлення особистості формуються поведінкові навички дітей, які в подальшому впливають на їх моральне здоров'я. В емоційній пам'яті дітей на все життя закладаються поняття: добро і зло, справедливість і несправедливість, правда і брехня, щирість і лицемірність, вірність і зрадливість.

В. О. Сухомлинський значним засобом виховання дітей вважав слово. Саме через бесіди з учнями він намагався закласти і передати їм моральні знання, що спонукали б їх до гуманних вчинків. Людина повинна зрозуміти, що її вчинки та бажання можуть позначатися на інших людях. Сьогодні ми розуміємо, що сукупність загальнообов'язкових правил та норм поведінки людини – це право. Право – це ознака цивілізації та культури суспільства й людства в цілому, соціальна цінність і благо; специфічна форма регулювання поведінки людей. В бесіді В. О. Сухомлинського «Про деякі питання морального виховання» [3] описується справа про злочин 15-річного підлітка. У ході судового засідання з'ясувалося, що душевна порожнеча підлітка була пов'язана із вихованням. Правопорушення і злочинність – найбільш яскраві показники слабкості виховання. Вчинення правопорушень дітьми, підлітками, молоддю спричинене в основному негараздами в сім'ї, бездоглядністю, беззмістовним та бездіяльним проведенням вільного часу, впливу неблагополучного оточення та ЗМІ, бажанням самоствердитися тощо. Щоб в дитині утвердилося почуття обов'язку батьки та педагоги мають докладати зусиль до виховання особистості. Виховати обов'язок людини перед людиною, перед суспільством, перед Батьківщиною, на думку В. О. Сухомлинського, це обо-

в'язок батька і матері перед їх дитиною. Почуття обов'язку має стати для дитини не путами, а свободою, що її підносить та дисциплінує. З чого ж починається обов'язок? З уміння відчувати й бачити поруч іншу людину, розуміти її позицію та переконання, поважати її гідність та честь. Василь Сухомлинський вмів так організувати роботу педагогічного колективу Павлиської середньої школи, щоб вихованці не розглядали моральну поведінку як своєрідну вправу, як навмисно організовані вчинки, потрібні вихователеві для здійснення його задуму, а як процес щоденного звичного життя.

Формування у дітей моральних якостей, почуття обов'язку, розумінн норм і правил поведінки в соціумі – складний і довготривалий процес, наполеглива праця над виробленням моральних устоїв, які не дадуь їй у дорослому житті здійснювати вчинки, що протирічать моральним правилам, законодавству країни та інтересам інших людей.

Список використаних джерел

1. Соколовська Н. Василь Сухомлинський – видатний педагог сучасності. URL : http://surl.li/qlkqt (дата звернення: 13.02.2024).
2. Соколовська О. Моральне виховання дітей на засадах педагогічних ідей Василя Сухомлинського в освітньому просторі Нової української школи. Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. 2019. №3 (66), С. 226–230.
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5 т. Т. 4. Павлиська середня школа. Розмова з молодим директором. Київ: Радянська школа, 1977. С. 526–529.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

Гургіш Артем, Тичініна Альона
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Чернівці)
hurhish.artem@chnu.edu.ua

Педагогічна практика демонструє, що учням середньої школи на уроках англійської мови бракує культурної компетентності про країну, мова якої вивчається. Тривалий час догмою навчання англійської мови був розвиток винятково лінгвістичної компетентності. Погоджуємося із думкою М. Розаріо про те, що сучасний світ постає «різноманітним і глобальним. Технології зробили взаємодію між культурами по всьому світу дуже поширеним явищем. Соціальні мережі, блоги та чати дозволяють людям регулярно взаємодіяти через національні кордони. Багато галузей сьогодні мають значний обсяг міжнародної співпраці, а кар'єра в багатьох сферах все частіше передбачає роботу з людьми з різних країн, як прямо, так і опосередковано» [5]. І дійсно, сучасний світ, що так стрімко поширює процеси глобалізації у культурологічному плані, потребує від молодих людей культурної обізнаності країни, мова якої вивчається. І з розвитком технологій поширення культур інтенсифікується.

У глобальному вимірі, аналогічно, як і Розарія, до цього питання підходять К. Кім та М. Морнінгстар. У своїй роботі дослідники зазначають, що кількість учнів, які отримують послуги спеціальної освіти, стає все більш різноманітною за наступними критеріями: мова, соціально-економічний статус, раса, культура, етнічна приналежність, сексуальна орієнтація, структура сім'ї та віросповідання [4]. Ми живемо в епоху глобалізації, що призводить до утворення мультикультурних класів, як в Україні, так і закордоном, що додає актуальності розвитку культурної компетентності.

Дещо інакше про важливість розвитку культурної компетентності при вивченні іноземної мови висловився М. Байром, стверджуючи, що успіх комунікативної взаємодії передбачає не лише ефективний обмін інформацією, як це колись було основною метою комунікативного навчання мови, але й «здатність приймати точку зору іншої людини на власну культуру, передбачаючи та, де це можливо, вирішуючи дисфункції у спілкуванні та поведінці» [2]. У свою чергу, навички взаємодії, що пов'язані із здатністю здобувати нові знання про іноземну культуру та декодингом повідомлення людини, з якою ведеться розмова – постає однією з фундаментальних причин для розвитку культурної компетентності учнів середньої школи [2].

Підсумовуючи вищезгадані ідеї, ми вважаємо, що розвиток культурної компетентності учнів у середній школі набуває виразної актуальності у зв'язку із кількома ключовими причинами.

1. Глобалізація та різноманіття: учні стикаються із глобалізованим світом, де існує багато вимушених або добровільних міжкультурних взаємодій, які можуть бути вдосконалені унаслідок культурної компетентності.

2. Сприяння толерантності та поваги: розвиток культурної компетентності розвиває в учнях більше почуття справедливості та відповідальності за свої дії. Як наслідок – нижчий рівень дискримінації та вищий рівень толерантності та поваги.

3. Розвиток соціальних навичок: знання про культурні відмінності сприяє розвитку міжособистісних відносин, сприяючи формуванню соціальних навичок та емпатії.

4. Підготовка до професійного життя: культурна компетентність, як наслідок глобалізаційних процесів стає все важливішою в професійному світі, де робочі колективи стають все більш різноманітними і культурно змішаними – наша відповідальність, як вчителів, не лише викладати навчальний матеріал, але і готувати учнів до дорослого, відповідального, життя.

5. Підготовка до міжнародного співробітництва: учні повинні бути готові до роботи в міжнародних командних проєктах, де розуміння різних культур та мов стає ключовим фактором успіху.

6. Адаптація до змін: культурна компетенція допомагає учням розвивати гнучкість і адаптивність, що є такими необхідними для успішного функціонування та комунікації у різних соціокультурних середовищах, особливо у тих країнах, мова яких вивчається.

7. Збереження культурної спадщини: вивчення культурної компетенції допомагає учням краще розуміти і поважати свою власну культурну спадщину.

Варто додати, що крім первинних причин актуальності розвитку культурної компетентності учнів середньої школи, існують також вторинні – такі, що певним чином впливають на оволодіння учнями іноземною мовою.

Так, наприклад, Н. Потапенко акцентувала, що підвищення рівня культурної компетентності учнів сприяли одночасному підвищенню їхньої мотивації в результаті [1]. Тотожних висновків дійшов Е. Ібрагім, який вважає, що розвиток культурної компетентності сприяє підвищенню мотивації та залученості в роботу учнів, як наслідок кращого розуміння релевантності та важливості інформації, що навчається [3]. Зокрема він описав культурну обізнаність як основний фактор підвищення мотивації та інтересу студентів до вивчення другої мови, країни, культура якої вивчається. Розуміння подібності та відмінності між двома культурами – рідною та іноземною – є ключем до того, щоб учні відчували себе ментально ближчими до носіїв іноземної мови.

Список використаних джерел

1. Потапенко Н. Роль соціокультурного аспекту у навчанні англійської мови. Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. 2014 (47). С. 63-70.
2. Byram, M. Teaching and assessing intercultural communicative competence. Clevedon: Multilingual Matters. 1997. P 43.
3. Imbrahim A. The Effect of Cultural Awareness on Motivating Students to Learn English as a Foreign Language in Jordan. Journal of Foreign Languages, Cultures and Civilizations. 2016. Vol 4. No 1. P. 51-57.
4. Kim K. H., Morningstar M. Enhancing secondary special education teachers' knowledge and competencies in working with culturally and linguistically diverse families through online training. Career Development for Exceptional Individuals, 2007. 30, 116–128.
5. Rosario M. Cultural Competence. An important skill of 21st century. Youth and Families. 2016. P 13.

ПРОБЛЕМИ БІБЛІОГРАФІЧНОГО АПАРАТУ В НАВЧАЛЬНОМУ ПОСІБНИКУ «ІСТОРІЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ XX СТОЛІТТЯ» (ВИДАВНИЦТВО «ЦЕНТР УЧБОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ»)

Дзик Роман
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
r.dzyk@chnu.edu.ua

Бібліографічний апарат – важлива складова кожного навчального посібника, спрямована на формування контуру самостійної роботи студента. Варто відзначити, що навчальний посібник «Історія зарубіжної літератури XX століття» [1; 2; 3] володіє розлогим бібліографічним апаратом, який складається зі списку відповідних підручників і посібників, літератури до практичних занять і різного роду самостійної роботи, а також окремого підрозділу «Бібліографія». Проте недбале оформлення цього апарату може багато в чому нівелювати його допоміжні функції.

Найперше слід зауважити відсутність якогось єдиного стандарту бібліографічного опису. Особливо впадають у вічі хиби технічного характеру. Скажімо, авторів праць у посібнику прийнято виділяти курсивом. Однак це може набувати такого вигляду: «*Токмань Г. А.* Камю: діалог письменника і філософа з іншими та із самим собою» [3, с. 315] (ініціал імені Камю перетворився на хибний ініціал по батькові Г. Л. Токмань), «*Ворончук Л. Е.* – М. Ремарк. Відображення життя рідного народу першої половини XX ст.» [с. 319], «*Ворончук Л. Е.* – М., Ремарк. Відображення життя» [3, с. 418] (Е. тут ініціал Ремарка, а не Ворончук), «*Шахова К. Г.* Белль» [3, с. 322], «*Білокінь В. Передбачення Г.* Веллса» [3, с. 475]. І такі приклади можна множити. Сюди ж можна додати випадки, коли два джерела зливаються в одне [3, с. 16, 443] або одне розривається на два [3, с. 381], повторення джерел в одному списку [3, с. 383, 417, 479, 480] або помилкове дублювання джерел до одного практичного заняття в іншому [3, с. 322]. Трапляється й чимало одруківок: «Дюррен. Матт» [3, с. 379], «загадки Свінкса» [3, с. 383], «Фуете Овехуна» [3, с. 483]. На відсутніх або зайвих комах чи крапках навіть не буду акцентувати увагу.

Ще один типовий недогляд – відсутність вказівки, що книга виходила під редакцією: «Історія американської літератури XX с. / Денисової Т. Н.» [3, с. 16], «Зарубежная литература к. XIX – н. XX вв. / Толмачева В. М.» [3, с. 16], «История зарубежной литературы XX в. / Михайлова Л. Г., Засурского Я. Н.» [3, с. 16]. Такий запис призводить до плутанини щодо статі Толмачева і Михайлової. Іноді у вихідних даних відсутні рік [3, с. 310] і сторінки [3, с. 314, 315, 329, 356] або навіть вихідні дані як такі: «*Ромащенко Л.* Крила як символ духовного злету людини // Там же» [3, с. 352]. Зворотнім прикладом є наявність вихідних даних при відсутності авторів і назв їхніх праць: «1. Всесвіт. – 1993. – № 3–4. – С. 123–124, 152–163. 2. *Г.* Зарубіжна література. – 2001. – № 9, № 11. – С. 7–8. 3. *Ж.* Всесвітня література та культура. – 2000. – № 2. – С. 23–30» [3, с. 385]. Доречно було би пояснити

у списку умовних скорочень чи примітках значення «Г.», «Ж.», «ЗЛ» і «ВЛТК», а не залишати на здогад, що це «газета», «журнал», «Зарубіжна література» і «Всесвітня література та культура».

Суттєвою проблемою бібліографічного апарату посібника є те, що одне й те саме джерело подано в різних варіантах запису. Типовий приклад: «Федоренко М. Т. Грані реальності й вигадки // К. – 1998. – С. 5–22» [3, с. 377], «Федоренко М. Т. Грані реальності й вигадки // Кобо Абе. – К. – 1998. – С. – 5–22» [3, с. 379], «Федоренко М. Т. Грані реальності й вигадки // Кобо Абе. Жінка в пісках. – К. – 1998. – С. 5–22» [3, с. 386].

Вельми поширені неточності в прізвищах та ініціалах авторів: «Андреев В. Л.» [с. 15] (правильно – Андреев В. Д.), «Михальская П. П.» [3, с. 15] і И. П. Михальская [3, с. 16] (Михальская Н. П.), «З. Г. Гражданская» [3, с. 16] (З. Т. Гражданская), «Уваров Ю. Г.» [3, с. 16] (Уваров Ю. П.), «В. Грибанов» [3, с. 349] і «В. Грибачов» [3, с. 478] (Б. Грибанов), «И. Кошкин» [3, с. 349] (И. Кашкин), «Л. Макловська» [3, с. 481] фігурує також як «Л. Маяковська» [3, с. 310], а Д. Затонський – чотири рази як «Задонський», причому одного разу як «В. Задонський» [3, с. 479]. Подекуди ініціалів узагалі немає: «Пирсон Бернард Шоу. – М., 1972» [3, с. 483].

Неприпустимими є скорочення і перекручування назв джерел. Так, назва книги В. Земскова «Габриель Гарсия Маркес» скорочена до «Маркес» [3, с. 352], «*Венгеров Л. М.* Зарубіжна література. Загальні огляди. 1871–1970. – К., 1971» [3, с. 16] поєднує частини назв двох різних праць Венгерова – «Загальні питання» та «Огляди і портрети», «Испаноязычная литература стран Латинской Америки» перетворилася на «Иноязычная литература стран Латинской Америки» [3, с. 16], а «*Грибанов В.* Хемингуэя» і «*Кошкин И.* Эрнест Хемингуэя» [3, с. 443] представляють суцільні хиби. Так само неприпустимо подавати бібліографічний опис іншомовних джерел українською мовою чи сумішшю мов: «О. Вайльд. Вибрані твори. – М., 2002» [3, с. 427], «*Моріс Метерлінк.* П'єси. – М., 1999. – 528 с.», «Світ шукань М. Метерлінка (вступна стаття Ад. Ван-Бевера). Метерлінк. П'єси. – М., 1999. – С. 5–12» [3, с. 387] «*Нагибин Ю.* Син про батька // Книжное обозрение. – 1991. – 13 грудня» [3, с. 344].

Найбільші питання викликають окремі позиції літератури в рекомендаціях до виконання самостійної роботи. Це стосується драми О. Вайлда «Саломея» [3, с. 373], драми М. Метерлінка «Сліпі» [3, с. 374], роману Д. Лоуренса «Коханець леді Чаттерлей» [3, с. 376], поезій Т. С. Еліота [3, с. 376], з якими запропоновано знайомитися в російських виданнях, ігноруючи при цьому наявні українські переклади.

Проблеми бібліографічного апарату, виявлені при доволі побіжному його огляді, могли би бути легко усунуті при черговому перевиданні посібника. Наразі ж, як засвідчує вже третє його видання, я змушений повторити свій висновок щодо іншого посібника цього ж видавництва, що всі ці проблеми «не усуваються, а лише тиражуються в кожному наступному перевиданні» [4, с. 127].

Список використаних джерел

1. Давиденко Г., Стрельчук Г., Гричаник Н. Історія зарубіжної літератури XX століття : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 504 с.
2. Давиденко Г., Стрельчук Г., Гричаник Н. Історія зарубіжної літератури XX століття : навч. посіб. 2-ге вид., переробл. та допов. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 488 с.
3. Давиденко Г., Стрельчук Г., Гринчак Н. Історія зарубіжної літератури XX століття : навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 488 с.
4. Дзик Р. Проблеми бібліографічного апарату в навчальному посібнику «Історія новітньої зарубіжної літератури» (видавництво «Центр учбової літератури»). *«Платон мені друг, але істина дорожча»: теоретико-практичні та методологічні аспекти розвитку сучасних гуманітарних наук* : зб. матеріалів Всеукраїнської молодіжної конференції (2–3 березня 2023 року, м. Чернівці). Чернівці : Чернівец. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича, 2023. С. 126–127.

ЛІНГВІСТИКА

LINGUISTIC PERCEPTIONS OF UKRAINIAN REFUGEES IN EUROPEAN MEDIA

Бешлей Ольга
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
o.beshlei@chnu.edu.ua

In the current global climate, where migration has become a pivotal issue within geopolitical discourses, the representation of refugees and immigrants in media not only reflects but also moulds public perception and policy debates. Among the diverse groups navigating this complex landscape, Ukrainian refugees in Europe constitute a unique demographic, their narratives often interwoven with the broader European response to immigration.

The role of media coverage in constructing the societal portrait of Ukrainian refugees cannot be overstated. As asserted by Bleiker, Campbell, Hutchison, and Nicholson [1], media narratives play a crucial role in «shaping the conditions under which people move from one place to another, how they are received, and how they integrate into new communities or fail to do so». These narratives, often laden with metaphoric language and powerful imagery, contribute significantly to the societal zeitgeist regarding refugees.

This article seeks to delve into the linguistic landscape sculpting European perceptions of Ukrainian refugees, aiming to unravel the intricacies of how language moulds reality in public and political arenas.

The concept of 'linguistic framing' [3] is central to understanding how language can construct and convey particular images or perceptions of refugees. Semantics, metaphors, and narratives used in the media are not merely descriptive; they actively shape reality. Research shows that specific linguistic frames can dehumanise refugees, framing them as 'burdens,' while others can emphasise shared humanity and individual stories [6]. Yet, the specific linguistic frames applied to Ukrainian refugees in European media remain underexplored.

The study examined a set of 178 news articles from top Western European online newspapers published between March 2022 and October 2023. Publications include The Guardian, known for its liberal stance; BBC News, renowned for its commitment to impartiality; Deutsche Welle and France 24, which present non-Anglophone European viewpoints in the global arena.

Articles and posts were sourced directly from the digital archives of these newspapers using the search phrase 'Ukrainian refugee(s)'. The focus was solely on the news primarily centred around Ukrainian refugee movements, excluding articles about military actions in Ukraine, russian sanctions, and similar topics. We aimed to scrutinise the general sentiment (positive or negative) permeating these sources and classify the information within diverse social life sectors.

Table 1 suggests a progression in the media portrayal of Ukrainian refugees.

Table 1

Progression in the media portrayal of Ukrainian refugees

Period	*Category of Public Opinion*	*Key Words/Phrases in Media*
Feb-Mar 2022	Initial concern & empathetic support	Crisis, influx, urgent, immediate need, overwhelming, solidarity, support, welcome, safe haven, safe place, warm-hearted
Apr-May 2022	Logistical challenges	Strain, overwhelmed, resources, camps, infrastructure, refugee influx
Jun-Oct 2022	Integration efforts & normalising presence	Integration, transition, assimilation, community, jobs, education, settlement, employment, contribution, local
Nov 2022 – Mar 2023	Mixed reactions & resentment	Backlash, resistance, acceptance, divide, racial double standards, racial discrimination, privileged, contrast, compared to, different from, past crises
Apr-Jul 2023	Policy discussions	Legislation, rights, status, long-term
Aug-Oct 2023	Societal impact & future outlook	Future, next steps, culture, influence, change, societal fabric, enrichment repatriation, permanence, uncertainty

This timeline-based classification maps the shifting sentiments, which allowed us to identify three distinct categories that encapsulate the evolving narrative of Ukrainian refugees in the media:

1) '**Positive Linguistic Framing in European Online Media**' is characterised by a surge of empathetic language and imagery that aimed to support the incoming refugees.

The article «Poland's hospitality is helping many Ukrainian refugees thrive – 5 takeaways» from *The Conversation* focuses on the hospitable environment provided by Poland, which has been fundamental in assisting Ukrainian refugees to survive and thrive. The repeated use of «support» and «solidarity» in this account underscores the collective effort made by the Polish community to offer a welcoming atmosphere for the displaced Ukrainians [5].

2) '**Negative Linguistic Framing in European Online Media**' where the initial enthusiasm confronts the logistical and economic hurdles.

The *BBC's* coverage on the German struggle with the Ukrainian refugee influx further exemplifies this narrative shift. The article «Ukraine war: Germans struggle with influx of Ukrainian refugees» highlights the challenges faced in Germany due to the growing number of Ukrainian refugees arriving in Berlin daily. The description of Ukrainians arriving daily at the reception centre with limited accommodations, the need for temporary solutions, and the challenges in finding permanent housing resonate with the negative perception of Ukrainian refugees, as it emphasises the burdens and limitations posed by their presence in Germany [2]. Words such as «influx»,

«temporary», and «struggle» underscore the difficulty of managing the increasing number of refugees. The narrative suggests that the situation is taxing local resources and infrastructure. The use of phrases like «getting harder to find permanent accommodation» in the context of a «struggle» reinforces the idea that Ukrainian refugees are seen as a challenge for host countries, potentially contributing to negative perceptions.

3) **'Perceptions of Ukrainians in Comparison to Other Refugees in Europe,**' shedding light on the undercurrents of discrimination and racism that the crisis has inadvertently exposed.

The onset of the Ukrainian refugee crisis was met with solid humanitarian framing in media narratives. A Sudanese aid worker in Poland highlighted the glaring differences in treatment and perception of Ukrainian refugees compared to Sudanese refugees [4]. Such racial undertones may also intersect with geopolitical considerations, where the Ukrainian crisis directly concerns European security, influencing media coverage and public opinion.

Conclusion. The war between Russia and Ukraine has introduced new dynamics to Ukrainian migration: previously defined primarily by economic, labour, and educational factors, it has now become a multifaceted exodus that is unpredictable in its outcomes and diverse in its social, professional, and academic profiles.

References

1. Bleiker, R., Campbell, D., Hutchison, E., & Nicholson, X. (2013). The visual dehumanisation of refugees. Australian Journal of Political Science, 48(4), 398-416 https://doi.org/10.1080/10361146.2013.840769
2. Hill, J. (2022, November 30). Ukraine war: Germans struggle with influx of Ukrainian refugees. BBC News. https://www.bbc.com/news/world-europe-63792498
3. Lakoff, G. (2010). Why it matters how we frame the environment. Environmental Communication, 4(1), 70-81. https://doi.org/10.1080/17524030903529749
4. Manenti, M. (2022, March 16). Making sense of Western media's coverage of the Ukraine war. London School of Economics. https://blogs.lse.ac.uk/internationaldevelopment/2022/03/16/making-sense-of-western-medias-coverage-of-the-ukraine-war/
5. McMahon, P. (2023, March 2). Poland's hospitality is helping many Ukrainian refugees thrive – 5 takeaways. *The Conversation*. https://theconversation.com/polands-hospitality-is-helping-many-ukrainian-refugees-thrive-5-takeaways-200406
6. Montgomery, M. (2017). Post-truth politics? Authenticity, populism and the electoral discourses of Donald Trump. Journal of Language and Politics, 16(4), 619-639. https://doi.org/10.1075/jlp.17023.mon

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ CLIMATE CHANGE В АНГЛОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

Бизова Анна
Київський університет імені Бориса Грінченка (Київ)
adbyzova.frgf22@kubg.edu.ua

За останні роки дискурс зміни клімату перетворився на одну з найактуальніших глобальних проблем, яка виходить за межі географічних, політичних і соціальних кордонів. Оскільки медіа-платформи служать ключовими каналами для поширення інформації та формування суспільного сприйняття, розуміння репрезентації зміни клімату в медіадискурсі стає обов'язковим.

Значення семантичних полів у мові полягає в їхній здатності допомагати нам класифікувати та структурувати наші думки та поняття. Вони дозволяють нам ефективніше передавати складні ідеї та зв'язки, використовуючи групу слів, які мають спільне значення. Роблячи це, ми можемо виражати складні думки та ідеї більш ефективно та з більшою точністю, і приміняти ці знання у дискурсі.

Значна частина дослідників визначає лексико-семантичне поле як систему, складові якої об'єднані спільним семантичним компонентом і структурно організовану на основі взаємозв'язку «ядро – периферія». Семантична структура поля складається з ядра, центру і периферії [2]. Якщо уявити поле у вигляді кулі, то його компоненти будуть розташовуватися на різній відстані від центру в залежності від ступеня їх семантичної близькості до загального змісту поля, яке найбільш чітко представлено в центрі, і поступово зникає при переході на периферію. Таким чином, центр поля складають слова з високим рівнем вживання, оскільки їх терміни є основними представниками цього поля [1].

Проаналізувавши репрезентанти досліджуваного поняття, що ми розглядаємо на прикладі статей BBC News ([2], [3], [4], [5]), можемо визначити, що ядро цього семантичного поля представлене іменем концепту і його варіаціями, наприклад:

«The oceans have hit their hottest ever recorded temperature as they soak up warmth from **climate change**, with dire implications for our planet's health [5]».

«UN climate report: Scientists release 'survival guide' to avert **climate disaster** [4]».

«The new average temperature record beats one set in 2016 when the naturally occurring **climate fluctuation** El Niño was in full swing and at its most powerful [5]».

Отже, ядро лексико-семантичного поля CLIMATE CHANGE представлене такими лексичними одиницями, як: climate change, climate disaster, climate fluctuation, тощо.

Приядерна зона містить лексику, що розширює та конкретизує символи та ознаки, пов'язані з концептом; приядерна зона лексико-семантичного поля CLIMATE CHANGE репрезентована низкою суміжних по-

нять, які моделюють глобальне сприйняття зміни клімату, та споріднені субконцепти, наприклад: temperatures, weather, energy, emissions, warming, heat, greenhouse, global та ін.

Периферія цього поля є семантично віддаленою, лише частково пов'язаною з ядром та компонентами приядерної зони ядра і представлена кількістю лексем з найвужчим значенням. Полісемантичні лексеми, що належать до семантичної периферії, належать до сусіднього лексико-семантичного поля і реалізують концептуальну семантику цього поля лише в спеціально організованих контекстуальних умовах, наприклад, у контексті: UN secretary general Antonio Guterres says that all countries should bring forward their **net** zero plans by a decade[5]. У колокації **net zero** маються на увазі заходи спрямовані на боротьбу з глобальним потеплінням.

Отже, аналізуючи лексико-семантичні поля, можемо спостерігати, що поняття зміни клімату об'єднує собою специфічну, відносно сталу, притаманну собі вибірку лексики. Приядерна зона поля розширює та конкретизує поняття, представляючи різноманітні аспекти кліматичних змін, тоді як периферія відкриває для нас загальну лексику з нових аспектів відносно даної теми. Це дослідження підкреслює необхідність уваги до термінології та способів її використання у медіа. Розуміння семантичних відтінків та структур поля допоможе покращити комунікацію та сприяти свідомому сприйняттю проблеми зміни клімату в глобальному масштабі.

Список використаних джерел

1. Zhaivoronok V. V. Lexical Subsystem of Language and the Meaning of Linguistic Units. Linguistics. No. 6. 1999. P. 32–46.
2. Matt McGrath, Mark Poynting. «World Breaches Key 1.5C Warming Mark for Record Number of Days». BBC News, BBC, 6 Oct. 2023, www.bbc.com/news/science-environment-66857354
3. Georgina Rannard, Mark Poynting. «Ocean Heat Record Broken, with Grim Implications for the Planet». BBC News, BBC, 4 Aug. 2023, www.bbc.com/news/science-environment-66387537
4. Rannard, Matt McGrath and Georgina. «UN Climate Report: Scientists Release 'Survival Guide' to Avert Climate Disaster». BBC News, BBC, 20 Mar. 2023, www.bbc.com/news/science-environment-65000182
5. McGrath, Matt. «Five Things We've Learned from UN Climate Report». BBC News, BBC, 20 Mar. 2023, www.bbc.com/news/science-environment-65013560

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ ГІМНУ НА ПРИКЛАДІ «ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНИ»

Боднар Юлія
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
bodnar.yuliia@chnu.edu.ua

Як відомо, гімн, або славень, – це твір, у якому відображена історія й цінності певної нації. Ця пісня «вшановує народ, якому вона належить, прославляє у світі його самого, а заразом і державу» [3, с. 19]. Така своєрідність жанру зумовлює вживання в гімні певних груп лексики. Тому, на нашу думку, під час дослідження тексту «Ще не вмерла України» варто звернути особливу увагу на його словниковий склад.

Насамперед проаналізуємо слова за походженням та вживанням. У творі переважно власне українська лексика (*слава, рідний, браття, роса, край, доля* тощо). Зрідка трапляються давні запозичення, зокрема *панувати* (походить від польського слова *pan* [2, с. 273]), *козацький* (з тюркських мов). Більшість лексем належить до активного вжитку в сучасній українській мові.

Чимало в гімні й маркованих слів, зокрема емоційно забарвлених. Найбільше в тексті назв абстракцій *(слава, воля, доля, душа, свобода, завзяття, праця)*, а також тих, які називають емоційний стан чи почуття *(усміхнеться, зрадіє)*. Також є кілька демінутивів *(вороженьки, сторонка, доленька)*. «Мова народу – це найбільш універсальне втілення етнічності, підвалина існування культури, історії, традицій, вірувань, побуту і, як результат, національних відмінностей у сприйнятті світу» [1, с. 26]. Тому досить велика кількість емоційно-експресивної лексики може свідчити про особливий менталітет нашого народу.

Зрідка в тексті трапляються застарілі слова (дієслово *положити*, яке наразі не вживається в значенні «*пожертвувати чимось заради чогось*», а також збірний іменник *браття,* що в тексті називає близьких між собою людей, однодумців тощо). У гімні немає діалектизмів (як територіальних, так і соціальних), професіоналізмів, просторічних слів.

Як наслідок, таке співвідношення різних типів лексики зумовлене власне специфікою самого жанру, адже гімн – це твір, призначений для виконання під час державних свят, церемоній нагородження за навчальні, наукові чи спортивні досягнення, святкових концертів, складання присяги тощо. Славень має духовно об'єднувати людей, викликати в них гордість за свою державу, виражати патріотизм, любов до рідної землі. Це і є причиною такого частого вживання абстрактної лексики, яка допомагає виражати цінності народу, його прагнення та ідеали. До того ж текст державного гімну має бути зрозумілим і загальноприйнятим для всієї нації. Професійно-виробнича лексика та діалектизми, які мають обмежене вживання лише в певному соціальному класі або в якомусь регіоні України, зумовили б незрозумілість тексту для усіх громадян.

Як відомо, слова також здатні вступати в різні семантичні відношення. Під час лінгвістичного аналізу художнього тексту варто згадати про синонімію, яка допомагає уникати у творах повторів, увиразнює дум-

ку, підсилює емоційність тексту. У гімні «Ще не вмерла України» можемо виокремити такі слова, близькі за значенням, у тому числі контекстуально: *воля, свобода* (обидва синоніми передають прагнення українського народу до самобутності, незалежності); *доля, доленька* (символізують саме омріяне, щасливе майбутнє, а не тільки подальший життєвий шлях; до того ж друга лексема має конотацію пестливості); *Україна, сторонка* (пестливе), *край* (різні назви території, батьківщини українців); *всміхнеться, зрадіє* (синоніми допомагають передати почуття радості, піднесення, що характерно для гімну). У тексті є ампліфікація, адже в одному з речень помічаємо накопичення синонімів зі значенням *«дзвінко, сильно звучати на великій території»* (*Ще ся волі в Україні пісня гучна* ***розляже****, За Карпати* ***відоб'ється***, ***згомонить*** *степами*).

Також у творі «Ще не вмерла України» фіксуємо явище антонімії (*браття – вороженьки*), що базується на протиставленні значень *«свій – чужий»*, *«рідний – ворожий»*. Таке співвідношення створює контраст у тексті, виражаючи заклик діяти спільно задля досягнення мети – свободи України від загарбників.

Провідне місце в будь-якому художньому творі, як відомо, належить тропам. У тексті «Ще не вмерла України» чимало епітетів (*браття* ***молодії***, ***козацького*** *роду, в* ***рідним*** *краю, працяя* ***щира***, *пісньь* ***гучна***), причому більшість з них постпозиційні. Виразними також є метафори, зокрема персоніфікації (*не вмерла України ні слава, ні воля; усміхнеться доля; Чорне море ще всміхнеться; дід Дніпро зрадіє; завзяття, працяя щира свого ще докаже; слава стане поміж народами*). Своєрідним є порівняння (*згинуть наші вороженьки,* ***як роса на сонці***), що уособлює віру народу у швидку перемогу добра над злом.

Варто також звернути увагу на інші сучасні аспекти аналізу лексичного складу гімнів. Зокрема, польська дослідниця Александра Нев'яра у слов'янських гімнах виокремлює слова залежно від їхньої семантики у певні групи, які, як наслідок, можуть свідчити про конкретні цінності народу, його прагнення [4]. У тексті «Ще не вмерла України» вона акцентує увагу на таких поняттях, як-от: teren (*Чорне море, Дніпро, Сян, Дон, Карпати*), dusza (*душу ми положим*), los (*доля, доленька*), ojczyzna (*рідний край*), radość (*всміхнеться, зрадіє*), sława (*слава*) та інші [4, с. 225].

Уважаємо, що гімн як особливий мовний жанр має специфічні лексичні засоби, які вирізняють його серед інших творів. Експресивність та образність тексту «Ще не вмерла України» зумовлені частим уживанням тропів, слів, що вступають у синонімічні, антонімічні відношення, маркованих лексем тощо. Усі лексичні засоби допомагають передати національні ідеї та цінності, зробити твір універсальним та актуальним упродовж багатьох століть.

Список використаних джерел

1. Беркещук І. С. Демінутиви та аугментативи – виразники українського менталітету. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2016. Вип. 14. С. 20–26.
2. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. Київ : Наукова думка, 2003. Т. 4. 657 с.
3. Лепша І. Гімни України (пісні-славні). Чернівці : Друк Арт, 2017. 112 с.
4. Niewiara A. Aksjologiczna wartość hymnów państwowych słowian w ujęciu porównawczym. *LingVaria*. 2022. № 1. S. 215–238.

ДИСКУРС ВІЙНИ: ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ВІЙНИ В УКРАЇНІ В ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Борисевич Христина
Київський університет імені Бориса Грінченка (Київ)
kbborysevych.frgf22@kubg.edu.ua

Сьогодні війна є однією з найбільш обговорюваних тем у суспільстві, зокрема в засобах масової інформації. Дослідження впливу мовленнєвих образів і риторики на суспільне сприйняття війни є однією з актуальних проблем сучасної гуманітарної науки. Поняття «дискурс війни» набуває все більшого значення у дослідженні способів конструювання мовленнєвих образів про військові конфлікти та їх наслідки. Цей напрямок дослідження розкриває важливі питання взаємозв'язку мовленнєвого впливу та сприйняття важливих подій сучасного світу. Тому виникає потреба у комплексному дослідженні дискурсу війни з подальшою його ідентифікацією структуроутворюючих характеристик.

Дискурс війни – це тип дискурсу, який зосереджений на аналізі війни та бойових дій, але який стосується не лише військових термінів, але й подій і явищ нашого повсякденного життя. Це основна відмінність воєнного дискурсу від військового [1]. Воєнний дискурс відноситься до інституційного типу дискурсу, якому притаманні назви військової техніки та зброї, сама концепція війни, політичні промови про війну, благодійність у контексті війни, а також військові розмови та перебіг воєнних дій.

У своїй статті І. О. Стаднік подає наступне визначення дискурсу війни: «<...>воєнний дискурс розуміємо як мовленнєве утворення (усне або письмове), що стосуються сфери ведення бойових дій (воєнного конфлікту), репрезентується вербальними та невербальним засобами вираження, актуалізується у певному ситуативному контексті зі збереженням конкретного прагматичного потенціалу. Важливою рисою сучасного воєнного дискурсу є його широке «розчинення» у ЗМІ. Тому воєнний дискурс на кшталт мас-медійного бере участь у створенні, вираженні, поширенні та впровадженні у масову свідомість певних думок, суджень, оцінок, стереотипів і забобонів по відношенню до суспільних, соціальних, політичних, етнічних та інших груп». [1]

Метою дискурсу війни є створення контексту, в якому визначається концепт війни [2]. Оскільки кожна війна розвивається по-своєму, має різний перебіг, наслідки та причини, змінюється і поняття (концепт) війни. У своїй статті Н.І. Бойко посилається на М. Кочергана, який пояснює концепти у контексті когнітивної лінгвістики. Мовознавець зазначає, що концепти належать до «ментальних або психічних ресурсів свідомості й тієї інформаційної структури, яка відображає знання й досвід людини»; це «оперативна змістова одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку.., усієї картини світу, відображеної в мозку людини». Концепти поєднують відомості про те, що «індивід знає, припускає, думає, уявляє про об'єкти світу» [3].

У своїй праці Дієго Лазаріч зазначає різні війни, проаналізувавши які, концепт війни змінюється. Так, на приклад, у період холодної війни

сприйняття війни відрізнялося від сприйняття Другої світової війни. У той час дискурс війни асоціювався з апокаліптичною сферою, яка знаходила свою граматику в страху. На хвилі цього бачення почав поширюватися тип дискурсу, який стверджував різними способами, що така війна може призвести лише до знищення [2].

В свою чергу Н. І. Бойко виокремлює наступні концепти війни: війна – зброя; війна – смерть; війна – битва; війна – ворог; війна – віра – перемога [3]. Якщо проаналізувати статті у засобах масової інформації, то концепт війни в Україні, можна визначити наступним чином: війна – руйнування, війна – насильство, війна – пропаганда, війна – страх, війна – смерть, війна – битва; війна – ворог, війна – зброя. Ці поняття створюють дискурс війни, який у нашому житті присутній у всіх сферах.

Проаналізувавши статті про війну в Україні з BBC, CNN та New York Times, ми прослідкували, як відображається концепт війни в Україні у засобах масової інформації:

- війна – руйнування: «Meanwhile, Russia has continued attacks on Ukrainian cities. After months of heavy fighting, Russian forces appear close to surrounding the *ruins of Avdiivka*, where frostbite is taking its toll on Ukrainian troops». [4]; «Further north, two huge Ukrainian tanks roared along a mud-and-snow-smeared country road, then swung away through another *heavily destroyed village* and on towards the nearest Russian lines, perhaps 2km away» [4]. Субконцепт «руйнування» виражається крізь опис населених пунктів за допомогою таких лексичних одиниць: «*ruins*», «*heavily destroyed*».
- війна – насильство – терор: «BUCHA, Ukraine — Before the Russians came and beat up this city, before they *seeded forests with mines* and *left bodies in the streets*, *before the weeks of terror*, things were going pretty well for Bucha, according to Svetlana Hordienko, who had built her life of 68 years here». [5]; «And it was in Bucha that atrocities uncovered in the wake of the Russian retreat revealed *the scale of the invasion's brutality*» [5]. Вербалізація субконцепту насильства та терору відбувається за допомогою опису конкретних подій, що викликають в уяві і пам'яті жахливі речі, які чинив ворог. Зокрема використовуються такі семантичні компоненти, як трагічні наслідки воєнних дій, масові вбивства, значні кількісні втрати.
- війна – пропаганда: «Tucker Carlson's interview with Vladimir Putin should seem familiar to the MAGA world: He lobs Putin a softball and lets him ramble on about whatever grievances are on his mind for as long as he likes. The result is usually *tedious propaganda*. But when the subject is the man who ordered the rape of Ukraine, then two hours of unchallenged justifications, phony history and lies become *disgraceful and painful propaganda*» [6]. Субконцепт пропаганди відображається в прямому сенсі, однак також ми можемо зустріти описи або цитати політичних промов або новин представників держави-агресора, що відразу дають зрозуміти адресату, що ця країна постійно бреше і вводить свій народ в оману.
- війна – смерть: «There are war *funerals most days in Lviv*. The *coffins* are brought first to Saints Peter and Paul Garrison Church where I witnessed the first *funerals* of the Russian invasion back in February 2022. Then, the war felt dramatically like a fight for national survival» [7]. Субконцепт смерть

відображається через пов'язані із ним лексичні одиниці. Інтерпретуючи дану цитату зі статті, ми розуміємо, що війна в Україні приносить надзвичайно багато жертв і концепт війна – смерть дуже чітко описує наслідки цієї війни.

- війна – ворог: «This is *Russia's war against any rules* at all», Mr. Zelensky said. «But how long will the world let Russia be like this? This is the main question today» [8]. Субконцепт ворог об'єктивує ключовий концепт крізь призму таких семантичних складників, як засудження та негативна оцінка дій ворога: «*Russia's war against any rules*».
- війна – зброя: «For months, Ukrainian President Volodomyr Zelensky made urgent requests for *F-16 fighter jets* to better fight back against barrages of Russian drone and missile attacks» [9]. Субконцепт зброя фактично відображається через назву озброєння. Однак інтерпретуючи дану цитату зі статті, адресат отримує інформацію про те, що сучасні види зброї (конкретно ці винищувачі) необхідні Україні аби мати змогу захищати себе ще більш ефективно.

Ми можемо зробити висновок, що дискурс війни це тип дискурсу, що аналізує воєнні дії, війну та її наслідки та риторику під час війни. Аналізуючи війни, які є різні за обставинами, наслідками, перебігом подій, і відповідно змінюється саме сприйняття (концепт) війни. Проаналізувавши воєнні дії та риторику війни в Україні ми виділяємо такі концепти війни як: руйнування, насильство, пропаганда, страх, смерть, битва; ворог, зброя. У засобах масової інформації ці поняття передаються через почуття людей, детальний опис подій, синоніми, фактичні назви зброї. Таким чином воєнний дискурс бере участь у створенні, вираженні, поширенні та впровадженні у масову свідомість певних думок, суджень, оцінок і стереотипів.

Список використаних джерел

1. Стаднік. (n.d.). Лінгвістична відповідність понять «воєнний» дискурс vs «військовий» дискурс. Retrieved from https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/03/Linguistic-correspondence-of-the-notions-war-discourse-vs.-military-discourse-Stadnik-I.-O..pdf
2. Бойко. (n.d.). Специфіка лексико-семантичного поля концепту «війна» в кіноповісті О. Довженка «Україна в огні».
   Retrieved from http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/2116/1/12.pdf
3. Lazzarich, D. Discourses of War (n.d.).
   Retrieved from file:///C:/Users/%D0%84%D0%B2%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%85/Downloads/Discourses_of_War%20(1).pdf
4. Harding, A. (2024). Ukraine fights on in ruined Avdiivka despite severe weapons shortage. Retrieved from https://www.bbc.com/news/world-europe-68298854
5. 'When you look back, it feels like horror': Bucha marks the anniversary of its agonized liberation. (n.d.). Retrieved from https://www.nytimes.com/live/2023/03/31/world/russia-ukraine-news/when-you-look-back-it-feels-like-horror-bucha-marks-the-anniversary-of-its-agonized-liberation?smid=url-share
6. Schmemann, S. (2024, February 9). Two Hours of Unchallenged Propaganda From Putin. Retrieved from https://www.nytimes.com/live/2024/02/06/opinion/thepoint/tucker-carlson-putin-interview?smid=url-share
7. War-weary Ukrainians endure as Russia's invasion drags on. (n.d.). Retrieved from https://www.bbc.com/news/world-europe-68285431
8. 'Dictators Do Not Go on Vacation,' Zelensky Warns Washington and Europe. (n.d.). Retrieved from https://www.nytimes.com/2024/02/17/world/europe/zelensky-ukraine-russia.html
9. Liebermann, O. (n.d.). Ukrainian pilots begin F-16 training in US | CNN Politics. Retrieved from https://www.cnn.com/2023/10/25/politics/ukrainian-pilots-begin-f-16-training-in-us/index.html

КОРПУСНА ЛІНГВІСТИКА І АНГЛІЙСЬКА ФАХОВА МОВА

Виклюк Анна
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Чернівці)
vykliuk.anna@chnu.edu.ua

Фахова іноземна мова є ключовим інструментом для досягнення спеціалістами у певній галузі ефективного обміну набутими знаннями та інформацією. Саме тому дослідження в цій галузі впливатимуть на інші галузі науки, такі, як, наприклад, медицина чи юриспруденція. У цій роботі розглядатиметься корпусна лінгвістика і корпус як один з інструментів для дослідження фахової мови.

Фахова мова включає в себе лексичні одиниці різних рівнів, які застосовуються вченими та спеціалістами у різних галузях задля забезпечення ефективної комунікації [2, с. 53]. Фахова мова має свої особливості, такі як активне вживання іменників (а саме термінів кожної окремої галузі), обмежене вживання граматичних конструкцій (здебільшого пасивний і активний стан теперішнього та минулого простих часів) та активне вживання прикметників [8, с. 104]. Базується фахова мова на загальнонаціональній мові [7, с. 8], та поділяється на різновиди в залежності від галузі науки чи професії [1, с. 6-7].

Фахову мову можна досліджувати різними способами, зокрема за допомогою фахової літератури, записів лекцій та наукових конференцій, однак ще одним потужним інструментом у її дослідженні є корпус. Корпус – це вибірка текстів з різних джерел, що за допомогою комп'ютера дозволяє мовознавцям проводити дослідження конкретних явищ [4, с. XIV]. Корпуси бувають відкриті, тобто можуть поповнюватися новими текстами, а можуть бути закритими, в які правки та доповнення більше не вноситимуться. Також корпуси можуть бути анотованими, тобто до певних лексичних одиниць можуть вноситися пояснення, а можуть бути неанотованими, тобто використовуватися без жодних пояснень того чи іншого явища у мові [3, с.73].

Корпуси вже добре зарекомендували себе у сфері перекладознавства [5, с. 50] та когнітивної лінгвістики [6, с. 71]. Чим же корпуси можуть сприяти дослідженням фахової англійської мови? Передусім, вони доступні. Найбільше безкоштовне зібрання корпусів English Corpora налічує 19 відкритих і закритих корпусів різних текстів від веб-сторінок до транскриптів судових засідань. На сайті представлена вибірка з різних варіацій англійської мови як от британської чи американської, а також корпуси налічують від півмільйона до 100 мільярдів текстових одиниць. Ще одним потужним і доступним корпусом є Skell Search Engine, безкоштовна версія якого дозволяє шукати окремі слова і фрази в контексті, при цьому пропонуючи ключове слово в різних його формах. Платна версія сайту дозволяє робити набагато потужніші пошуки від простого слова до колокацій та граматичних конструкцій, дозволяє також створювати власні корпуси і працювати з корпусами багатьох мов, що є ще одним плюсом цього конкретного корпусу і не лиш його. Іншими корпусами, які дозволяють

пошук ключових слів та колокацій є Just-the-word, Netspeak (пропонує корпуси англійської та німецької мови) та Lextutor. Усі ці корпуси також безкоштовні. Ну і ключовим плюсом роботи з корпусом є його швидкість. Якщо опанувати формули пошуку і застосувати їх у корпусах, дослідник за лічені секунди отримає тисячі та навіть сотні тисяч результатів, готових до опрацювання. В подальшому на результатах корпусу можна буде складати словники, робити висновки про природу походження тих чи інших колокацій та термінів та порівнювати результати пошуку в різних дискурсах і жанрах. Однак є один важливий недолік корпусів для фахової мови. Найбільше джерело поповнення корпусів, особливо відкритих, є веб-сторінки та новини, про що ми можемо зробити висновок оглянувши British Corpora. В новинах та на веб-сторінках фахова мова може не бути представлена в усіх її можливих проявах. Відповідно корпус може бути лише одним з інструментів при дослідженні фахової мови, але потужності корпусів ще слід доповнювати іншими методами дослідження.

Відтак, можемо зробити висновок, що корпус є потужним інструментом для дослідження фахової мови, адже він дозволяє врахувати всі її особливості і швидко надати вибірку необхідних результатів. Однак джерела наповнення корпусу наразі є обмеженими і тому не можуть надати повноцінну картину фахової мови.

Список використаних джерел

1. Dudley-Evans T., St John, M. J. Developments in English for Specific Purposes: A Multi-Disciplinary Approach. Cambridge University Press. 1998. P. 301.
2. Hoffmann L. Kommunikationsmittel Fachsprache: Eine Einführung. Walter de Gruyter GmbH. 1987. P. 308.
3. McEnery T., Wilson A. Corpus Linguistics. An Introduction. Second edition. Edinburgh University Press. 2001. 235 p.
4. Wallis S. Statistics in Corpus Linguistics Research. A new approach. Routledge, New York. 2020. 382 p.
5. Варєшкіна, Н. В., & Гроза, І. М. Особливості застосування засобів корпусної лінгвістики для покращення якості перекладу та оптимізації його процесу. Нова філологія. №85, 2022. с. 46-51.
6. Ділай І.П., Ділай М.П. Когнітивна корпусна лінгвістика: сучасний стан і перспективи. Нова філологія. №83, 2021. с. 71-78.
7. Камінська О.І. Фахова мова. Проблематика визначення та особливості вживання. Актуальні питання суспільних наук та історії медицини. Спільний українсько-румунський науковий журнал. Серія «Філологічні науки». Том 17. №1, 2018. с. 6–9.
8. Кияк Т. Вузькогалузеві терміни як основа формування та квазіреферування фахових текстів. Вісник Національного університету «Львівська Політехніка». Серія «Проблеми української термінології». №620. 2008. С. 3–5.

МЕТАФОРИЧНА ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ДІМ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

Висовень Євгенія
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка (Київ)
yyvysoven.frgf22@kubg.edu.ua

Концепт «дім» є одним із найважливіших у людській свідомості. Він не лише позначає фізичне місце проживання, але й символізує безпеку, затишок, комфорт, душевний спокій, сім'ю та особистий простір. У епоху глобалізації та змін, концепт «дому"»залишається одним із найбільш універсальних і водночас багатозначних символів у культурному та мовному ландшафті.

Поняття «дім» є концептуальним для будь-якої мовної картини світу, у тому числі й англійської. В сучасній англійській мові поняття «дім» репрезентоване різними лексемами, проте «house» і «home» є центральними лексемами аналізованого концепту, мають широку сполучуваність і є основою для утворення великої кількості стійких словосполучень і паремій [1]. Проте лексема «home» має на увазі сім'ю, тепло, затишок, батьківщину, а house – споруду з каменю, цегли або дерева.

У сучасному англомовному медіадискурсі концепт «дім» часто використовується метафорично, що дозволяє авторам глибше розкрити тему та емоційно вплинути на читача. У цій роботі ми розглянемо метафоричну вербалізацію безпосередньо концепту «home» в англомовному медіадискурсі. Метою дослідження є визначення особливостей метафоричної вербалізації концепту «дім» – «home» у англомовному медіадискурсі.

Концепт «home» посідає одне з перших місць серед усіх наявних концептів в англомовній лінгвістичній культурі та є одним із провідних концептів у системі знань людини про суспільство та світ загалом, у концептосфері будь-якої з мов, що асоціюється із житлом або домом. О. Хомчак акцентує на тому, як «дім» як метафора відіграє ключову роль у формуванні наративів національної ідентичності. Авторка стверджує, що «дім» може слугувати як засіб інклюзії та ексклюзії, формуючи межі «ми» проти «вони» у суспільному дискурсі [2].

В аналізі різноманітних текстів англомовного медіадискурсу можна помітити, що метафоричне використання «дому» дозволяє авторам досліджувати і висвітлювати складні психологічні стани, соціальні зв'язки та культурні ідентичності. Розглянемо декілька прикладів:

*«Today's **home** is no longer a place of domesticity, it can be impersonal, temporal, plural or exist only in a corner of your mind».*

*«In the whirlwind of modern life, the idea of **home** remains our emotional anchor, a lighthouse guiding us through the storm of uncertainties»* [5].

Тут «дім» метафорично представлений як «емоційний якір» і «маяк», що направляє через «бурю невизначеностей». Використання таких метафор підкреслює роль «дому» як джерела емоційної стабільності та безпеки. В умовах швидкоплинного сучасного життя, концепт «дому» стає

символом незмінності та відновлення, місцем, до якого можна повернутися за заспокоєнням та впевненістю.

*«Our **homes** are more than just physical spaces; they are the social constructs that define our sense of community and belonging»* [4].

Автор використовує метафору "дому" для підкреслення його значення як соціального конструкту, що формує наше розуміння спільноти та приналежності. «Дім» тут виходить за рамки матеріального простору, стаючи відображенням взаємин між індивідами та їхньою ідентифікацією з певною групою чи місцем.

*«My **home** is the **home** of peace. My **home** is the **home** of joy and delight. My **home** is the **home** of laughter and exultation».*

*«Artists often describe their creative space as their **'true home,'** a sanctuary where imagination roams free, unbounded by the physical limitations of the world»* [6].

У цьому контексті «дім» слугує метафорою місця глибокого особистісного та творчого самовираження. Метафора підкреслює ідею, що справжнє «домівництво» може існувати незалежно від фізичних кордонів, втілюючи простір, де творчість та уява мають безмежну свободу.

*«Of the many things we use to establish our identity, what we call **home** is an important one».*

*«**Home** becomes an extension of one's identity or at least one that shapes it nonetheless, the one that you and others associate as being you».*

*«Diaspora communities cling to their cultural '**homes**,' crafting spaces within foreign lands that reflect the traditions and values of their homeland»* [3].

Тут метафора «дому» використовується для висвітлення його ролі як центру культурної ідентичності. «Дім» для діаспори – це не лише місце проживання, але й символічний простір, де зберігаються і відроджуються культурні традиції та цінності.

Таким чином, метафорична вербалізація концепту «дому» у сучасному англомовному дискурсі розкриває його багатовимірність і важливість у різних аспектах людського життя. Від емоційного притулку до центру культурної ідентичності, «дім» слугує могутнім символом, що дозволяє авторам виражати складні ідеї та емоції з великою глибиною та відчуттям. Аналіз метафор показує, що вони не лише роблять тексти більш образними, але й дають глибинне розуміння концепту «home». Лексема «home» не тільки позначає місце проживання, але й передає глибокі почуття зв'язку, комфорту та безпеки, які не залежать від місцеположення.

Список використаних джерел

1. Давиденко І.В. Концептуальна мережа полісемії полісеманту home (n.) – імені концепту ДІМ / HOME. Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. 2011. No 953. С. 87-94.
2. Хомчак О. Специфіка об'єктивації концепту дім в українській лінгвокультурі. 2021. № 47-48. С. 17–24.
3. Fitzpatrick J. P. The Importance of «Community» in the Process of Immigrant Assimilation. *JOURNAL ARTICLE*. URL: https://www.jstor.org/stable/3002231 (дата звернення: 08.02.2024).
4. Rubinstein P. For a happier home life, is bigger always better? *BBC – Homepage*. URL: https://www.bbc.com/worklife/article/20190827-how-an-environmental-autobiography-shapes-your-perceptions (дата звернення: 08.02.2024).
5. Verma S. The Idea Of Home. URL: https://medium.com/free-thinkr/the-idea-of-home-3b875a070d0 (дата звернення: 08.02.2024).
6. Where is Your True Home?. *BahaiTeachings.org*. URL: https://bahaiteachings.org/where-is-your-true-home/ (дата звернення: 08.02.2024).

КУЛЬТУРНІ ТА ІСТОРИЧНІ ВІДМІННОСТІ У МОВЛЕННЄВІЙ ПРАКТИЦІ МОНАРХІВ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРШИХ ПРОМОВ ЄЛИЗАВЕТИ II ТА ЧАРЛЬЗА III)

Єрохіна Діана
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка (Київ)
dayerokhina.frgf22@kubg.edu.ua

Велика Британія має давню історію та традиції. Вона відома своїм королівським урядуванням, яке підтримується постійним зв'язком британців із монархом (Blakemore 2018). Роль королівської особи в житті країни та її громадян – це не лише символічна роль лідера держави, але й важливий зв'язок між різними соціальними групами, культурою та історією. Монархія є постійною та стійкою установою в житті країни, яка об'єднує громадян у моменти радості й скорботи, відзначаючи важливі події та досягнення (Khaleelee 2022).

У цьому досліджені ми розглянемо культурні та історичні відмінності в мовленнєвій практиці Єлизавети II та Чарльза III – двох значних монархів Британської корони. Ми з'ясуємо, як їхні промови відображають роль і значення монарха в сучасному британському суспільстві, враховуючи історичні та культурні контексти їхнього правління.

Для нашого аналізу ми обрали промови одного типу, а саме перші звернення королеви Єлизавети II та короля Чарльза III після коронації (The Queen's First Day Coronation Speech 1953 та King's First First Day Coronation Speech 2022). Аналіз було виконано із застосуванням програмного забезпечення Voyant Tools.

Найбільш вживаними словами у промові Єлизавети II є такі (див. Рис. 1):

- united (3);
- strength (3);
- pray (3);
- peoples (3);
- far (3);

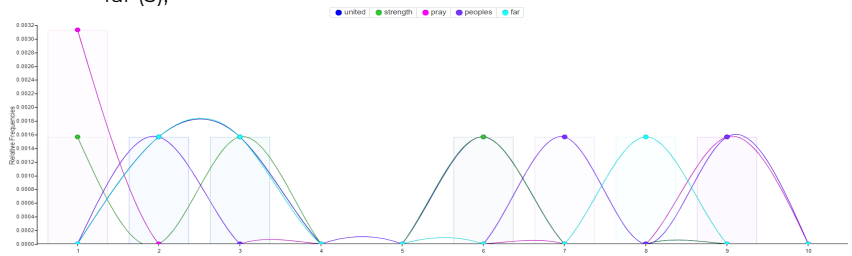

Рис. 1. Діаграма вживаності слів у промові Єлизавети II.

Найбільш вживаними словами у промові Чарльза III є такі (див. Рис. 2):

- life (9);

- family (9);
- queen (7);
- service (5);
- love (5)

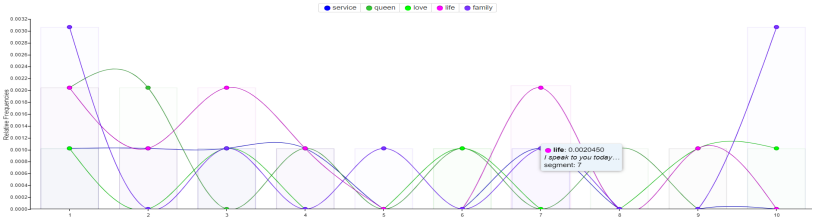

Рис. 2. Діаграма вживаності слів у промові Чарльза III.

Згідно з вище висвітленими даними, слова, які найчастіше використовуються в промовах Єлизавети II, вона надає великого значення єдності («*united*»), силі («*strength*»), молитві («*pray*»), народу («*peoples*») та віддаленості («*far*»). Ці слова вказують на прагнення зберегти єдність і підтримати віддалені райони королівства, що є важливою рисою монархічного лідерства.

Слова життя («*life*»), сім'я («*family*»), королева («*queen*»), служіння («*service*») і кохання («*love*») найчастіше використовуються в промовах Чарльза III. Ці слова вказують на те, що Чарльз робить акцент на особистих і сімейних аспектах свого життя, а також на почуттях служіння і любові. Це відображає його стосунки з матір'ю, Єлизаветою II, а також його власні цінності та ставлення до монархії.

Надалі проінтерпретуємо отримані дані з культурної, історичної та комунікативної точок зору.

Формальність і тон

Промова Єлизавети II дуже формальна та стримана за тоном: «*It is hard for me to find words in which to tell you of the strength which this knowledge has given me*».

Натомість промова Чарльза III більш особиста та емоційна: «*I speak to you today with feelings of profound sorrow*».

Спосіб взаємодії

Єлизавета II підкреслює єдність і обов'язок щодо свого народу: «*All of you, near or far, have been united in one purpose*."

У свою чергу, Чарльз III висловлює вдячність і обіцянку продовження послідовності: «*That promise of lifelong service I renew to you all today*».

Історичні та культурні посилання

Єлизавета II посилається на традиції та вікові цінності країни: «*The ceremonies you have seen today are ancient and some of the origins are veiled in the mists of the past*».

На відміну від її звернення, промова Чарльза III присвячена соціальним змінам і необхідності адаптуватися: «*In the course of the last seventy*

years we have seen our society become one of many cultures and many faiths».

Обіцянки та зобов'язання

Єлизавета II обіцяє служити своєму народу, добре розуміючи свої обов'язки: «*I have in sincerity pledged myself to your service, as so many of you are pledged to mine».*

Так само і Чарльз III підтверджує свою готовність виконувати зобов'язання перед своїм народом: «*I too now solemnly pledge myself, throughout the remaining time God grants me, to uphold the Constitutional principles at the heart of our nation».*

У такий спосіб, аналіз перших звернень Єлизавети II і Чарльза III показує, що обидві промови відображають важливість монарха в житті Великої Британії та її народу. Однак кожна промова має свої відмінні риси, що відображають історичний і культурний контекст свого часу.

Так, промова Єлизавети II формальна, стримана за тоном і підкреслює традиційні цінності, єдність народу і обов'язок монарха перед ним, а також давні традиції та цінності монархії.

Промова Чарльза III має більш особистий та емоційний тон. Він наголошує на соціальних змінах і необхідності адаптації, висловлює подяку Єлизаветі II за роки служби та обіцяє продовження традицій і обов'язків по відношенню до народу.

Загалом обидві промови свідчать про незмінну роль монарха у Великій Британії як символу єдності та стабільності, але кожен із них виражає цю роль відповідно до свого часу та ситуації.

Список використаних джерел

1. Blakemore, E. (2018). Queen Elizabeth II's Reign: Then and Now. Retrieved from: https://www.history.com/news/queen-elizabeth-ii-then-now-photos
2. Khaleelee, O. (2022). The function of the monarchy as an institution in British society, for the Commonwealth, and globally. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/366533581_The_function_of_the_monarchy_as_an_institution_in_British_society_for_the_Commonwealth_and_globally
3. King's First Day Coronation Speech (2022). Retrieved from: https://www.countrylife.co.uk/news/king-charles-iii-addresses-nation-for-the-first-time-her-majesty-the-queen-my-beloved-mothe
4. Queen's First Day Coronation Speech (1953). Retrieved from: https://www.royal.uk/coronation-day-speech-2-june-1953

АНГЛОМОВНЕ ТЕРМІНОЛОГІЧНЕ ПОЛЕ IT-СФЕРИ

Жовтяк Владислав
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича (Чернівці)
zhovtiak.vladyslav@chnu.edu.ua

Зміст терміну визначає особливості його поняттєвого функціонування у складі відповідного термінологічного поля. «Термін», на думку Ю. Дев'ятко, «виявляє свої основні властивості лише всередині термінологічного поля, за межами якого він може втрачати свої дефінітивні та системні характеристики» [2, с. 109]. Ю. Главацька розглядає «термінологічне поле як систему понять термінології, які об'єднані на рівні плану змісту» [1, с. 16]. Тому характерними ознаками термінологічного поля є: «системність; семантична і функціональна спільність елементів поля; ієрархічна побудова поля, що передбачає наявність гіпо-гіперонімічних відношень між одиницями поля; виокремлення у структурі поля ядра та периферії; атракція як здатність притягувати до себе елементи інших полів або бути включеним до іншої інваріантної групи» [там само, с. 17].

Метою нашої розвідки є тематичний і кількісний розподіл термінологічних одиниць, що використовувалися у публіцистичному дискурсі. Проаналізувавши п'ять випусків англомовного науково-популярного журналу комп'ютерної тематики «Computeractive» за 2023 рік, ми сформували словниковий корпус з 500 IT-термінів і розподілили їх на наступні тематичні групи:

1. Апаратне забезпечення, до якого віднесли комп'ютерну техніку та її частини.
2. Програмне забезпечення, що позначають програми, файли та додатки.
3. Функціонування системи та її процеси.
4. Комп'ютерні технології.
5. Вимірювання та обчислення інформації.

Кількісні підрахунки свідчать, що найчисельнішою тематичною групою є «Програмне забезпечення», до якої належать 207 термінологічних одиниць, наприклад: *spyware, adware, Internet Calendar Scheduling, bot, cache, disk image, shortcut, executable file, filter, firewall, firmware, app, junk folder, key file, icon, feature-packed interface, internal clock, malware, new technology file system, open source, operating system, overflow menu, remove unwanted software, salt, secure boot, sequential data, runtime, Trojan, virus.*

На другому місці за чисельністю знаходиться термінологічна група «Функціонування системи та її процеси», яку складають 145 комп'ютерних термінологічних одиниць, наприклад: *boot, administrator mode, administrator, architecture, authentification, share files, startup manager, batch file, by default settings, clean install, compatible, data mode, doxing, email-tracking tool, file-navigation tool, accessibility tool, colorimeter, InstallShield, NET framework, tailored tool, tails features tool, toolbar.*

Наступною тематичною групою за частотністю використання є «Комп'ютерні технології», яка налічує 62 комп'ютерні терміноодиниці,

наприклад: *ADSL (Asymmetric Digital Subscriber Line), DNS (Domain Name Sysyem), Dobly Atmos, IPS, LSD (Liquid-crystal display), palm-rejection technology, pattern recognition.*

Тематична група «Апаратне забезпечення» включає 47 комп'ютерних одиниць, наприклад: *partition, all-in-one PC, server, CD-ROM, core, CPU (Central Processing Unit), desktop, DIN, extender, fingerprint reader, heatsink, active cooler, passive cooler, liquid cooler, microSD card, microUSB, peripherals, proxy, proxy server, quantum computer, tweeter, USB, TF card, thunderbolt, tri-band, sound card.*

Найменш чисельною тематичною групою є «Вимірювання та обчислення інформації», яка налічує 39 термінологічних одиниць, наприклад: *bandwidth, cd/m², contrast ration, GHz, Gigabit Ethernet, Hr, 32bit, aspect ratio, clock rate, dpi (dots per inch), megapixel, ping, refresh rate, screen's resolution.*

Відсоткове співвідношення тематичних груп подано у рисунку 1 нижче. Згідно отриманих результатів констатуємо, що тематична група «Програмне забезпечення» становить основну частину (41%) термінологічного поля, що досліджується. На тематичну групу «Функціонування системи та її процеси» припадає 29%, а на тематичні групи «Комп'ютерні технології», «Апаратне забезпечення», «Вимірювання та обчислення інформації» – 13%, 9% та 8% відповідно.

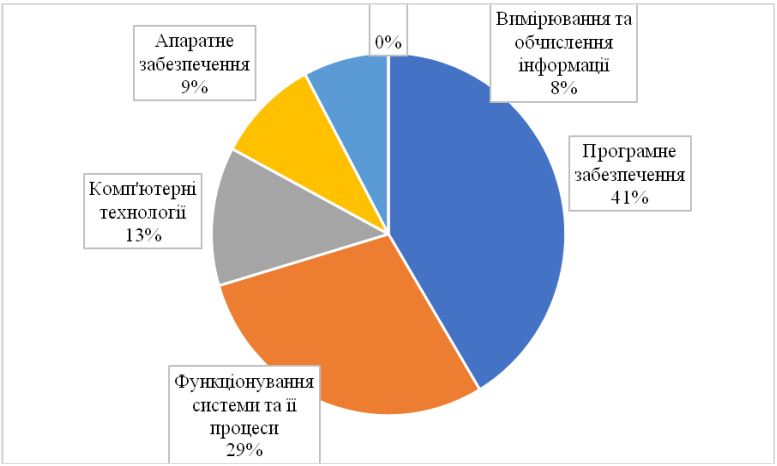

Рис. 1. Тематичні групи англомовної термінології IT-сфери: відсоткове співвідношення

Отже, англомовна термінологія IT-сфери складається із взаємопов'язаних тематичних груп, сформованих на основі понятгєвого принципу та об'єднаних спільною семою. Серед виділених п'яти тематичних груп найбільш чисельною є група «Програмне забезпечення», а найменш чисельною – «вимірювання та обчислення інформації».

Список використаних джерел

1. Главацька Ю. Термінологічне поле vs терміносистема: принципи наповнення та структурації термінологічного поля в мові. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Лінгвістика*, 2014. Вип. 21. С. 15–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_2014_21_5.
2. Дев'ятко Ю. Типологія стоматологічної термінології в українській і англійській мовах та її лексикографічне відтворення : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.21. Одеський нац. ун. ім. І. І. Мечникова, Одеса, 2021. 389 с.
3. Computeractive. URL: https://getcomputeractive.co.uk

УКРАЇНСЬКІ ПЕРЕКЛАДИ ТВОРУ ПЛАТОНА «ОБОРОНА СОКРАТА»: ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ

Логош Ангеліна
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
lohosh.anhelina@chnu.edu.ua

Тексти античної літератури посідають одне з чільних місць в історії українського перекладу, оскільки мають тривалу традицію (від середини XIX – і дотепер) та становлять значну частину перекладацької творчості видатних письменників – С. Руданського, І. Франка, П. Ніщинського, М. Зерова, А. Свідзінського, Бориса Тена, А. Содомори та багатьох інших.

Творчість Гомера приваблювала представників кількох поколінь українських письменників: так, перший повний переклад «Іліади» під назвою «Омирова Ільйонянка» виконав відомий український поет **Степан Руданський** (опубліковано у львівському часописі «Правда»); перша пісня «Іліади» в перекладі **Володимира Самійленка** надрукована в харківському альманасі «Складка» (1887 р.). **Леся Українка** переклала третю й частину четвертої пісні «Одіссеї» (1888 р.). Перекладав Гомерову «Одіссею» й видатний український мовознавець-мислитель, фольклорист та етнограф **Олександр Потебня** (уривки перекладу вийшли друком 1905 р. у харківському виданні «Изъ записокъ по теоріи словесности»). Заслуга першого повного перекладу поеми «Одіссея» належить **Петрові Ніщинському** – педагогові, композитору, поетові-перекладачеві. Він переклав українською мовою також «Антігону» Софокла (1883 р.), 6 пісень з «Іліади» Гомера (1903–1905 рр.). Ще учнем Дрогобицької гімназії розпочав свою перекладацьку діяльність **Іван Франко**, у чиєму творчому доробку налічується найбільше перекладів античної літератури (трагедії Софокла «Антігона», «Електра», «Едіп цар»; дві пісні «Одіссеї» Гомера тощо).

На жаль, поки що мало знаним з-поміж імен перекладачів античної літератури залишається ім'я **Володимира Кміцикевича** (1884–1942). У культурному житті Буковини першої половини XX ст. він був дуже помітною постаттю: викладав в одній з чернівецьких гімназій, був автором навчальних посібників і словників («Німецько-український словар» В. Кміцикевича і Спілки, Чернівці, 1912 р; «Грецько-український словник» (1922–1923 рр.), перекладав з німецької і класичних мов, публікував статті на культурно-історичні теми. Згодом В. Сімович написав про ці статті так: «*Всі вони вражають нас ясністю думки і тим його своєрідним народнім стилем, таким для нього прикметним*» [11, с. 3-4].

В енциклопедичних виданнях є статті-персоналії про В. Кміцикевича, проте актуалізація його культурної спадщини та її різнобічне дослідження ще й досі не досягли того рівня, який би відповідав особистості вченого-педагога. Від кінця 1990-х рр. про В. Кміцикевича та його культурно-освітню працю йшлося в публікаціях Н. Бабич, Д. Пенішкевич, Ф. Погребенника. Внесок В. Кміцикевича в українське мовознавство ана-

лізували А. Гриманловська [1; 2], О. Кацімон [3]. Тексти пера В. Кміцикевича («Мудрець із народа Григорій Савич Сковорода» та *Передмова* до «Німецько-українського словаря») включені до джерельної бази словника «Українська літературна мова на Буковині в кінці XIX – на початку XX ст.» Л. Ткач [14, с. 17].

Особливої уваги заслуговує досі не вивчена перекладацька творчість В. Кміцикевича, адже в українській культурі переклад традиційно був продуктивним джерелом тематичного та стилістичного збагачення літературної мови. Отже, **мета** цього дослідження полягає в тому, щоб актуалізувати внесок В. Кміцикевича в українську перекладацьку практику та загально схарактеризувати його підхід до стилістики перекладів.

У доробку В. Кміцикевича – кілька перекладів вершинних творів світової літературної скарбниці: з німецької – драма Ф. Шіллера «Вільгельм Телль» (вийшла друком 1887 р. з передмовою Івана Франка) та з давньогрецької – твір Платона «Оборона Сократа» [9; 10]. Прикметно, що друге, вдосконалене видання перекладу В. Кміцикевича побачило світ у серії «Загальна бібліотека» в «Українській Накладні» Якова Оренштайна, з яким співпрацював і В. Сімович.

Для сучасних знавців українських перекладів творів античних авторів більш відомим є видання «Апологія Сократа» та інші твори Платона в перекладах **Йосипа Кобова** [7; 8], перекладача, педагога, дослідника історії античного мовознавства й літератури, співукладача популярних збірок латинських прислів'їв, приказок і афоризмів.

Отже, завдяки творчості В. Кміцикевича та Й. Кобова маємо дві версії перекладу того самого твору Платона, проте вже в назві бачимо розбіжності: у Кміцикевича – «***Оборона*** Сократа», а в Кобова – «***Апологія*** Сократа» (у назві збережений грецизм).

З «Нарису історії українського перекладу з класичних мов у Галичині до 1939-го року» Й. Кобова можна дізнатися, що переклад В. Кміцикевича був йому відомий. Докладного аналізу цього тексту Й. Кобів не подавав, проте підкреслив у В. Кміцикевича добре знання грецької філософії та давньогрецької мови й літератури. А от щодо мови перекладу зауважив таке: в перекладі «*вряди-годи трапляються діалектизми і етранжизми*, *необґрунтовано впроваджено такі слова*, *як* "*отаман*", "*витязь*", *та незафіксовані в словниках лексеми*, *як-от* "*поклепник*", "*головництво*", "*гіршитель*" тощо» [6, с. 263]; загалом – мовний рівень перекладу В. Кміцикевича не відповідає такому, який би зміг задовольнити сучасного читача. Та все ж, вважаємо, не варто «брати на віру» такі критичні моменти – потрібно докладніше проаналізувати лексико-стилістичні засоби, до яких удавався кожен з двох перекладачів.

На карб В. Кміцикевичу Й. Кобів ставить те, що в перекладі трапляються слова, не зафіксовані лексикографічно. Та для тогочасної практики перекладів – це звичайне явище. Готових слів бракувало. І перекладачі нерідко самі творили необхідні слова. Одним із прикладів, що, на думку Й. Кобова, є невдалим неологізмом, є іменник *гіршитель*– про того, хто справляє негативний вплив на молодь, на своїх учнів («той, хто веде до гіршого, вчить гіршого»). Проте в тексті перекладу це слово-неологізм

виступає не як окрема одиниця, а як елемент гнізда слів спільного кореня (і спільної семантики), як-от:

гіршитель: «*Бо ти, очевидячки, знаєш, та ж це лежить тобі на серці! Бо ж, вишукавши того, як кажеш,* ***гіршителя****, позиваєш мене тутечки, та обвинувачуєш* <…>» (10, 45);

гіршити: («*Відси отже ці допитувані люде сердяться на мене, не на них, розповідають, що якийсь-там Сократ великий лиходій та що молодь* ***гіршитм***» (10, 43);

згіршитися*:** «<…> *як уже я тут станув, то й годі не покарати мене смертю, кажучи до вас, що якщо б я вийшов ціло, то вже й сини ваші почнуть діяти те, що Сократ навчає, і всі до одного* ***згіршаться» (10, 55–56),

згіршені, ***незгіршені***: «*Та бо самі ці* ***згіршені*** *ще легко могли б мати якусь причину заступатись за мене; але ж ті* ***незгіршені****, ті вже старші люде, родичі тамтим, яку ж би инчу мали б причину вони заступатись за мене*» (10, 65).

В. Кміцикевич удається до використання фразеологічних сполук, здавна вживаних у народнорозмовному середовищі, як-от: *Та на саме те глядіть і* ***майте позір****, чи правду я кажу, або й ні* (10, 32); *… за такий короткий час* ***повибивати вам із голови*** *наклепи, так широко порозсівані* (10, 44); *Ну ж тепер скажи тим суддям: хто це її поправляє? Бо ти, очевидячки, знаєш, та ж це* ***лежить тобі на серці****!* (10, 45); *Коли ж несвідомо псую, то за такі та поневольні провини не сюди по закону слід би позивати, а треба було* ***в чотирі очі*** *повчити й упімнути, бо, очевидячки, як-тільки я* ***прийду до розуму****, то залишу те, що несвідомо дію* (10, 48).

Зв'язок лексико-стилістичних засобів перекладу з народнорозмовною мовою можна побачити в тому, що В. Кміцикевич залюбки використовує експресивні слова з конотаціями інтенсивності, розмовності; вдається до діалектних граматичних форм, напр.: *… А сила ж то їх із зависти та для наклепу* ***обаламучували*** *вас* (10, 33); *Адже ж я* ***ні-крихти*** *не почуваю себе мудрим* (10, 38); *Пішов я* ***д'одному*** *з тих, що на мудрих скидалися, міркуючи собі: де як де, а* ***тутечки*** *зіб'ю віщбу тай викажу пророчні, що осьто цей мудріщий від мене, а ти казала, що я наймудріщий* (10, 39) ; *Саме з тих допитів, Атенці, спала на мене широка ненависть, і то* ***вельми тяжка*** *та* ***завзятюща****, – відсіля пішло багато тих наклепів* (10, 42); *Славно мовиш, кленусь Герою, та* ***тьму велику*** *маєш тих добродіїв!* (10, 46); *Гірку ж мою* ***недоленьку спізнав-єси****… Та відповідж мені!* (10, 47) тощо.

Для того, щоб скласти загальне уявлення про лексико-стилістичні відмінності між текстами двох перекладів – В. Кміцикевича та Й. Кобова, можна подати такі приклади:

Контексти з перекладу В. Кміцикевича	**Контексти з перекладу Й. Кобова**
А, отже, правди, так би мовити, ***ні слова*** *не сказали (10, 31)*	Хоча правди, власне кажучи, **ні крихітки** вони не сказали (7, 21);
Та ***здобутись*** *на таку безсоромність, як я це зараз*	Те, що вони **спромоглись** на таку безсоромність (бо я зараз на ділі

викажу їм насправжки, коли стане ясно, що ані крихти не великий із мене речник, це, кажу, ***крайня вже в них безсоромність!*** *(10, 31)*	викрию їхню брехню, коли виявиться, що я зовсім не сильний у красномовстві), **видалось мені вершиною нахабності** (7, 21)
Та все-таки, Атенці, не вчуєте промови, ***закрашеної словами та зворотами, так як їхня, ні красномовчивої,*** *а вчуєте просту мову, та й слова звичайні (10, 31)*	Тільки, клянусь Зевсом, афіняни, ви не почуєте **причепуреної мови, оздобленої, як їхня, вишуканими зворотами й висловами**; я буду говорити простою мовою, першими-ліпшими зворотами (...) (7, 21)

Отже, з розглянутого матеріалу можна зробити попередні висновки, що стилістика перекладу В. Кміцикевича тяжіє до народнорозмовної – згідно з тенденціями того періоду (докладніше див. [12; 13]), а в перекладі Й. Кобова переважають стилістично нейтральні слова й звороти, що було характерне для перекладів другої половини XX ст.

Перекладацький досвід представників різних поколінь та різних шкіл потрібно аналізувати в зіставленні – і не тільки з сучасного погляду (коли українська літературна мова досягла високого рівня стилістичної досконалості), а брати до уваги й переклади другої половини XIX – початку XX ст., зважати передусім на контекст умов та можливостей, культурних завдань саме цього періоду. Адже попри численні перешкоди для української мови на шляху її утвердження як повнофукційної мови з високим соціальним статусом, саме переклади були одним з інструментів її розвитку до рівня висококультурної й стилістично довершеної. Освітні діячі такого рівня, як Володимир Кміцикевич, що мали ґрунтовну гуманітарну освіту, добре знали грецьку та латинську мови, знали польську, німецьку, а найголовніше – глибоко знали свою рідну мову, мали талант уміло послуговувалися таким інструментом і мали тверду настанову збагачувати українську літературну мову завдяки практиці перекладів.

Список використаних джерел

1. Грималовська А. Мовознавча та загальнокультурна діяльність Володимира Кміцикевича у контексті взаємин із Василем Сімовичем. Науковий вісник Чернівецького національного університету: Слов'янська філологія. Вип. 312–313. Чернівці: Рута, 2008. С. 124–128.
2. Грималовська А. Українська лексикографія Буковини кінця XIX – початку XX ст. і розвиток лексики літературної мови (на матеріалі «Німецько-українського словника» В. Кміцикевича і Спілки): Дипломна робота. / Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2000. 77 с.
3. Кацімон О. А. Теоретичні і практичні аспекти діяльності українських мовознавців на Буковині в кінці XIX – на початку XX ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. / Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2010. 20 с.
4. Кацімон О. А., Ткач Л. О. Перекладацька діяльність Василя Сімовича у культурному контексті Буковини кінця XIX – початку XX ст. Актуальні проблеми філології та перекладознавства: Зб. наук. праць. Вип. 3. Ч. І. Хмельницький, 2007. С. 247–251.
5. Кміцикевич В. і Спілка. Німецько-український словар – Deutsch-Ukrainisches Wörterbuch. Чернівці, 1912. 672 с.

6. Кобів Й. Нарис історії українського перекладу з класичних мов у Галичині до 1939-го року. Іноземна філологія. 2009. № 121. С. 258–268.
7. Платон. Діалоги / Пер. з давньогр. / Передмова В. В. Шкоди, Г. М. Куц; Примітки Й. Кобова; Ілюстрації І. І. Яхіна; Худож.-оформлювач Б. П. Бублик. Харків: Фоліо, 2008. 349 с.
8. Платон. Діалоги / Пер. з давньогр. Київ: Основи, 1999. 395 с.
9. Плятон Оборона Сократа / [пер. і поясн. В. Кміцикевич]. Перемишль: Друкарня Стифйого, 1903.
10. Плятон. Оборона Сократа / [пер., вступна ст., поясн. В. Кміцикевича]. Київ – Ляйпціг: Українська накладня, 1922. 94 с.
11. Сімович В. Володимир Кміцикевич. Краківські вісті. 9 вересня1942 р. С. 3–4.
12. Ткач Л. О. Ставлення до культурно-писемної та народнопоетичної традицій української літературної мови в практиці українських перекладацьких шкіл XX ст. Slovanské spisovné jazyky od teorie k praxi: formování jazykového vědomía postojů k jazyku: tematický blok na XVI. Mezinárodním sjezdu slavistů, Bělegrad 20.–27.8.2018 / H. Gladkova, M. Giger, O. Bláha (eds.). Vydání prvni. Praha: Filozofická fakulta University Karlovy, 2018. S. 228–262.
13. Ткач Л. О., Логош А. В. Переклад Петра Ніщинського Гомерової «Одіссеї» в контексті української перекладацької практики другої половини XIX – початку XX ст.: матеріали II Всеукраїнської наукової конференції здобувачів вищої освіти (Кам'янець-Подільський, 22 листопада 2023 року). Кам'янець-Подільський, 2022.
14. Ткач Л. Українська літературна мова на Буковині в кінці XIX – на початку XX ст. Ч. 1: Матеріали до словника. Чернівці: Рута, 2000. 408 с.
15. Філософія права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. І. Максимов та ін. / за ред. д-ра філос. наук, проф. О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2009. 208 с.

РІДНА МОВА У ТРАКТУВАННІ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

Матвеєва Наталя
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (Тернопіль)
natalya_matveieva@tnpu.edu.ua

Повномасштабна російсько-українська війна призвела до модифікацій мовної поведінки українців, переходу на державну мову спілкування раніше російськомовних громадян України, удосконалення їхньої мовної свідомості. Такий стан доводить зібраний нами матеріал, а саме мовні інтерв'ю з внутрішньо переміщеними особами, що ми записали завдяки участі в нерезидентській програмі Французького інституту досліджень з гуманітарних та соціальних наук (CEFRES, UAR 3138 CNRS–MEAE).

Розшифрувавши та проаналізувавши матеріли 11 мовних біографій (загальна тривалість понад 12 годин мовлення), робимо висновки, що основною причиною таких змін є вплив повномасштабної російсько-української війни, адже саме війна, за спостереженнями наших респондентів, змусила переосмислити своє ставлення до української та російської мов й довела потребу ідентифікувати себе зі своєю нацією.

Підкреслимо, що інтерв'ю з ВПО були зібрані за допомогою методу мовних біографій. Цей метод передбачає опис усього мовного життя респондента, а особлива увага звернена на трансформацію звичної мовної поведінки та фактори, що її спричинили. З огляду на це мовна біографія кожного інформанта – унікальне джерело інформації не лише про мовне життя, але й про культурні орієнтири, обізнаність з історією, виховання, звички, побут [3, с. 524].

У цьому дослідженні ми маємо на меті зосередитися на трактуванні переселенцями своєї рідної мови, а також зрозуміти, чи збігається рідна мова з мовою повсякденного спілкування респондентів.

Рідна мова, за визначенням в енциклопедії «Українська мова», – це мова, з якою людина входить у світ, прилучається до загальнолюдських цінностей у їх національній своєрідності [4, с. 553]. О. Попадинець виокремлює такі аспекти для визначення терміна «рідна мова»: 1) раннє володіння мовою; 2) середовище соціалізації; 3) національна належність; 4) генетичний аспект (спадковість) [2, с. 45]. Звідси випливає, що, з одного боку, рідна мова – це мова, якою людина спілкується з перших днів життя у своїй сім'ї, з іншого боку, рідна мова забезпечує зв'язок між поколіннями, є ключовим елементом ідентичності. У нашому дисертаційному дослідженні [1, с. 129] ми з'ясували два головні фактори, що лежать в основі визначення рідної мови: 1) материнська мова; 2) мова Батьківщини. З огляду на це стає зрозумілим, що люди найчастіше асоціюють рідну мову або з мовою сім'ї, або з державною мовою.

Проаналізуємо відповіді тимчасово переміщених осіб на запитання, яку мову вони вважають рідною.

Зауважимо, що більшість опитаних нами респондентів не може чітко визначити свою рідну мову через звичне спілкування іншою мовою в повсякденні. Наприклад, 18-річна Аміна з Нікополя відповідає так: *«Ну/*

українська/ і російська// Для мене обидві ну/ рідні// Тобто я насправді/ я по більшій частині спілкувалася російською/ зараз українською//».

Думка 49-річної Віти з Сум теж не є однозначною: «*Ну/ важко сказать/ бо з дитинства більше на російській мові/ а потім / коли вже подорослішала/ коли почалися відповідні процеси в суспільстві… з 2000 року/ коли повністю перейшли на українську мову / всі робочі процеси/ отоді й українська//».*

55-річна Ірина з Покровська пояснює, що рідна для неї *«зараз українська/ взагалі була українська/ але спілкувалися ми весь час російською/ майже// Тільки в село до бабусі приїжджали/ українською//…Так/ українська/ я так думаю/ що українська/ а просто розмовляли російською// Тому що в тому регіоні російською розмовлялося//».*

70-річна харків'янка, усе життя проживши в російськомовному Харкові й розмовляючи російською, рідною вважає українську, бо це мова її бабусі: *«Ну якось перше моє/ моє сприйняття рідної мови/ це моя рідна бабуня/ вона мені/ і мама/ і тато/ і батьківщина/ все це від бабуні/ а вона україномовна/ вона українська//».*

Тимчасом окремі респонденти впевнено називають своєю рідною мовою російську. Серед них, зокрема, 46-річна Вікторія з Первомайська, яка вважає рідною російську мову, бо *«русский язик як то ближче/ то тому що/ мені проще на ньому розгаварівать/».* Хоча після уточнювального запитання, чи рідною для неї є все-таки російська, вона відповідає: *«Ну не то шо рідна/ ну просто мне проще на неї ну разговарівать//».*

Рідною є російська і для 27-річного В'ячеслава з Сумщини, який розуміє під цим поняттям «*мову, якою думки*», *«мова моєї бабусі з дідусем».*

Цікаво, що деякі інформанти називають рідною російську мову, хоча після початку воєнного вторгнення Росії принципово не розмовляють нею. Так, 66-річний росіянин за національністю, який все життя прожив у Маріуполі, рідною мовою називає російську, бо під рідною мовою розуміє ту, «*на якій людина думає», «як батьки розмовляли».* Однак після виїзду з Маріуполя чоловік разом із сином принципово перейшли на державну мову комунікації і не користуються рідною мовою зовсім.

Євгенія з Алчевська, що є росіянкою за національністю, рідною мовою також називає російську, пояснюючи, що *«це мова/ на якому ми вчилися/ ходили до школи/ на якою ми спілкувалися в дитинстві/ з якою нам читали казки/ там дитячі вірші// Рідна мова/ ну та/ на якой/ з якої ми починали своє життя//».* Однак російська мова зараз не є мовою її спілкування, адже після початку війни вона разом із сім'єю перейшла на українську. Інформантка зараз називає українську *«своєю мовою у побуті»* та вважає, що краще вже розмовляти суржиком, адже *«нехай буде будь-що, аби не російська».*

Подібної думки дотримується 66-річна Марина з Рубіжного, для якої *«рідною є російська»,* проте жінка стверджує: *«Я дуже/ дуже намагаюсь перейти повністю на українську мову// Ось// Я вважаю/ що це в мене виходить//».*

На основі цих відповідей видно, що часто люди вважають рідною мовою російську, аргументуючи це тим, що це їхня материнська мова,

однак після початку повномасштабного вторгнення принципово припинили її використовувати. У такий спосіб респонденти диференціюють рідну мову та мову повсякденного спілкування.

Упадає у вічі позиція 64-річної Лариси з Маріуполя, яка в контексті воєнних подій змінила не лише свою мовну поведінку, але й власне саме трактування рідної мови: *«Я вважаю/ що рідна мова в мене українська// Певний час/ певний час/ більше 50 років я спілкувалася чужою/ нав'язаною обставинами мені мовою//»*.

Отже, зібрані мовні біографії доводять, що переселенці здебільшого трактують рідну мову як мову, якою вони спілкувалися з дитинства. Саме тому багато громадян, які стали українськомовними тільки після початку повномасштабного вторгнення Росії, все ще вважають рідною мовою російську. Однак у нинішніх умовах російсько-української війни можемо зробити висновки, що рідна мова людей часто не збігається з мовою їхнього повсякденного спілкування.

Список використаних джерел

1. Матвеєва Н. Українсько-російський білінгвізм і диглосія в сучасному комунікативному просторі Києва. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі гуманітарних наук зі спеціальності 035 Філологія. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль. Інститут української мови НАН України. Київ. 2021.
2. Попадинець О. Роздуми над поняттям «рідна мова». *Наукові записки НАУКМА*. Том 137. Філологічні науки (Мовознавство). 2012. С. 45–49.
3. Територіальні та соціокультурні умови функціонування української мови в Україні: монографія. Київ, 2023 [Електронне видання].
4. Українська мова : енциклопедія. Вид. 2-ге, випр. і допов. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.

КОЛОКАЦІЯ *GENDER BIAS*: КОРПУСНИЙ АНАЛІЗ

Плоха Анастасія
Київський університет імені Бориса Грінченка (Київ)
asplokha.frqf22@kubg.edu.ua

Корпусна лінгвістика – це галузь лінгвістики, що вивчає мовні дані (тексти) у великих обсягах, відомих як корпуси, з метою виявлення та аналізу мовних закономірностей.

Корпусна лінгвістика базується на ідеї, що мова буде зрозумілішою через засоби аналізу фактичних текстів, а не тільки за допомогою інтуїції чи нормативних правил.

Згідно з МакЕнері та Харді [1], це «дослідження мови на основі прикладів використання мови в "реальному житті"» та «методологія, а не аспект мови, який потребує пояснення чи опису».

Загалом, корпусна лінгвістика надає можливість проводити емпіричні дослідження на основі реальних мовних даних, що дозволяє лінгвістам краще розуміти структуру та функціонування мови.

В рамках нашого дослідження, було проведено корпусний аналіз колокації GENDER BIAS. Для аналізу використовували програму Sketch Engine та корпус enTenTen21.

Корпус enTenTen21 – це англійський корпус, що складається з текстів, зібраних з Інтернету. Корпус належить до сімейства корпусів TenTen. Корпуси створено за допомогою технології, що спеціалізується на зборі лише лінгвістично цінного веб-вмісту. Остання версія корпусу enTenTen складається з 62 мільярдів слів.

Аналіз текстів у корпусі показав, що колокація gender bias відносно вживана у різних текстових жанрах (див. Рис. 1).

	Topic	Frequency	Relative in text type
1	===NONE===	16,936	0.32
2	science	720	1.15
3	multi-topic	536	0.44
4	health	223	0.46
5	culture & entertainment	189	0.19
6	politics & government	186	0.25
7	economy & finance & business	166	0.32
8	technology & IT	140	0.15
9	education	118	0.50
10	arts	55	0.29
11	religion	35	0.07
12	home & family & children	32	0.34
13	sports	21	0.03
14	nature & environment	17	0.22
15	history	16	0.08
16	games	11	0.03
17	travel & tourism	8	0.04
18	beauty & fashion	7	0.13
19	cars & bikes	3	0.01
20	hobbies	1	< 0.01
21	pets & animals	1	0.02

Рис. 1. Сфери вживання GENDER BIAS

На рисунку 1 бачимо, що спектр вживання GENDER BIAS досить широкий. Зазначимо, що колокація gender bias зустрічається у наступних сферах:

- наука (*Google Translate bases its decision about which gender to assign to a particular job on the training data it learns from. In this case, it's picking up the* ***gender bias*** *that already exists in the world and feeding it back to us.; Vets were split over whether* ***gender bias*** *still existed in their profession (44% said yes, 42% said no; the rest were undecided)).*
- multi-topic (*Given the key role of language in shaping cultural and social attitudes, using gender-inclusive language is a powerful way to promote gender equality and eradicate* ***gender bias****.; The settlements primarily involved allegations of racial bias against Fox News as well as* ***gender bias*** *and retaliation claims*).
- здоров'я (*«Moving forwards, we must focus on designing interventions that address complex factors that influence how women are treated during maternity care, including* ***gender biases****, structural inequalities, and normalisation of poor treatment», she added.; We aren't sure that estrogen protects women before menopause. Maybe the changes that follow menopause do the harm. The fact we aren't sure has to reflect some level of* ***gender bias***).
- культура та розваги (*The harsh economics of cartooning makes me wonder whose stories we're losing to time and resources, especially as deep racial and* ***gender biases*** *remain intact within comics institutions, as the recent Angoulême Grand Prix news illustrates.; Laura Jennings, who edited the effects-heavy and critically acclaimed «Edge of Tomorrow», told MTV News that Jennifer Lawrence's recent essay about getting paid less than her male co-stars rang true, and that she especially feels the effects of* ***gender bias*** *as an editor of mostly action films*).
- політика та уряд (*A similar card guide was developed to help judges address* ***gender bias*** *and educate juvenile court judges on LGBTQ youth in their courtrooms.; We will look past gender and notice other qualities of leadership: vision, managerial skill, judgment, empathy, character, etc. Only after a series of «firsts» have been passed (e.g. first female U.S. President) and we get a series of «seconds» will we begin to move past* ***gender bias*** *in the electoral arena*).
- економіка, бізнес (*Even with recent efforts to break down* ***gender bias****, too often banks will assume a male applicant is better placed than a female applicant on an identical salary to meet the regular repayment, suggests Stephen Brobst, technology officer at data analytics group Teradata*).
- технології та IT (*Uber CEO orders urgent probe after ex-employee alleges sexual harassment,* ***gender bias*** *at company.; GYC can evaluate other AIs for accuracy,* ***gender bias****, and run a sensitivity analysis, as well as check a model's adversarial robustness and its ability to cope with spurious correlations*).
- освіта (*It also examines other facets of educational decisions: its cost and components, the choice of educational institutions and the preferred medium of instruction, presence of* ***gender bias****, and the relation between dropouts and child labour.*)

- мистецтво (*She helped establish the United Black Artist's Committee (UBAC) to combat ethnic inequality within museums but soon became discouraged with the male* ***gender bias*** *of the African American art movement).*
- релігія (*I believe this* ***gender bias*** *grieves the Holy Spirit.; Examine your* ***gender biases*** *and ask God to help you change them).*
- дім, родина, діти (*While the world has come a long way to ending* ***gender bias*** *and stereotypes, there is still a heavy air of "girls can't do that" and this needs to end.; I personally think grandparents should keep their preferences and* ***gender bias*** *to themselves!*).
- спорт (*Paying women the same amount of money as men while requiring them to pay less tennis is not equality, it is* ***gender bias****.; But your over-the-top defense of Junior and cheapshot of Danica just goes to show the* ***gender*** *bias that exists in sports).*
- природа та довкілля (*As Covid cases continues to surge, nurses fight* ***gender bias*** *in California labor law ADonahue November 15, 2021 Nurses often have to jump through hoops – while sick or hurt – to receive paid time off for work-related illnesses or injuries*).
- історія (*History has a massive* ***gender bias****.; Multivariate analyses suggest that between 1981-1991, women's status variables become less associated with reduced* ***gender bias****).*
- ігри (*Of those women who do play they attend meetings much less frequently than the male members. Here is the problem caused by* ***gender bias****, crappy kids' games).*
- туризм (*I only got a few bites, but (as I learned is a typical* ***gender bias****) the wife got chowed, with lingering effects for the rest of the trip).*
- б'юті-сфера (*I'm late to the party here, but I've never detected a fragrance* ***gender bias*** *in your articles. Luca Turin wrote something along the lines that as many people's politics begin leaning right with age, so do perfumes become more masculine over time*).
- транспорт (*Finally, the Suzuki S-cross is a car that doesn't have the* ***gender bias*** *of previous long-termers I've had: in short, I've at last been able to match my wife's lightness of touch when it comes to the accelerator pedal - or maybe I'm driving a little more sensitively*).
- хоббі (*But those who don't want to see the* ***gender bias*** *in the traditional canon are just shutting their eyes to the obvious IMO).*
- тварини (*Most obviously, feminists have exposed the* ***gender bias*** *within the English language, where the terms «he», «him», «man», and «mankind» are proffered as generic terms meant also to connote females, yet the historical and modern reality is that they privilege male signifiers over female ones*).

Таким чином, корпусний аналіз колокації GENDER BIAS дозволив визначити різноманітні сфери його вживання. Також це свідчить про важливість та широке розповсюдження поняття GENDER BIAS у сучасному суспільстві та його значущість у різних аспектах життя.

Список використаних джерел

1. McEnery, T., & Hardie, A. (2012). Corpus linguistics: method, theory and practice. Cambridge: Cambridge University Press.

ВИКОРИСТАННЯ КОРПУСІВ ДЛЯ ПЕРЕКЛАДУ СКЛАДНИХ ТЕРМІНІВ

Стефурак Олена
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
o.stefurak@chnu.edu.ua

Переклад складних термінів часто пов'язаний із проблемами на різних рівнях. Вихідні терміни повинні бути ясними та зрозумілими, а їх переклад має бути правильним. Однак не завжди можна знайти відповідь в термінологічних ресурсах, таких як словники або бази даних. В таких випадках перекладачам необхідно користуватися іншими інформаційно багатими інструментами, як от корпуси. Для ефективного використання корпусів необхідно бути знайомим з різними методами аналізу, які пропонують сучасні системи. Проте, ці методи не дуже відомі, що призводить до обмеженого використання корпусів перекладачами [1]. В даній статті розроблено протокол для полегшення розуміння та перекладу складних термінів за допомогою паралельних корпусів. За допомогою прикладу складного терміну з французької мови, проілюстровано процедуру його перекладу на українську мову. З цією метою досліджено авіаційні терміни, хоча протокол може бути застосований до різних сфер.

Запропоновано протокол, покликаний полегшити роботу зі складними термінами, тим самим розвиваючи навички перекладачів та уникаючи перекладацьких помилок які часто є наслідком браку інформації, незнання техніки запитів або користування несистематизованими термінологічними ресурсами.

Для початку, необхідно вибрати паралельний корпус – набір текстів у двох мовах, які будуть використовуватися для перекладу. У даному випадку, франко-український корпус був використаний для аналізу авіаційних термінів. Початковим кроком є виявлення складних термінів у французькому корпусі. Для цього слід скористатися автоматичним алгоритмом або ж вручну пройтися по тексту та виділити складні терміни. Наприклад, «atterrissage sur piste mouillée» є складним терміном, який означає «посадка на мокрій злітно-посадковій смузі». Далі, необхідно знайти відповідні переклади цих термінів у паралельному корпусі. У цьому випадку, пошук стосувався перекладу фрази «посадка на мокрій злітно-посадковій смузі» українською мовою. Після цього, проводиться порівняння перекладів та обирається найкращий варіант. Наприклад, можемо визначити, що найкращим перекладом для «atterrissage sur piste mouillée» є «посадка на мокрій злітно-посадковій смузі».

Таким чином, розроблений протокол, дозволяє полегшити розуміння та переклад складних термінів за допомогою паралельних корпусів. Цей протокол, можна застосовувати до різних сфер, не обмежуючись авіаційними термінами. Крім того, це протокол, який може застосовуватися всіма типами перекладачів (професійними, волонтерськими, спеціалізованими в одній чи кількох галузях тощо), особливо тими, хто працюють з науково-технічними текстами. Незважаючи на те, що цей протокол

займає багато часу, він дозволяє приймати обґрунтовані рішення щодо типів і ступенів еквівалентності. Звісно, цей протокол не є єдиною моделлю для наслідування, а радше одним з методів, який може покращити техніку, яку можна використовувати та комбінувати відповідно до потреб контексту перекладу.

Список використаних джерел

1. Bermúdez Bausela Montserrat. The importance of corpora in translation studies: a practical case. In: Antonio Pareja-Lora, Cristina Calle-Martínez et Pilar RodríguezArancón, dir. New Perspectives on Teaching and Working with Languages in the Digital Era. Dublin: Research-publishing.net. 2016. p. 363-374.

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ІНТЕНЦІЇ СПОНУКАННЯ В МОВОТВОРЧОСТІ УЛАСА САМЧУКА

Франчук Богдана
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці)
franchuk.bohdana@chnu.edu.ua

У сучасних лінгвістичних студіях до перспективних належать дослідження діалогічного дискурсу як континууму реалізації інтенцій спонукання в аспекті мовотворчості того чи того письменника. В аспекті мовленнєвої взаємодії неабияке зацікавлення викликає мовостиль Уласа Самчука, творчість якого відображає його світоглядні пріоритети, ставлення до різних суспільно-політичних явищ та подій в історії України й українського народу. Невіддільним компонентом мовотворчості «українського Гомера XX століття» слугує діалогічне мовлення, що відтворює народне світобачення, специфіку побутових комунікативних ситуацій, оцінку тогочасної антиукраїнської мовної політики, емоційно-експресивний характер висловлення думки.

Мета наукової розвідки – дослідити засоби реалізації комунікативної інтенції спонукання в контексті художнього дискурсу Уласа Самчука. Мовотворчість У. Самчука – проповідника національних ідей та духовних цінностей, який став літописцем свого часу, неодноразово зацікавлювала лінгвістів, однак, формально-стилістичний та комунікативний аспект творчості цього класика української літератури ще потребує глибоких наукових студій.

Спонукальна модальність – це різновид психічної та мовленнєвої діяльності, що «відображає емоційно-вольові стосунки між комунікантами» [3, с. 5]. Волевиявлення реалізують спонукальні речення, які вирізняють особливою модальністю волевиявлення. Залежно від ступеня інтенсивності спонукання і в аспекті волевиявлення С. Шабат-Савка виділяє три типи комунікативних інтенцій: «інтенції категоричного спонукання (наказу, вимоги, заборони, дозволу), інтенції пом'якшеного спонукання (прохання, вмовляння, благання, моління, заклинання) та інтенції нейтрального спонукання (поради, пропозиції, застереження, втішання, заклику)» [4, с. 154-180]. Основним засобом вираження спонукальності в сучасній українській мові є наказовий спосіб дієслова.

Здійснивши аналіз комунікативних спонукальних висловлень у найвидатніших творах Уласа Самчука – «Волинь» і «Марія», можемо стверджувати, що засобами реалізації інтенції спонукання в мовотворчості письменника слугують різноманітні синтаксичні конструкції.

Для вираження заборони як інтенції категоричного спонукання, що передбачає волевиявлення щодо невиконання дії, використано заперечні висловлення з дієсловом наказового способу: *– Хведоте! Не тич ніг до огню!* [1, с. 28]; *«Не йдіть туди». – «Чому?» – кажу. – «Там був мрець...»* [1, с. 57]. Наказовий спосіб дієслова у формі 2-ї особи однини або множини передає також інтенцію вимоги, коли адресант змушує співрозмовника виконати якусь дію: *Відчини!.. – і загримала дужче* [1, с. 62] та інтенцію

наказу, що репрезентує волевиявлення мовця, спрямоване на віддавання розпорядження адресатові: *Біжіть, коні мої по рідній дорозі. Несіть мене під стріху батька* [1, с. 572].

Крім того, спонукальні висловлення з присудком, вираженим граммемою 2-ої особи однини чи множини наказового способу дієслова, – синтаксичні засоби експлікації інтенцій пом'якшеного спонукання, які передають прохальну семантику. Серед них виділяють: інтенції прохання: – *Василю! – звернувся Матвій до Василя... – Принеси-но там дещо.* [1, с. 47]; вмовляння (випрошування): – *Маааамо! Їсти! Їсти! Їсти дайте* [1, с. 62]; благання: – *Гнате!.. Ти!.. Не муч мене! Слухай, прошу тебе, не ходи, не купуй!* [2, с. 19]; моління: – *Боже милостивий, будь мені грішній! – б'є себе у груди Марія. – Боже! Дай спокою моїй душі!..* [2, с. 75].

Дієслівні форми наказового способу використано в мовотворчості У. Самчука і для реалізації інтенцій нейтрального спонукання, зокрема інтенції поради, метою якої є вказівка на те, як діяти адресатові в певній ситуації. До прикладу: *«Слухай, дитино, її... Не забувай, що все-таки вона там старша. Вона тобі має замінити свекруху. Слухайся та будь привітливою...»* [2, с. 31]. У висловленнях, які передають спонукання до спільного виконання дії, інтенції пропозиції зреалізовано за допомогою форми 1-ї особи множини. Наприклад: – *Знаєш що, Хведоте? Давай підемо отак... Знаєш? Отак туди... До Лебедів.* [1, с. 31]; – *Мовчи, Палажко. Йдім так тихо і слухаймо* [2, с. 15]. Неодноразово Улас Самчук застосовує вигукові імперативні нечленовані комунікати, як-от *Годі!, Цить!, Цитьте!, Геть!* та спонукальні частки *ну, ану* для вираження заклику до тиші, заборони кричати: – *Цить! Чуєш? Цить, кажу тобі. Хведот реве* [1, с. 32] або наказу перестати щось робити: – *Ну, ну, досить. Не суши голови. Лягай і відпочинь* [2, с. 56] чи відійти від когось: – *Геть, стара! – і почав примощуватися коло Володька* [1, с. 86].

Засобом реалізації однієї з інтенцій категоричного спонукання – інтенції наказу є еліптичні висловлення, що увиразнюють семантику мовлення: – *Заціпни! Ні слова!* [1, с. 81] або категоричний наказ, вимогу подати щось мовцеві: *Води! Води мені!* [1, с. 85]; *Поля! – вигукують. – Поля козакам!..* [2, с. 24]. Неповні еліптичні висловлення автор використовує і для вираження інтенцій нейтрального спонукання, зокрема інтенції заклику: *Смерть комуністам!* [2, с. 98]; *До ріллі! До плуга!* [2, с. 99]; *До оборони!* [2, с. 108].

До способів репрезентації поради як інтенції нейтрального спонукання належать питальні конструкції, що містять вставні слова *може, може б*, які надають висловленням значення повчання або припущення: – *То, може б, ти міг підвестись?* [1, с. 87].

Отже, реалізація комунікативної інтенції спонукання в мовотворчості українського письменника Уласа Самчука пов'язана із висловленнями, що виражені дієслівними формами 2-ї особи однини чи множини наказового способу, формою дієслова у 1-й особі множини, вигуковими нечленованими комунікатами, еліптичними і питальними конструкціями. Ці спонукальні висловлення слугують компонентами комунікативної ситуації волевиявлення, яка є однією із своєрідних ознак діалогічного мовлення – неодмінного складника мовостилю Уласа Самчука.

Список використаних джерел

1. Самчук У. О. Волинь : у 3 ч. Київ : Київська правда, 2005. Т. 1. 584 с.
2. Самчук У. О. Марія. Київ : Школа, 2007. 320 с.
3. Харченко С. В. Семантико-синтаксична та комунікативна структура речень спонукальної модальності : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2001. 20 с.
4. Шабат-Савка С. Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові : монографія. Чернівці : «Букрек», 2014. 412 с.

ДЛЯ НОТАТОК

Наукове видання

«Платон мені друг, але істина дорожча»:
теоретико-практичні та методологічні аспекти розвитку сучасних гуманітарних наук

Матеріали II Міжнародної молодіжної конференції
(з міжнародною участю та благодійною метою)

За загальною редакцією:

Тичініної *Альони Романівни*
Горохолінської *Ірини Володимирівної*
Калинич *Катерини Федорівни*
Бешлей *Ольги Василівни*

Дизайн та верстка Юліанна Віщак

Підписано до друку 27.05.2024. Формат 60x84/16
Папір офсетний. Електронне видання.
Умов.-друк. арк. 14,2. Обл.-вид. арк. 15,2. Зам. 3-005.
Видавництво Чернівецького національного університету
58012, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2
e-mail: ruta@chnu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №891 від 08.04.2002

2024

ISBN 978-966-423-859-2

Дизайн:
Юліанна Віщак